

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT**  
**ION CREANGĂ DIN CHIȘINĂU**  
**ȘCOALA DOCTORALĂ**  
**ISTORIE. PATRIMONIUL CULTURAL. MODERNITATE**

Cu titlu de manuscris  
C.Z.U.: 391:394.21(478)(043.2)

**BUJOREAN TATIANA**

**COORDONATE ALE DEZVOLTĂRII COSTUMULUI POPULAR**  
**DIN BASARABIA ȘI RSS MOLDOVENEASCĂ**

Teză de doctor în istorie

Specialitatea 612. 01 – Etnologie

Autor \_\_\_\_\_ **Tatiana BUJOREAN**

Conducător științific \_\_\_\_\_ **Liliana CONDRATICOVA, dr. hab. în istorie**

Chișinău, 2025

© Bujorean Tatiana, 2025

## CUPRINS

<b>ADNOTARE</b> (în română, engleză și rusă)	<b>5</b>
<b>Lista abrevierilor</b>	<b>8</b>
<b>Lista figurilor</b>	<b>9</b>
<b>INTRODUCERE</b>	<b>14</b>
<b>Capitolul I. COSTUMUL POPULAR DIN BASARABIA ȘI RSS MOLDOVENEASCĂ: REPERE ISTORIOGRAFICE ȘI SURSE DE DOCUMENTARE</b>	
1.1. Costumul popular din Basarabia și RSS Moldovenească reflectat în studii teoretice	<b>25</b>
1.2. Surse de cercetare ale costumului popular	<b>43</b>
1.3. Suportul teoretico-metodologic al investigației	<b>62</b>
1.4. Concluzii la capitolul I	<b>65</b>
<b>Capitolul II. CONFIGURĂRI ALE COSTUMULUI POPULAR DIN BASARABIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA</b>	
2.1. Caracteristici generale ale portului popular din Basarabia	<b>69</b>
2.2. Costumul popular femeiesc	<b>76</b>
2.3. Costumul popular bărbătesc	<b>86</b>
2.4. Piese comune ale portului femeiesc și bărbătesc	<b>90</b>
2.5. Concluzii la capitolul II	<b>96</b>
<b>Capitolul III. COSTUMUL POPULAR: CONTINUITĂȚI ȘI DISCONTINUITĂȚI</b>	
3.1. Transformări ale costumului popular în contextul evoluției vestimentației citadine din Basarabia	<b>101</b>
3.2. Profilarea și extinderea formelor alterate ale costumului popular	<b>114</b>
3.3. Perpetuarea costumului popular în perioada interbelică	<b>133</b>
3.4. Concluzii la capitolul III	<b>142</b>
<b>Capitolul IV. EMERGENȚA "COSTUMULUI NAȚIONAL" ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ</b>	
4.1. Dezintegrarea portului popular în condițiile economiei planificate și algoritmul constituirii "costumului național" în RSS Moldovenească	<b>145</b>
4.2. "Costumul național" al RSSM în cadrul sărbătorilor și riturilor de tip nou	<b>156</b>
4.3. Costumul popular și moda de tip sovietic în RSSM	<b>177</b>

4.4. Concluzii la capitolul IV	185
<b>CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI</b>	<b>189</b>
<b>BIBLIOGRAFIE</b>	<b>195</b>
<b>ANEXE</b>	<b>226</b>
<b>Anexa 1.</b> Chestionar de studiu al costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească	
<b>Anexa 2.</b> Lista informatorilor și Lista muzeelor, în fondurile cărora au fost identificate piese de costum popular din Basarabia și de ”costum național” din RSS Moldovenească valoroase pentru studiu	<b>229</b>
<b>Anexa 3.</b> Costumul popular din Basarabia și RSS Moldovenească, retrospective în fotografii și documente	<b>232</b>
<b>DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII</b>	<b>247</b>
<b>CV-ul AUTORULUI</b>	<b>248</b>

## ADNOTARE

**BUJOREAN Tatiana.** „Coordonate ale dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească”, teză de doctor în istorie, specialitatea 612. 01 – *Etnologie*.

**Structura tezei:** introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 484 de titluri, 3 anexe, 101 figuri, 194 de pagini de text de bază, total 252 de pagini. Rezultatele obținute sunt publicate în 27 de lucrări științifice.

**Scopul lucrării:** constă în fundamentarea teoretică și aplicativă a coordonatelor dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în secolul al XX-lea.

**Obiectivele cercetării:** sistematizarea datelor privind structurile morfologice și plastico-decorative de bază ale costumului popular din Basarabia, ale formelor lui de manifestare la începutul secolului al XX-lea; reflectarea și interpretarea principalelor transformări ale contextelor și, implicit, planurilor de referință care au înlesnit reducerea sferei de acțiune a sistemului vestimentar analizat; identificarea și precizarea modificărilor intervenite în sistemul vestimentar țărănesc în prima jumătate a secolului al XX-lea; examinarea principalelor transformări ale contextelor și planurilor contextuale care au favorizat algoritmul constituirii ”costumului național” în RSS Moldovenească; analiza procesului de substituire a costumului popular cu ”costum național moldovenesc”, plasat pe o axă mai degrabă ideologică decât culturală; reflectarea procesului de constituire a modei de tip sovietic și a vestimentației în stil folcloric, bazate pe ansamblul vestimentar popular în RSS Moldovenească; prezentarea coordonatelor dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în secolul al XX-lea.

**Noutatea și originalitatea științifică:** teza este o primă investigație științifică complexă, din punct de vedere istoric și etnologic, care revaluează informațiile despre evoluția și statutul portului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în secolul al XX-lea.

**Ipoteza:** Având în vedere importanța cercetării științifice a coordonatelor dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în realitatea obiectivă a contextelor sociale, economice, politice, ideologice, formate, la rândul lor, din mai multe planuri contextuale, cu evenimente produse concomitent sau progresiv și treptat pe parcursul secolului al XX-lea, demersul prezent pleacă de la ipoteza că în această perioadă s-au produs două tipuri distincte de transformări ale sistemului vestimentar popular: 1) dezvoltarea continuă a costumului popular într-un sistem vestimentar hibrid până la mijlocul secolului al XX-lea, urmată de dispariția sa treptată din uzul cotidian și festiv; 2) dezvoltarea forțată, determinată, în mare parte, de circumstanțele politice de după cel de-Al Doilea Război Mondial, urmată de substituirea costumului popular cu un ”costum național moldovenesc” de factură ideologică, având scopul de a conferi o ”nouă identitate națională” populației din RSS Moldovenească, parte a fostei URSS.

**Semnificația teoretică:** valoarea teoretică a tezei constă în accentuarea semnificațiilor complexe, a legităților și specificului dezvoltării costumului popular în secolul al XX-lea.

**Valoarea aplicativă:** teza poate servi drept punct de reper pentru specialiști la pregătirea tezelor de licență, master și doctorat, pentru lucrări de sinteză privind geneza portului popular, ca suport de curs în cursuri universitare la etnologie, antropologie culturală și istorie ș.a.

**Implementarea rezultatelor științifice:** rezultatele cercetărilor au fost valorificate în 27 de publicații, 5 articole în reviste internaționale, 1 articol în revistă categoria A (SCOPUS), 4 articole în reviste naționale Categoria B, 2 materiale în culegeri naționale/internaționale, 8 materiale ale conferințelor naționale/internaționale, 7 rezumate ale conferințelor științifice. Rezultatele cercetărilor au fost aprobate la 15 conferințe naționale și internaționale.

## ANNOTATION

**BUJOREAN Tatiana. „Coordinates of the development of the folk costume of Bessarabia and the Moldavian SSR”, Doctoral Thesis in History, Specialty 612.01 – *Ethnology*.**

**Thesis structure:** introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 484 titles, 3 annexes, 194 pages of basic text, 101 of figures, total 252 pages. The results obtained are published in 27 of scientific papers.

**The purpose of the work:** theoretical and applicative establishment of the coordinates of the development of the folk costume of Bessarabia and the Moldavian SSR in the 20th century.

**Research objectives:** systematization of data on the basic morphological and plastic-decorative structures of the folk costume of Bessarabia, of its forms of manifestation at the beginning of the 20th century; reflection and interpretation of the main transformations of the contexts and, implicitly, the reference plans that facilitated the reduction of the scope of action of the analyzed clothing system; identification and specification of the changes that occurred in the peasant clothing system in the first half of the 20th century; examination of the main transformations of the contexts and contextual plans that favored the algorithm of the establishment of the „national costume” in the Moldavian SSR; analysis of the process of substituting the folk costume with the „Moldovan national costume”, placed on an ideological rather than cultural axis; reflection of the process of establishing Soviet-style fashion and folk-style clothing, based on the folk costume ensemble in the Moldavian SSR; presentation of the coordinates of the development of the folk costume of Bessarabia and the Moldavian SSR in the 20th century.

**Scientific novelty and originality:** the thesis is a first complex scientific investigation, from a historical and ethnological point of view, which re-evaluates information about the evolution and status of the folk costume in Bessarabia and the Moldavian SSR in the 20th century.

**Hypothesis:** Considering the importance of the scientific research of the coordinates of the development of the popular costume from Bessarabia and the Moldavian SSR in the objective reality of the social, economic, political, ideological contexts, formed, in turn, from several contextual plans, with events produced simultaneously or progressively and gradually during the 20th century, the present approach starts from the hypothesis that during this period two distinct types of transformations of the popular clothing system occurred: 1) the continuous development of the popular costume in a hybrid clothing system until the middle of the 20th century, followed by its gradual disappearance from everyday and festive wear; 2) the forced development, largely determined by the political circumstances after the Second World War, followed by the substitution of the folk costume with an ideological „Moldovan national costume”, with the aim of conferring a „new national identity” to the population of the Moldavian SSR, part of the former USSR.

**Theoretical significance:** consists in emphasizing the complex meanings, regularities and specifics of the development of the folk costume in the 20th century.

**Applicative value:** the thesis serves as a reference point for specialists in the preparation of bachelor’s, master’s and doctoral theses, for synthesis papers on the genesis of folk costume, as a course support in university courses in ethnology, cultural anthropology and history, etc.

**Implementation of scientific results:** the research results were capitalized in 27 publications, 5 articles in international journals, 1 article in a category A journal (SCOPUS), 4 articles in national Category B journals, 2 materials in national/international collections, 8 materials of national/international conferences, 7 abstracts of scientific conferences. The research results were approved at 15 national and international conferences.

## АННОТАЦИЯ

**БУЖОРЯН Татьяна.** „Координаты развития народного костюма в Бессарабии и Молдавской ССР”, докторская диссертация по истории, специальность 612.01 – *Этнология*.

**Структура диссертации:** введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография 484 названий, 3 приложения, 194 страниц основного текста, 101 рисунок, 262 страниц текста. Полученные результаты опубликованы в 27 научных работах.

**Цель исследования:** состоит в теоретическом и прикладном обосновании координат развития народного костюма в Бессарабии и Молдавской ССР в XX веке.

**Задачи исследования:** систематизация данных об основных морфологических и пластико-декоративных аспектах народного костюма Бессарабии, формах его проявления в начале XX века; отражение и интерпретация основных преобразований контекстов и, соответственно, контекстных планов, способствовавших сокращению сферы действия анализируемой системы одежды; выявление и конкретизация изменений, произошедших в системе крестьянской одежды в первой половине XX века; рассмотрение основных трансформаций контекстов и контекстных планов, благоприятствовавших алгоритму становления «национального костюма» в Молдавской ССР; анализ процесса замены народного костюма «молдавским национальным костюмом», поставленный, скорее, на идеологическую, а не культурную ось развития; отражение процесса становления советской моды и народного стиля в одежде на основе народного костюма в Молдавской ССР; рассмотрение координат развития народного костюма Бессарабии и Молдавской ССР в XX веке.

**Научная новизна и оригинальность:** это первое комплексное научное исследование с историко-этнологической точки зрения, которое по-новому оценивает сведения об эволюции и статусе народного костюма в Бессарабии и Молдавской ССР в XX веке.

**Гипотеза:** Учитывая важность научного исследования координат развития народного костюма Бессарабии и Молдавской ССР в объективной реальности социального, экономического, политического, идеологического контекстов, формируемой, в свою очередь, из нескольких контекстуальных планов, Поскольку события происходили одновременно или постепенно и постепенно в течение 20-го века, настоящий подход исходит из гипотезы, что в этот период произошли два различных типа трансформаций системы популярной одежды: 1) непрерывное развитие народного костюма. в гибридной системе одежды до середины XX века с последующим ее постепенным исчезновением из повседневной и праздничной одежды; 2) форсированное развитие, во многом обусловленное политическими обстоятельствами после Второй мировой войны, с последующей заменой народного костюма идеологическим «молдавским национальным костюмом», с целью придания населению «новой национальной идентичности» Молдавская ССР, часть бывшего СССР.

**Теоретическая значимость:** состоит в подчеркивании смысла, закономерностей и особенностей развития народного костюма в XX веке.

**Практическая значимость:** диссертация может служить ориентиром для специалистов при подготовке бакалаврских, магистерских, докторских диссертаций, для университетских работ по генезису народного костюма, этнологии, культурной антропологии, истории и т.д.

**Внедрение научных результатов:** результаты исследования использованы в 27 публикациях, в том числе в 5 статьях в международных журналах, 1 статье в журнале категории А (SCOPUS), 4 статьях в национальных журналах категории В, 2 материалах в национальных/международных сборниках, 8 материалах в национальных/международных конференциях, 7 тезисов для научных конференций. Результаты исследования были одобрены на 15 национальных и международных конференциях.

## LISTA ABREVIERILOR

ANA – Agenția Națională a Arhivelor

DFASP – Direcția Fondului arhivistic social-politic, Agenția Națională a Arhivelor

DGFAG – Direcția generală a fondului arhivistic guvernamental, Agenția Națională a Arhivelor

CMC – Casa de Modă din Chișinău/Casa de Modele a Ministerului Industriei Ușoare din RSSM

CRM – Casa Republicană de Modele a Ministerului deservirii sociale a populației din RSSM

jud. – județ

Fig. – figura

Foto – fotografie

I.S.R. din Basarabia – Institutul Social Român din Basarabia

înc. – începutul

MNAM – Muzeul Național de Artă al Moldovei

MNEIN – Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

MNIM – Muzeul Național de Istorie a Moldovei

mun. – municipiul

or. – oraș

p. – pagină

RASS Moldovenească – Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească

rn. – raion

RSS Moldovenească – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

s. – sat

S.A. – Societate pe Acțiuni

sec. – secol

sf. –sfârșit

str. – strada

UE – Uniunea Europeană

UPS – Universitatea Pedagogică de Stat *Ion Creangă* din Chișinău

URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste



## LISTA FIGURILOR

Figura A.3.1. Cămașă femeiască de tip I, lucrată în anii '20, sec. XX, s. Măcărești, rn Ungheni, fond MNEIN.

Figura A.3.2. Cămașă femeiască de tip I, fond MNEIN.

Figura A.3.3. Cămașă femeiască de tip II, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, s. Mereni, rn Anenii Noi

Figura A.3.4. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN.

Figura A.3.5. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN.

Figura A.3.6. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN.

Figura A.3.7. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN.

Figura A.3.8. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN.

Figura A.3.9. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN.

Figura A.3.10. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN.

Figura A.3.11. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN.

Figura A.3.12. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN.

Figura A.3.13. Catrință, fond MNEIN.

Figura A.3.14. Fotă, fond MNEIN.

Figura A.3.15. Cercei de aur, mun. Chișinău, sf. sec. XIX – înc. sec. XX.

Figura A.3.16. Cercei de aur, mun. Chișinău, înc. sec. XX.

Figura A.3.17. Inel de aur, mun. Chișinău, sf. sec. XIX – înc. sec. XX.

Figura A.3.18. Costum popular bărbătesc (costumul cosașului), parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, or. Hîncești.

Figura A.3.19. Cămașă bărbătească, fond MNEIN.

Figura A.3.20. Căciula bărbătească, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie *Dumitru Scvorțov-Russu*, or. Călărași.

Figura A.3.21. Opinci, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, or. Hîncești.

Figura A.3.22. Cruce de botez de aur, mun. Chișinău, înc. sec. XX.

Figura A.3.23. Cruce de botez de aur, mun. Chișinău, înc. sec. XX.

Figura A.3.24. Vestimentație de tip urban, mun. Chișinău, înc. sec. XX.

Figura A.3.25. Vestimentație de tip urban, or. Bălți, perioada interbelică.

Figura A.3.26. Vestimentație de tip urban, Centrul Cultural ASTRA, jud. Cetatea Albă, 1927.

Figura A.3.27. Vestimentație de tip urban, Basarabia, anii '20, sec. XX.

Figura A.3.28. Vestimentație de tip urban, Basarabia, 1926.

Figura A.3.29. Vestimentație de tip urban, Basarabia, 1931.

Figura A.3.30. Vestimentație de tip urban, Chișinău, 26 mai 1935.

Figura A.3.31. Vestimentație de tip urban, Tarutino, jud. Cetatea Albă, 8 martie 1936.

Figura A.3.32. Vestimentație de tip urban, Basarabia, 1943.

Figura A.3.33. Vestimentație de tip urban, jud. Lăpușna, 1943.

Figura A.3.34. Pălării femeiești purtate în zona urbei, Basarabia, 1943.

Figura A.3.35. Vestimentație de tip urban extinsă în zonele rurale, Basarabia, înc. sec. XX.

Figura A.3.36. Vestimentație de tip urban extinsă în zonele rurale, Basarabia, înc. sec. XX.

Figura A.3.37. Vestimentație de tip urban extinsă în zonele rurale, Basarabia, înc. sec. XX.

Figura A.3.38. Cămașă femeiască cu structura alterată, stani din pânză de bumbac, lucrată în gospodărie, poalele din pânză de bumbac de fabrică, s. Costuleni, rn Ungheni, anii '20, fond MNEIN.

Figura A.3.39. Cămașă femeiască cu platcă, stani de bumbac, poale de cânepă, lucrată în gospodărie, s. Brăviceni, Orhei, anii '30, sec. XX, fond MNEIN.

Figura A.3.40. Cămașă femeiască cu platcă, stani de bumbac, poale de cânepă, lucrată în gospodărie, s. Țîghira, rn Ungheni, anii '30, sec. XX, fond MNEIN.

Figura A.3.41. Cămașă femeiască, stani de bumbac, poale de cânepă, cu platcă dublă, lucrată în gospodărie, s. Fetești, rn Edineț, fond MNEIN.

Figura A.3.42. Cămașă femeiască de bumbac, fără poale, cu platcă dublă (partea de dedesubt de cânepă), lucrată în gospodărie, s. Trinca, rn Edineț, fond MNEIN.

Figura A.3.43. Cămașă femeiască cu platcă, lucrată în gospodărie, s. Ermoclia, rn Ștefan Vodă, anii '50, fond MNEIN.

Figura A.3.44. Cămașă femeiască cu platcă, stani din pânză de bumbac, țesută în gospodărie, poalele de bumbac de fabrică, lucrată în s. Ermoclia, rn Ștefan Vodă, anii '50, sec. XX, fond MNEIN.

Figura A.3.45. Cămașă femeiască de sărbătoare, stani de bumbac, poale de cânepă, cu platcă dublă, lucrată în gospodărie, s. Trinca, rn Edineț, fond MNEIN.

Figura A.3.46. Cămașă femeiască de sărbătoare, stani de bumbac, poale de cânepă, cu platcă dublă, lucrată în gospodărie, s. Trinca, rn Edineț, fond MNEIN.

Figura A.3.47. Cămașă femeiască cu platcă, purtată la nuntă, s. Fetești, rn Edineț, fond MNEIN.

Figura A.3.48. Cămașă cu platcă (cămașa soacrei), stani din pânză de bumbac fin, poale de cânepă, lucrată în s. Brezoaia, rn Ștefan Vodă, anii '40, sec. XX, fond MNEIN.

Figura A.3.49. Varianta cămășii cu platcă care s-a generalizat în sistemul vestimentar femeiesc, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie *Dumitru Scvorțov-Russu*, or. Călărași.

Figura A.3.50. Port popular femeiesc cu structura alterată format din cămașă, șorț, fustă și șal de culoare neagră, cu ciucuri, înc. sec. al XX-lea, parte a colecției etnografice a Complexului istorico-arhitectural Manuc Bey, Hîncești.

Figura A.3.51. Port popular femeiesc cu structura alterată format din cămașă, șorț, fustă și șal de culoare albă, cu ciucuri, înc. sec. al XX-lea, parte a colecției etnografice a Complexului istorico-arhitectural Manuc Bey, Hîncești.

Figura A.3.52. Fustă, prima jumătate a sec. al XX-lea, s. Sarațica-Nouă, rn Leova.

Figura A.3.53. Fustă, fond MNEIN.

Figura A.3.54. Fustă, fond MNEIN.

Figura A.3.55. Rochie de mireasă, s. Speia, rn Anenii Noi, 1943.

Figura A.3.56. Vestimentație din perioada interbelică, or. Soroca, 1919.

Figura A.3.57. Expoziții de lucru manual ale școlilor populare din Cetatea Albă, 1928.

Figura A.3.58. Expoziții de lucru manual ale școlilor populare din Cetatea Albă, 1928.

Figura A.3.59. Expoziție de lucru manual Cojușna-Lăpușna, 1943.

Figura A.3.60. Centrul Cultural Regional TUZLA, județul Cetatea Albă, 1933.

Figura A.3.61. Prima expoziție a cărții din Basarabia, Cetatea Albă, 1935.

Figura A.3.62. Învățători români îmbrăcați în costume naționale, Germania, 27.04.1926.

Figura A.3.63. Vizitatori români îmbrăcați în costume naționale, Germania, 04.05.1931.

Figura A.3.64. Document inedit *În dar de la muncitorii din România cu ocazia aniversării a 70 de ani a lui I. V. Stalin, anii 1949–1950*, fondul Muzeului Rus de Etnografie din Sankt Petersburg.

Figura A.3.65. "Costum național moldovenesc", 1955.

Figura A.3.66. "Costum național moldovenesc" pe scenele teatrale, 1952.

Figura A.3.67. "Costum național moldovenesc" purtat la șezători de tip "nou", s. Șolcani, 1985.

Figura A.3.68. "Costum național moldovenesc" purtat la șezători de tip "nou", s. Șolcani, 1985.

Figura A.3.69. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", 1982.

Figura A.3.70. "Costum național moldovenesc" purtat la șezători de tip "nou", s. Șolcani, 1985.

Figura A.3.71. "Costum național moldovenesc" purtat la șezători de tip "nou", s. Șolcani, 1985.

Figura A.3.72. "Costum național moldovenesc" pentru ansambluri de muzică, dansuri, coruri, pentru festivaluri, 1958.

Figura A.3.73. "Costum național moldovenesc" pentru grupuri corale, 1959.

Figura A.3.74. Cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, Moscova, URSS, 1957.

Figura A.3.75. "Costum național moldovenesc" pentru ansamblul de dansuri populare al RSS Moldovenești, 1953.

Figura A.3.76. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", 1956.

Figura A.3.77. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", 1957.

Figura A.3.78. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", 1957.

Figura A.3.79. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", 1957.

Figura A.3.80. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", Punerea în scenă a spectacolului *Nunta moldovenească* de către colectivul Filarmonicii de stat din or. Chișinău, 1957.

Figura A.3.81. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", Colectivul studentesc din Chișinău la cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, Moscova, URSS, 1957.

Figura A.3.82. Delegația din Republica Populară Română la Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților, Moscova, URSS, 27 iulie 1957.

Figura A.3.83. Bluză femeiască pentru "costum național moldovenesc", artelul / fabrica *Promhudojnic*.

Figura A.3.84. Cămașă bărbătească pentru "costum național moldovenesc", artelul / fabrica *Promhudojnic*.

Figura A.3.85. Cămașă bărbătească pentru "costum național moldovenesc", artelul / fabrica *Promhudojnic*.

Figura A.3.86. Cămașă bărbătească pentru ”costum național moldovenesc”, artelul / fabrica *Promhudojnic*.

Figura A.3.87. Cămașă bărbătească pentru ”costum național moldovenesc”, artelul / fabrica *Promhudojnic*.

Figura A.3.88. Cămașă bărbătească pentru ”costum național moldovenesc”, artelul / fabrica *Promhudojnic*.

Figura A.3.89. Sediul CMC, 1962.

Figura A.3.90. Pictori-modelori I. Osipova, T. Patievscaia, E. Ivanova, 1962.

Figura A.3.91. Modele de rochii în stil folcloric pentru cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, autor T. Patievscaia, 1957.

Figura A.3.92. Vestimentație în stil folcloric, 1967.

Figura A.3.93. Vestimentație în stil folcloric, 1967.

Figura A.3.94. Bluză în stil folcloric, CMC.

Figura A.3.95. Stilul folcloric în vestimentație, autor pictor-modelor Natalia Urman.

Figura A.3.96. Stilul folcloric în vestimentație, autor pictor-modelor Natalia Urman.

Figura A.3.97. Ansambluri vestimentare în stil folcloric, CRM, anii '80.

Figura A.3.98. *Vara Moldovei*, colecție vestimentară în stil folcloric, CRM, autor pictor-modelor Natalia Urman, 1981.

Figura A.3.99. Colecție vestimentară în stil folcloric, CRM, autor pictor-modelor Natalia Urman, 1986.

Figura A.3.100. Stilul folcloric în vestimentație, 1986.

Figura A.3.101. Stilul folcloric în vestimentație, autor Elena Postolache.

## INTRODUCERE

*Costumul tradițional este un simbol complex  
de mare operativitate în cadrul strategiilor identitare.  
Dar el nu este doar o haină frumoasă.  
Este simbol. Este forță, este unitate*  
dr. Varvara Buzilă

**Actualitatea și importanța problemei abordate.** Reper al identității și spiritualității etniei, costumul popular purtat în Basarabia și în spațiul RSS Moldovenești este componenta fundamentală a artei populare, care ilustrează cel mai expresiv principiul unității în diversitate, păstrând, la diferite etape istorice, particularitățile și trăsăturile de cultură și civilizație. Îmbrăcămintea populară este expresia caracteristicilor sociale și individuale ale omului care țin de gen, vârstă, statut civil și social. Mai mult, constituit în urma procesului de creație, prin sistemul de valori acumulat în timp, acest costum a devenit parte a patrimoniului cultural, parte organică a tradiției vestimentare românești, a dezvoltat și completat tiparele de bază ale costumului românesc și i-a conferit mai multă expresivitate<sup>1</sup>. Produs al activităților individului și colectivității, el reflectă aspecte multidimensionale ale funcțiilor utilitare, estetice, simbolice, economice etc., aspecte care necesită o abordare din perspectivă diacronică și sincronică.

Abordarea subiectului legat de tipurile și practicile legate de costumul popular este actuală în contextul cursului orientat spre salvagardarea patrimoniului material și imaterial al Republicii Moldova, precum și în cel al racordării la practicile europene de promovare a acestuia. Costumul popular, prin câmpul semantic de care dispune, tipologia funcțională și estetică, a devenit un marker etno-cultural important în procesul de globalizare. Studiul modalităților de formare, analiza caracterului și semnificației istorice, reliefarea aspectelor arhaice și de o proveniență mai recentă în portul popular femeiesc și bărbătesc, cu toate particularitățile distincte, va permite elaborarea unor modele de reconstrucție a pieselor sale componente cu implementarea lor în practică. În această ordine de idei remarcăm că prin decizia UNESCO din 1 decembrie 2022 cămașa cu altiță, cea mai reprezentativă piesă a costumului popular femeiesc, a fost inclusă în lista patrimoniului cultural imaterial al lumii, fapt ce va asigura o mai bună conștientizare a valorii artei populare<sup>2</sup>.

---

<sup>1</sup> BUZILĂ, V. *Costumul popular din Republica Moldova*. Chișinău: Reclama, 2011, p. 143.

<sup>2</sup> Arta cămășii cu altiță este în patrimoniul UNESCO. [online] [citată 20.01.2023]. Disponibil: <https://www.cnr-unesco.ro/ro/activitate/arta-camasii-cu-altita-in-patrimoniul-unesco>; Înscirerea elementului Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală în România și Republica Moldova pe Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității. [online] [citată 03.12.2022]. Disponibil: <https://mc.gov.md/ro/content/inscrierea-elementului-arta-camasii-cu-altita-element-de-identitate-culturala-romania-si?fbclid=IwAR3BUPsiRQBfuhHewIloBWN3q1phdDWVgt5poNErzJjMcBZIHrXitzY1eo4>

Este bine de luat aminte că dosarul comun al Republicii Moldova și România vine să sublinieze valoarea acestui element al portului popular, care necesită a fi studiat, valorificat și promovat, iar practicile specifice de creație vor fi păstrate și transmise din generație în generație.

În principal însă, actualitatea și importanța majoră a problemei cercetate derivă din obiectivul asumat de a studia portul popular în esența lui. O precizare importantă pe care ținem să o facem în continuare este că în secolul al XX-lea, în contextul actului de comunicare cultural și identitar<sup>3</sup>, costumul popular din Basarabia și RSS Moldovenească l-am analizat într-un sincretism de cadre de ordin social, economic, politic și ideologic, la care se adaugă repere culturale și spirituale. Datorită aspectului general al problemei atinse am recurs la analiza planurilor contextuale și a coordonatelor dezvoltării lui, ceea ce ne-a permis să-i delimităm poziția în aceste planuri și să vizăm: 1) coordonata de conservare de la începutul secolului, etapă în demersul nostru științific, în care portul popular l-am analizat în calitate de reper în formularea identității etnice a poporului; 2) coordonata evoluției formelor alterate ale structurilor morfologice și plasticodecorative ale portului popular în secolul al XX-lea sub impactul procesului de industrializare și a fenomenului modei, adică a vestimentației de tip urban, dar și de afirmare a identității naționale, de modernizare și adaptare la noile cerințe ale societății din perioada interbelică, etapă în care ne-am propus să prezentăm un tablou evolutiv multilateral, fundamentat mai ales pe cercetarea de teren și alte surse accesibile; 3) coordonata de abandon și de substituire a lui cu ”costum național moldovenesc” de tip sintetic în perioada sovietică, etapă la care, prin cercetarea noastră, am intenționat să supunem analizei modul în care acesta din urmă a marcat specificul național în RSS Moldovenească, prin luarea în considerare a altor aspecte ale fenomenului de metamorfozare, și anume a mecanismelor care au stat la baza constituirii ”costumului național moldovenesc” al RSSM, formă denaturată a portului popular, instrument prin intermediul căruia a fost reprezentată o ”nouă identitate națională”<sup>4</sup>.

Astfel, în ceea ce privește contextul sau cadrul, așa cum am menționat mai devreme, ne referim la mediul în care s-a dezvoltat costumul popular. Contextul este analizat pe mai multe planuri cu manifestare succesivă sau concomitentă cum ar fi urbanizarea, Primul Război Mondial și cel de-Al Doilea Război Mondial, perioada interbelică și actul Unirii cu România (1918), ocuparea sovietică și Formarea RSSM (1940) etc. Coordonatele au folosit pentru a descrie poziția portului în acest mediu, în general, și în aceste planuri contextuale, în particular.

---

<sup>3</sup> POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*. București: Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976, p. 9.

<sup>4</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal. Acta Musei XIII. 5, Brukenthalia Romanian Cultural History Review*. Sibiu/Hermannstadt: Editura Muzeului Național Brukenthal. 2019, nr. 9, pp. 1027-1035.

Pentru că suntem îngrijorați de modul confuz în care se folosesc termenii port sau costum popular și ”costum național moldovenesc”, raportați fiind la diferite tipuri de vestimentație, acest mecanism distinct a permis să ajungem la un acord asupra conținutului ”costumului național moldovenesc”, care, începând cu înființarea, dar și pe tot parcursul perioadei de existență a URSS-ului și RSS Moldovenești, a căutat să își formeze un set de caracteristici ale diferenței față de prototipul său, portul popular, prin delimitarea spațiului propriu de acțiune plasat pe o axă mai degrabă ideologică decât culturală<sup>5</sup>. Popularizarea ”costumelor naționale” a fost însoțită de generalizarea, în spațiul ex-sovietic, a industriei de producție a acestuia, astfel ca să devină un instrument al propagandei ideologice strâns legat de ideea formării ”națiunii moldovenești” căreia i sa atribuit și un ”costum național”. Majoritatea formelor de popularizare a numeroaselor variante de ”costum național” erau operate pentru a organiza și structura ”corect” discuțiile despre diversitatea etnică în URSS, reflectate și în discursul Secretarului Comitetului Central al PC (b) din Moldova, L. Brejnev, din anul 1951<sup>6</sup>. De altfel, asemenea ”costume naționale” au fost formate pentru toate republicile socialiste ale Uniunii Sovietice. Discursul de la Kremlin a transformat instantaneu ”costumul național moldovenesc” (dar și cel ucrainean, estonian, georgian etc.) într-un simbol hibrid, ușor de recunoscut în URSS și în afara ei. Un asemenea ”costum național”, în mai multe versiuni ornamentale și cromatice, a fost promovat în cadrul riturilor politice și a sărbătorilor naționale, unionale și internaționale. Ne referim, în speță, la faptul că realitatea URSS-ului, care a contribuit la erodarea portului popular din Basarabia, a fost dominată de ”costume naționale” impuse și reglementate de contextul ideologic. Popularizarea lor, inclusiv în RSSM, avea scopul de a demonstra ”bunăstarea” adusă de sistemul sovietic, ele devenind un instrument de accentuare a ”noului sistem de valori” și de ocultare a celui anterior. Elementele moștenirii etnografice ale etniilor din URSS erau văzute ca o resursă pentru menținerea unui nivel înalt de patriotism în rândul cetățenilor sovietici, ca efect, costumul popular, cea mai importantă parte a identității etnice, s-a transformat într-o sursă de experiență estetică, într-o ”vitrină” a culturii naționale. În baza materialului investigat am ajuns la concluzia că ”costumul național moldovenesc” este un concept inventat, care a devenit simbol al diversității etnoculturale în URSS, o ”imagine vizuală nouă” asociată cu o ”identitate națională nouă”. Conceptul, pe tot parcursul existenței sale, a fost articulat cu formula ”înflorirea formei naționale cu conținut socialist în contextul realității sovietice”<sup>7</sup>.

---

<sup>5</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda, pp. 1027-1035.

<sup>6</sup> Ibidem, pp. 1027-1035.

<sup>7</sup> Ibidem, pp. 1027-1035.



Cu referire la cercetarea de față trebuie de menționat că dintr-o atare perspectivă portul popular din Basarabia și RSS Moldovenească nu a fost examinat în toată complexitatea sa, ceea ce explică necesitatea acestei cercetări care îl va repune la locul său important și îi va reda valoarea specifică de marker al identității poporului.

Subiectul abordat de noi, și anume *Coordonatele dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în secolul al XX-lea* (elaborat în baza materialului din spațiul actual al Republicii Moldova), prezintă interes deosebit, în primul rând, pentru cercetători prin oportunitatea de a le cunoaște în cadrul unei perioade care abundă în evenimente sociale, economice, politice, ideologice etc. În al doilea rând, în pofida faptului că tema portului popular a fost cercetată de mai mulți istorici, etnografi și etnologi, rezultatele și concluziile la care s-a ajuns sunt insuficiente pentru domeniul vizat, deoarece tema a fost abordată în alte limite temporale sau sub alte aspecte, decât cele vizate în lucrarea de față. Constatăm că acest subiect nu a fost reflectat din perspectiva examinării transformărilor la care a fost supus sistemul vestimentar popular, iar rezultatele obținute în această privință sunt insuficiente pentru realizarea unei viziuni de ansamblu asupra evoluției costumului popular din punct de vedere istoric și etnologic, fapt care a condiționat alegerea acestei teme de cercetare, care se prezintă ca un studiu complex și pluridisciplinar, de unde rezidă și actualitatea subiectului investigat. Cu atât mai mult că a fost desfășurat un proces de interconectare a etnologiei cu alte științe conexe: istorie, arheologie, demografie, sociologie ș.a., deschizând, totodată, noi perspective de colaborare ale acestora, cu depășirea hotarelor stricte de cercetare prin transformări metodologice și teoretice, subliniind faptul că etnologia este un domeniu interdisciplinar. În pofida faptului că o serie de istorici și etnologi au realizat cercetări despre geneza costumului popular și formele lui de manifestare, după 1991 a devenit iminentă necesitatea reevaluării critice a acestor publicații conformate predominant ideologiei de partid.

Demersul nostru științific este motivat, totodată, și de interesul societății față de componentele culturii și civilizației populare, acesta având caracter transdisciplinar și o semnificație importantă în conturarea noilor orientări în știința etnologică prin cercetarea straturilor succesive ale evoluției portului popular în secolul al XX-lea, clasificat ca marker identitar material și spiritual, în cadrul căruia sunt împărtășite semne vizuale și coduri comune. Subscriem astfel sub afirmația etnologului Maria Bâtcă precum că costumul popular *alături de limbă, obiceiuri și tradiții, constituie o emblemă de recunoaștere, un simbol, un reper, o constantă identitară fundamentală*<sup>8</sup>.

---

<sup>8</sup> BÂTCĂ, M. *Costumul popular românesc*. București: Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2006, p. 5.

**Gradul de investigare a problemei.** În mai multe publicații accesibile pentru cercetarea noastră au fost reflectate evoluția costumului popular, etapele de dezvoltare, motivele ornamentale folosite în decorul pieselor vestimentare etc. Constatăm că lucrările publicate cu referire la portul popular din Basarabia și RSSM au fost de cele mai multe ori prea generale, concentrate asupra unui segment îngust tematic sau cronologic, autorii abordând subiectul tangențial sau urmărind alte obiective, decât cele care ne-au interesat pe noi. Problema costumului popular, analizată prin prisma transformărilor la care a fost supus în secolul al XX-lea, a fost trecută cu vederea de etnologi, istorici, antropologi, fapt care face actuală și iminentă cercetarea inițiată de noi, iar sursele identificate și examinate detaliat permit determinarea schimbărilor prin care el a trecut și elaborarea unui studiu special de care duce lipsă la etapa actuală istoriografia națională.

**Suportul teoretic.** În spațiul cultural studiat lucrările consacrate domeniului nu sunt atât de numeroase, însă cele care au fost editate până acum pot servi în calitate de suport teoretic pentru demersul înaintat. Pentru RSSM și după 1991, Republica Moldova, suportul teoretic a fost conferit de lucrările elaborate de Ada Zevin și Matus Livșiț<sup>9</sup>, M. Dimitriu<sup>10</sup>, V. Zelenciuc<sup>11</sup>, Iulia Paliț-Palade<sup>12</sup>, Viorica Țurcanu<sup>13</sup>, Zina Șofranksy<sup>14</sup>, Varvara Buzilă<sup>15</sup>, precum și pliantele elaborate de etnologul Silvia Șaranuța cu desene ale artistului plastic Luiza Ianțen<sup>16</sup>.

Pentru realizarea tezei am apelat la baza teoretică formată din publicațiile semnate de cercetători notorii în domeniu, etnografi, etnologi, critici de artă din România, precum Emilia Pavel (cu cele mai relevante descrieri și analize ale portului popular)<sup>17</sup>, Aurelia Doagă (care a descris portul din diferite zone ale României, cu indicații privind tehnicile de cusut, având atașate

---

<sup>9</sup> ЗЕВИНА, А.М.; ЛИВШИЦ, М.Я. *Национальные костюмы Молдавии*. Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1960. 32 p.

<sup>10</sup> ДИМИТРИУ, М.; ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский национальный костюм*. Кишинёв: Тимпул, 1975. 61 p.

<sup>11</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*. Кишинёв: Тимпул, 1985. 143 p.

<sup>12</sup> PALIȚ-PALADE, I. *Portul popular din Republica Moldova*. Chișinău: Grafema-Libris, 2003. 40 p.

<sup>13</sup> ȚURCANU, V. *Costumul: tradiție și modernitate – valorificări*. Chișinău: Notograf Prim, 2012. 272 p.

<sup>14</sup> ȘOFRANSKY, Z.; ȘOFRANSKY, V. *Cromatică tradițională românească*. București: Editura Etnologică, 2012; ȘOFRANSKY, Zinovia. Aspecte estetice în arta tradițională. In: *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2015, nr. 18, pp. 8-14.

<sup>15</sup> BUZILĂ, V. *Costumul popular din Republica Moldova*. Chișinău: Reclama, 2011. 159 p.

<sup>16</sup> ШАРАНУЦА, С. *Costum național moldovenesc de femeie. Молдавский национальный женский костюм. Moldavian women's national costume*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя; ШАРАНУЦА, С. *Costumul național al femeii găgăuze. Гагаузский национальный женский костюм. Gagauz women's national costume*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя; ШАРАНУЦА, С. *Costum național gagauz pentru bărbați. Гагаузский национальный мужской костюм. Gagauz men's national costume*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя; ШАРАНУЦА, С. *Motive naționale. Национальные мотивы*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя.

<sup>17</sup> PAVEL, E. *Portul popular din zona Iași*. București: Meridiane, 1975. 40 p.; PAVEL, E. *Portul popular moldovenesc*. Iași: Junimea, 1976. 208 p.

și planșe cu modele)<sup>18</sup>, Angela Paveliuc Olariu<sup>19</sup>, Alexandrina Enăchescu Cantemir<sup>20</sup>, Maria Bâtcă (care a elaborat un amplu studiu despre costumul popular)<sup>21</sup>, Mihai Pop<sup>22</sup> (folclorist, antropolog cultural și etnolog) ș.a.

În așa fel, **problema cercetării** se structurează din exigența de a reflecta coordonatele dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în secolul al XX-lea, în contextul evoluției istorice, care subsumează altele la rândul ei ce vor fi menționate pe parcurs.

**Obiectul de studiu** îl constituie sistemul vestimentar popular din Basarabia și RSS Moldovenească, constituit din armonizarea elementelor, motivelor, compozițiilor ornamentale, într-un tot întreg stilistic de unicitate, conform gramaticii românești<sup>23</sup>, care a trecut prin mai multe etape de dezvoltare pe durata secolului al XX-lea.

**Segmentul cronologic** al studiului are limita de jos anii 1900, perioada în care putem analiza aspectele ce cuprind un număr mare de fapte ale contextelor sociale, economice, politice, ideologice din mediul rural și cel urban, care și-au pus amprenta asupra costumului popular. Bunăoară, la început de secol XX, prin expedițiile etnografice ale cercetătorilor ruși, au fost preluate din Basarabia către muzeele Rusiei numeroase piese vestimentare, care ulterior au fost substituie prin piese specifice portului slav, astfel fiind pus începutul erodării sistemului vestimentar țărănesc din Basarabia. Limita cronologică de sus a cercetării noastre ține de sfârșitul secolului al XX-lea, întrucât odată cu destrămarea URSS și proclamarea independenței Republicii Moldova în anul 1991, a luat sfârșit procesul de transformare, sub impactul societății socialiste, a costumului popular în ”costum național moldovenesc”, unul sintetic, străin populației românești de la est de Prut. A urmat o perioadă de căutări și împrumuturi în domeniul portului popular, aflate adesea la hotar cu *Kitsch*-ul, care s-au soldat cu o perspectivă de revenire la statutul său autentic.

**Limitele geografice:** ansamblul vestimentar popular studiat în teza de față se racordează preponderent la spațiul Basarabiei și RSS Moldovenești (spațiul actual al Republicii Moldova).

**Scopul** tezei constă în fundamentarea teoretică și aplicativă a coordonatelor dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în secolul al XX-lea, cu identificarea circumstanțelor și particularităților transformărilor intervenite, în contexte de ordin social,

---

<sup>18</sup> DOAGĂ, A. *Ii și cămăși românești*. București: Ed. Tehnică, 1981. 60 p.

<sup>19</sup> PAVELIUC OLARIU, A. *Arta Populara Din Zona Botoșanilor. Portul Popular*. Botoșani: Muzeul Județean Botoșani, 1980. 163 p. [online] [citat 17.07.2023]. Disponibil: <https://pdfcoffee.com/paveliuc-olariu-angela-arta-populara-din-zona-botosanilor-portul-popular-pdf-free.html>

<sup>20</sup> ENĂCHESCU-CANTEMIR, A. *Portul popular românesc*. București: Meridiane, 1971. 182 p. [online] [citat 17.07.2023]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/document/436763075/1971-Portul-popular-romanesc-Alexandrina-En%C4%83chescu-Cantemir-pdf>

<sup>21</sup> BÂTCĂ, M. *Costumul popular românesc*. București: Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2006. 242 p.

<sup>22</sup> POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*. București, 1976. 192 p.

<sup>23</sup> Ibidem, p. 143.

economic, politic și ideologic, pe mai multe planuri cu manifestare succesivă sau concomitentă, dar și analiza impactului lor asupra formelor de manifestare ale portului în spațiul socio-cultural studiat.

Pentru atingerea scopului enunțat au fost abordate mai multe aspecte istorico-etnologice și muzeografice, fiind formulate următoarele **obiective**:

1) Sistematizarea datelor privind structurile morfologice și plastico-decorative de bază ale costumului popular din Basarabia, ale formelor lui de manifestare la începutul secolului al XX-lea;

2) Reflectarea și interpretarea principalelor transformări ale contextelor și, implicit, planurilor de referință care au înlesnit reducerea sferei de acțiune a sistemului vestimentar analizat;

3) Identificarea și precizarea modificărilor intervenite în sistemul vestimentar țărănesc în prima jumătate a secolului al XX-lea, care au avut drept consecință alterarea acestuia și a mesajelor transmise cu ajutorul lui;

4) Examinarea principalelor transformări ale contextelor și planurilor contextuale care au favorizat algoritmul constituirii "costumului național" în RSS Moldovenească;

5) Analiza procesului de substituie a costumului popular cu "costum național moldovenesc", plasat pe o axă mai degrabă ideologică decât culturală în RSS Moldovenească;

6) Reflectarea procesului de constituire a modei de tip sovietic și a vestimentației în stil folcloric, bazate pe ansamblul vestimentar popular în RSS Moldovenească;

7) Prezentarea coordonatelor dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în secolul al XX-lea, cu recomandări de reconstituire a acestuia și revenire la structura lui morfologică și plastico-decorativă de bază.

**Ipoteza.** Având în vedere importanța cercetării științifice a coordonatelor dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în realitatea obiectivă a contextelor sociale, economice, politice, ideologice, formate, la rândul lor, din mai multe planuri contextuale, cu evenimente produse concomitent sau progresiv și treptat pe parcursul secolului al XX-lea, demersul prezent pleacă de la ipoteza că în această perioadă s-au produs două tipuri distincte de transformări ale sistemului vestimentar popular: 1) dezvoltarea continuă a costumului popular într-un sistem vestimentar hibrid până la mijlocul secolului al XX-lea, urmată de dispariția sa treptată din uzul cotidian și festiv; 2) dezvoltarea forțată, determinată, în mare parte, de circumstanțele politice de după cel de-Al Doilea Război Mondial, urmată de substituiea costumului popular cu

un ”costum național moldovenesc” de factură ideologică, având scopul de a conferi o ”nouă identitate națională” populației din RSS Moldovenească, parte a fostei URSS<sup>24</sup>.

**Noutatea și originalitatea științifică** a tezei este determinată de faptul că sunt reevaluate informațiile existente despre statutul portului popular la diferite etape istorice și completate cu fapte noi, inedite, examinate prin prisma coordonatelor dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în secolul al XX-lea, subiect ajuns pe agenda cercetătorilor pentru prima dată. Secolul al XX-lea a fost marcat semnificativ de două mari evenimente: Primul Război Mondial, urmat de perioada interbelică, și cel de-al Doilea Război Mondial, cu repercusiunea lui de extindere a doctrinei comuniste. În atare condiții, teza este o primă investigație științifică complexă, din punct de vedere istoric și etnologic, a dezvoltării costumului popular în contextul derulării evenimentelor care au avut un impact substanțial asupra ansamblului transformărilor lui de ordin morfologic și plastico-decorativ, asupra formelor de manifestare în secolul al XX-lea. Un plus de noutate și originalitate atribuie investigației abordările multiaspectuale, interdisciplinare și pluridisciplinare, efectuate din perspectiva socială, economică, politică și ideologică a problemei, prin analiza unei diversități de materiale și documente inedite, introduse în premieră în circuitul științific prin intermediul publicațiilor autorului și a demersului științific în cauză.

**Valoarea teoretică** a tezei constă în accentuarea semnificațiilor complexe ale legităților și specificului dezvoltării costumului popular în secolul al XX-lea, fapt extrem de important, deoarece portul popular, ca fenomen de cultură și civilizație, reflectă cel mai expresiv modul de organizare a societății din punct de vedere social-politic, economic și cultural, mentalitățile și credințele oamenilor, obiceiurile și riturile de trecere ale acestora, precum și impactul ideologiei, de orice natură, asupra evoluției lui.

**Valoarea aplicativă.** Prin complexitatea materialului factologic de ordin etnografic, etnologic și istoric, acumulat mai ales ca urmare a expedițiilor de teren, teza de față poate fi utilă în studiile interdisciplinare atât în sens teoretic, cât și aplicativ. Informațiile concentrate în teză și publicațiile autorului la tema tezei vor servi drept punct de reper pentru specialiști la pregătirea tezelor de licență, master și doctorat, lucrărilor de sinteză privind geneza și afirmarea portului popular, pot fi utilizate ca suport de curs în cadrul cursurilor universitare la etnologie, antropologie culturală și istorie, artele decorative naționale ș.a.

---

<sup>24</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal. Acta Mvsei XIII. 5, Brukenthalia Romanian Cultural History Review*. Editura Muzeului Național Brukenthal, Sibiu/Hermannstadt. 2019, nr. 9, pp. 1027-1035.

**Aprobarea rezultatelor cercetării.** Rezultatele cercetărilor realizate între anii 2017 și 2023 au fost valorificate editorial în 27 de publicații, inclusiv 5 articole în reviste internaționale, 1 articol în revista *Categoria A* (SCOPUS), 4 articole în reviste naționale *Categoria B*, 2 materiale în culegeri naționale/internaționale, 8 materiale ale conferințelor naționale/internaționale, 7 rezumate ale conferințelor științifice. Rezultatele cercetărilor au fost aprobate la 15 conferințe naționale și internaționale.

**Implementarea rezultatelor.** Rezultatele cercetărilor au fost implementate în cadrul orelor teoretice și practice la cursurile universitare la disciplina *Teoria modei* la Facultatea Design a Universității Tehnice a Moldovei și la disciplina *Proiect*, Facultatea Arte Plastice și Design de la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice. O serie de recomandări cu privire la reconstituirea costumului popular și actualizarea lui au fost luate în considerare în cadrul activității legate de *Practica etnografică* cu studenții de la specialitatea *Design vestimentar*, Facultatea Arte Plastice și Design de la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, în cadrul expozițiilor de artă decorativă cu prezentarea lucrărilor proprii sau ghidarea colecțiilor vestimentare elaborate de studenți și masteranzi. Unele colecții vestimentare inspirate din portul popular au fost prezentate în cadrul defileului de modă realizat la conferința științifică internațională *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, prima ediție (23-24 septembrie 2019)<sup>25</sup> și incluse în filmul de promovare a patrimoniului cultural material la cea de-a doua ediție a conferinței, din 22-23 septembrie 2020<sup>26</sup> ș.a.

**Sumarul compartimentelor tezei.** Teza constă din adnotări în română, engleză și rusă, introducere, 4 capitole, bibliografie din 484 de titluri și anexe.

În *Introducere* sunt reflectate actualitatea cercetării, noutatea științifică și originalitatea studiului, stabilite scopul și obiectivele cercetării, determinate valoarea teoretică, aplicativă și implementarea rezultatelor obținute.

În **primul capitol** *Costumul popular din Basarabia și RSS Moldovenească: repere istoriografice și surse de documentare* au fost prezentate abordări teoretice cu referire la costumul popular din Basarabia și RSS Moldovenească. În paginile acestui compartiment au fost examinate surse de cercetare ale costumului popular și analizate publicațiile disponibile la această etapă de studiu. Suportul teoretico-metodologic al investigației, prin metodele de cercetare aprobate și

---

<sup>25</sup> Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine, ediția I [online] [citată 17.07.2023]. Disponibil: [https://www.youtube.com/watch?v=yBnCqv3s\\_IY&ab\\_channel=BibliotecaNa%C5%A3ional%C4%83aRepubliciiMoldova](https://www.youtube.com/watch?v=yBnCqv3s_IY&ab_channel=BibliotecaNa%C5%A3ional%C4%83aRepubliciiMoldova)

<sup>26</sup> Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine, ediția a II-a [online] [citată 17.07.2023]. Disponibil: [https://www.youtube.com/watch?v=\\_dFrQBbn490&ab\\_channel=IDSITV](https://www.youtube.com/watch?v=_dFrQBbn490&ab_channel=IDSITV)

utilizate, precum și gradul de investigare a problemei, luate în ansamblu, au permis fundamentarea tezei de doctorat, realizarea scopului și obiectivelor enunțate.

**Cel de-al doilea capitol** *Configurări ale costumului popular din Basarabia la începutul secolului al XX-lea* sistematizează informații referitoare la caracteristicile generale și particulare ale costumului popular femeiesc și bărbătesc, precum și a pieselor comune ale portului, structurile morfologice și plastico-decorative de bază, formele lui de manifestare care s-au cristalizat în contextul Basarabiei la începutul secolului al XX-lea.

**În cel de-al treilea capitol** *Costumul popular: continuități și discontinuități* sunt reflectate și interpretate principalele transformări ale contextelor și planurilor de referință care i-au înlesnit reducerea sferei de acțiune, este determinat impactul vestimentației citadine din Basarabia în prima jumătate a secolului al XX-lea asupra portului popular, este redată dinamica profilării și extinderii formelor alterate de costum popular, cu identificarea și precizarea modificărilor intervenite sub influența procesului de industrializare, a mentalității populației, a portului urban, a inovațiilor la nivel tehnologic etc., care au avut drept consecință descompunerea acestuia și a mesajelor transmise cu ajutorul lui. Este pus în evidență faptul modificărilor benefice, progresive în domeniul afirmării și promovării costumului național în perioada interbelică, în contrapondere cu schimbările de ordin contextual care au pus bazele erodării lui.

**Cel de-al patrulea capitol** *Emergența "costumului național" în RSS Moldovenească* examinează principalele transformări ale contextelor și planurilor contextuale care au favorizat algoritmul constituirii "costumului național" în RSS Moldovenească, analizează procesul de dezintegrare și substituție a elementelor constitutive ale portului popular, astfel că el a fost înlocuit printr-un costum artificial, sintetic, plasat pe o axă mai degrabă ideologică decât culturală, numit de ideologii vremii "costum național moldovenesc". Un loc aparte în formarea și implementarea la scară largă a acestui tip de costum, care a fost elementul de bază în cadrul riturilor politice în perioada de existență a RSSM, a revenit modei de tip sovietic și vestimentației în stil folcloric, mai multe propuneri fiind elaborate de pictorii-modelieri din perioada sovietică care au activat la CMC/CRM, dar și la alte instituții specializate în confecționarea vestimentației.

Fiecare capitol finalizează cu concluzii, care reflectă conținutul capitolului și răspund obiectivelor trasate în demersul științific.

Teza finalizează cu *Concluzii generale și recomandări* utile pentru cercetători, cadre didactice, studenți, masteranzi interesați de procesul de reconstituire a costumului țărănesc prin activități prolifere dedicate revenirii la costumul popular de patrimoniu, tendință conturată după anul 1991.

Pentru fortificarea și ilustrarea materialului informațional a fost utilizat un vast suport plastic de sinteză (101 de figuri), concentrat în anexele tezei, cules în fondurile muzeelor naționale și locale, completat de cercetările de teren (în mai multe localități din nordul, sudul și centrul țării), pentru a reflecta cât mai expresiv contextele, planurile contextuale și coordonatele dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în secolul al XX-lea.

Totodată, în paginile tezei se regăsește *Chestionarul (Anexa 1)*, care a fost elaborat în vederea interviuării persoanelor în timpul propriilor documentări de teren, rezultatele cărora se regăsesc în capitolele tezei de față.

**Cuvinte-cheie:** costum popular, Basarabia, RSS Moldovenească, coordonate, etnologie, istorie, cultură, costum popular cotidian, costum popular ceremonial, sărbătoare, rit, ceremonie, obicei, modă, stil, vestimentație, accesorii, podoabe, bijuterii, costum național, ”costum național moldovenesc”, rit politic, modă de tip sovietic, stil folcloric, patrimoniu cultural.



## **Capitolul 1. COSTUMUL POPULAR DIN BASARABIA ȘI RSS MOLDOVENEASCĂ: REPERE ISTORIOGRAFICE ȘI SURSE DE DOCUMENTARE**

### **1.1. Costumul popular din Basarabia și RSS Moldovenească reflectat în studii teoretice**

Cultura practicilor vestimentare, în special a costumului popular, a suscitât interesul mai multor cercetători, dat fiind faptul că acesta este componenta fundamentală a artei populare care ilustrează principiul unității în diversitate, păstrând particularitățile etnice și trăsăturile de cultură și civilizație. Prin sistemul de valori acumulat, costumul popular, format ca urmare a unui vast proces de creație, are un rol important în diferite forme de ritualuri ale culturii spirituale, devenind un marker al societății, dar și o parte importantă a patrimoniului cultural al țării. De altfel, Ziua Națională a României, 1 decembrie 2022, a venit cu o veste îmbucurătoare, demult așteptată în spațiul românesc. În cadrul celei de-a 17-a sesiuni a Comitetului Interguvernamental al UNESCO pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial care se desfășoară la Rabat, Maroc, cămașa cu altiță, dosar comun al echipelor din România și Republica Moldova *Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală în România și Republica Moldova*, a fost inclusă în patrimoniul cultural imaterial al umanității<sup>27</sup>.

Portul popular a constituit obiectul cercetării a numeroase studii inter- și transdisciplinare, cunoștințele în domeniu fiind completate de publicațiile din sfera de interes a istoriei, artei, tehnologiei, culturologiei, sociologiei etc. Grație preocupării deosebite a cercetătorilor față de costumul popular, am considerat iminentă analiza publicațiilor în domeniu. În această ordine de idei, au fost supuse examinării o serie de monografii, lucrări de sinteză, articole în culegeri și materiale ale conferințelor, care integrează anumite aspecte ale problemei enunțate de noi, însă vizează segmente mai reduse ale sectorului. Lucrările publicate au fost de cele mai multe ori prea generale, au abordat problema tangențial, în alte limite spațiale sau cronologice, sau au urmărit alte obiective decât cele trasate de noi.

Evoluția costumului popular în secolul al XX-lea prezintă interes pentru cercetători prin oportunitatea de a o studia într-o perioadă dificilă, de-a lungul unui secol marcat de mai multe evenimente sociale, culturale, economice și politice. Constatăm însă, că în pofida faptului că tema

---

<sup>27</sup> Înscrierea elementului Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală în România și Republica Moldova pe Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității. [online] [citât 03.12.2022]. Disponibil: <https://mc.gov.md/ro/content/inscrierea-elementului-arta-camasi-cu-altita-element-de-identitate-culturala-romania-si-republica-moldova-pe-lista-reprezentativa-a-patrimoniului-cultural-imaterial-al-umanitatii>; Șefa statului a salutat decizia UNESCO de a include cămașa cu altiță în lista patrimoniului cultural imaterial al umanității [online] [citât 03.12.2022]. Disponibil: <https://presedinte.md/rom/comunicate-de-presa/sefa-statului-a-salutat-decizia-unesco-de-a-include-camasa-cu-altita-in-lista-patrimoniului-cultural-imaterial-al-umanitatii>; Cămașa cu altiță este inclusă în patrimoniul UNESCO. [online] [citât 03.12.2022]. Disponibil: <https://radiochisinau.md/camasa-cu-altita-este-inclusa-in-patrimoniul-unesco--171989.html>.

portului popular a fost cercetată de mai mulți istorici, etnografi și etnologi, acest subiect nu a fost reflectat din perspectiva examinării transformărilor la care a fost supus sistemul vestimentar popular, iar rezultatele obținute sunt insuficiente pentru realizarea unei viziuni de panoramă asupra evoluției lui din punct de vedere istoric, etnografic și etnologic.

Având în vedere cele menționate, în spațiul ce urmează ne-am propus să examinăm publicațiile disponibile din istoriografie cu referire la portul popular, înscriind cercetarea inițiată de noi într-un larg context istoriografic. Constatând numărul destul de mare al publicațiilor despre costumul popular din istoriografia românească, suntem conștienți de faptul că într-o atare lucrare este imposibil de a reflecta și examina această multitudine de monografii, articole, culegeri, albume. Pe de altă parte, autorii publicațiilor examinate în foarte rare cazuri se apleacă asupra studierii și descrierii procesului de metamorfozare și a coordonatelor dezvoltării costumului țărănesc în secolul al XX-lea în Basarabia (începutul secolului al XX-lea, perioada interbelică) și RSS Moldovenească (1945–1991), de unde rezultă noutatea și originalitatea studiului propus. Luând în considerare mai mulți factori, am evidențiat câteva etape cronologice de bază ale istoriografiei care țin de portul popular și de dezvoltarea lui, după cum urmează: I) Basarabia în perioada țaristă, a doua jumătate a secolului al XIX-lea – 1917; II) perioada interbelică, anii 1918 – 1940/1944; III) perioada sovietică, anii 1944–1991 și IV) publicațiile autorilor apărute după proclamarea independenței Republicii Moldova în anul 1991. Evocarea contribuțiilor teoretice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (materiale geografice, etnografice, fotografice și statistice stimulate de Imperiul Rus) și până la 1918 când Basarabia ajunge parte a României întregite a fost nemijlocit condiționată de intenția de a acumula conținut informațional care să faciliteze înțelegerea etapelor de constituire a ”costumului național” în RSSM deoarece anume aceste studii au stat la baza formulei ”popor moldovenesc” și ”costum național moldovenesc” elaborate de Constantin Derjavin în anul 1925.

În această ordine de idei preocupările de cercetare a costumului popular din a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea și cele din perioada sovietică au avut un caracter diferit, pătinitor din care rațiune este necesară reexaminarea critică, obiectivă a concepțiilor autorilor care au abordat problema. Totodată, din punct de vedere al școlii istoriografice, lucrările cu caracter general sunt semnate de autori din spațiul actual al Republicii Moldova și din România, făcându-se apel și la unele lucrări ale cercetătorilor din țările Europei de Est și de Vest, pentru a completa sau revalorifica investigațiile anterioare ale acestui domeniu<sup>28</sup>.

---

<sup>28</sup> BUJOREAN, T.P. Coordonatele dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească: repere istoriografice și surse de documentare. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Vol. 7, Iași-Chișinău-Lviv: 2024, pp. 559-573.

### **Publicațiile din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea**

se raportează la mesajul istoriografiei țariste privind teritoriul anexat al Basarabiei la Imperiul Rus. Publicațiile poartă caracter informativ sau statistic și reflectă un interes deloc imparțial al scriitorilor și istoricilor față de portul popular din Basarabia. Mărturiile care considerăm că necesită o evaluare și verificare atentă sunt elaborate de A. Zașciuk<sup>29</sup>, P. Sîrcu<sup>30</sup>, V. Butovici<sup>31</sup>, volumul *Basarabia* de P. Crușevan<sup>32</sup>, culegerea aniversară editată la o sută de ani de la anexarea Basarabiei la Rusia<sup>33</sup> ș.a. Dincolo de critica evocată subiectivității în colectarea și explicarea informațiilor cu caracter etnografic, termenii care desemnează componentele costumului popular, prin natura limbajului utilizat, sunt adesea imprecizi în formulări și interpretări. Constatăm că lucrările examinate conțin aprecieri, clasificări sau concluzii cu caracter descriptiv, vag și relativ. Aceste cercetări sunt rezultatul propagandei imperiale care formula diverse argumente, lipsite de suport, cinice, că au găsit acolo doar o populație musulmană, tătarască, trăind în corturi. De menționat că opiniile, evident eronate, tendențioase cu referire la portul popular din Basarabia "asemănător portului rus" au fost ulterior combătute de istorici<sup>34</sup>.

**Publicațiile din perioada interbelică (1918 – 1940/1944) din România** (inclusiv Basarabia) cu referire la costumul popular sunt mult mai diverse, scrierile autorilor axându-se asupra costumului specific țăranilor, păstorilor, târgoveților, nobililor, dar și portului altor etnii și categorii sociale. Totodată, cercetătorii atenționează asupra influenței urbanismului și a industrializării în procesul de confecționare a pieselor de port, consemnează schimbări identificate la nivel de material textil, croi sau decor. În acest context, unele piese ale costumului țărănesc exprimă clar ecouri ale schimbării de mentalitate, mai ales la nivelul țăranimii înstărite. Perioada cunoaște, de asemenea, încercări de reactualizare a artei populare, de revenire la vechile practici prin readucerea portului arhaic la locul de cinste pe care l-a avut în spațiul românesc. Consemnăm ponderea deosebită pentru cercetarea de față a lucrărilor semnate de Ștefan Ciobanu<sup>35</sup>, precum și

---

<sup>29</sup> *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 1.* Составил Генерального Штаба капитанъ А. Защукъ. Издательство: Тип. Э. Веймара: СПб., 1862. 582 p.; *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 2.* Составил Генерального Штаба капитанъ А. Защукъ. Издательство: Тип. Э. Веймара, СПб., 1862. 274 p.

<sup>30</sup> СЫРКУ, П. *Изъ быта бессарабскихъ румынь.* Петроградъ: 1914.

<sup>31</sup> БУТОВИЧЪ, В.Н. *Материалы для этнографической карты Бессарабской губернии.* Киевъ: Скоропечатня Х.Ю. Бурштейна, 1916.

<sup>32</sup> КРУШЕВАН, П.А. Бессарабія. *Географическій, историческій, статистическій, экономическій, этнографическій, литературный и справочный сборникъ.* Съ 224 иллюстраціями, портретами и картой Бессарабской губернии. 1903, Москва: Типография А.В. Васильева.

<sup>33</sup> *Юбилейный сборник города Кишинева. 1812–1912.* Кишинев: Издано Кишиневским Городским Общественным Управлением, 1914. 206 p.

<sup>34</sup> IORGA, N. *Neamul românesc în Basarabia.* Ed. îngrijită, introducere, note și comentarii de Iordan Datcu. Chișinău: Știința, 2015, p. 4.

<sup>35</sup> *Basarabia.* Monografie. Sub îngrijirea lui Ștefan Ciobanu. Chișinău: Imprimeria statului, 1926. 478 p.

de folcloriști Petre V. Ștefănuță<sup>36</sup>, Gheorghe V. Madan<sup>37</sup>, Mihai Pop<sup>38</sup> (folclorist, antropolog cultural și etnolog) ș.a.

Pentru perioada interbelică este importantă, mai ales, experiența școlii gustiene<sup>39</sup>, înființată de eminentul sociolog Dimitrie Gusti, care a inițiat primele cercetări aprofundate de tip monografic ale localităților din mediul rural, realizate cu echipe multidisciplinare. Viața rurală a fost studiată luând în considerare toate aspectele socio-economice, demografice, sociologice, etnografice, etnologice, culturale, religioase etc. În cadrul Marii Uniri, în condițiile construirii unei țări întregite cu Basarabia, Bucovina de Nord și Transilvania, după 1918, Dimitrie Gusti consolidează structura Institutului Social Român, ține cursul de sociologie și elaborează studii care fundamentează sistemul lui de monografie sociologică<sup>40</sup>, înființează Seminarul de sociologie al Catedrei de Sociologie, Etică și Politică de la Universitatea din București. Astfel ia naștere școala monografiei sociologice, denumită ulterior Școala sociologică de la București. După campaniile monografice de la Goicea Mare-Dolj (1925), Rușețu-Brăila (1926), Nereju-Vrancea (1927), Fundu Moldovei (1928), Drăguș (1929), Runcu (1930), Secția sociologică monografică a Institutului Social Român și Seminarul de sociologie etică și politică de la Facultatea de Filozofie și Litere a Universității din București, al cărui director era Dimitrie Gusti a hotărât să fie cercetat și un sat din Basarabia. A fost ales Cornova, din județul Orhei, din regiunea Codrului, pe valea Culei, sat situat la 60 km de capitala județului, la 25 km de calea ferată și la 8 km de târgușorul Vlad. Monografia sociologică *Cornova 1931* este un program de lucru menit să înglobeze într-un tot întreg practicile trecutului, realitățile prezentului și premisele obiective ale unei viitoare realități<sup>41</sup>. Materialul acumulat între 26 iunie și 13 august 1931 la Cornova (Basarabia, act. Republica Moldova), unde monografiștii au făcut cercetări, ca construcție teoretică și metodologică, este un demers de cunoaștere științifică care a permis descifrarea diferitelor aspecte ale vieții rurale ale perioadei. Abordarea lui D. Gusti, văzută prin prisma prezentului, este asimilabilă din punctul de vedere că din configurația satului Cornova, la momentul cercetării, să fie deslușit trecutul, prezentul și dezvoltarea ulterioară a portului popular. Am luat în considerare textele lui Dimitrie Gusti de pe poziția că pentru a face o analiză științifică a ariei de cercetare este important de surprins elementele esențiale și definiții

---

<sup>36</sup> ȘTEFĂNUȚĂ, P.V. Introducerea costumului național în Basarabia. In: *Viața Basarabiei*, an. II, nr. 206, 26 iulie, 1933.

<sup>37</sup> MADAN, Gh.V. *Scieri*. Volumul 2. Chișinău: Știința, 2011, pp. 384-388. Colecția Moștenire.

<sup>38</sup> POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*. București: Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976. 192 p.

<sup>39</sup> *CORNOVA 1931*. Dimitri Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011. 852 p.: il.

<sup>40</sup> ȚENOVICI, D.; BULGARU, E.; COSTOIU, A. *Dimitrie Gusti : cronologia vieții și operei: 1880–1955*. București: Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”, 2014, p. 16.

<sup>41</sup> *CORNOVA 1931*. Dimitri Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011. 852 p.

ale realității. Sistemul de gândire gustian ne-a pus la dispoziție un aparat conceptual și metodologic unitar necesar desfășurării proiectului nostru de cercetare dat fiind faptul că prin îmbrăcăminte a fost întotdeauna posibil să se determine formele materiale și spirituale de manifestare ale vieții rurale.

În perioada interbelică apar mai multe lucrări privind problemele teoretice generale ale artei populare românești. Menționăm studiile lui N. Iorga<sup>42</sup>, G. Oprescu<sup>43</sup>, N. A. Dima<sup>44</sup>, care au adus o contribuție prețioasă pentru înțelegerea fenomenului de artă populară, implicit, a costumului țărănesc. Lucrările lui Nicolae Iorga despre portul românilor sunt rezultate din experiența călătoriilor de cercetare istorică, în care el a stăruit asupra factorilor ce au contribuit la asuprirea și înapoierea basarabenilor<sup>45</sup>. În toate lucrările care reflectă analiza acestui subiect, autorul descoperă fenomenele care au decretat continuitatea românească în Basarabia<sup>46</sup>. O contribuție consacrată portului și industriei casnice din Munții Apuseni aduce prin lucrarea sa și Lucia Apolzan<sup>47</sup>.

Pentru această perioadă istorică sunt relevante lucrările despre arta populară în general<sup>48</sup>, costum și cămașa cu altiță semnate de G.T. Niculescu-Varone<sup>49</sup>. Un loc aparte revine publicațiilor apărute pentru promovarea și păstrarea portului popular<sup>50</sup>, precum și a celor ce reflectă plener ornamentele populare<sup>51</sup>.

Constatăm că Basarabia, în cadrul României întregite, a avut parte de o istoriografie cu totul diferită comparativ cu spațiul geografic condus după 1918 de regimul sovietic (Rusia, Belarus Ucraina în componența căreia se afla și Transnistria), spațiu unde, în contextul perioadei interbelice, s-a format un curent istoriografic condiționat de propaganda sovietică devenită în Uniunea Sovietică și în RSSM, începând cu perioada postbelică, linie istoriografică oficială.

---

<sup>42</sup> IORGA, N. *Portul popular românesc*. Vălenii de Munte: Ed. Societății Neamul românesc, 1912.

<sup>43</sup> OPRESCU, G. *Arta țărănească la români*. Lucrare însoțită de cincizeci și opt tabele de ilustrații. București: Cultura Națională, 1922.

<sup>44</sup> DIMA, A. *Conceptul de artă populară*. București: Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II, 1939. 234 p.

<sup>45</sup> IORGA, N. *Neamul românesc în Basarabia*. Ed. îngrijită, introducere, note și comentarii de Iordan Datcu, p. 9.

<sup>46</sup> IORGA, N. *Neamul românesc în Basarabia*. București: Editura librăriei Socecu & Co., 1905; IORGA, N. *Basarabia noastră. Scrisă după 100 de ani de la răpirea ei de către ruși*. Vălenii-de-Munte: Editura și Tipografia Societății Neamul Românesc, 1912; IORGA, N. *Pagini despre Basarabia de astăzi* (publicistică, 1904–1912).

<sup>47</sup> APOLZAN, L. *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*. București: Institutul de Științe Sociale al României, 1944. 255 p.

<sup>48</sup> DIMA, A. *Conceptul de artă populară*. București: Fundația Pentru Literatura Si Arta Regele Carol II, 1939.

<sup>49</sup> NICULESCU-VARONE, G.T. *Costumele naționale din România întregită*. București: Editura Ziarului Universul, 1937, pp. 43-50.

<sup>50</sup> Să păstrăm portul și jocul popular. In: *Propășirea agriculturii / Organ de propagandă agricolă și culturală al Asociației absolvenților școlilor de agricultură, viticultură și horticultură din România*. București, 1937. Anul VIII. Nr. 84-85.

<sup>51</sup> "Izvoade strămoșești" culese de Mărgărita Miller-Verghy Editura librăriei SOCEC, București, 1927. 101 p. [online] [citată 21.04.2020]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/258601253/Izvoade-str%C4%83mo%C5%9Fe%C5%9Fti-Marg%C4%83rita-Miller-Verghy-1927>

Astfel, Constantin Derjavin a fost cel care a propus formula originii ”poporului moldovenesc” în anul 1925<sup>52</sup>. Demersul, fiind o comandă politică, afirma existența ”naționalității moldovenești”. Pronunțându-se referitor la practicile vestimentare și obiceiurile moldovenilor, prin a face conexiuni cu influențe slave, autorul abordează o clasificare practică, integral preluată din volumele cu documente colectate de ofițerii Statului Major General în Basarabia<sup>53</sup> cu care operează în încercarea de a defini o tipologie a costumului popular. C. Derjavin insistă asupra faptului că riturile de trecere din Basarabia, în special riturile de nuntă și înmormântare, au multe asemănări cu practicile corespunzătoare ale slavilor de sud – de exemplu, cu ale bulgarilor. Critica acestui demers este orientată către demagogia premergătoare a autorului de a lua poziție, inclusiv, în problema introducerii termenilor ”națiune moldovenească” și ”costum național moldovenesc”, ambele de factură sovietică. Această formulă a fost ulterior dezvoltată pentru a organiza și structura discuțiile despre ”poporul moldovenesc” cu port aparte, diferit de cel românesc, de a crea premisele apariției unui costum sintetic, declarat ”costum național moldovenesc”.

N. Derjavin, în studiul său din 1940, își structurează discursul în două compartimente – originea poporului român și originea poporului moldovenesc și își propune ca ”obiectiv științific” rezolvarea problemei originii ”poporului moldovenesc” prin afirmarea că moldovenii sunt descendenții etnografici direcți ai populației originale, locale slave și că doar prin intermediul unui astfel de concept de etnogeneză a românilor și moldovenilor, pot fi înțelese în mod corespunzător caracteristicile semnificative ale vieții istorico-culturale ale acestor popoare<sup>54</sup>.

Din perspectiva respectivelor criterii, el deduce în continuare un nou termen etnografic și în același timp politic – ”moldovean”<sup>55</sup>. ”Efortul teoretic” enunțat va fi susținut, de acum încolo, pe tot parcursul existenței RSS Moldovenești, de ”cercetări” arheologice, istorice, etnografice, lingvistice ș.a. La această etapă istoria, etnografia (datele de teren), etnologia (interpretarea datelor), ideologia au reprezentat un instrument la îndemâna partidului. Prin încercările de a demonstra existența ”poporului moldovenesc” și a ”limbii moldovenești” s-a optat pentru ideea

---

<sup>52</sup> ДЕРЖАВИН, К.Н. Кто такие молдаване? In: *Звезда, Литературно-общественный и научно-популярный журнал*, 1925, nr. 3 (9), pp. 218-230. [online] [citat 24.03.2021]. Disponibil: <http://crecleco.seriot.ch/textes/Derzhavin25.html>

<sup>53</sup> *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 1.* Издательство: Тип. Э. Веймара; СПб., 1862. 582 p.; *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 2.* Издательство: Тип. Э. Веймара, СПб., 1862. 274 p.

<sup>54</sup> ДЕРЖАВИН, Н.С. Происхождение молдавского народа. In: *Советская наука*, 1940, nr. 12. [online] [citat 24.03.2021]. Disponibil: <http://www.bolesmir.ru/index.php?content=text&name=o428&gl=createfirst>

<sup>55</sup> ДЕРЖАВИН, Н.С. Происхождение молдавского народа. „...встречаемся с новым этнографическим и одновременно политическим термином молдаване или молдоване.” [online] [citat 24.03.2021]. Disponibil: <http://www.bolesmir.ru/index.php?content=text&name=o428&gl=createfirst>

existenței unui ”costum național moldovenesc”, idee care va fi analizată în teza de față în baza materialului factologic, documentar și etnografic acumulat în perioada efectuării studiului.

**Publicațiile din perioada sovietică din URSS, inclusiv RSSM (1944–1991)**, consemnează interesul vădit pentru portul popular, interes care poate fi structurat în două compartimente: pe de o parte, studierea lui, pe de altă parte, tendința istoricilor, etnografilor și etnologilor de a-l deconstrui pentru formarea substratului necesar inventării unui ”costum național moldovenesc” specific ”națiunii moldovenești”.

Printre lucrările cu caracter general vom menționa publicațiile colectivelor de autori despre economia RSSM<sup>56</sup>, orașul Chișinău<sup>57</sup>, în paginile cărora regăsim informații utile despre asociațiile și întreprinderile unde se produceau materiile prime și țesăturile necesare pentru ”costumele naționale”, precum și activitatea de creare a acestora.

Discursul istoriografic cu caracter etnografic și etnologic în RSSM a susținut curentul ”moldovenist” și a fost axat pe antiromânism, demonstrarea etnogenezei slave a moldovenilor, respectiv, a existenței ”costumului național moldovenesc”, reflectat în mai multe publicații cu caracter diferit. Cu referire la activitatea marilor ideologi care au inventat ”costumul național moldovenesc”, vom menționa că A. Grecul, în volumul dedicat formării națiunii moldovenești (1955)<sup>58</sup>, considera că unitatea moral-politică, consolidată prin prietenia între popoare și patriotismul sovietic al națiunilor socialiste a fost obținută datorită gestionării problemei naționale conform politicii naționale leninist-staliniste a partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Pentru cercetarea noastră, etapele pe care le identifică autorul în cadrul acestei politici, rolul mecanismelor aplicate în amplificarea graduală a schimbărilor care au marcat societatea și, implicit costumul popular, sunt importante în funcție de context și de impactul pe care fiecare etapă și mecanism le posedă în raport cu acesta. Același A. Grecul explică esența schimbărilor produse referitor la sintagmele ”națiune nouă”, ”sărbători, obiceiuri și rituri de tip nou” etc., afirmând că problema națională în URSS a fost soluționată prin a transforma vechile națiuni burgheze în națiuni noi, socialiste<sup>59</sup>. În volumul dedicat deja ”națiunii socialiste moldovenești” (1974), A. Grecul vine cu substratul teoretico-metodologic care a stat la baza scrierilor sale<sup>60</sup>. În aceeași ordine de idei

---

<sup>56</sup> *История народного хозяйства МССР. 1812–1917 гг.* Chișinău: Știința, 1972. 347 p.; *История народного хозяйства МССР. 1917–1958.* Chișinău: Știința, 1977. 375 p.

<sup>57</sup> *Кишинев. Энциклопедия.* Редкол.: А. И. Тимуш (гл. ред.) [et al.] Кишинев: Главная Редакция Молдавской Советской Энциклопедии, 1984. 576 p.

<sup>58</sup> ГРЕКУЛ, А.В. *Формирование и развитие молдавской социалистической нации.* Кишинев: Госиздат Молдавии, 1955. 184 p.

<sup>59</sup> *Ibidem*, p. 3.

<sup>60</sup> ГРЕКУЛ, А.В. *Расцвет молдавской социалистической нации.* Кишинев: Карта Молдовеныскэ, 1974. 304 p.

consună publicațiile lui N. Mohov<sup>61</sup>. Materialele care abordează problema formării ”națiunii moldovenești” întregesc aspecte importante ale investigației noastre referitor la constituirea ”costumului național” din RSSM în perioada construcției socialismului în URSS, perioadă de abolire de la proprietatea privată și națională, considerate sursa tuturor inegalităților și in Justițiilor sociale<sup>62</sup>. Astfel, efortul a fost făcut în sensul definirii contextului în care a fost creată ”națiunea socialistă moldovenească” și ”costumul național moldovenesc” prin care ea să fie capabilă să se identifice.

Ada Zevin și M. Livșiț în anul 1960 au lansat un volum dedicat costumului popular<sup>63</sup>. În RSSM, lucrarea este prima din seria studiilor dedicate portului și cuprinde descrierea costumelor populare, a ornamentelor, broderiilor și țesăturilor. Autorii menționează că problema vestimentației populare și, mai ales, a varietăților ei în diferite raioane ale republicii nu a beneficiat de studii științifice relevante. Rostul apariției cercetării, totuși, ține de evocarea faptului că odată cu evoluția construcției culturale în RSS Moldovenească, a devenit necesară definirea problemelor cu privire la ”arta națională” din RSSM și dezvoltarea ei pe baza studierii practicilor populare. Intenția noastră de a lămuri coordonatele dezvoltării costumului popular, inclusiv, în contextul evenimentelor politice ale perioadei, este certificată de faptul că perspectivele de mai sus au fost lansate pentru teoreticienii în artă din RSS Moldovenească imediat în anii de după război de către Partidul Comunist. Autorii au optat pentru un studiu al textilelor, broderiilor și a produselor de creație populară prin accesarea fondurilor de la Muzeul de Stat, de Istorie și de studiere a ținutului natal din RSS Moldovenească, Muzeul artistic de Stat al republicii și muzeele de artă populară din RP România<sup>64</sup>, specificând că sunt similare cu colecțiile locale deoarece au aceeași structură, același caracter al motivelor ornamentale, tehnicilor de brodat și de lucrare a pânzei, aceleași armonizări cromatice. Pe lângă aceste metode de cercetare, s-a recurs la cercetarea de cabinet, s-au studiat publicații din bibliotecile Republicii Populare Române, de la Moscova și Sankt-Petersburg, la Filiala moldovenească a Academiei de Științe a URSS<sup>65</sup>. Studiul este completat de

---

<sup>61</sup> МОХОВ, Н.А. *Формирование молдавского народа и образование Молдавского государства*. Кишинев: Картя молдовенякэ, 1959. 43 p.; МОХОВ, Н.А.; СТРАТИЕВСКИЙ К.В. (под ред. Е.М. Руссева. Акад. наук Молдавской ССР, Ин-т истории). *Роль русского и украинского народов в исторических судьбах Молдавии*. Кишинев: Картя молдовенякэ, 1963. 65 p.; МОHOV, N.A. *Formarea poporului moldovenesc și întemeierea statului moldovenesc*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1969, p. 92; МОХОВ, Н.А. *Очерки истории формирования молдавского народа*. Кишинев: Картя молдовенякэ, 1978. 132 p.; МОHOV, N.A. *Studii de istorie asupra formării poporului moldovenesc*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1983, p. 136.

<sup>62</sup> BOURGIN, G.; RIMBERT, P. *Le socialisme*. Paris: Presses Universitaires de France. Vendôme (France), 1969, p. 11.

<sup>63</sup> ЗЕВИНА, А.М.; ЛИВШИЦ, М.Я. *Национальные костюмы Молдавии*. Кишинев: Картя молдовенякэ, 1960. 32 p.

<sup>64</sup> ЗЕВИНА, А.М.; ЛИВШИЦ, М.Я. *Национальные костюмы Молдавии*, p. 7; ZEVINA, A.; LIVȘIȚ, M. *Portul național moldovenesc*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1960. 31 p.

<sup>65</sup> ЗЕВИНА, А.М.; ЛИВШИЦ, М.Я. *Национальные костюмы Молдавии*, p. 8.



planșe cu desene și scheme color ale textilelor, costumului și broderiilor populare. În lucrare se afirmă că lipsa portului popular în majoritatea covârșitoare a raioanelor republicii este datorată dezvoltării întreprinderilor de tip capitalist, fapt ce a condus la decăderea artei populare. După părerea noastră, în acest studiu este lipsită de temei afirmația cu privire la tehnicile de brodat din cadrul meșteșugurilor populare care specifică că broderia în cruciuliță nu se regăsește în portul popular din Basarabia.

V. Zelenciuc a examinat riturile, obiceiurile și credințele populare din perspectiva ideologică a perioadei cu scopul de a oferi caracter ”noi identități naționale”, cu referințe la surse etnografice și istorice<sup>66</sup>. Autorul susține că pe lângă datele arhivistice a studiat și materialele de teren obținute în cadrul expedițiilor din anii 1956, 1957 și 1958.

Ulterior V. Zelenciuc, M. Livșiț și I. Hîncu vor analiza arta populară, în special broderia și costumul iar baza metodologică este formată din materialele de teren colectate de autori în expedițiile etnografice și arheologice pe parcursul a cinci ani de zile<sup>67</sup>.

Unele aspecte ale problemei enunțate de noi le integrează investigațiile constituite în jurul costumului popular, făcute de M. Dimitriu și V. Zelenciuc în 1975<sup>68</sup>. Autorii afirmă că au întreprins cercetare de teren studiind obiecte de port la MNEIN<sup>69</sup>. Aspectele sesizate țin de faptul că țesătura, croiala, ornamentul, gama cromatică și modul de purtare a costumului sunt nu doar rezultatul cerințelor practice, dar și al simțului artistic și estetic al purtătorilor; că în decursul genezei costumului popular a acumulat elemente originale prezentând varietăți regionale, determinate de condițiile istorice și social-economice. Studiul, însă, are și o notă politică deoarece pune accent pe teoria conform căreia costumul popular s-a modificat doar în urma interacțiunilor culturale cu popoarele slave.

Problema ornamentelor tradiționale a fost dezbătută de etnologul și muzeograful Silvia Șaranuța<sup>70</sup>. Discuția pe care o inițiază cercetătorul V. Zelenciuc în anul 1985<sup>71</sup> cu privire la costumul popular, este consolidată cu surse literare și etnografice, arheologice, arhivistice, cu studii ale colecțiilor din Muzeul de Stat de Etnografie a popoarelor URSS din Leningrad

---

<sup>66</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В. *Очерки молдавской народной обрядности*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1959. 96 р.

<sup>67</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В.; ЛИВШИЦ, М.; ХЫНКУ, И. *Народное декоративное искусство Молдавии*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1968. 127 р.

<sup>68</sup> DIMITRIU, M.; ZELENCIUC, V. *Costumul național moldovenesc*. Chișinău: Timpul, 1975. 61 p.; ЗЕЛЕНЧУК, В.С. Основные типы традиционной молдавской народной одежды. In: *Этнография и искусство Молдавии*. Кишинев: Штиинца, 1972, pp. 75-93.

<sup>69</sup> СКЛЯРОВ, Н. Государственному краеведческому музею Молдавской ССР – 100 лет. In: *Труды Государственного краеведческого музея*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1989. Вып. 3, pp. 3-13.

<sup>70</sup> ȘĂRĂNUȚĂ, S. *Ornamente populare moldovenești = Молдавский народный орнамент = Les ornements populaires moldaves*. Chișinău: Timpul, 1984. 143 p.

<sup>71</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский национальный костюм = Moldavian National Costume*. Кишинев: Тимпул, 1985. 143 р.

(actualmente Muzeul Rus de Etnografie din Sankt-Petersburg), surse iconografice și picturi votive, miniaturi, surse fotografice etc. Autorul evidențiază definiția costumului popular, substituit în lucrare cu termenul ”național”, care în opinia sa este *Îmbrăcămintea tradițională țărănească care s-a dezvoltat în perioada de trecere de la epoca feudală la cea capitalistă, perioadă care a cunoscut o înflorire a producției gospodăriei țărănești, a artei populare și a stabilității formelor de îmbrăcăminte țărănească. Elemente distincte ale costumului care au intervenit în cadrul anumitor momente istorice, la nivel național sau preluate de la alte națiuni, s-au consolidat de-a lungul timpului și au format un tip de îmbrăcăminte particular, caracteristic doar acestei comunități etnice*<sup>72</sup>. Un loc important în acest volum este acordat accesoriilor și obiectelor de podoabă ale portului popular. V. Zelenciuc consideră că schimbările socio-economice care au avut loc în secolul al XX-lea au influențat semnificativ modul de trai al familiei țărănești, care era unul de tip închis, și au contribuit la dispariția treptată a sistemului vestimentar popular. Un compartiment aparte este dedicat analizei ”costumului național moldovenesc” în contextul realității socialiste. Din această perspectivă afirmațiile autorului ne oferă un suport important pentru investigația noastră în sensul definirii statutului acestui sistem vestimentar, care a substituit costumul popular, în contextul evenimentelor istorice, sociale, economice, politice și ideologice ale perioadei.

Problematika ”costumelor naționale moldovenești” scenice proiectate în baza costumului popular, cu specificarea autorului că modelele etnografice nu trebuie reproduse în mod mecanic, este abordată de V. Zelenciuc în următoarele ediții (materiale metodice): *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de Nord ale Moldovei*<sup>73</sup>; *Costumul scenic moldovenesc: Raioanele de pe malul stâng al Nistrului*<sup>74</sup>; *Costumul scenic moldovenesc: Raioanele de centru ale RSS Moldovenești*<sup>75</sup>; *Costumul scenic moldovenesc: Raioanele de sud ale RSSM (1990)*<sup>76</sup>. Elaborarea materialului pentru setul edițiilor a fost precedată de formularea unor recomandări venite de la ministerele de resort.

În seria publicațiilor de specialitate din România, albumul *Portul popular românesc* de Alexandrina Enăchescu Cantemir, apărut în 1971, redă elementele fundamentale ale portului popular românesc în peste 800 de planșe, lucrare ce reprezintă oglinda credincioasă a

---

<sup>72</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский национальный костюм = Moldavian National Costume*, p. 8.

<sup>73</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский сценический костюм: Северные районы Молдавии (на молдавском и русском языках)*. Кишинёв: Тимпул, 1985. 54 p.

<sup>74</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский сценический костюм: Левобережные районы МССР*. Кишинёв: Тимпул, 1985. 49 p.; *Современный народный костюм Рыбницкого района МССР* / В. Зеленчук, Л. Лоскутова. In: *Известия Академии наук Молдавской ССР*. 1965. Nr. 12, pp. 44-52.

<sup>75</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский сценический костюм. Центральные районы Молдавской ССР*. Кишинёв: Тимпул, 1988. 53 p.

<sup>76</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский сценический костюм. Южные районы МССР*. Кишинёв: Тимпул, 1988.

îmbrăcămintei strămoșești, înmănunchind unități de port din toate ținuturile țării<sup>77</sup>. De menționat că Alexandrina Enăchescu Cantemir a editat, în 1939, volumul *Portul Popular Românesc*, care includea costume populare în înfățișare integrală. Prin lucrările sale, bazate pe mai multe expediții etnografice, autoarea confirmă adevărul unității și continuității etnice a românilor de pe întreg cuprinsul țării<sup>78</sup>.

Lucrarea semnată de Emilia Pavel<sup>79</sup>, în 1976, rămâne și azi una dintre cele mai importante lucrări despre portul popular din Moldova și a constituit suportul teoretic cel mai important al demersului nostru. Mai multe dicționare de istoria artei, a modei, a costumului au fost benefice în vederea determinării terminologiei corecte și racordării evoluției costumului din RSSM, aflată în componența URSS, la tendințele generale europene în materie de vestimentație<sup>80</sup>.

În istoriografia românească arta populară și, implicit, vestimentația au fost abordate de mai mulți autori printre care N. Dunăre<sup>81</sup>, Silvia Ciubotaru și I. Ciubotaru<sup>82</sup> care au rezervat o atenție specială ornamenticii populare; P. Petrescu,<sup>83</sup> care prezintă materiale și tehnici referitor la broderia pe piele; manifestările artei populare românești sintetizate fiind de A. Dima<sup>84</sup>. Relevante pentru

---

<sup>77</sup> ENĂCHESCU-CANTEMIR, A. *Portul popular românesc*. București: Meridiane, 1971. 182 p. [online] [citat 17.07.2023]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/document/436763075/1971-Portul-popular-romanesec-Alexandrina-En%C4%83chescu-Cantemir-pdf>

<sup>78</sup> Ibidem.

<sup>79</sup> PAVEL, E. *Portul popular moldovenesc*. Iași: Junimea, 1976. 208 p.

<sup>80</sup> KYBALOVÁ, L.; HERBENOVÁ, O.; LAMAROVÁ, M. *Encyclopédie illustrée du costume et de la mode*, Gründ: 1980, 600 p.; NÉRAUDAU, J-P. *Dictionnaire d'histoire de l'art*. Paris: Presses universitaires de France, 1985. 521 p.

<sup>81</sup> DUNĂRE, N. *Ornamentica tradițională comparată*. București: Meridiane, 1979. 159 p.

<sup>82</sup> CIUBOTARU, S.; CIUBOTARU, I.H. *Ornamente populare tradiționale din Moldova*. Iași, 1988. 377 p.

<sup>83</sup> PETRESCU, P. *Broderii pe piele în arta populară românească*. București: Meridiane, 1968, 39 p.; MUSICESCU, M.A. *Broderia Medievală Românească*. București: Institutul de Studii Sud-Est Europene, 1969. 156 p. [online] [citat 17.07.2023]. Disponibil: <https://biblioteca-digitala.ro/?tip-publicatie=periodic&pub=2084-broderia-medievala-romaneasca>; COMȘA, D. *Din ornamentica română. Album de broderii și țesături românești (40 planșe color cu 284 modele)*. Sibiu: Transilvania, 1976. 16 p.; STĂNESCU-BĂTRĂNESCU, E. *Broderia românească aplicată*. Arta grafică, 1977. 160 p. [online] [citat 17.07.2023]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/110278147/Cusaturi-Populare-Romanesti>; Album de broderii și țesături românești. 19 p. [online] [citat 17.07.2023]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/document/249729321/Album-de-broderii-%C8%99i-%C8%9Bes%C4%83turi-romane%C8%99ti>; DUNĂRE, N. *Broderia populară românească*. București: Meridiane, 1985. 134 p.; ȘTEFĂNESCU, I.D. Broderiile de stil bizantin și moldovenesc în a doua jumătate a sec. XV. Istorie, iconografie, tehnică. In: *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare, Culegere de studii*. București, 1964; NICOLESCU, C. Arta în epoca lui Ștefan cel Mare. In: *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare. Culegere de studii*. București, 1964; *Broderia veche românească*. Studiu introductiv de M.-A. MUSICESCU. București, Meridiane, 1985. AVRAMESCU, E.; FLORESCU, Fl.B. *Broderiile la români*. București: Editura de Stat pentru Imprimare și Publicații, 1959. 326 p.

<sup>84</sup> DIMA, A. *Arta populară și relațiile ei*. București: Minerva, 1971. 335 p.; SLĂTINEANU, B. *Studii de artă populară*. București: Minerva, 1972. 280 p.; BĂNĂȚEANU, T. *Arta populară bucovineană*. Suceava: Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă a județului Suceava, 1975. 501 p.; BUȘNEAG, O. *Arta decorativă românească*. București: Meridiane, 1976. 128 p.; MIHAIL, Z. *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*. București: Editura Academiei Române, 1978. 251 p.; PETRESCU, P.; STOICA, G. *Arta populară românească*. București: Meridiane, 1981. 146 p.; BĂNĂȚEANU, T. *Prolegomene la teoria esteticii artei populare*. București: Minerva, 1985. 336 p.

noi au fost cercetări care au pus accent pe studiul costumului popular din diferite zone<sup>85</sup>, pe meșteșuguri<sup>86</sup>, precum și pe prezența costumului popular în arta românească<sup>87</sup>.

Cumulând informațiile cu referire la publicațiile din perioada sovietică remarcăm tendința dictată de stat și ideologii vremii de a prezenta un ”costum național moldovenesc” diferit de portul popular autentic, fapt ce se racorda la influențele slave asupra vestimentației și la evoluția separată a ”națiunii moldovenești”. Aceste teorii au început să fie stopate după proclamarea independenței Republicii Moldova, istoriografia de după 1991 punând accent și readucând în atenția cercetătorilor evoluția costumului popular de patrimoniu. Este cazul să precizăm că publicațiile de după 1991 pun în evidență anumite elemente ale portului popular cum ar fi cămașa cu altiță (de altfel, regăsită și în picturile marilor maeștri ai secolului al XX-lea – Henri Matisse, Constantin Daniel Rosenthal, Theodor Aman<sup>88</sup>, Nina Arbore<sup>89</sup>), ea fiind ajunsă pe lista patrimoniului cultural UNESCO. Totodată, precizăm că coordonatele dezvoltării portului popular din Basarabia și RSS Moldovenească, ca mijloc de afirmare și recunoaștere a identității, nu au fost consemnate în lucrările examinate de noi.

Este important de amintit că cămașa cu altiță a fost purtată și de Elena Alistar, singura femeie din Sfatul Țării, care a votat Actul Unirii la 27 martie 1918. La Centenarul Unirii, în 2018, a fost organizată de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală împreună cu membrele comunității *Șezătoarea Basarabiei* o premieră expozițională cu genericul *Cămașa Unirii*, în cadrul căreia a fost pusă în valoare o colecție de cămăși bărbățești, elementul central, însă, a fost replica cămășii cu altiță purtată de Elena Alistar, realizată de un grup de meșterițe din Republica Moldova<sup>90</sup>.

**Publicațiile din perioada post-sovietică** integrează studiile istoricilor și etnologilor inițiate în România după 1989 și în Republica Moldova după 1991. Ca suport suplimentar în cercetarea

---

<sup>85</sup> FORMAGIU, Maria Hedvig. *Portul popular din România*. Muzeul de Artă Populară al Republicii Socialiste România. București, 1974. 340 p.; FLORESCU, E. *Portul popular din zona Neamț: Din cultura tradițională a Județului Neamț*. Piatra-Neamț, 1979. 83 p.; CIOARĂ, M. *Zona etnografică Rădăuți*. București: Ed. Sport-Turism, 1979, pp. 101-116; PAVELIUC-OLARU, A. *Zona etnografică Botoșani*. București: Ed. Sport-Turism, 1983, pp. 105-119; PAVELIUC-OLARIU, A. *Arta populară din zona Botoșanilor, Portul Popular*, Comitetul pentru cultură și educație socialistă al județului Botoșani, Muzeul județean, 1980; SPÎNU, M.; BRATILOVEANU, Gh. *Zona etnografică Suceava*. București: Ed. Sport-Turism, 1983, pp. 94-102. SECOȘAN, E.; PETRESCU, P. *Portul popular de sărbătoare din România*. București: Meridiane, 1984. 195 p.

<sup>86</sup> OLTEANU, Șt.; ȘERBAN, C. *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul Mediu*. București: Editura Academiei R.S.R., 1969. 460 p.

<sup>87</sup> DRĂGUȚ, V.; FLOREA, V.; GRIGORESCU, D.; MIHALACHE, M. *Pictura românească în imagini*. București: Meridiane, 1970. 328 p.; DRĂGUȚ, V. *L'art roumain*. Bucarest: Meridiane, 1984. 520 p.

<sup>88</sup> Ia românească în pictură. [online] [citat 04.12.2022]. Disponibil: <https://www.icr.ro/paris/ia-romaneasca-in-pictura>

<sup>89</sup> VIDA, Gh. *Arbore Nina*. Seria *Maeștri basarabeni din secolul XX*. Chișinău: ARC, 2005. 80 p.

<sup>90</sup> „Cămașa Unirii” – o replică a ică purtată de deputata Elena Alistar a fost expusă la Chișinău. [online] [citat 04.12.2022]. Disponibil: [https://www.youtube.com/watch?v=g-nc4m513Io&ab\\_channel=FlacaraTV](https://www.youtube.com/watch?v=g-nc4m513Io&ab_channel=FlacaraTV); <http://flacaratv.md/camasa-unirii-o-replica-a-iei-purtata-de-elena-alistar-deputata-in-sfatul-tarii-a-fost-expusa-la-chisinau.html>; CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E.; ISCHIMJI, A. Actul Unirii Basarabiei cu România de la 1918 și patrimoniul cultural: impact, evoluție, perspective. In: *Dialogica*, 2023, nr. 1(S), supl. nr. 1, pp. 141-154.

noastră au servit o serie de enciclopedii, dicționare cu caracter general sau specializat<sup>91</sup>. Luând în considerare valoarea istorico-artistică și memorială a vestimentației populare nu am trecut cu vederea lucrările de specialitate dedicate patrimoniului cultural, muzeificării pieselor de port, patrimonializării. În această ordine de idei ne-au avantajat lucrările semnate de I. Opriș<sup>92</sup>, S. Nistor<sup>93</sup>, Nicoleta Vornicu<sup>94</sup>, Elena Ploșnița<sup>95</sup>, Marina Miron, Diana Nicoglo<sup>96</sup> ș.a., precum și volumele conferinței internaționale „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine”, edițiile anilor 2019–2024<sup>97</sup>.

Un loc special în cercetarea noastră revine lucrării elaborate de V. Zelenciuc și Natalia Kalașnikova, în care este reflectată vestimentația populației urbane din Basarabia (secolele XV–XIX)<sup>98</sup>, precum și a celei semnate de Iulia Paliț-Palade<sup>99</sup> despre portul popular din Republica Moldova. În lucrările dedicate patrimoniului cultural al Republicii Moldova găsim documente obținute prin decupajul obiectivului fotografic despre portul popular<sup>100</sup>. Practicile vestimentare de

---

<sup>91</sup> *Dicționar de artă. Forme. Tehnici. Stiluri artistice*. București: Meridiane, 1995; *Dictionnaire international de la mode*. Collectif sous la direction de Bruno Remaury et Lydia Kamitsis avec la collaboration de Nadine Coleno, Paris: Éditions du Regard, 2004. 623 p.; *Dicționar de etnologie și antropologie / volum coord.: Pierre Bonte, Michel Izard; în colab. cu: Marion Abélès, Philippe Descola, Jean-Pierre Digard, trad.: Smaranda Vultur și Radu Răutu (coord.), Diana Buglea, Ed a II-a, rev., Iași: Polirom, 2007. 253 p.; СВЕИДСЕН, Л. *Философия моды / Пер. с норв. А. Шипунова*. Москва: Прогресс-Традиция, 2007. 256 p.; *Dicționar de sociologie*, coord.: Raymond Boudon, Philippe Bernard, Mohamed Cherkaoui, Bernard-Pierre Lécuyer; trad.: Mariana Țuțuianu; completări privind sociologia românească: dr. Maria Larionescu. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009; ZAKHAROVA, Larissa. *S'habiller à la soviétique, La mode et le dégel en URSS*, CNRS Éditions, Paris, 2011.*

<sup>92</sup> OPRIȘ, I. *Ocotirea patrimoniului cultural. Tradiții, destine, valoare*. București: Meridiane, 1986. 244 p.

<sup>93</sup> NISTOR, S. *Protecția patrimoniului cultural în România*. Culegere de acte normative. București: Ed. Univ. Ion Mincu, 2002. 278 p.

<sup>94</sup> VORNICU, N. Arta, cultura și patrimoniul cultural –interferențe în context european. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, 11-12 februarie 2021, Chișinău. Iasi, Editia 3, pp. 79-82; VORNICU, N. Metodologia de investigare a infrafracțiunilor privind operele de artă. In: *Arta*, 2018, nr. 1(AV), pp. 110-116; VORNICU, N. Research and education for the authentication, conservation and restoration of cultural heritage. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine: dedicată zilelor europene ale patrimoniului*. Chișinău: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2019, Ediția 1, p. 87.

<sup>95</sup> PLOȘNIȚĂ, E. *Muzeul basarabean în fluxul istoriei*. Chișinău: Civitas, 1998. 152 p.

<sup>96</sup> MIRON, M. Tradiții ale țesutului în viața unei femei din sudul Basarabiei. In: *Dialogica*, 2024, nr. 2, pp. 138-140; MIRON, M.; MIRON, V. Cercetarea textilelor tradiționale și valorificarea acestora în calitate de potențial turistic important. Cazul satelor bulgărești din Republica Moldova. In: *Tradiții. Tehnologii. Simboluri*, 25-26 mai 2023, Chișinău. Chișinău: Tipografia Artpoligraf, 2023, Ediția 1-a, pp. 102-115; MIRON, M.; MIRON, V. Cercetări etnologice de teren trecute în spațiul online pentru optimizarea proceselor de valorificare și promovare a patrimoniului local. In: *Cercetarea istorică și culturologică în spațiul unitar european: paradigme, realități, perspective*, 30 august 2023, Chișinău. Chișinău: CEP UPS *I.Creangă*, 2023, pp. 334-343; MIRON, M.; NICOGLO, D. Patrimoniul și patrimonializare: experiența țărilor europene și a Republicii Moldova. In: *Akados*, 2019, nr. 2(53), pp. 154-160.

<sup>97</sup> Conferința științifică internațională *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. [online] [citat 04.12.2022]. Disponibil: [https://ibn.idsi.md/ro/collection\\_view/469](https://ibn.idsi.md/ro/collection_view/469)

<sup>98</sup> ZELENCIUC, V.; KALAȘNIKOVA, N. *Vestimentația populației orășenești din Moldova (secolele XV– XIX)*. Chișinău: Știința, 1993. 128 p.

<sup>99</sup> PALIȚ-PALADE, I. *Portul popular din Republica Moldova*. Chișinău: Grafema Libris, 2003. 38 p.

<sup>100</sup> STAVILĂ, T.; CIOBANU, C.; DIACONESCU, T. *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova / Le patrimoine culturel de la République de Moldova*. Chișinău: ARC, 1999. 274 p.



la început de secol XX au fost descrise de Lucia Sava<sup>101</sup> în cadrul mai larg al cercetărilor sale despre viața cotidiană din Chișinău.

În aceeași ordine de idei au fost valoroase pentru cercetarea realizată de noi lucrări semnate de Natalia Procop<sup>102</sup>, Valentina Ursu<sup>103</sup>, Ludmila D. Cojocaru<sup>104</sup>, Liliana Condraticova<sup>105</sup>, Natalia

---

<sup>101</sup> SAVA, L. *Viața cotidiană în orașul Chișinău la începutul secolului al XX-lea (1900–1918)*. Chișinău: Pontos, 2010. 320 p.; SAVA, L. Aspecte ale mediului urban al Chișinăului la începutul secolului al XX-lea (1900–1918). In: *Tyragetia. Serie nouă*, 2007, nr. 2(16), pp. 267-274.

<sup>102</sup> PROCOP, N. Apariția artei vestimentare în Moldova. In: *Arta*, 2015, nr. 1(AV), pp. 117-121; PROCOP, N. Arta textilă din fondurile Muzeului Național de Artă al Moldovei. In: *Arta*, 2013, nr. 1(AV), pp. 124-130; PROCOP, N. Casa de Modele din Chișinău. Primii ani de activitate. In: *Arta*, 2016, nr. 1(AV), pp. 117-120; PROCOP, N. Enghelsina Șugjda, artist plastic în domeniul artei textile. In: *Cercetări bioarheologice și etnoculturale în sud-estul Europei*, Ed. 1, 15-18 august 2019. Crihana Veche (Cahul): ICBE, 2019, pp. 82-83; PROCOP, N. Interferența stilurilor în vestimentația din RSSM la începutul anilor '60. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, Ed. 10, 30-31 mai 2018, Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2018, Ediția 10, p. 170; PROCOP, N. Plasticienii ai artei textile formați în cadrul școlii din Republica Moldova. In: *Tradiție și contemporaneitate în artele vizuale și culturologie: Studii interdisciplinare*, 25 iunie 2020. Iași–Chișinău: 2020, pp. 142-153; PROCOP, N. Tendințele evoluției artelor plastice din Republica Moldova. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, Ed. 4, 28-29 septembrie 2021. Iași–Chișinău: 2021, Ediția 4, pp. 91-100.

<sup>103</sup> URUSU, V. *Politica culturală în RSS Moldovenească. 1944–1956*, ANTIM, XIV, Chișinău: Pontos, 2013. 287 p.; URUSU, V. Acțiunile autorităților din Moldova sovietică privind cultura tradițională (anii '40 ai sec. XX). In: *Revista de Etnologie și Culturologie*, 2022, nr. 31, pp. 84-91; URUSU, V. Caracterul popular al culturii sovietice. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*, 22 iulie 2023. Chișinău: Notograf Prim, 2023, Ediția 3, pp. 39-40; URUSU, V. Componenta de „cunoaștere și educație” în strategia patrimoniului cultural european pentru secolul XXI. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, 22 februarie 2022. Iași–Chișinău: 2022, Ediția 5, pp. 118-120; URUSU, V. Etnografia și școala în viziunea Elenei Postolachi. In: *Studii culturale: Zilele Europene ale Patrimoniului*, 26 septembrie 2023. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2023, Ediția 5, p. 54; URUSU, V. Festivalurile din Republica Moldova – activități importante de valorificare a patrimoniului cultural național. In: *Valorificarea patrimoniului etnocultural: în educația tinerei generații și a societății civile*, 24 noiembrie 2020. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2020, Ediția 5, p. 75; URUSU, V. Învățământul superior etnologic în Republica Moldova: file de istorie. In: *Revista de Etnologie și Culturologie*, 2017, nr. 22, pp. 10-18; URUSU, Valentina. Patrimoniul etnografic în politica culturală a URSS. In: *Studii culturale*, 28 septembrie 2021. Chișinău: Fox Trading SRL, 2021, Ediția 3, p. 44; URUSU, V. Perpetuarea tradițiilor populare de către colectivele artistice din RSS Moldovenească (în baza studiului presei anilor '50–'60 ai sec. XX). In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, 30-31 mai 2023. Chișinău: Tipografia „Notograf Prim”, 2023, Ediția 15, p. 78; URUSU, V. Reflectarea moștenirii populare pe paginile ziarului *Cultura Moldovei* în perioada anilor 1957–1964. In: *Studii culturale*, 28 septembrie 2022. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural; Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, Filiala de Arte „Tudor Arghezi”, 2022, Ediția 4, p. 56.

<sup>104</sup> COJOCARU, L.D. Tradiția în contexte istorice de liminalitate. Nunta basarabenilor deportați în documente și mărturii de istorie orală. In: *Dialogica*, 2019, nr. 3, pp. 57-68; COJOCARU, L.D. Tradiția în contexte istorice de liminalitate. Nunta basarabenilor deportați în documente și mărturii de istorie orală (II). In: *Dialogica*, 2020, nr. 1, pp. 56-68; COJOCARU, L.D. Tradiția de nuntă în comunitățile de basarabeni deportați în Siberia și Kazahstan. In: *Akados*, 2018, nr. 2(49), pp. 132-139; COJOCARU, L.D. Politici ale memoriei în Republica Moldova, în contextul proceselor de integrare europeană. In: *Akados*, 2010, nr. 2(17), pp. 16-18.

<sup>105</sup> CONDRATICOVA, L. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene. In: *Arta și tradiția în Europa, Studii de specialitate, Festival internațional, Ediția a VI-a, Casa Corpului Didactic „Spiru Haret”*. Iași, pp. 149-154; CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A. Ateliere de confecționare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii 1945–1960. In: *ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS*, XL, vol. I, Muzeul Județean Ștefan cel Mare din Vaslui, Iași: PIM, 2019, pp. 275-286; CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T. Confecționarea costumelor naționale și a accesoriilor pentru Festivalul Mondial de Tineret (Moscova, 1957) în cadrul atelierului *Promhudojnik* din Chișinău. In: *Arta. Seria arte vizuale*. Chișinău, 2019, nr. 1, pp. 155-162; CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: *Akados*. 2020, nr. 2(57), pp. 144-154; CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E.; ISCHIMJI, A. Actul Unirii Basarabiei cu România de la 1918 și patrimoniul cultural: impact, evoluție, perspective. In: *Dialogica*, 2023, nr. 1(S), supl. nr. 1, pp. 141-154.

Grădinaru<sup>106</sup>, A. Dolghi<sup>107</sup>, Raisa Osadci<sup>108</sup>, Ludmila Moisei<sup>109</sup> ș.a., despre vestimentația și moda urbană, dezvoltarea portului popular, ornamentele tradiționale, viața cotidiană și implicațiile sale în arta vestimentară, impactul celor trei valuri de deportare în masă a românilor din Basarabia și păstrarea tradițiilor populare, rolul culturii și amprenta ideologiei asupra dezvoltării fenomenelor artistice din Basarabia la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, precum și în RSS Moldovenească.

Analiza publicațiilor în domeniul costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească nu ar fi fost completă fără lucrările în domeniu semnate de Silvia Șaranuță<sup>110</sup>, Maria Ciocanu<sup>111</sup>, Zina Șofransky<sup>112</sup>, N. Tcacenco<sup>113</sup>, Elena Postolachi<sup>114</sup>, ș.a. În ultimii ani, grație elaborării și depunerii dosarului la UNESCO cu privire la cămașa cu altiță, interesul față de portul popular a

---

<sup>106</sup> GRĂDINARU, N. Postolache, Elena – etnograf notoriu, care și-a dedicat viața păstrării și promovării culturii naționale. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2016, vol. XX, pp. 6-7; GRĂDINARU, N. Portul tradițional ca mijloc de comunicare etnosocială. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*. 23-24 iunie 2022. Chișinău: Tipogr. Notograf Prim, 2022, Ediția 2, p. 34; GRĂDINARU, N. Ansamblul vestimentar femeiesc din Valea Nistrului de Jos. In: *Portul popular românesc: asumarea tradiției ca practică socială și cercetare*, 24 iunie 2021, Chișinău: CEP UPS I. Creangă, 2021, pp. 19-20; GRĂDINARU, N. Cămașa tradițională în obiceiurile de naștere. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*, 22 iunie 2021, Chișinău: Tipogr. Notograf Prim, 2021, Ediția 1, p. 24; GRĂDINARU, N. Rolul și funcțiile cămășii în obiceiurile de naștere. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2021, nr. 30, pp. 136-140.

<sup>107</sup> DOLGHI, A. Documentarea vizuală în cercetările Institutului Social român din Basarabia. In: *Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea personalităților basarabene din a doua jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea*, 24 septembrie 2024, Chișinău: Lexon-Prim, 2024, Ediția 5, pp. 20-21; DOLGHI, A. Evoluția instituțională a cercetărilor etnografice în cadrul Academiei de Științe a Moldovei (1946–1969). In: *Salvgardarea și conservarea digitală a patrimoniului etnografic din Republica Moldova*, Ed. 1, 13 decembrie 2022, Chișinău: Notograf Prim SRL, 2023, pp. 13-29; DOLGHI, A. Cu privire la actualitatea etnologiei sovieticității în Republica Moldova. In: *Revista de Etnologie și Culturologie*, 2021, nr. 29, pp. 36-43; DOLGHI, A. Reflectarea portului românilor din Basarabia în sursele din Imperiul Rus (1812–1918). In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*, 22 iunie 2021, Chișinău: Tipogr. Notograf Prim, 2021, Ediția 1, p. 20; DOLGHI, A. Revista „Femeia Moldovei” referitor la creșterea și educația copiilor sovietici (1951–1961). In: *Valorificarea patrimoniului etnocultural în cercetare și educație*, 30 noiembrie 2021, Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2021, Ediția 6, p. 19; DOLGHI, A.; FELEA, A. Representation of the Romanian population and of the co-inhabiting ethnicities of Basarabia on the maps of the Russian Empire (XIX – beginning of XX century). In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2019, nr. 25, pp. 19-28; DOLGHI, A.; FELEA, A. Reflectarea originii și apartenenței etnice a populației majoritare din Basarabia în sursele Imperiului Rus (sec. XIX – inc. sec. XX). In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2018, nr. 23, pp. 92-105.

<sup>108</sup> OSADCI, R. Costumul tradițional din Republica Moldova: aspecte structurale. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*, 22 iunie 2021. Chișinău: Tipogr. Notograf Prim, 2021, Ediția 1, p. 34.

<sup>109</sup> MOISEI, L. *Ornamentul – fenomen artisticoestetic (Viziuni ontologice și estetice asupra ornamenticii țesăturilor tradiționale)*. Chișinău: Pontos, 2017. 271 p.

<sup>110</sup> ȘARANUȚĂ, S. Costumul național. In: *Literatura și Arta*. 2015. Nr. 14, p. 6.

<sup>111</sup> CIOCANU, M. *Portul popular moldovenesc*. In: CIOCANU, Maria. Cartea etnografului. Colecții muzeale, obiceiuri și tradiții populare. Chișinău: Cartdidact, 2019, pp. 170-180.

<sup>112</sup> ȘOFRANSKY, Z.; ȘOFRANSKY, V. *Cromatică tradițională românească: terminologia, modalitățile de dobândire și funcționalitate a coloranților naturali în spațiul carpato-danubiano-pontic*. București: Editura Etnologică, 2012. 454 p.; ȘOFRANSKY, Z. *Coloranții vegetali în arta tradițională*. Academia de Științe a Moldovei, 2006. 471 p.

<sup>113</sup> TCACENCO, N.; BOGDAN, A. *Gala costumului popular*. Chișinău: Balacron, 2006.

<sup>114</sup> POSTOLACHI, E. Meșteșugurile populare, factor de menținere a continuității și imaginii etnice. In: *Akademos*. 2010. Nr. 1(16); POSTOLACHI, E. Tezaur - 2011. In: *Realități culturale*. 2011. Nr. 5, pp. 19-21.

crescut, fiind valorificat în cadrul mai multor manifestări științifice cu caracter general și specializat sau în spațiul unor publicații în domeniu<sup>115</sup>.

Elaborând compartimentul cu privire la analiza publicațiilor în aceeași sferă de activitate, vom sublinia aportul considerabil al etnologului Varvara Buzilă lucrările căreia au un impact deosebit pentru cultura și patrimoniul țării<sup>116</sup>. De altfel, cămașa cu altiță răspândită în nordul și centrul Republicii Moldova a devenit obiect de studiu al etnologului Varvara Buzilă, membru al Comisiei naționale pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, care a participat nemijlocit la elaborarea dosarului de candidat privind *Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală în România și Republica Moldova*<sup>117</sup>. Dr. Varvara Buzilă prezintă foarte exhaustiv denumirile, arealul de manifestare și caracteristicile cămășii cu altiță, devenind, astfel cel mai versat specialist al ei, afirmând că *Cămașa mai este numită carpatină, românească, moldovenească, valahă și face parte dintr-un areal mai larg care acoperă Moldova, Muntenia, Oltenia, Transilvania*<sup>118</sup>.

În România, în atenția cercetătorilor au ajuns atât arta populară<sup>119</sup>, costumele populare, abordat mai ales de Maria Bâtcă<sup>120</sup>, ornamentica tradițională<sup>121</sup>, cât și societatea, moda<sup>122</sup> și designul vestimentar<sup>123</sup>, aceste lucrări acordând o nouă perspectivă cercetărilor în domeniul portului popular prin crearea de oportunități de identificare a dezvoltării costumului de-a lungul secolului al XX-lea. Dintre lucrările menționate și examinate de noi în procesul elaborării tezei de față, un

---

<sup>115</sup> Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului. Conferință științifică națională cu participare internațională, Chișinău, 22 iunie 2021, Ediția 1-a. Programul și rezumatele comunicărilor. Chișinău: S. n., 2021 (Tipogr. Notograf Prim). 52 p.; Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului. Conferință științifică internațională, Ediția a 2-a, Chișinău, 23-24 iunie 2022. Chișinău: S. n., 2022 (Notograf Prim). 78 p.

<sup>116</sup> BUZILĂ, V. Portul popular – marcă a identității culturale. In: *Folclorul și contemporaneitatea. Conservarea, revitalizarea și valorificarea culturii tradiționale. Materialele Simpozionului științifico-practic internațional. 4-5 aprilie 2006*. Chișinău: Periscop, 2006, pp. 21-31; BUZILĂ, V. Cămașa femeiească cu altiță – brand românesc. In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, nr. 2 (22). Chișinău, 2014, pp. 124-132; BUZILĂ, V. *Costumul popular din Republica Moldova, Ghid practic*. Chișinău, 2011; BUZILĂ, V. *Retorică vestimentară: cămașa cu altiță*. Chișinău: Lexon Prim, 2022.

<sup>117</sup> BUZILĂ, V. Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală (propusă pentru înscriere în lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității UNESCO). In: *Akados*, nr. 1, 2021, pp. 153-159.

<sup>118</sup> Ibidem, p. 155.

<sup>119</sup> STOICA, G.; PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară*. București: Editura Enciclopedică, 1997; POPESCU, M. *Dicționar de artă. Forme, tehnici, stiluri artistice*. București: Meridiane, 1998. 221 p.

<sup>120</sup> BÂTCĂ, M. *Costumul popular Românesc*. București: Editura Datini, 1996. 109 p.; BÂTCĂ, M. *Costumul popular românesc*. București: Editura Centrului Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2016. 239 p.

<sup>121</sup> CHERCIU, I. *Ornamentica tradițională românească*. Timișoara: Brumar, 2011. 240 p.

<sup>122</sup> SOLCAN, Ion I. *Artă și societate românească. Sec. XIV–XVIII*. București: Editura Enciclopedică, 2002. 337 p.; IONESCU, A-S. *Modă și societate urbană în România epocii moderne*. București: Paideia, 2006. 626 p.; NANU, A. *Artă, stil, costum*, Ed. Noi Media Print, 2007. 211 p.

<sup>123</sup> OROS, C. *Pagini din istoria costumului*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1998. 279 p.



loc aparte rezervăm studiului semnat de Maria Bâtcă despre costumul popular românesc, care și după câteva decenii este actual<sup>124</sup>.

În contextul studiului transformărilor costumului popular, a similitudinilor cu regiunile limitrofe, sunt valoroase cercetările etnologilor din Ucraina, cum ar fi cele semnate de Iaroslava Kojoleanko<sup>125</sup>, Olena Fedorciuc<sup>126</sup> ș.a.

**Publicații axate pe studiul fenomenului modei.** Pentru a lămuri mai profund dezvoltarea costumului popular am apelat la studiile cercetătorilor în domeniul teoriei și sociologiei modei. Astfel, am analizat lucrări elaborate de T. Veblen, G. Simmel, H. Blumer, P. Bourdieu, R. König și R. Barthes – teoreticieni clasici studiile cărora ne permit înțelegerea particularităților modei, în general, și a modei de tip sovietic, în particular, fenomene care au condiționat metamorfozele portului popular în Basarabia și RSS Moldovenească, aceste studii fiind valabile și pentru a doua jumătate a secolului al XX-lea. Pentru T. Veblen motivația pentru achizițiile modei este de a câștiga și menține statutul, reputația și prestigiul social. T. Veblen a fost primul care a remarcat, în *Theory of the Leisure Class* (1899)<sup>127</sup>, că pe o piață ce și dacă cineva cumpără sunt determinate, parțial, de ce și dacă mulți alții au cumpărat. Cererea consumatorului este legată parțial de efectele interpersonale iar banii determină ce este la modă, bunul gust și cultura. Autorul se bazează pe experiențele vieții cotidiene și pe observații, valide și pentru perioada cronologică disputată de noi în teză. G. Simmel printre primii dintre sociologi susține teoria fluxului vertical al modei<sup>128</sup>. Pentru G. Simmel moda nu reprezintă altceva decât una dintre multele forme de viață cu ajutorul cărora căutăm să combinăm în sfere uniforme de activitate tendința spre egalizare socială cu dorința de diferențiere și schimbare individuală<sup>129</sup>. În fiecare relație socială funcționează două forțe, afirmă autorul: una care ne împinge să ne legăm de alții prin imitație, iar alta ne împinge să ne dezlegăm de ceilalți, să desfacem rețeaua socială, prin distincție. Moda a separat întotdeauna clasele sociale bazate pe această luptă de imitare și diferențiere. Impulsul de a imita, de a unifica, de a egaliza nu

---

<sup>124</sup> BÂTCĂ, M. *Costumul popular Romanesc*. București: Editura Datini, Departamentul Informațiilor Publice al Guvernului României, 1996. 109 p.

<sup>125</sup> КОЖОЛЯНКО, Я. *Буковинський традиційний одяг = Traditional dress of Bukovina* / КОЖОЛЯНКО, Я. пер. С. Чепига. Чернівці: [б.в.]; Саскатун: Т-во Буковина, 1994. 260 с.

<sup>126</sup> ФЕДОРЧУК, О. *Українські народні прикраси з бісеру (книга про історію і традиції, техніку бісероплетіння та схеми)*. Львів: Свічадо, 2007. 120 с.; ФЕДОРЧУК, О. Бісерне оздоблення народного одягу гуцулів ХІХ – початку ХХІ ст.: типологічні та художні особливості. In: *Lemkowie, Bojkowie, Huculi, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa*. Słupsk: Akademia Pomorska w Słupsku, 2016. T. VI, ss. 377-395; ФЕДОРЧУК, О. Концепція етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців (Ч. 1). In: *Народознавчі зошити*, 2017, № 3 (135), сс. 566-578.

<sup>127</sup> WEBLEN, T. *Theory of the Leisure Class*. [online] [citat 12.03.2019]. Disponibil: [https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/1657/1291\\_Bk.pdf](https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/1657/1291_Bk.pdf)

<sup>128</sup> SIMMEL, G. Fashion. *International Quarterly*, 10 (1), octombrie 1904, retipărit în *American Journal of Sociology*, 62 (6), mai 1957, pp. 541-558.

<sup>129</sup> Ibidem, p. 133.

este îndreptat către vecinii noștri, imităm oameni care sunt, într-un fel sau altul, superiori nouă. Din care urmează principiul Simmelian: moda este un produs de distincție de clasă<sup>130</sup>. Reprezentanții anumitor clase se unesc prin modă, dar se diferențiază complet de alte grupuri. Putem vedea acest lucru în clasele superioare și medii prin teoria fluxului. G. Simmel discută despre cum, odată ce o modă a ajuns în masă, în clasa inferioară, clasa superioară se va îndepărta complet de moda respectivă și va adopta ceva nou. Moda apare datorită nevoilor și dorințelor sociale. G. Simmel sugerează că există dualism în modă și ilustrează voința individului spre diferențiere și dorința spre conformare la normele sociale, discută despre faptul în care vrem moda, astfel încât să putem diferenția clasele și pozițiile sociale. Moda se leagă de acest dualism, deoarece oferă oamenilor posibilitatea de a imita și de a diferenția. Dacă nu avem această nevoie de diferențiere socială, atunci nu avem nevoie de modă.

H. Blumer examinează teoria modei pentru a arăta cum conceptul său de selecție colectivă are ca rezultat o sărăcire a teoriilor anterioare, în special cea prezentată de T. Weblen, care se bazează pe conceptul de diferențiere de gen și clasă<sup>131</sup>. Autorul susține că moda are forță în cultură, selecția colectivă substituie diferențierea de clasă ceea ce se distinge ca motiv al schimbării sale dinamice. Elitele sunt cele care mișcă, dar nu afectează sistemul modei, provocând astfel selecția colectivă. Acest lucru se întâmplă deoarece aceștia sunt împlețiți într-o rețea a unei culturi uniforme în care citesc aceleași tendințe și au un tip de influențe reciproce. Selecția colectivă face parte dintr-o nouă mișcare către gusturi mai noi, forțele motrice ale modei fiind continuitatea istorică (modele mai noi care decurg din cele mai vechi), modernitatea, gustul colectiv din interacțiunea socială și în cele din urmă motivele psihologice. Din examinarea sa el observă moda ca o forță centrală care afectează sociologia culturală.

P. Bourdieu, influențat de structuralism, merge pe teoria gusturilor sociale și accentuează ideea imitației modei claselor de sus de către clasele de mijloc<sup>132</sup>. Bourdieu aduce în dezbatere termenul de capital cultural care, pe lângă cel economic, îl plasează pe individ în ierarhia socială.

Teoreticianul R. König a fost influențat în analiza sa de É. Durkheim, M. Halbwachs și M. Mauss. În lucrarea *Sociologie de la mode* se menționează că legăturile care există între modă și societate au o explicație dublă: pe de o parte din punctul de vedere al presupuzițiilor psihologice și sociale care sunt la originea modei, pe de altă parte din perspectiva consecințelor sociale, economice și culturale ale acestora din urmă<sup>133</sup>. Prin urmare, dacă reconstituim procesul de transfer

---

<sup>130</sup> Ibidem, p. 133.

<sup>131</sup> BLUMER, H. Fashion: From Class Differentiation to Collective Selection. In: *The Sociological Quarterly*, Vol. 10, No. 3, 1969. pp. 275-291.

<sup>132</sup> BOURDIEU, P. *La distinction, critique sociale du jugement*. Paris: Les Editions de Minuit, 1979. 672 p.

<sup>133</sup> KÖNIG, R. *Sociologie de la mode*. Petite Bibliothèque Payot, 1969. 192 p.

dublu, primul va veni din bazele psihologice și sociale ale modei către evoluția îmbrăcăminte, al doilea va veni de la modă spre alte direcții ale istoriei economice și culturale<sup>134</sup>. R. König vorbește despre patru factori care explică dinamica modei în societate: etalarea corpului înveșmântat, dorința omului de a cunoaște, dorința de a se face remarcant într-o colectivitate, dorința de a fi acceptat de membrii grupului din care face parte. Teoreticianul atenționează asupra nevoilor raționale pentru care oamenii adoptă moda – protecție și pudoare și asupra celor iraționale – nevoia de distingere și împodobirea.

Perspectiva semiologică a lui R. Barthes prezentată în cartea sa de referință *Systeme de la Mode*<sup>135</sup> este o încercare de a face o analiză panoramică teoretică completă asupra fenomenului social al modei iar noțiunea de sistem indică în mod clar scopul analitic al lucrării – de a descifra cum un obiect devine real prin convertirea imaginii în limbaj. Aici întâlnim prima analiză semiotică a vestimentației în felul cum apare ea descrisă în revistele de modă. Moda este văzută în lucrarea de față ca un sistem de semnificații.

Acest proces, numit modă, a devenit principiul de bază în formarea gusturilor în materie de vestimentație a societății din Basarabia și a marcat profund istoricul dezvoltării portului popular care a preluat ecourile schimbărilor și s-a orientat către ”noutățile vremii”. În RSS Moldovenească, planul contextual în care stilul, în special stilul folcloric, a substituit noțiunea de modă, incontestabil a marcat dezvoltarea portului popular.

## 1.2. Surse de cercetare ale costumului popular

Portul popular dintotdeauna a fost o componentă importantă a sistemului de relații sociale, economice, politice, ideologice și culturale. Vestigii cu referire la constatări particulare, teorii sau descrieri sunt consemnate începând cu mărturiile arheologice, documente istorice, lingvistice, arhivistice și etnografice, iconografice, opere literare și atestări ale călătorilor străini din secolele XVIII–XIX. De altfel, subiectul surselor în etnografie la etapa actuală este pe larg dezbătut, căutându-se căi eficiente de dezvoltare și abordare ale problemelor începând cu extinderea obiectului de cercetare până la diversificarea metodologiei, cu sublinierea specificului cunoașterii etnografice și determinarea valorii cercetărilor în domeniul etnologiei, bazată pe un anumit tip de izvoare și axată, în funcție de școli științifice, pe sinteză, strategii, categorii și modele de cunoaștere, cu dominarea datelor concrete sau conceptuale, după caz<sup>136</sup>. Cert este că în baza acestor

---

<sup>134</sup> Ibidem, p. 15.

<sup>135</sup> BARTHES, R. *Systeme de la Mode*. Paris: Seuil, 1967.

<sup>136</sup> ПРИГАРИН, А.А. Вариативность этнографического знания: потенциал источников и разнообразие подходов, In: *Интеграция археологических и этнографических исследований: сборник научных трудов*. Часть

căutări și investigații de teren, cercetările noastre legate de coordonatele dezvoltării costumului popular se bazează pe date gnoseologice de cunoaștere și fapte-concepte care au fost abordate în paginile tezei.

Astfel, sursele s-au conturat prin contactul nemijlocit al specialistului etnolog care a colectat datele într-un mediu specific, purtând un dialog bine structurat cu un scop determinat. Constatăm că toate datele și faptele etnografice obținute au criterii bine specificate, atribuite perioadei cronologice de colectare, arealului geografic, contextului, scopului și obiectivelor, asociate cu poziția fermă, echidistantă a cercetătorului, care a elaborat un sistem științific de cercetare a obiectului, evitând romantismul și absolutizarea datelor obținute în teren.

Pentru a examina în toată complexitatea sa costumul popular și schimbările prin care a trecut pe durata secolului al XX-lea, au fost consultate și analizate o serie de izvoare, disponibile la această etapă de cercetare, clasificate în surse scrise, în care s-au regăsit mai multe dosare de arhivă, acte oficiale, cataloage expoziționale, fotografii de epocă, schițe de costume și piese de îmbrăcăminte, fișe muzeale și surse materiale. La acestea am anexat piese identificate în colecțiile muzeelor de diferit statut, precum și cele oferite cu generozitate de unele persoane intervievate în timpul cercetărilor de teren, pentru care le mulțumim și pe această cale. Sursele analizate ne-au oferit posibilitatea să elaborăm o tipologie complexă a pieselor costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească, a ”costumului național moldovenesc” și, respectiv, să urmărim dinamica dezvoltării lor în limitele temporale abordate în teză.

Surselor scrise le revine un loc aparte în studierea costumului popular. În Basarabia secolului al XIX-lea, scrierile unor istorici și însemnările călătorilor posedă în mod prioritar caracter descriptiv, oferind mai mult date statistice<sup>137</sup>. Caracterul tendențios, supus ideologiei imperialiste ruse, este prezent, practic, în toate lucrările perioadei vizate, datele concentrate în aceste culegeri de materiale fiind reevaluate și supuse unei reexaminări riguroase.

În această categorie de surse am inclus mai multe lucrări ale cercetătorilor ruși, printre care colecția din două volume cu documente de arhivă, informații statistice detaliate, descrieri geografice, hărți și planuri colectate de ofițerii Statului Major General în Basarabia colectate de

---

1. Казань: Институт истории им. Ш.Марджани АН РТ, 2010, pp. 29-35; ГЛУШКО, М.С. Методика польового етнографічного дослідження: Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 288 р.; РЭДКЛИФФ-БРАУН, А.Р. *Структура и функция в примитивном обществе*. Очерки и лекции. М.: Вост. лит., 2001. 304 р.

<sup>137</sup> КОНДРАТИКОВА, Л. Костюм и украшения населения Молдовы XV–XX вв. Основные источники исследования. In: *Интеграция археологических и этнографических исследований: сборник научных трудов*. Часть 1. Казань: Институт истории им. Ш.Марджани АН РТ, 2010, pp. 328-333; КОЦЮБА, А.В. Зональная дифференциация и выявление специфико-локальных особенностей молдавского национального костюма. In: *Интеграция археологических и этнографических исследований: сборник научных трудов*. Часть 1. Казань: Институт истории им. Ш.Марджани АН РТ, 2010, pp. 337-340.

A. Zașciuk<sup>138</sup>. Cele două volume prezintă istoria Basarabiei, conțin materiale etnografice care se referă la tradițiile, obiceiurile, riturile și ansamblul vestimentar popular din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel, A. Zașciuk constată că portul moldovenilor – al țăranilor simpli, are multe aspecte comune cu cel al malorușilor și conține multe elemente împrumutate de la turci.

Un studiu cu caracter etnografic, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, furnizează date suplimentare referitor la aspectele din câmpul nostru de interes: vestimentație, ceremonii, rituri și obiceiuri<sup>139</sup>. Publicațiile periodice cu valoare documentară aveau drept scop argumentarea ideii politicii imperiale rusești de a arăta o Basarabie înapoiată cultural, dar conțin ilustrații și informații importante privind tema imaginii și locul executării, cum ar fi volumul *Basarabia* de P. Crușevan<sup>140</sup>.

O altă lucrare, concentrată pe cercetări statistice și compoziția etnografică a localităților rurale ale Basarabiei de la începutul secolului al XX-lea, a fost elaborată de V. Butovici în baza datelor statistice acumulate în anul 1907 (chestionarele au fost elaborate de autor) pe teritoriul fostei Gubernii Basarabia, la acel moment parte a Imperiului Rus, pentru harta etnografică a Basarabiei<sup>141</sup>. Rezultatele studiilor statistice detaliate analizează subiecte care au tangențe cu cercetarea noastră: dinamica în timp a parametrilor costumului popular, originea etnică, religia și limba vorbită de locuitorii Basarabiei țariste la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. Într-o astfel de formulă lucrarea este semnificativă pentru noi deoarece a îmbrățișat unele formule ale practicilor vestimentare ale locuitorilor Basarabiei în acea perioadă. Totodată, în opinia noastră, compoziția etnică a unor localități este discutabilă fiind determinată, fie de unele potențiale greșeli ale informatorilor lui V. Butovici, fie de inadvertențe făcute intenționat. În altă ordine de idei, am analizat descrierea aspectului exterior al populației pe care o oferă autorul.

O prețioasă sursă de informație, pe lângă jurnalele călătorilor străini, sunt albumele, gravurile și desenele artiștilor italieni și francezi care au străbătut acest teritoriu în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sursele fotografice surprind particularități morfologice și plastico-decorative care definesc costumele populare purtate de diferite

---

<sup>138</sup> *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 1.* Издательство: Тип. Э. Веймара: СПб., 1862. 582 р.; *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 2.* Издательство: Тип. Э. Веймара, СПб., 1862. 274 р.

<sup>139</sup> *Этнографический сборник, издаваемый Императорским Русским Географическим Обществом. Выпуск V. (съ приложениемъ чертежа зап. Двины 1701 г.)* Санкт-Петербургъ: въ типографіи В. Бизоправова и комп., 1862.

<sup>140</sup> КРУШЕВАН, П.А. *Бессарабія. Географическій, историческій, статистическій, экономическій, этнографическій, литературный и справочный сборникъ.* Съ 224 иллюстраціями, портретами и картою Бессарабской губерніи. 1903, Москва: Типографія А.В. Васильева.

<sup>141</sup> БУТОВИЧЪ, В.Н. *Материалы для этнографической карты Бессарабской губерніи.* Киевъ: Скоропечатня Х.Ю. Бурштейна, 1916.

categorii sociale din provinciile istorice românești. Fotograful A. Antoniu (1860–1925), care a fost între 1901 și 1904 fotograf al Iașului, publică *Albumul general al României*<sup>142</sup>, în cele 11 volume centrând atenția pe monumente istorice, peisaje și costume populare de o valoare istorică și memorială importantă, însoțite de informații relevante<sup>143</sup>. Albumul compus din 300 de fotografii, descrieri istorice și pitorești, reprezintă un argument important privind semnificațiile simbolice ale practicilor vestimentare gândite în perfect acord cu existența umană. Lucrarea a fost structurată în două părți: partea I-a a apărut în anul 1901 la Atelierele Stegel&Co., din Dresda și Berlin, partea a II-a, în 1904, la Editura Socec din București. Alt set de fotografii de epocă a devenit un valoros instrument de cercetare și sursă importantă pentru studiu. Menționăm seturile de fotografii culese în mai multe regiuni basarabene, precum și antologii elaborate de fotografii vremii<sup>144</sup>, fapt ce ne-a permis să completăm un tablou amplu despre evoluția și schimbările prin care a trecut costumul popular.

În ceea ce privește sursele de arhivă, în mod prioritar au fost analizate dosarele de arhivă din cadrul Agenției Naționale a Arhivelor (ANA), cele cu referire la subiectul nostru de cercetare regăsindu-se în Direcția Fondului arhivistic social-politic. Au fost consultate mai ales dosarele Fondului 51 (Comitetul Central al Partidului Comunist al Moldovei), ce include documente cu referire la anii 1940–1991, stenograme și procese-verbale ale ședințelor de partid, syndicate etc., planuri de activitate ale atelierelor și întreprinderilor producătoare de vestimentație, rapoarte statistice și financiare, rapoarte de îndeplinire a planurilor de producere și de comercializare a produselor, fișe de formare a artelurilor, documente de participare la festivaluri, concursuri republicane și unionale. Studiul acestora a contribuit la înțelegerea și descifrarea tehnicilor de implementare a teoriilor legate de ”unitatea poporului moldovenesc cu cel rus” și existența ”poporului moldovenesc” diferit de cel românesc.

Astfel, în baza surselor de arhivă am identificat o serie de ateliere unde se lucra vestimentație și ”costum național moldovenesc”, produs sintetic, creat în contrapunere cu costumul popular, folosit ca instrument pentru a demonstra existența a două popoare neînrudite: români și moldoveni. Artelurile meșteșugărești care aveau drept scop principal realizarea unor produse industriale, țesături, covoare, piese vestimentare și accesorii, prezintă un interes deosebit în vederea restabilirii istoriei artizanatului din spațiul actual al Republicii Moldova. Am pus în evidență activitatea

---

<sup>142</sup> ANTONIU, A. *Album general al României: compus din 300 tablouri reprezentând monumentele istorice și contimporane, pozițiuni pitorești, Domeniul Coroanei și costume naționale cu descrierea istorică și pitorească*, Dresden, C.G. Röder, 1901–1904. [online] [cit. 23.04.2020]. Disponibil: <https://dragusanul.ro/album-general-al-romaniei-moldova/>

<sup>143</sup> ANTONIU, A. (fotograf). *Albumul General al României*. [online] [cit. 23.04.2020]. Disponibil: <https://biblioteca-digitala.ro/?pub=2291-albumul-general-al-romaniei>

<sup>144</sup> POTĂRNICHE, M. *Antologia fotografiei basarabene*. Chișinău: Princeps, 2014. 320 p.

artelurilor în cadrul cărora, inițial, au fost cusute diferite piese de port popular, pentru a urmări, inclusiv, producerea ulterioară de ”costum național moldovenesc” în primele decenii postbelice. Cele mai importante au fost artelurile *Promhudojnic* din Chișinău, *Covroșcic* din satul Tabăra, raionul Strășeni, *Progress* din Chișinău, *Trud* din Cahul, *Krasnaia zvezda* din Tighina, *Zaveti Lenina* din Râbnița, *Novaia jizni* din Bălți, *Puti k pobede* din Soroca.

O trecere în revistă a principalelor aspecte care circumscriu activitatea atelierelor de producție artistică din RSSM (denumite arteluri până în anul 1960) reprezintă un subiect important pentru domeniul etnologiei. Asemenea întreprinderi erau active în mai multe orașe din RSS Moldovenească, din care considerente, în baza datelor de arhivă din Direcția Fondului arhivistic social-politic, am reușit să formulăm o viziune de ansamblu despre evoluția atelierelor meșteșugărești în cadrul cărora artizanii locali produceau piese componente ale ”costumului național moldovenesc”<sup>145</sup>.

Dezideratele activității atelierelor subordonate Consiliului industriei moldovenești erau conectate la procesul de renunțare la portul popular în folosul ”costumului național moldovenesc” care pe tot parcursul perioadei de existență a RSS Moldovenești a pretins a fi autentic și a căutat să își formuleze un set de caracteristici distincte față de prototipul său etnografic, inclusiv, prin delimitarea unei arii proprii de acțiune. În acest sens, în anii '60, în spațiul sovietic se introduc prin decret ”noi tradiții și obiceiuri” cu ajutorul cărora se urmărește modificarea tradițiilor calendaristice, a obiceiurilor agrare și de familie, implicit, a mesajelor transmise prin intermediul lor. În continuarea acestei idei, ”costumelor naționale” stilizate, cu caracter industrial, produse în serie, le revine un rol important în promovarea ”noii culturi” și a ”noii mentalități” prin ”educarea” maselor în cadrul ”sărbătorilor și riturilor de tip nou”, concertelor și concursurilor de creație populară. Odată cu centralizarea producției și executarea unor comenzi de stat, mesajele vizuale de tip ”nou” erau coordonate la nivel local, regional și unional<sup>146</sup>.

Luând ca bază datele din Direcția Fondului arhivistic social-politic, Agenția Națională a Arhivelor, privind măsurile de pregătire pentru cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților (Moscova, 1957), corelate cu mostrele păstrate în custodia Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, am reușit prezentarea unui tablou de ansamblu asupra activității acestor arteluri și a pieselor vestimentare pregătite, a materiilor prime folosite și a tehnicilor de

---

<sup>145</sup> CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A. Ateliere de confecționare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii 1945–1960. In: *ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS*, XL, vol. I, Muzeul Județean Ștefan cel Mare din Vaslui, Iași: PIM, 2019, pp. 275-286.

<sup>146</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal. Acta Mvsei XIII. 5, Brukenthalia Romanian Cultural History Review*. Editura Muzeului Național Brukenthal, Sibiu/Hermannstadt. 2019, nr. 9, pp. 1027-1035.

lucru, politiciii de stat în domeniul confecționării și promovării ”costumului național moldovenesc” în cadrul manifestărilor politice și culturale.

Presă timpului, la diferite etape, a devenit o sursă substanțială în cercetarea noastră, oferind ample informații pentru a examina costumele populare, ulterior schițele ”costumului național moldovenesc” promovate în paginile presei republicane. În această ordine de idei, am examinat o serie de anuare și buletine editate cu regularitate la început de secol XX și în perioada interbelică, care au furnizat date utile despre piesele vestimentare de tip urban ale vremii, atelierelor de confecționare ale acestor piese, meșterii care au profesat croitoria<sup>147</sup>, ele fiind completate în unele cazuri și de imagini fotografice<sup>148</sup>.

Pentru reconstituirea etapelor dezvoltării costumului popular în RSS Moldovenească, am făcut apel la presa vremii, din care am reușit să extragem un corpus de teme esențiale acestui studiu. Foarte detaliat au fost examinate publicațiile și materialul plastic concentrat în revistele perioadei sovietice: *Femeia Moldovei* (fondată în anul 1951) și *Moldova* (fondată în 1966), *Cultura Moldovei*<sup>149</sup>, completate de informațiile identificate în paginile ziarului *Tinerimea Moldovei* (fondat încă în anul 1928). În aceste reviste au fost identificate mai multe publicații cu referire la ”costumul național moldovenesc”<sup>150</sup> și confecționarea lui la diferite ateliere de către meșterii desemnați<sup>151</sup>, despre modelarea costumului în stil folcloric în baza portului popular<sup>152</sup>, demersuri

---

<sup>147</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924* / Адресно-Справочная книга *Весь Кишинев с уездами Бессарабии и Календарь на 1924 год*. Chișinău, 1924. 374 p.; *Basarabia*. Monografie. Sub îngrijirea lui Ștefan Ciobanu. Chișinău: Imprimeria statului, 1926. 478 p.; *Calendarul Chișinăului pentru anul 1940*. Chișinău, 1939; *Calendarul Chișinăului pentru anul 1941*. Chișinău, 1940; Адрес-Календарь Бессарабской Губернии на 1907 г. Кишинев: Типография бессарабского Губернского Правления, 1906; *Адрес-Календарь Бессарабской Губернии на 1909 г.* Кишинев, 1908; *Адрес-Календарь Бессарабской Губернии на 1911 г.* Кишинев, 1910; *Адрес-календарь Бессарабской Губернии на 1913 год*. Кишинев, 1912; *Адрес-Календарь Бессарабской Губернии на 1914 г.* Кишинев, 1913; *Anuarul Chișinăului pe anul 1940* / alcăt.: Al. Terziman și I. Kalughin, Chișinău: Editura Arpid, 1940; *Mărgăritare basarabene*: Revista lunară pentru folclor, artă populară, chestiuni sociale, culturale etc., sfaturi și îndemnuri bune, Chișinău: Tipografia Eparhială Cartea Românească, 1927, An. 1, Nr. 2, Oct., p. 53.

<sup>148</sup> CONDRATICOVA, L. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene. In: *Arta și tradiția în Europa, Studii de specialitate*, Festival internațional, Ediția a VI-a, Casa Corpului Didactic Spiru Haret. Iași, România, pp. 149-154.

<sup>149</sup> Modele de costume naționale din Moldova. In: *Cultura Moldovei*. 1957. 26 septembrie, p. 3.

<sup>150</sup> GROSUL, I.; ISTRU, B.; CEBAN, T. Costumele naționale moldovenesc. In: *Cultura Moldovei*. 1958. 14 septembrie, p. 3; GRECU, E. Să vorbim iar despre costumele naționale. In: *Cultura Moldovei*. 1959. 12 martie, p. 3; ZELENCIUC, V. Costumele naționale moldovenesc. In: *Femeia Moldovei*. 1959. Nr. 4, p. 24; ȘĂRĂNUȚĂ, S.; CANȚER, T. Costumele naționale moldovenesc. In: *Cultura Moldovei*. 1964. 12 aprilie, p. 4; ROMANCIUC, T. Costumele naționale. In: *Cultura*. 1969. 1 februarie, p. 10; Arta populară: portul național, jucăria. In: *Tinerimea Moldovei*. 1966. 9 ianuarie, p. 3; POSTOLACHI, E. Tineretea portului străbun. In: *Moldova*. 1987. Nr. 12, p. 17; POSTOLACHI, E. Dorul mamei de a mă vedea purtând ie. In: *Femeia Moldovei*. 1989. Nr. 9, p. 21.

<sup>151</sup> SMURILIN, D. Aici se naște arta. In: *Chișinău. Gazeta de seară*. 1969. 17 februarie, p. 3; NUCĂ, S. Bogăția artei noastre populare. In: *Cultura*. 1976. 10 iulie, p. 13; MARDARE, C. A fost odată... In: *Graiul mâinilor măestre*. Chișinău, 1983, pp. 35-41; БАЙРАМОВ, Э. Кауши, кептари, дубленки... In: *Народное творчество*. 1990. Nr. 5, p. 25.

<sup>152</sup> ДЬЯЧКОВСКАЯ, В. Моделирование современной женской одежды на основе традиционной молдавской рубахи. In: *Известия АН МССР, Сер. общественных наук*. 1988. Nr. 3, pp. 49-57.



fotografice ale fenomenului studiat, acestea devenind o sursă valoroasă de studiu la etapa actuală, sursă care necesită reevaluare, revizuire și examinare minuțioasă în conformitate cu criteriile moderne de cercetare. Materialele de promovare a ”costumului național moldovenesc” sau a celui realizat în stil etno-folcloric sunt însoțite de schițe, desene și fotografii care au devenit un suport esențial în studiul nostru pentru a demonstra schimbările structurale, și nu numai, la care a fost supus costumul popular autentic în perioada sovietică. În context, subliniem ponderea fotografiilor, schițelor, a materialului plastic identificat pe durata cercetării în calitate de surse de studiu a transformărilor costumului popular.

Articole despre portul popular în aceste reviste, dar și altele apărute după declararea independenței Republicii Moldova, sunt publicate mai ales în ideea revenirii, păstrării și promovării portului popular de patrimoniu<sup>153</sup>.

Publicațiile din revistele *Femeia Moldovei* și *Moldova* aveau un câmp bine determinat de comunicare cu cititorul, centrat pe valori sociale și culturale, însă, inevitabil marcat de ideologia timpului. V. Zelenciuc, în anul 1959, publică articolul *Costum național moldovenesc*, structurând informația din perspectiva diferențelor în funcție de zona geografică de unde provine piesa, la altă etapă autorul realizând o comparație nefondată între costumul popular moldovenesc și cel românesc, care însă rămâne actuală pentru toată perioada de existență a RSSM. V. Zelenciuc afirmă eronat că costumul popular din Basarabia era asemănător cu cel românesc, însă avea deosebiri majore cauzate de faptul că a fost influențat puternic de costumul ucrainenilor, care din timpuri străvechi locuiau pe teritoriul Basarabiei<sup>154</sup>. Am examinat, de asemenea, o serie de pliante și cataloage din a doua jumătate a secolului al XX-lea, cu desene imprimate, însoțite de note explicative referitor la ”costumul național moldovenesc”, elaborate de Silvia Șaranuța și pictor

---

<sup>153</sup> RUSU, A. Să păstrăm autenticitatea portului popular românesc. In: *Literatura și arta*. 1992. 2 aprilie, p. 6; DIACICOVSCAIA, V. Bluză națională. In: *Femeia Moldovei*. 1992. Nr. 8, p. 22; MORARU, N. Evoluție: costum de sărbătoare, costum național, costum tradițional. Evoluăm?. In: *Vocea poporului*. 1994. 29 noiembrie, p. 6; Голос народа. 1994. 29 нояб., с. 6; GHEORGHIȚĂ, N. În fiecare lucrare-un firicel din suflet. In: *Curierul de seară*. 1995. 25 mai, p. 5; PÂNTEA, E. Glasul vechilor izvoade. In: *Curierul de seară*. 1996. 10 iulie, p. 3; BULAT, O. Maria Cristea: „Îmi doresc să reanimez costumul autentic”. In: *Ziarul de gardă*. 2003. 24 ianuarie, p. 14; AXENTI, I. „Casa Cristea” – de la tradiție la modern. In: *Democrația*. 2005. 8 aprilie, p. 3; 15 aprilie, p. 4; ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. Față în față cu noi, cei de ieri-alaltăieri... In: *Moldova*. Ser. nouă. 2005. Nr. 9, pp. 16-17; Costumul național românesc – apreciat mult de către străini. In: *Flux continuu*: ed. de vineri. 2007. 12 octombrie, p. 12; Arta de a promova frumosul. In: *Moldova: serie nouă*. 2009. Nr. 10/11, pp. 58-60; BULAT, O. Maria Cristea: „Îmi doresc să reanimez costumul autentic”. In: *Ziarul de gardă*. 2013. 24 ianuarie, p. 14; CRISTEA, M. Ia, pașaportul basarabenilor. In: *Ziarul național*. 2013. 28 iunie, p. 11; NEDZELSCHI, F. Ia românească, din cufărul bunicii pe podium. In: *Adevărul*: ed. de Moldova. 2013. 24 iunie, p. 5; PUIU, V. Ia tradițională românească – o afacere modernă. In: *Timpul*. 2013. 28 iunie, p. 32; POPA, V. Iile, opincile și valizele marca Ețcu. In: *Jurnal de Chișinău*. 2013. 5 iulie, p. 3; VIDRAȘCO, N. In: *Timpul*. 2014. 22 august, p. 4; Talent. Suflet. Creație. In: *Ziarul național*. 2014. 29 august, p. 21; MITROFAN, T. Portul popular sărbătorit la Rublenița. In: *Observatorul de Nord*. 2015. 29 mai, pp. 1, 5.

<sup>154</sup> ZELENCIUC, V. Costum național moldovenesc In: *Femeia Moldovei*. 1959. Nr. 4, p. 24.

Luiza Ianțen<sup>155</sup>; schițe și fotografii ale costumelor în stil folcloric inspirate din arta populară, elaborate la comanda Ministerului deservirii populației RSSM (Ministerstvo bytovogo obsluzhivaniya naseleniya MSSR)<sup>156</sup> etc.

Locul central în studiul nostru revine, indiscutabil, surselor de cercetare ale pieselor de port popular din cadrul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău (MNEIN). Fișele muzeografice consultate au extins substanțial datele cu referire la piesele păstrate în custodia muzeului și fiind coroborate cu datele cercetărilor noastre de teren au dus la sistematizarea informațiilor și elaborarea unei tipologii complexe a pieselor din cadrul costumului popular. Totodată, prin intermediul acestor fișe, completate de muzeografi, au fost stabilite principalele piese de port de valoare istorică, etnografică, etnologică și artistică, ajunse în colecția muzeului conform unui act de restituire, donație sau cumpărare. Aceste fișe posedă date necesare cu referire la piesa intrată în muzeu, materia primă, dimensiunile, locul realizării, eventualul posesor. De asemenea, grație fișelor de muzeu, au fost stabilite întreprinderile la care se realizau piese de "costum național moldovenesc", cum ar fi *Promhudojnic*, Asociația Meșteșugurilor Artistice Populare *Artizana* ș.a., au fost documentați meșterii care au lucrat anumite schițe sau modele ale pieselor vestimentare, cu precizări de rigoare, precum și circumstanțele de creare a unora dintre ele. În acest context vom menționa că am identificat fișele de muzeu care au fost coroborate cu datele de arhivă din DAOSP și informațiile persoanelor intervievate cu privire la comenzile de stat pentru producerea "costumelor naționale moldovenești" pentru cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților (Moscova, 1957)<sup>157</sup>, Expoziția Internațională EXPO-70 (Osaka, Japonia), Olimpiada sportivă (Moscova, 1980)<sup>158</sup>, "costume naționale" pentru ansamblurile de dansuri și cântece populare, păpuși-suvenire îmbrăcate în haine naționale etc. Amintim că în RSS Moldovenească, pentru cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, din vara anului 1957, la nivel de stat au fost elaborate o serie de directive în scopul de a eficientiza și

---

<sup>155</sup> ШАРАНУЦА, С. *Costum național moldovenesc de femeie. Молдавский национальный женский костюм. Moldavian women's national costume*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя; ШАРАНУЦА, С. *Costumul național al femeii găgăuze. Гагаузский национальный женский костюм. Gagauz women's national costume*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя; ШАРАНУЦА, С. *Costum național gagauz pentru bărbați. Гагаузский национальный мужской костюм. Gagauz men's national costume*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя; ШАРАНУЦА, С. *Motive naționale. Национальные мотивы*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя.

<sup>156</sup> Министерство бытового обслуживания населения МССР. *Национальные мотивы* (pliant).

<sup>157</sup> CONDRATICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana. Confecționarea costumelor naționale și a accesoriilor pentru Festivalul Mondial de Tineret (Moscova, 1957) în cadrul atelierului „Promhudojnik” din Chișinău. In: *Arta. Seria arte vizuale*. Chișinău, 2019, nr. 1, pp. 155-162.

<sup>158</sup> BUJOREAN, T; CONDRATICOVA, L. Piese vestimentare și accesorii create de artiști plastici din RSS Moldovenească pentru Jocurile Olimpice de la Moscova din anul 1980. In: *Educația în spiritul valorilor naționale și universale din perspectiva dialogului pedagogic*, 27-28 martie 2020. Chișinău: Garomont Studio, 2020, Ediția 2, pp. 167-173.

monitoriza producerea ”costumelor naționale moldovenești”, a suvenirelor în stil moldovenesc, a cadourilor<sup>159</sup>.

În așa fel, dosarele de arhivă identificate în fondurile Agenției Naționale a Arhivelor (ANA), Direcția Fondului arhivistic social-politic (DFASP) și Direcția generală a fondului arhivistic guvernamental (DGFAG) sunt relevante pentru documentarea artelor și atelierelor, organizații în cadrul cărora se producea atât vestimentație de uz cotidian, cât și piese de ”costum național” sintetizat pentru ansamblurile de muzică, dansuri, pentru festivaluri etc.

În cadrul expozițiilor tematice mai mulți artiști plastici își prezentau schițele de costum, un exemplu poate fi pictorul scenograf A. Șubin, care este și autor al unor schițe ale ”costumelor naționale”, create încă în anul 1949<sup>160</sup>. Schițe de ”costum național”, în diverse interpretări, au fost realizate de etnologul Elena Postolachi<sup>161</sup>, Maria Coțofan, Natalia Urman ș.a.

În așa fel, sursele documentare ne permit să demonstrăm că ”costumul național moldovenesc” creat sintetic în baza portului popular, a devenit în perioada sovietică un element și instrument de propagandă ideologică. Fenomenul în cauză nu poate fi rezumat doar la prezența sa fizică în societate întrucât el a emis mesaje ideologice și a modelat percepția evenimentelor în interiorul acesteia. De fapt, analiza situației actuale din Republica Moldova ne permite să constatăm că acest ”costum național moldovenesc”, creat în contrapondere cu costumele populare autentice, este încă folosit pe larg în cadrul procesiunilor și paradelor, sărbătorilor de ordin cultural sau politic, festivalurilor, inaugurărilor și vizitelor oficiale, demonstrațiilor și reuniunilor politice.

Pentru a argumenta ponderea surselor de arhivă scrise coroborate cu fișele de muzeu vom aduce ca exemplu o fotă (”fustă națională moldovenească”)<sup>162</sup> din colecția MNEIN, care a fost lucrată în februarie 1980 și achiziționată de la Combinatul de Producere din Chișinău al Ministerului Culturii al RSS Moldovenești. În broderia fusteii, executată la mașina de cusut, s-au utilizat particularitățile broderiei specifice costumelor populare din localitățile zonei de nord a republicii. Modelul de fustă a fost creat după schițele pictorului E. Evdochimova pentru colectivul folcloric de amatori care a reprezentat RSSM la Olimpiada de la Moscova din anul 1980<sup>163</sup>. Constatăm că ”costumele naționale”, broderia artistică stilizată, suvenirele erau realizate în baza

---

<sup>159</sup> Agenția Națională a Arhivelor (ANA), Direcția Fondului arhivistic social-politic (DFASP). F. 3010, inv. 1, d. 597, 116 f. *Материалы по подготовке к Всемирному фестивалю 1957 г.*

<sup>160</sup> ГРИГОРАЩЕНКО, Л.; ШУБИН, А. На выставке народного творчества и художественных промыслов. In: *Советская Молдавия*. 1956. 26 июл., с. 3; ANA, Direcția generală a fondului arhivistic guvernamental (DGFAG), F. 2815, inv. 1, d. 16, anul 1949, f. 2; ANA, DFASP, F. 2906, inv. 3, d. 74, 15 file.

<sup>161</sup> ANA, DFASP, F. 2906, inv. 3, d. f. 4 verso.

<sup>162</sup> MNEIN. Fotă. Nr. inv.: 15443.

<sup>163</sup> BUJOREAN, T.; CONDRATICOVA, L. Piese vestimentare și accesorii create de artiști plastici din RSS Moldovenească pentru Jocurile Olimpice de la Moscova din anul 1980. In: *Educația în spiritul valorilor naționale și universale din perspectiva dialogului pedagogic*, 27-28 martie 2020. Chișinău: Garomont Studio, 2020, Ediția 2, pp. 167-173.

mostrelor autentice păstrate în fondurile Muzeului Ținutului Natal din Chișinău (MNEIN), unele dintre care, admitem, au ajuns în fondurile muzeului pentru păstrare.

Un alt pictor identificat de noi, care a lucrat schițe pentru vestimentația în stil folcloric, a fost E. Iatișina; au creat schițe de ”costume naționale” stilizate pictorii și meșterii de artă decorativă T. Costina, A. Begleț, M. Coțofan. Totodată, dosarul personal al etnologului și criticului de artă dr. în istorie Elena Postolache (1942–2012)<sup>164</sup>, la titularizarea ei în rândurile Uniunii Artiștilor Plastici, la fel prezintă schițe și piese vestimentare inspirate din portul popular<sup>165</sup>. Astfel, în anul 1988, Elena Postolache a depus o listă de expoziții la care a participat și a prezentat creațiile din domeniul artei textile și a vestimentației: țesături și vestimentație (1989, Bratislava, în cadrul zilelor Moldovei)<sup>166</sup>; broderii, vestimentație (1995, Sinaia), expozițiile internaționale de artizanat *Artizana* de la MOLDEXPO (1995, 1997); broderii, vestimentație inspirată din arta populară (1997, Stockholm); noi tehnologii și proiecte textile la expoziția internațională *KNOW-HOW Exchange – 98* (1998, Chișinău). În anul 1988 a fost organizată expoziția personală a Elenei Postolache, care a prezentat rezultatele cercetărilor și noile produse tehnologice inspirate din arta populară la mai multe expoziții, târguri, conferințe. Aceste realizări au fost apreciate corespunzător: Diploma de merit pentru inventică (1998) pentru ciclul de lucrări folclorice și contribuție la activitatea inventică și inovațională. De asemenea, în anul 1988 Elena Postolache s-a învrednicit de Premiul AȘM pentru brâie decorative din piele cu folosirea motivelor ornamentale populare și crearea colecției de piese vestimentare inspirate din portul popular oferit în cadrul concursului organizat de asociația *Artizana* în scopul modificării sortimentului de piese vestimentare<sup>167</sup>. De-a lungul activității sale, Elena Postolache a susținut păstrarea costumului popular, argumentând că portul autentic este emblema de recunoaștere, semnul distinctiv al identității etnice.

Pe durata realizării tezei au fost vizitate mai multe muzee active din Republica Moldova, aflate în proces de formare, care necesită din partea statului o atenție specială întrucât acestea, prin intermediul colecțiilor conservate adesea din entuziasmul profesorilor școlari, reprezintă o parte considerabilă a tezaurului material al țării. Este regretabil, că în cadrul muzeelor regionale sau locale foarte rar găsim asemenea fișe completate cu toată responsabilitatea. De cele mai dese ori, piesele intrate în muzeele cu acest statut nu totdeauna sunt pașaportizate conform cerințelor, fapt ce a creat anumite impedimente în procesul de elaborare a tezei de față.

---

<sup>164</sup> GRĂDINARU, N. Elena Postolache – etnograf notoriu, care și-a dedicat viața păstrării și promovării culturii naționale. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2016, vol. XX, pp. 6-7. *De unificat*

<sup>165</sup> ANA, DFASP, F. 2906, inv. 3, dosar personal Elena Postolache, f. 4 verso.

<sup>166</sup> Ibidem, ff. 51-53.

<sup>167</sup> Ibidem, ff. 51-53.

În context, vom sublinia materialul informațional și plastic acumulat în timpul cercetărilor noastre de teren în mai multe localități și muzee regionale din Republica Moldova, în așa fel că datele factologice selectate coroborate cu rezultatele cercetărilor permit sintetizarea și formarea unei viziuni panoramice despre dezvoltarea costumului popular de-a lungul secolului al XX-lea. Pentru consemnarea informațiilor culese din diferite localități, am perfectat o listă a persoanelor intervievate (Anexa 2), care reprezintă un areal destul de mare pentru a sintetiza datele factologice acumulate și a veni cu concluzii respective.

Totodată, deopotrivă cu muzeele din Republica Moldova, în anul 2018 am efectuat un stagiul de documentare la Muzeul Rus de Etnografie din Sankt-Petersburg, care, de altfel, în comparație cu muzeele din spațiul european, deține cea mai mare colecție de costum popular din Basarabia, colecția Muzeului Rus fiind mult mai impunătoare și diversă decât cea păstrată în MNEIN. În cadrul Muzeului Rus există mai multe registre cu date de teren rezervate exclusiv moldovenilor/românilor (am păstrat inscripția în original). Piesele portului popular au ajuns aici ca urmare a numeroaselor expediții realizate de etnografii ruși atât de la începutul secolului al XX-lea cât și pe tot parcursul acestuia. Adesea contra unor sume modice, piesele vestimentare erau achiziționate de etnografi de la populația locală pentru a fi transmise la Muzeul Rus de Etnografie din Sankt-Petersburg, iar locul acestor piese a fost preluat de articole vestimentare specifice mai mult culturii și portului rus, astfel odată cu primele expediții etnografice în Basarabia au fost puse bazele erodării ansamblului vestimentar popular și primelor schimbări ale structurii lui. Moștenirea culturală, hotărâtoare în formarea identității naționale, a fost subminată treptat și influențată de tradiții vestimentare specifice altor grupuri etnice. Pe durata stagiului de documentare din 2018, dr. hab., prof. Natalia Kalașnikova, cea care în perioada sovietică a avut un impact semnificativ în repertorierea pieselor și transmiterea lor către Muzeul Rus de Etnografie din Sankt-Petersburg, a oferit pentru studiu doar câteva fișe muzeistice ale pieselor din colecția de costum popular și urban din Basarabia, care vor fi examinate în capitolele tezei<sup>168</sup>.

Având în vedere importanța materialului foto-documentar colectat în timpul expedițiilor etnografice și care necesită să fie recuperat, ne-am propus să reflectăm valoarea acestor expediții desfășurate în secolul al XX-lea<sup>169</sup>. Studiind literatura de specialitate și sursele disponibile, am stabilit câteva etape când au fost desfășurate expediții etnografice, fiind documentate, descrise și

---

<sup>168</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal. Acta Musei XIII. 5, Brukenthalia Romanian Cultural History Review*. Editura Muzeului Național Brukenthal, Sibiu/Hermannstadt. 2019, nr. 9, pp. 1027-1035.

<sup>169</sup> CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: *Akados*. 2020, nr. 2(57), pp. 144-154.

catalogate piese vestimentare, ajunse ulterior în depozitele diferitor muzee, colecții private sau dispărute fără urmă, fiind o modalitate frecvent utilizată de ideologii vremii pentru a șterge memoria colectivă cu privire la portul autentic.

Începutul secolului al XX-lea – 1917 se remarcă prin faptul că majoritatea pieselor de port popular din localitățile basarabene au fost identificate pentru a fi transmise către muzeele specializate din Moscova, Odessa și Sankt-Petersburg<sup>170</sup>. La început de secol XX, etnologul rus N. Moghileanski, care era șef al secției etnografice a Muzeului Etnografic Rus din Sankt-Petersburg, a organizat primele expediții etnografice de colectare a pieselor de port autentice în Basarabia și în anul 1906 el a predat în colecția muzeului piese selectate în satele Noua Suliță, Vancicăuți, Costiceni din județul Hotin – încălțăminte, piese vestimentare<sup>171</sup>. Transmiterea obiectelor culturii materiale s-a desfășurat ca urmare a Programului pentru colectarea pieselor etnografice, aprobat de către Muzeul Etnografic Rus din Sankt-Petersburg în anul 1902. Colecția muzeului a fost completată cu numeroase obiecte lucrate manual iar piesele vestimentare se colectau în așa fel încât să formeze un ansamblu integrat împreună cu acoperământul capului, accesoriile și încălțăminte. Din aceste considerente anume în cadrul Muzeului Etnografic Rus din Sankt-Petersburg este păstrată una dintre cele mai mari colecții de costum popular din spațiul european. Expedițiile etnografice de colectare a pieselor vestimentare au fost efectuate, preponderent, în zonele unde majoritatea locuitorilor erau moldoveni, fotografiile de epocă devenind surse valoroase de studiu.

Expedițiile etnografice în Basarabia au continuat în vara anului 1907. Pictorul A. Vîsoțki a colectat în satul Podoimița din gubernia Podolsk (raionul Camenca), 120 de obiecte, printre care piese vestimentare originale, podoabe, accesorii, încălțăminte<sup>172</sup>. Ulterior, etnologul V. Zelenciuc a încercat să extrapoleze portul popular din localitățile Podoima și Podoimița ca fiind un costum purtat de populația din toate localitățile din stânga Nistrului, satele din raioanele Camenca, Rîbnița,

---

<sup>170</sup> КАЛАШНИКОВА, Н.; ЛУКЪЯНЕЦ, О. *Молдавские коллекции в собраниях Государственного музея этнографии народов СССР*. Кишинев, 1990. 125 р.; КАЛАШНИКОВА, Н. Культурное наследие молдаван в собрании Российского этнографического музея. In: *Материалы международной научной конференции «Пруто-Днестровский регион. Диалог культур» посвященной 650-летию молдавской государственности и 300-летию со дня рождения Антиоха Кантемира*, Санкт-Петербург, 2010, pp. 140-143; CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească, pp. 144-154.

<sup>171</sup> КАЛАШНИКОВА, Н. Культурное наследие молдаван в собрании Российского этнографического музея. In: *Материалы международной научной конференции Пруто-Днестровский регион. Диалог культур, посвященной 650-летию молдавской государственности и 300-летию со дня рождения Антиоха Кантемира*, Санкт-Петербург, 2010, pp. 140-143; *Коллекции по народам Белоруссии, Украины, Молдавии* [online] [citat 13.05.2020]. Disponibil: <https://ethnomuseum.ru/kollekcii/obzor-kollekcij/kollekcii-po-narodam-belorussii-ukrainy-moldavii/>.

<sup>172</sup> КОНДРАТИКОВА, Л. Текстильные традиции и вышивка, костюм и украшения населения Молдовы (на примере молдавских сел Рыбницкого района). In: *Мода и дизайн: исторический опыт, новые технологии*. Материалы XIII-й международной научной конференции. Санкт-Петербург, 2010, pp. 152-157.

Dubăsari, Slobozia, Grigoriopol<sup>173</sup>, ceea ce nu corespunde adevărului, fapt confirmat de mai mulți informatori în timpul cercetărilor de teren<sup>174</sup>.

În anii 1909–1910, spre fondurile Muzeului Etnografic Rus din Sankt-Petersburg au fost transmise încă trei colecții de piese vestimentare, selectate în localitățile populate de moldoveni din ținuturile Herson, Tiraspol și Hotin. Cercetătorul P. Reabkov a subliniat că piesele lucrate artistic de meșterițele locale erau predestinate comercializării și a fost unul dintre primii care a selectat piesele vestimentare în funcție de vârsta persoanelor și statutul lor social, ca exemplu fiind costumul de domnișoară<sup>175</sup>.

La completarea colecției Muzeului Etnografic Rus din Sankt-Petersburg și-au adus aportul și chișinăuienii. Așa, în anii 1911–1912, P. Șumanschi a transmis muzeului mai multe podoabe (cercei, inele, mărgelile, brățări) dar și piese textile colectate în ținuturile Ismail, Chișinău, Orhei, Bender<sup>176</sup>.

Constatăm că obiectele păstrate în fondurile Muzeului Etnografic Rus din Sankt-Petersburg, colectate în prima etapă a expedițiilor etnografice, în anii 1906–1913, reprezintă o sursă inestimabilă de cercetare pentru cei care studiază evoluția costumului urban, a celui popular, a ansamblului vestimentar nupțial, precum și a pieselor textile din Basarabia. Problema de bază se referă la accesibilitatea acestor surse și siguranța lor, posibilitatea de examinare și interpretare a lor, accesul fiind restricționat sau favorizat doar pentru unii cercetători.

În perioada interbelică, o noutate ca abordare metodologică, au fost expedițiile echipelor multidisciplinare organizate de Institutul Social Român din Basarabia, filiala regională a Institutului Social Român din București (1921–1948), întemeiat și condus de savantul sociolog și filosof român, Dimitrie Gusti (1880–1955)<sup>177</sup>, cercetătorii folosind metoda monografică de studiu a școlii sociologice de la București<sup>178</sup>. În această ordine de idei subliniem rolul statului român în păstrarea și promovarea valorilor naționale. Printre problemele care necesitau soluționare, potrivit rapoartelor prezentate Ministerului Artelor, se discuta despre stimularea confecționării costumelor

---

<sup>173</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский национальный костюм = Moldavian National Costume*. Кишинёв: Тимпул, 1985. 143 p.

<sup>174</sup> КОНДРАТИКОВА, Л. Текстильные традиции и вышивка, костюм и украшения населения Молдовы (на примере молдавских сел Рыбницкого района), pp. 152-157.

<sup>175</sup> КАЛАШНИКОВА, Н. Культурное наследие молдаван в собрании Российского этнографического музея, pp. 140-143.

<sup>176</sup> Ibidem, pp. 140-143.

<sup>177</sup> CHICIUC, L. Cu privire la cercetările monografice în teren desfășurate de Institutul Social Român din Basarabia (1934–1940). In: *Akados*, Chișinău, 2019, nr. 3, pp. 86-94; CHICIUC, L. Reflectarea activității Institutului Social Român din Basarabia (1934–1940) în edițiile periodice de specialitate de la București. In: *Buletinul Științific al Universității de Stat B.P. Hasdeu din Cahul: Științe Sociale* №. 1 (11), 2020, pp. 61-78.

<sup>178</sup> CHICIUC, L. *Organizarea și activitatea Institutului Social Român din Basarabia (1934–1940)*. Teză de doctor în istorie la specialitatea 611.02 – *Istoria românilor* (pe perioade). Chișinău, 2019, p. 81. [online] [citat 12.05.2020]. Disponibil: [http://www.cnaa.md/files/theses/2019/55449/liudmila\\_chiciuc\\_thesis.pdf](http://www.cnaa.md/files/theses/2019/55449/liudmila_chiciuc_thesis.pdf)

naționale, acordând premii celor mai autentice<sup>179</sup>. Filiala de la Chișinău a fost o primă instituție de cercetări științifice din Basarabia care s-a afirmat și a desfășurat o importantă activitate științifică, sociologică și culturală în baza Programului general de activitate, având drept scop să studieze pe calea cercetărilor monografice viața socială a Basarabiei, pentru a o face cunoscută conducătorilor țării și românilor din celelalte ținuturi<sup>180</sup>, subliniindu-se că satele moldovenești din regiunea noastră sunt temelia cea mai puternică a naționalismului românesc<sup>181</sup>, viața de la sate fiind necesară de a fi oglindită în toată plenitudinea ei. Din echipele de lucru au făcut parte sociologi, economiști, biologi, artiști plastici: I. Antonovici, sculptor și profesor de desen, și V. Adiașevici, profesor de desen, care au cercetat și imortalizat manifestările vieții artistice din mediul rural (ornamentarea interioarelor, mobilierul, țesăturile, broderiile etc.)<sup>182</sup>.

A fost diferită abordarea studiului etnografic al satelor moldovenești din RASSM. În anii 1924–1928, în Balta, Tiraspol, Odessa, populate compact de moldoveni, a activat un grup de cercetători ruși condus de A. Kolakovskaia, care a transmis Muzeului Etnografic Rus din Sankt-Petersburg șapte colecții ce au integrat 99 de obiecte ale culturii materiale, printre care cinci costume populare de uz cotidian și de ritual (costum de nuntă), selectate în funcție de vârstă și statut social. În rapoartele expediționare A. Kolakovskaia a descris podoabele caracteristice costumului popular și celui urban. Toate acțiunile conduse de istorici, etnologi și ideologi ai vremii erau direcționate spre a prezenta la nivel de stat atitudinea față de moldoveni, inclusiv prin ”integrarea” lor în poporul sovietic. Materialul documentar și fotografic selectat de acești cercetători a stat la baza expoziției istorico-etnografice *Popoarele RSS Moldovenești* pregătită pentru a fi deschisă în anul 1940 (descrisă formal în anul 1955 odată cu pierderea informației originale a alcătuitorului colecției A. Danilin). Ulterior, a fost editat un album fotografic al expoziției *Basarabia și Bucovina de Nord* inițiată de A. Kolakovskaia iar în ianuarie 1941 a fost deschisă prima expoziție istorico-etnografică *Popoarele RSS Moldovenești* care, în opinia etnologilor din spațiul sovietic, pretindea a fi un eveniment politic și științific de anvergură<sup>183</sup>.

În perioada sovietică expedițiile etnografilor în satele din RSSM s-au desfășurat cu regularitate pentru a completa colecțiile existente prin foto-documentare și procurarea pieselor. În rezultatul acestor expediții și prin conlucrare cu cercetătorii din sectoarele de etnologie și folclor

---

<sup>179</sup> NOROC, L. *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918–1940)*. Chișinău: UPS Ion Creangă, 2009, p. 17.

<sup>180</sup> *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României*. Regionala Chișinău, tomul II, 1938. Chișinău: Tiparul Moldovenesc, 1939, p. 607.

<sup>181</sup> *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României*. Regionala Chișinău, tomul II, 1938, p. V.

<sup>182</sup> CHICIUC, L. Cu privire la cercetările monografice în teren desfășurate de Institutul Social Român din Basarabia (1934–1940). In: *Akados*, Chișinău, 2019, nr. 3, p. 92.

<sup>183</sup> КАЛАШНИКОВА, Н. Культурное наследие молдаван в собрании Российского этнографического музея, pp. 140-143.



ale Academiei de Științe a RSSM, au fost completate cu piese vestimentare colecțiile Muzeului Etnografic Rus din Sankt-Petersburg, costumul fiind prezentat în funcție de zonă: nord, sud, centru și raioanele din stânga Nistrului. În baza materialelor etnografice colectate, în cadrul muzeului, în anul 1972 a fost vernisată expoziția specializată *Moldovenii de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea*, la baza căreia a fost etnologul Natalia Kalașnikova<sup>184</sup>. După 1969, anume Natalia Kalașnikova începe o strânsă colaborare cu școala etnografică națională din RSSM, participând la prima expediție etnografică a echipei Academiei de Științe a RSSM, desfășurată sub conducerea etnologului V. Zelenciuc<sup>185</sup>. În timpul acestor expediții, organizate pe parcursul a cinci decenii, au fost colectate peste 700 de piese cu caracter etnografic ce reflectă viața cotidiană și activitatea moldovenilor, bulgarilor, găgăuzilor, ucrainenilor și romilor din spațiul actual al Republicii Moldova, toate fiind transmise Muzeului Etnografic Rus din Sankt-Petersburg.

Cu referire la ponderea expedițiilor etnografice și a cercetărilor de teren vom menționa și contribuția asociației de producere *Artizana*, devenită în timp cel mai mare producător de vestimentație și un brand recunoscut al Republicii Moldova. În arhiva asociației de producere *Artizana*<sup>186</sup> au fost identificate o serie de fotografii ale vremii culese în timpul expedițiilor de teren de către etnografii angajați la asociație. Mai multe nume sonore și-au adus contribuția în repertorierea și valorificarea patrimoniului cultural material al țării cum ar fi artistul plastic A. Negură, care a pus bazele tapiseriei artistice din RSSM<sup>187</sup>, și regretatul critic de artă T. Braga<sup>188</sup>. Fișele și fotografiile costumelor populare din diferite localități basarabene, aflate în arhiva asociației *Artizana*, au extins considerabil aria tematică de cercetare și au permis repertorierea pieselor autentice de port, fapt care a contribuit la stabilirea metamorfozelor la care a fost supus costumul popular. Totodată, asociația *Meșter Faur*, unde activau meșteri populari, la fel, a fost printre furnizorii de obiecte vestimentare stilizate sau lucrate după prototipuri autentice, după tradiția zonei de nord, sud sau centru, fapt stabilit în baza fișelor acestor piese din colecția MNEIN. La comanda muzeului mai multe întreprinderi cum ar fi *Artizana*, *Meșter Faur*, *Promhudojnk*, Combinatul de Producere din Chișinău al Ministerului Culturii RSSM, Casa de creație populară, Asociația Meșteșugurilor Artistice, *Casa de îmbrăcăminte/Casa de Modă* (am păstrat inscripția în original de la MNEIN) au elaborat schițe, au realizat replici de piese de port popular, articole

---

<sup>184</sup> Ibidem, pp. 140-143.

<sup>185</sup> URSU, M. Natalia Kalașnikova – cercetător fidel al etnografiei Moldovei, la 70 de ani. In: *Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*. Volum 25 (38), Chișinău, 2016, pp. 243-247.

<sup>186</sup> Informator Marina Cerașin, care a studiat detaliat arhiva asociației de producere *Artizana*.

<sup>187</sup> CONDRATICOVA, L. Andrei Negură și transpunerea emoțiilor în culoare. In: *Akados*, nr. 3, 2022, pp. 141-146.

<sup>188</sup> CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească, pp. 144-154.

vestimentare stilizate create în baza costumului popular, intrate ulterior în colecția muzeului (MNEIN).

În timpul expedițiilor etnografice au fost atestate și documentate mai multe piese de port popular arhaic, analizate ulterior de către specialiștii din cadrul fabricilor industriei ușoare cu scopul de a crea, prin generalizare, modele de ”costume naționale moldovenești” specifice zonelor nord, sud, centru și raioanelor din stânga Nistrului pentru ansambluri de dans, muzicale, dar și pentru a fi îmbrăcate în cadrul ”riturilor de tip nou”. Așa își fac apariția ”costume naționale moldovenești” stilizate, produse în cadrul atelierului *Promhudojnik* din Chișinău pentru delegația RSSM la cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților care a avut loc la Moscova în anul 1957<sup>189</sup>. Pentru ”costumele naționale moldovenești ”zece schițe de broderie au fost elaborate de pictorul principal al Comitetului organizatoric al Festivalului, un oarecare Konikov<sup>190</sup>, iar drept modele pentru broderia pieselor vestimentare au servit piesele autentice din colecția Muzeului Ținutului Natal (MNEIN). Broderia de pe cămășile populare femeiești a fost folosită de mai multe ori ca sursă de inspirație pentru meșterițele populare și designerii de la întreprinderile de stat<sup>191</sup>.

În atelierele specializate ale Asociației Meșteșugurilor Artistice Populare *Artizana* (la această etapă fabrica *Artizana*) se producea un spectru larg de piese vestimentare, inclusiv inspirate din arta populară. Pentru a colecta obiecte de port popular administrația fabricii a organizat mai multe expediții etnografice la muzeele locale de istorie și etnografie, a documentat piesele atestate și a realizat prin intermediul producerii centralizate replici multiplicat în serie. Mai multe grupuri organizate au plecat în diferite localități din RSSM. În anul 1979, în timpul vizitei muzeelor și localităților din raioanele de nord (Briceni, Dondușeni, Ocnîța și Edineț), au fost studiate, în special, expozițiile din satul Burlănești, raionul Edineț. În cadrul expoziției, au fost prezentate ”costume naționale”, păpuși îmbrăcate în haine ”naționale”, a fost colectat un vast material ilustrativ, folosit ulterior în elaborarea unor noi modele de broderii artistice, cămăși femeiești (ii) și bărbătești lucrate în ”stil național”, fote, pestelci. Artizanii locali au propus piese pentru diferite categorii de vârstă (copii, adolescenți, maturi), totodată, în sălile expoziționale au fost prezentate și piese vechi, lucrate la hotarul secolelor XIX–XX. Materialele fotodocumentare păstrate în colecția fabricii *Artizana* reprezintă o sursă importantă în ceea ce privește articolele meșteșugărești

---

<sup>189</sup> CONDRATICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana. Confecționarea costumelor naționale și a accesoriilor pentru Festivalul Mondial de Tineret (Moscova, 1957) în cadrul atelierului „Promhudojnik” din Chișinău, pp. 155-162.

<sup>190</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597. Материалы по подготовке к Всемирному фестивалю 1957 г., ff. 12, 14.

<sup>191</sup> ДЬЯЧКОВСКАЯ, В. Моделирование современной женской одежды на основе традиционной молдавской рубахи (из опыта работы объединения народных художественных промыслов *Artizana* ММП МССР). In: *Известия АН МССР. Сер. обществ. наук.* 1988, nr. 3, pp. 50-57.

lucrate de artizanii locali care au pus în evidență mai multe motive ornamentale folosite în broderia populară specifice cămășilor femeiești și celor bărbățești, transpuse și în mărime mai mică pe ”costumele naționale” destinate copiilor și adolescenților.

Prin intermediul documentelor păstrate, aflăm și numele meșteritelor care au lucrat diferite piese. Astfel, ”costume naționale moldovenești” compuse din ie, fotă, pestelcă, brâu, maramă, toate stilizate, inspirate din piese de port autentice, au fost prezentate la expoziția din anul 1979 de meșterul popular C. Șevciuc din satul Sudarca, raionul Dondușeni. Un alt costum feminin, precum și o ”ie națională”, inspirate din portul autentic din partea locului, au fost prezentate de meșterita N. Bodiș din satul Brânzeni, raionul Edineț. Meșterii populari tindeau să realizeze articole cât mai apropiate de original, conservând, pe această cale, o parte din patrimoniul cultural material. Articolele vestimentare se lucrau manual, inclusiv țesăturile erau alese la războiul de țesut, erau folosite culori pastelate, specifice costumului popular, evitându-se culorile acide, de producție industrială. Atât la cămășile femeiești cât și la cele bărbățești se opta pentru o gamă cromatică liniștită, fără a mixa mai multe culori în broderia artistică. Unele motive ornamentale erau destul de complexe, repetând fidel cusăturile de pe vechile piese păstrate în lada de zestre a gospodinelor înstărite. Tehnica de realizare a pieselor vestimentare, a cusăturilor decorative, precum și a broderiei artistice, denotă virtuozitate, profesionalism și gust estetic rafinat, dat fiind faptul că asemenea piese deseori erau comandate centralizat la nivel de stat pentru a fi prezentate la unele evenimente cultural-artistice. În cadrul acestor expoziții au fost prezentate și o serie de ”costume naționale” stilizate, predestinate pentru ansamblurile de dansuri sau orchestrele de muzică populară, atât profesioniste cât și de amatori, înscrise în seria de ”costume scenice” promovate la nivel de stat de unii etnologi (V. Zelenciuc)<sup>192</sup>. Examinând aceste mostre de costume stilizate, conchidem că ele reprezintă un mixaj de motive ornamentale, broderie artistică, croi, generalizate și specifice mai multor popoare balcanice și nu pot fi considerate ca modele de costum popular autentic purtat de populația din localitățile basarabene. În dese cazuri, pentru a forma un ansamblu vestimentar integru, se foloseau accesorii de o vechime considerabilă, precum este brâul țesut din lână, atestat în satul Clocușna, raionul Ocnița<sup>193</sup>.

O altă expediție etnografică a fost organizată de colaboratorii asociației *Artizana* în localitățile din raionul Orhei, aici fiind documentate broderii și articole vestimentare, în special

---

<sup>192</sup> *Costumul scenic moldovenesc = Молдавский сценический костюм: Работы с юга Р.С.С.М.*: [album] / aut. text. și alcăt.: ZELENCIUC, V.; pict.: ТОМОВ, Р., Chișinău: Timpul, 1990. 62 p.; *Молдавский сценический костюм = Costumul scenic moldovenesc: Левобережные р-ны МССР*: [альбом] / авт.-сост.: ЗЕЛЕНЧУК, В.; худож.: ЕВДОКИМОВА, Е.; Chișinău: Timpul, 1985. 49 p.; *Молдавский сценический костюм = Costumul scenic moldovenesc: Северные р-ны МССР*: [альбом] / авт.-сост.: ЗЕЛЕНЧУК, В.; худож.: ДАНИЛЕНКО, Н., ЕВДОКИМОВА, Е., Chișinău: Timpul, 1985. 54 p.

<sup>193</sup> Materiale de teren ale autorului, informator I.A., a.n. 1935, s. Clocușna, rn Ocnița.

cămăși femeiești decorate cu motive specifice acestei regiuni. Din satul Peresecina provine o cămașă bărbătească, brodată la guler, meșter A. Xenofon. În colecția muzeului din Orhei se păstrau mai multe fragmente de broderie artistică folosite de artizanii vremii în calitate de sursă de inspirație pentru a crea obiecte noi, în funcție de solicitările populației și ale ansamblurilor de creație. Aceste fragmente de piese vestimentare au fost documentate de specialiștii asociației *Artizana* pentru a fi folosite în producerea industrială. Mai multe obiecte necesitau restaurare artistică, fapt care nu era posibil la acea vreme din lipsă acută de specialiști în domeniu.

În satul Molești raionul Ialoveni, colaboratorii asociației *Artizana* au atestat o serie de piese legate de portul popular, mai ales cojoace și bundițe, piese comune portului femeiesc și bărbătesc. O cămașă brodată cu flori (de-a lungul mânecilor și în regiunea gâtului), cu mărgelile colorate de sticlă, a fost identificată în satul Costești. Grație materialului documentat, putem restabili și unele piese ce formau portul populației din satul Bardar. Cămășile femeiești erau decorate cu motive vegetale și geometrice, cele bărbătești aveau decorul brodat în partea din față, în zona gulerului, precum și la manșetele mânecilor. Aici au fost identificate mai multe cămăși femeiești bogat ornamentate, fapt ce denotă prezența meșterilor populari, dar și interesul față de costumul arhaic, folosit fie în cadrul ceremoniilor familiale, fie la festivitățile organizate în localitate.

Dacă să ne referim la podoabe și accesorii, constatăm că în satul Molești, membrii expediției etnografice au documentat o zgardă, lucrată din mărgelile mărunte colorate, exuberantă ca realizare tehnică și artistică, piesă specifică portului popular din Basarabia, dar și Ucraina, România, folosită pentru înfrumusețarea zonei gâtului. Mărgelile mărunte, din păcate fără a putea fi identificată culoarea lor din cauza fotografiei alb-negru, au fost aranjate și împletite formând o rețea în formă de romburi colorate, aranjate succesiv, marginile cărora au fost decorate prin franjuri fine, la fel, din mărgelile. Același motiv al rombului a fost uzual pentru a confecționa o altă zgardă, aici meșterul complicând desenul prin încadrarea elementelor geometrice din mărgelile colorate în șapte romburi care formează decorul accesoriului sofisticat ca realizare artistică și tehnică.

Pentru studiul aspectelor legate de confecționarea pieselor vestimentare prezintă interes cataloagele expozițiilor din RSS Moldovenească în cadrul cărora artiștii plastici și meșterii populari au expus lucrări, replici ale pieselor componente de costum popular, cămăși brodate, care ulterior erau preluate în calitate de prototip pentru industrie unde erau multiplicare<sup>194</sup>. În anul 1987, a fost editat un catalog al obiectelor meșterilor populari care activau la *Artizana*, pe atunci asociația meșterilor populari din RSSM<sup>195</sup>, din care aflăm că V. Marțâncus a prezentat o rochie cu maramă

---

<sup>194</sup> *Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie și a creațiilor meșterilor populari din RSS Moldovenească*: Catalog. Chișinău: Timpul, 1976.

<sup>195</sup> Catalog al obiectelor meșterilor populari de la *Artizana*. Chișinău: Timpul, 1987.

*Mărioara*; A. Begleț a realizat o cămașă femeiască *Ghirlande*, M. Coțofan a elaborat o cămașă bărbătească cu decor brodat geometrizat în culori de roșu și negru pe alb. Piesele elaborate de artiști și meșterii populari în această perioadă nu pot fi, însă, considerate autentice deoarece comportă adaptări condiționate de propriul gust artistic care răspundea ecourilor unor denaturări ajunse în societate pe parcursul dezvoltării RSS Moldovenești.

Cu referire la piesele vestimentare sintetizate în ”costume naționale moldovenești”, în calitate de sursă de studiu ne-au servit costumele realizate pentru dansatorii ansamblului de dans academic *JOC*, costumele orchestrei *Fluieraș, Lăutarii*, precum și ale personalităților notorii din domeniul culturii și artei: Nicolae Sulac, Tamara Ciobanu, Valentina Cojocar, Maria Bieșu, Eleonora Romanescu ș.a. Un exemplu concludent în acest sens poate fi cămașă femeiască, ce aparținut Mariei Sarabaș<sup>196</sup>, interpretă de muzică populară din RSS Moldovenească. Piesa, confecționată din pânză topită de bumbac de tip industrial, datează cu a treia pătrime a secolului al XX-lea; cămașă este încrețită la gât; stanul, fiind croit din două foi, are baza gurii despicate în față (11 cm); mâneca are pavă, la extremitatea de jos este încrețită; la gât și la mânecă cămașă se leagă cu șnur cu canafuri; piesa de port este îmbinată cu cheiță, cu cusături decorative – crețuri și găurică; decorul – vrejul cu fructe și frunze, este încadrat în chenare din linii zig-zag, câte două elemente de o parte și de alta a unei linii drepte, amplasat pe piept, mânecă (altiță, încreț, râuri) și pe spate; broderia este realizată cu ață de mătase în tehnica cruciuliță, este combinată cu paiete și mărgelile; cromatica decorului este în alb, roșu.

Un loc aparte în studiul nostru a fost oferit istoriei orale, interviurilor realizate în teren cu creatorii artizani locali, precum și cu artiștii profesioniști care au activat la întreprinderi specializate. Astfel, aspecte legate de evoluția modei, interferențele ei cu costumul popular în RSS Moldovenească, informații inedite privind activitatea CMC/CRM, sunt introduse în premieră în circuitul științific, fiind puse la dispoziția noastră cu amabilitate de Natalia Urman, una dintre cele mai prodigioase creatoare de modă ale CMC/CRM, în timpul interviurilor realizate în septembrie–noiembrie 2017<sup>197</sup>. Arhivele personale ale Nataliei Urman, angajată în anul 1970 la CMC, permit să aruncăm o privire asupra muncii creatorilor de modele din perioada sovietică. Ele conțin documentație relevantă referitor la aspecte care ne-au interesat pe noi și anume: planuri și rapoarte

---

<sup>196</sup> MNEIN. Nr. inv.: FB 24327-1.

<sup>197</sup> Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviuri realizate de către Tatiana Bujorean, septembrie–noiembrie 2017; BUJOREAN, T. Costumul popular și moda în RSS Moldovenească. In: *Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*, Ediția 7, Vol. 2, 2018. Conferința *Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*, Ediția VII, Chișinău, Moldova, 15 iunie 2018, pp. 19-25.

de activitate, originalele crochiurilor modelelor create în stil folcloric, implementate în sistemul de producere în serie la fabricile atașate CMC/CRM<sup>198</sup>.

Studiul surselor de cercetare, prin efortul depus, a asigurat și a condus la anumite concluzii temeinice cu valoare de adevăr pentru cercetarea coordonatelor dezvoltării portului popular în Basarabia și RSS Moldovenească pe tot parcursul secolului al XX-lea.

### **1.3. Suportul teoretico-metodologic al investigației**

În domeniul etnografiei și etnologiei, conceptul de costum popular sau costum țăranesc ocupă o poziție centrală și se distinge în funcție de caracteristicile și parametrii studiilor specifice, interpretarea datelor și sintetizarea rezultatelor. În general, interesul științific pentru costumul popular a fost motivat de necesitatea de a examina vestimentația popoarelor pe baza pieselor păstrate, a istoriei orale, a narațiunilor și a cercetărilor de teren. Etnografii și etnologii documentează nu doar particularitățile de confecționare a elementelor de port, ci și metodele de asamblare ale acestora, precum și informațiile referitoare la semnificațiile lor în viața cotidiană, în contexte festive sau ritualice, utilitate, importul și integrarea unor elemente împrumutate. Astfel, sunt analizate schimbările apărute în anumite etape. Studiile arată că, în esență, costumul popular, ca sistem cu o structură complexă, îndeplinește două funcții importante bine conturate: funcția practică și funcția simbolică, care vor fi reflectate în mod corespunzător. Acceptând aceste informații ca esențiale, am racordat metodele cercetării la specificul structurii și funcționării obiectului cunoașterii, adică al costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească.

Având în vedere că subiectul nostru reprezintă un câmp teoretic și metodologic cu numeroase controverse, dar și un domeniu de interes pentru diverse specialități precum etnografia, etnologia, folcloristica, sociologia și istoria, am prezentat coordonatele dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească în plan diacronic.

Punându-ne problema valențelor practice și simbolice ale costumului popular, unul dintre actanții principali în riturile de trecere (naștere, botez, cununie, căsătorie, înmormântare), am structurat cercetarea în contexte sociale, economice, politice și ideologice din Basarabia și RSS Moldovenească, formate din mai multe planuri, în care s-a dezvoltat portul popular. Coordonatele, în acest sens, au vizat poziția lui în aceste medii, poziție aflată în strânsă interdependență cu modul de trai și ocupațiile oamenilor atât în mediul rural, cât și în cel urban.

---

<sup>198</sup> Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviu realizat de către Tatiana Bujorean, septembrie–noiembrie 2017; BUJOREAN, T. Costumul popular și moda în RSS Moldovenească. In: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*, pp. 19-25.

Pentru a investiga echidistant tema coordonatelor dezvoltării costumului popular și pentru a atinge obiectivele propuse, am folosit diverse metode de studiu istoric. Acestea includ observarea, analiza și compararea istorică a fenomenelor, prelucrarea materialului documentar și informațional colectat, precum și evaluarea rezultatelor fenomenelor și activităților vizate. Am beneficiat de utilizarea eficientă a metodei comparative, metodei analitice, metodei cronologice și altor metode, prin intermediul cărora am reușit să evidențiem într-un mod logic și structurat dezvoltarea costumului popular în secolul al XX-lea<sup>199</sup>.

Luând în considerare diverse aspecte și metode adecvate cercetării noastre, am ales metode care să ne permită rezolvarea problemei investigate și obținerea unui tablou amplu și complex privind identificarea altor căi de dezvoltare a costumului popular. În baza unei analize preliminare și a unei abordări sistematice, am optat pentru cercetarea etnografică, un tip de studiu calitativ al cărui obiectiv principal este găsirea soluțiilor prin colectarea, analiza și interpretarea datelor nenumerice. Acest tip de cercetare este relevant, într-o măsură variată, și pentru etnologie, sociologie și istorie.

Setul de metode de cercetare pe care le-am selectat ca fiind relevante și eficiente pentru consolidarea unei concluzii definitive și sigure în cadrul subiectului cercetat a inclus, în prima etapă, adunarea datelor prin observare participativă, observație directă și din arhive, precum și colectarea informațiilor scrise, orale și vizuale. Valoroasă pentru cercetarea noastră s-a dovedit a fi cercetarea de teren realizată în mai multe localități din spațiul actual al Republicii Moldova, pentru a acoperi geografic satele din nordul, sudul și centrul țării, inclusiv localități din stânga Nistrului. Aceasta ne-a permis formarea unei baze consistente de materiale de teren ale autorului.

O metodă importantă folosită în colectarea informațiilor pentru cercetare a fost interviul, structurat cu un set de întrebări care ne-au facilitat obținerea datelor referitoare la fenomenul investigat, în vederea verificării ipotezei ce stă la baza demersului nostru. Am folosit interviuri individuale și de grup. Astfel, am desfășurat interviuri structurate cu 50 de întrebări standard și un set de întrebări suplimentare pentru clarificare, precum și interviuri nestructurate, cu caracter spontan sau ocazional, care ne-au oferit informații adiționale celor obținute în cadrul oficial al interviului. Ancheta pe bază de interviu a presupus raporturi verbale centrate pe tema investigată, păstrând direcția unidirecțională de comunicare (emițător-receptor), ceea ce ne-a permis o analiză mai profundă a atitudinilor persoanelor cheie față de subiectul cercetării. Pentru a preveni distorsionarea realității de către respondenți, am utilizat întrebări suplimentare care au servit la reevaluarea relatărilor și mesajelor transmise anterior. Aceste interviuri au fost realizate cu

---

<sup>199</sup> MUȘULEA, I. *Metode și instrumente de cercetare etnologică*. Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2011. 663 p.

localnici din satele studiate (colaboratori ai muzeelor de istorie și etnografie locale) și cu reprezentanți ai CMC/CRM, printre alții. Astfel, a fost creată o bază de date care include lista persoanelor intervievate și răspunsurile acestora la chestionarele tematice propuse, oferindu-ne posibilitatea, prin aceste metode, să documentăm materialele (*Anexa 2.*).

Convorbirea, utilizată ca metodă, ne-a permis colectarea de date referitoare la portul popular prin intermediul unor conversații informale. Întrebările au vizat fenomenul prin explorarea unei game mai largi de aspecte, permițându-ne astfel să înțelegem rolul portului popular în viața interlocutorului și modul în care acesta s-a schimbat (dacă s-a schimbat) pe parcursul perioadei cercetate.

Piese de port identificate în cadrul cercetării de teren au fost repertoriate, utilizând ca bază modelul de pașaportizare aplicat pe larg de etnografii și muzeografii de la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală. De asemenea, a fost realizată determinarea tipurilor în care sunt clasificate piesele de port, conform sistemului de referință ales în demersul nostru, ceea ce a permis identificarea schimbărilor din sistemul vestimentar popular. În acest context, piesele au fost selectate și examinate într-un mod complex pentru a fi sistematizate. Metoda analizei și sintezei s-a dovedit esențială în formularea constatărilor, concluziilor generale și a recomandărilor.

În demersul științific, am optat pentru metoda istoric-comparativă sau evolutivă, având atât posibilitatea, cât și scopul de a compara ansamblul vestimentar popular de la începutul secolului al XX-lea, din perioada interbelică și, ulterior, din perioada sovietică. În acest context, am apelat la metoda sistematică și la analiza structural-morfologică pentru inventarierea și clasificarea transformărilor costumului popular în secolul al XX-lea.

Astfel, am perseverat în studiul dezvoltării costumului popular în secolul al XX-lea, luând în considerare credințele, atitudinile, comportamentele, interacțiunile, percepțiile și experiențele oamenilor, pe care le considerăm reprezentative pentru modelarea ulterioară a unei perspective etnologice în discursul nostru. Această formă de cercetare, bazată pe materialele acumulate, ne-a furnizat informații fundamentale pentru studiul factorilor sociali, economici, politici, ideologici și culturali ai societății din perimetrul investigat, care acoperă aria de interes a cercetării și oferă o perspectivă de ansamblu asupra coordonatelor dezvoltării generale a costumului popular. După analiza și interpretarea datelor, au fost formulate anumite concluzii, s-au evidențiat relațiile și procesele care susțin constatările, s-au descoperit înțelesuri mai ample ale celor stipulate anterior și au fost formulate concepte teoretice prin analiza comparativă.

Un alt aspect esențial în discuția noastră este faptul că, în prezentul studiu, am adoptat principiile transdisciplinarității, un concept de cercetare cu potențialul de a depăși limitele dintre discipline, care a generat noi rezultate. Acest concept a fost introdus și lansat la nivel mondial de



Jean Piaget în 1970, iar definiția transdisciplinarității a fost elaborată de Basarab Nicolescu, care a dezvoltat și completat acest concept, subliniind ideea de dincolo de orice disciplină, esențială pentru înțelegerea sa coerentă. Transdisciplinaritatea se referă la ceea ce se află simultan între discipline, în cadrul diverselor discipline și dincolo de orice disciplină. Scopul final este înțelegerea lumii contemporane, unul dintre imperativele sale fiind unitatea cunoașterii<sup>200</sup>.

Studiul costumului popular a avut și un caracter interdisciplinar, oferind atât aplicabilitate practică, cât și valoare epistemologică, caracterizat prin difuzarea conceptelor și împrumutul de metode, adaptate la necesitățile societății moderne. Înțelegerea coordonatelor dezvoltării costumului popular, prin intermediul contextelor și planurilor în care s-a desfășurat, ne-a permis să evidențiem caracteristici și comportamente specifice perioadei cercetate. Am recurs la aceste metode de cercetare considerându-le cele mai potrivite subiectului analizat și resurselor disponibile, necesare pentru finalizarea cercetării, având ca scop fundamentarea teoretică și aplicativă a schimbărilor identificate, prin constatarea circumstanțelor și analiza impactului lor în cadrul spațiului studiat, adoptând modalități strategice specifice de abordare a realității. Logica tehnicilor și instrumentelor de studiu utilizate a constituit baza pentru atingerea scopului și obiectivelor trasate.

#### **1.4. Concluzii la capitolul I**

Dezvoltarea costumului popular și transformările la care a fost supus de-a lungul perioadei investigate – de la începutul secolului al XX-lea până la 1991 – constituie obiectul cercetărilor noastre și reprezintă un sistem codificat complex, un fenomen social și un indicator expresiv al statutului posesorului. Acest costum subliniază în mod pronunțat problemele apartenenței etnice, identificarea la nivel interpersonal și colectiv, aspecte demografice și societale, precum și diferențierea civilă și socială prin calitatea și valoarea țesăturilor și ornamentelor utilizate. Sub impactul modernității și modei, acesta evidențiază influențele est- și vest-europene în ceea ce privește materialele textile, croiala, modelele și culorile folosite. Examineate în ansamblu, aspectele menționate nu se reduc doar la o simplă prezentare a profilurilor sociale și economice ale unei anumite categorii de populație și la reflectarea vieții cotidiene sau festive în diferite etape istorice. Ele evocă manifestările politice și ideologice ale vremii, precum și diversele probleme de ordin economic, tehnologic și tehnic analizate într-un mod unitar.

În capitolul *Costumul popular din Basarabia și RSS Moldovenească: repere istoriografice și surse de documentare*, ne-am propus să gândim asupra evoluției costumului popular așa cum

---

<sup>200</sup> NICOLESCU, B. *Transdisciplinaritatea: Manifest*. Iași: Junimea, 2007, p. 53.

este reflectată în studii teoretice. Examinând publicațiile în domeniu și analizând sursele de cercetare, am ajuns la următoarele concluzii, iminente Capitolului I:

1) Problema dezvoltării costumului popular și a transformărilor prin care a trecut în perioada studiată și-a găsit reflectarea în lucrări științifice cu caracter variat: monografii, studii, articole, care au fost concentrate cronologic în: a) publicații cu caracter descriptiv, statistic, părtinitor, datate cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea; b) publicații ale perioadei interbelice care pun accent pe revenirea la vechile practici prin readucerea portului arhaic în Basarabia, cercetează unitatea în diversitate a lui, precum și importanța formelor materiale și spirituale de manifestare care înregistrează, de asemenea, vădite influențe ale modei urbane asupra structurii portului popular arhaic; c) lucrări din perioada sovietică din URSS, inclusiv RSSM (1944 – 1991), cenzurate politic, care au decurs din obiectivul general de a demonstra existența ”națiunii moldovenești” dotată cu un ”costum național moldovenesc”, procese similare fiind înregistrate în întreg spațiul post-sovietic; d) publicații din perioada post-sovietică care integrează studiile istoricilor și etnologilor, inițiate în România după 1989 iar în Republica Moldova după 1991, care pun accent pe renașterea națională și costumul popular de patrimoniu. Numărul lucrărilor cu semnificație specială pentru portul popular, fiind suficient de mare, are valoare diferită. Constatăm că în pofida atenției cercetătorilor față de acest subiect, problema coordonatelor dezvoltării costumului popular în Basarabia și RSS Moldovenească în perioada vizată nu a fost abordată în istoriografie, de unde se manifestă ca esență, noutatea și originalitatea cercetării întreprinse de noi, publicațiile disponibile la această etapă de cercetare oferind suportul teoretic necesar pentru a evalua echidistant felul în care a evoluat costumul popular în această perioadă; e) în intenția de a fluidiza cercetarea am aruncat o privire globală asupra proceselor și fenomenelor perioadei și, astfel, am apelat la studiile unor teoreticieni clasici în domeniul teoriei și sociologiei modei, studii care ne-au permis înțelegerea fenomenului modei, în general, și a modei de tip sovietic, în particular, ca elemente ce au determinat transformările portului popular în Basarabia și RSS Moldovenească.

2) Sursele de cercetare ale obiectului examinat ne-au permis să determinăm gradul de investigare a problemei dezvoltării costumului popular și au fost clasificate în: a) surse scrise (dosare de arhivă, acte oficiale, cataloage expoziționale, fotografii de epocă, schițe de costume și piese vestimentare, fișe muzeale); b) surse materiale (piese identificate în colecțiile muzeelor de divers statut, precum și cele oferite de persoane intervievate în timpul cercetărilor de teren). Analiza surselor ne-a oferit ulterior posibilitatea de a elabora o tipologie complexă a pieselor costumului popular și de a urmări dinamica dezvoltării acestuia în perioada vizată. În acest context, colecțiile MNEIN completate cu rezultatele cercetărilor etnografice ale autorului s-au dovedit a fi

deosebit de utile. Pe baza pieselor examinate, a fost posibilă descrierea, clasificarea și tipologizarea articolelor vestimentare relevante, esențiale pentru înțelegerea coordonatelor dezvoltării costumului popular în Basarabia și RSS Moldovenească.

3) Materialul informațional și plastic acumulat în timpul cercetărilor de teren, desfășurate în diverse localități și muzee regionale din Republica Moldova, permite sintetizarea și formarea unei viziuni panoramice asupra dezvoltării costumului popular de-a lungul secolului al XX-lea. Datele factologice selectate, coroborate cu rezultatele cercetărilor, ne oferă posibilitatea de a elabora această perspectivă integrată. Pentru consemnarea informațiilor culese din diferite localități, am întocmit o listă a persoanelor intervievate (Anexa 2), care reprezintă un areal suficient de mare pentru a sintetiza datele factologice acumulate și a formula concluzii pertinente.

4) Expedițiile etnografice de amploare întreprinse de etnografi și însemnările acestora sunt deosebit de importante, chiar dacă inițial au fost haotice sau superficiale, percepend îmbrăcămintea, parte a culturii populare, prin prisma esteticii sau exotismului. Mai târziu, desfășurate în mai multe etape, ele aveau funcția de: a) repertoriere a materialului, fixarea foto și documentarea lui; b) transmiterea pieselor originale în custodia muzeelor centrale sau locale, în funcție de valoarea lor. În așa mod ajungem la concluzia că, ulterior, în perioada sovietică, elementele de port autentic ajung sursă de inspirație pentru crearea noilor modele de piese vestimentare, articole textile, ”costume naționale” pentru evenimente festive sau ritualice, costume pentru ansamblurile de dansuri, corale și de muzică populară (tarafuri din diverse localități).

5) Datorită eforturilor colaboratorilor MNEIN, AȘM, *Artizana* și altora, astăzi avem documentată și păstrată o parte substanțială a patrimoniului cultural, ceea ce ne permite să restabilim și să reconstituim portul țărănesc din diverse localități, regiuni și zone. Pe baza celor documentate, nu putem susține ideea că populația din nordul sau centrul țării se îmbrăca într-un anumit mod, deoarece aceste deosebiri la nivel de croi, motive ornamentale și gama cromatică variau de la o localitate la alta. Acest fapt este confirmat prin piesele atestate în timpul expedițiilor de teren, coroborate cu datele acumulate în ultimii ani de cercetare.

6) Un loc aparte în studiul nostru îl ocupă materialele acumulate în cadrul cercetării de teren, rezultate în urma interviurilor cu artizani locali și artiști profesioniști care au activat la întreprinderi specializate. Astfel, aspectele legate de evoluția modei și a stilului folcloric, interferențele acestora cu costumul popular în RSS Moldovenească și informațiile inedite privind activitatea CMC/CRM sunt introduse în premieră în circuitul științific, permițând o privire asupra muncii creatorilor de modele din perioada sovietică. Acestea conțin documentație relevantă referitoare la aspecte care ne-au interesat, și anume: planuri și rapoarte de activitate, originalele crochiurilor modelelor create în stil folcloric, implementate în sistemul de producere în serie la fabricile atașate CMC/CRM.

7) Suportul teoretic-metodologic al investigației este specific etnologiei și domeniilor adiacente, deoarece studiul nostru se încadrează într-o cercetare inter- și transdisciplinară. Având în vedere aceasta, în procesul de studiu al dezvoltării costumului popular, am elaborat un algoritm de investigare compus din trei componente de bază: obiectul de studiu (coordonatele dezvoltării costumului popular în Basarabia și RSS Moldovenească), cercetătorul, resursele și instrumentele de cercetare. Aceste componente au condus la elaborarea unui sistem, program de cercetare, alegerea instrumentarului necesar și a metodelor științifice de lucru.

8) Metodele de cercetare pe care le-am considerat cele mai potrivite subiectului analizat și resurselor disponibile, necesare pentru finalizarea cercetării, au avut ca scop fundamentarea teoretică și aplicativă a schimbărilor identificate în portul popular. Acestea au implicat constatarea circumstanțelor și analiza impactului lor în cadrul spațiului studiat, adoptând modalități strategice specifice de abordare a realității. Logica tehnicilor și instrumentelor de studiu utilizate a constituit baza pentru atingerea scopului și obiectivelor trasate.

## **Capitolul 2. CONFIGURĂRI ALE COSTUMULUI POPULAR DIN BASARABIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA**

Pentru a realiza o analiză științifică riguroasă a configurațiilor costumului popular din Basarabia la începutul secolului al XX-lea, a fost esențial să surprindem elementele fundamentale și definatorii ale realității și să luăm în considerare contextele sociale, economice, politice și ideologice. Pe acest fundament, am analizat planurile contextuale și coordonatele dezvoltării costumului, influențate de realitățile istorice, ceea ce ne-a permis să delimităm poziția lui în aceste planuri. Am vizat, deci, coordonata de conservare de la începutul secolului, etapă crucială în demersul nostru științific, în care portul a fost analizat ca reper în formularea identității etnice a poporului prin stabilirea tipologiei lui.

Din punct de vedere al contextului social Basarabia, la început de secol XX, era o regiune predominant rurală<sup>201</sup>, cu o populație majoritar agricolă<sup>202</sup>. Educația era accesibilă doar pentru o parte mică a basarabenilor, iar majoritatea țăranilor erau analfabeți<sup>203</sup>. Economia, în principal agrară, cu industrie aflată în fază incipientă, avea câteva fabrici și uzine mici, în special în orașele mai mari.<sup>204</sup> Din punct de vedere politic Basarabia, parte a Imperiului Rus, era administrată ca gubernia Bessarabia. În acest context regimul țarist impunea politici de rusificare, inclusiv schimbarea alfabetului în rusă și promovarea limbii și culturii ruse<sup>205</sup>. Mișcările naționale românești încercau să-și păstreze identitatea și tradițiile în fața acestor presiuni. Astfel, ideologia dominantă în Basarabia era influențată de mișcările naționale românești și de ideile de emancipare națională iar mișcările revoluționare și naționale din România au avut un impact semnificativ asupra opiniei publice și a aspirațiilor politice ale populației basarabene.

### **2.1. Caracteristici generale ale portului popular la începutul secolului al XX-lea**

În atare condiții, descrise mai devreme, statutul costumului popular la începutul secolului al XX-lea, ca artefact, are o valoare istorică și memorială importantă. Observarea faptelor ne arată că istoria este o perpetuă transformare și așa cum sistemele sociale, culturale și religioase, politice,

---

<sup>201</sup> Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897 г. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Делъ под редакціею Н. А. Тройницкаго. III. Бессарабская губернія. 1905. Типографія Слово. [online] [citat 03.01.2019]. Disponibil: <https://vivaldi.nlr.ru/bv000001568/view#page=16>.

<sup>202</sup> Ibidem.

<sup>203</sup> Ibidem.

<sup>204</sup> Матеріалы для географіи и статистики России, собранные офицерами Генерального Штаба. Бессарабская область. Составил Генерального Штаба капитанъ А. Защукъ. Санкт-Петербургъ, 1862, р. 362.

<sup>205</sup> Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897 г. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Делъ под редакціею Н. А. Тройницкаго. III. Бессарабская губернія. 1905. Типографія Слово. [online] [citat 03.01.2019]. Disponibil: <https://vivaldi.nlr.ru/bv000001568/view#page=16>.

economice sau juridice cunoscute istoric, la fiecare etapă, sunt produsul sistemelor care le-au precedat<sup>206</sup>, așa și portul popular, la orice etapă a evoluției sale, a fost produsul transformărilor care l-au marcat pe cel anterior. Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, fiind supus unei continue metamorfozări, portul popular din Basarabia s-a individualizat în raport cu cel al popoarelor vecine pentru a-și formula ansamblul caracteristicilor tipologice întemeiate pe unitatea specifică întregii culturi populare românești corelată cu unitatea ei lingvistică. Totuși, trebuie să menționăm că sisteme vestimentare tradiționale pure, proprii doar unor popoare nu există. Dimpotrivă, în aceste sisteme se manifestă o serie de elemente cu caracteristici comune. Originalitatea autentică a costumului popular din Basarabia constă în interpretarea inedită a concepției despre lume și a condițiilor contextuale în care ea, această interpretare, s-a desfășurat. Însușirea în virtutea căreia în comunitatea satului, în perioada vizată de noi, s-a consolidat costumul popular ține de funcția pe care o avea, de mesajul transmis de conținutul părților sale componente, el fiind apreciat ca având autoritate datorită faptului că caracterul său autentic rezulta din experiența generațiilor anterioare și că era exponentul patrimoniului colectivității pe care o reprezenta. Element important al culturii materiale și spirituale, el servea atât scopurilor practice cât și celor simbolice și ajuta purtătorul să se identifice la nivel interpersonal și colectiv.

Dezvoltarea lui autentică a avut loc chiar și în contextul expansiunii teritoriale a Rusiei, promovată consecvent de-a lungul secolului al XVIII-lea, culminând cu anexarea Basarabiei la Imperiul Rus în 1812. Măsurile care vizau eliminarea particularităților locale ale costumului popular din provincie, o preocupare constantă a autorităților administrative ruse de toate nivelurile, erau amplu promovate prin analize tendențioase ale cercetărilor etnografice inițiate de Imperiul Rus. Conform acestor date, deseori superficiale, putem desluși totuși că la sfârșitul secolului al XIX-lea costumul femeiesc, pe timp de vară, era format din: a) cămașă confecționată din pânză de casă aspră; b) fustă (de origine urbană) care pentru zile de sărbătoare era confecționată din bumbac sau mătase; c) basma, la fel din bumbac sau mătase, preponderent de o cromatică pestriță, purtată pe cap și legată sub bărbie<sup>207</sup>. Diversele forme de manifestare ale gâtului capului care conturau diferențe de statut civil ale femeilor erau sintetizate prin următoarele detalii: femeile căsătorite își ascundeau părul sub basma, fetele aveau capul descoperit, ele își împleteau părul bogat fie în câteva cosițe, care curgeau pe umeri, fie în una, prinsă cu un pieptene decorat cu elemente din sticlă colorată; pe timp de iarnă bătrânele renunțau la basma și își acopereau capul cu o piesă textilă

---

<sup>206</sup> BOURGIN, G.; RIMBERT, P. *Le socialisme*. Paris: Presses Universitaires de France. Vendôme (France), 1969, p. 8.

<sup>207</sup> *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального Штаба. Бессарабская область. Составил Генерального Штаба капитанъ А. Зашукъ. Санктпетербургъ, 1862, pp. 460-461.*

de culoare albă. O altă precizare se referă la podoabele și bijuteriile populare purtate de moldovence: pe degete aveau o mulțime de inele, la gât – mărgelile multicolore, în urechi – cercei<sup>208</sup>. Femeile înstărite purtau încălțăminte cu toc înalt iar celelalte adoptau una mult mai simplistă, așa cum erau papucii, femeile sărace umblau cu precădere desculță ceea ce indică aspecte de diferențe de statut social al purtătoarelor<sup>209</sup>. Setul caracteristicilor care se referă la costumul popular bărbătesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea este următorul: costumul bărbătesc cotidian era format, vara pe timp de lucru – din pălărie de paie cu boruri mari sau din căciulă de astrahan, din cămașă și izmene confecționate din pânză de casă aspră; în picioare vara încălțau opinci împletite din frunză de stuf<sup>210</sup>. În zile de sărbătoare persoanele înstărite îmbrăcau caftan din mătase încins cu brâu din lână de diferite culori, peste brâu se încingeau cu o curea lată decorată cu nasturi, cruciulițe și diverse paiete decorative<sup>211</sup>.

Materialele arhivistice identificate de noi susțin datele precum că influențele otomane regăsite în croiul unui anumit tip de vestimentație cum era caftanul, purtat la începutul secolului al XX-lea, confecționat din materiale scumpe și decorat opulent era adaptat în conformitate cu spiritul artei populare. În Basarabia de la început de secol caftanul era din catifea roșie cu tăieturi în cusăturile laterale, garnisit cu brocart, cu mâneca lungă despicată în partea de jos, despicătura pe la margine era decorată cu nasturi înveliți cu același brocart, gulerul era drept<sup>212</sup>. Acest model era interpretat în mai multe variante, fiind adaptat pentru diverse clase sociale cu scopul de a scoate în evidență statutul purtătorului. Unele variante ale caftanului bărbătesc comportă mărci identificatoare oglindite în pânza neagră, în croiul piesei care era proiectată cu tăieturi în cusăturile laterale, avea mânecă lungă, guler drept garnisit cu panglică de culoare albastră, buzunarele tăiate oblic erau bordesite cu bordaj de culoare roșie<sup>213</sup>. Pe timp rece și de sărbători se purtau cizme. Diferențele de statut civil la bărbații tineri, necăsătoriți, se distingeau prin anumite trăsături ale brâului, cizmelor și a portului, care era mai viu colorat<sup>214</sup>. Dintre piesele comune portului femeiesc și bărbătesc, pe timp de iarnă, cercetătorii etnografii ai Imperiului Rus menționează doar cojocul din pielică de oaie.

Am luat în considerare datele etnografice stimulate de factori externi (Imperiul Rus), derivate din contextele politice și ideologice în care se afla Basarabia la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, martora unor confruntări politice intense, deoarece acestea au

---

<sup>208</sup> *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального Штаба*, p. 461.

<sup>209</sup> *Ibidem*.

<sup>210</sup> *Ibidem*, p. 460.

<sup>211</sup> *Ibidem*, pp. 460-461.

<sup>212</sup> MNEIN. Caftan boieresc. Nr. inv.: E-452.

<sup>213</sup> MNEIN. Caftan bărbătesc. Nr. inv.: E-447.

<sup>214</sup> *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального Штаба*, p. 461.

conturat unele practici vestimentare ale locuitorilor guberniei, care se manifestau pe mai multe planuri: cotidian, festiv, de comportare, sacral, ceremonial și artistic. Observațiile acestor cercetători, însă, le privim prin prisma faptului că s-au descris lucruri evidente, deseori cu caracter întâmplător sau fragmentar. Dincolo de critica evocată subiectivității în colectarea și interpretarea informațiilor cu caracter etnografic, termenii care desemnează componentele costumului popular, prin natura limbajului utilizat, sunt imprecisi în formulări și explicații dar, totuși, susceptibili sub influența precizărilor noastre. Mai mult, evocarea materialelor etnografice de mai sus a fost condiționată de intenția de a relata conținutul informațional, care să faciliteze înțelegerea etapelor de substituire a portului popular arhaic din Basarabia cu ”costum național moldovenesc” pentru un ”popor moldovenesc” în RSS Moldovenească, conținut care a stat la baza formulei elaborate de C. Derjavin în anul 1925<sup>215</sup>.

Stabilirea tipologiei costumului popular din Basarabia la începutul secolului al XX-lea constituie, în ceea ce urmează, punct de plecare notabil pentru cercetarea dată. Materialul documentar identificat, aduce în față caracteristici esențiale ale costumului țărănesc care aveau la începutul secolului al XX-lea anumite finalități și îndeplineau funcții specifice importante pe mai multe planuri în cadrul perimetrului spațial și temporal cercetat. Chiar dacă măsurarea empirică nu a permis determinarea unei secvențe temporale precise putem, totuși, afirma următoarele: în procesul de evoluție, către secolul al XX-lea, costumele populare, sistem universal cu o structură complexă constituită dintr-un ansamblu de piese și reguli de combinare<sup>216</sup> ale acestora, avea formulate însușirile tipologice de bază caracterizate prin unitate în varietate, înregistrase progrese importante la capitolul decorarea pieselor de bază, cu o croială care, însă, nu a suferit modificări, perfecționări sau îmbunătățiri substanțiale. De altfel, de-a lungul timpului, portul a primit și semnificație socială, devenind o modalitate de a cunoaște statutul purtătorului. Materialele<sup>217</sup>, croiala, culorile, decorul, podoabele etc., au devenit elemente importante ale costumului prin care societatea interpreta apartenența individului.

Costumul popular din Basarabia s-a raportat la condițiile geografice și de climă, la ocupații și meșteșuguri. Unitatea lui a fost determinată de mai mulți factori, după cum urmează: condiții geografice care au permis utilizarea aceluiași materii prime, fibre de origine vegetală (câneapă, in,

---

<sup>215</sup> ДЕРЖАВИН, К.Н. Кто такие молдаване? In: *Звезда, Литературно–общественный и научно-популярный журнал*, 1925, nr. 3 (9), pp. 218-230. [online] [citat 24.03.2021]. Disponibil: <http://crecleco.seriot.ch/textes/Derzhavin25.html>

<sup>216</sup> *Dicționar de etnologie și antropologie* / volum coord.: Pierre Bonte, Michel Izard; în colab. cu: Marion Abélès, Philippe Descola, Jean-Pierre Digard, ... ; trad.: Smaranda Vultur și Radu Răutu (coord.), Diana Buglea, ... Ed a II-a, rev. Iași: Polirom, 2007, p. 354.

<sup>217</sup> BUJOREAN, T. Strategii de corelare în sistemul costum tradițional – material textil. In: *Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe și abordări*. Conferința științifică internațională, 23-24 mai 2017, Chișinău: Notograf Prim, p. 15.



bumbac) și fibre de origine animală (lână, borangic) în confecționarea pieselor de îmbrăcăminte și a accesoriilor; croieli simple cu principiul tăieturii în foi drepte corelate cu proporțiile corpului omenesc; decor țesut, ales, cusut sau brodat, cu motive geometrice sau puternic stilizate (vegetale, skeomorfe, zoomorfe sau avimorfe), dispus în câmpuri ornamentale închegate în contururi precise, care sublinia liniile croielii și asigura unitatea morfologică și decorativă a pieselor de port; aspect cromatic care realiza unitatea compozițională a costumului prin dezvoltarea acordurilor cromatice rafinate și expresive, caracterizate prin sobrietate, rețineră, recurgere la culori de bază: roșu, negru, alb, albastru; mod de compunere a pieselor sale constitutive: cămăși, piese complementare care îmbrăcau corpul de la talie în jos, acoperitori ale capului, piese comune portului femeiesc și bărbătesc, podoabe, accesorii și încălțăminte. Astfel, unitatea costumului popular nu lipsea în niciunul dintre aspectele portului: materia primă, croiala, procedeele decorative de brodat, ornamentația, cromatică, compoziția întregului.

Unitatea nu excludea diversitatea acestuia care punea accentul pe: varietăți locale, regionale și zonale, care condiționau diversitatea ocupațiilor și a mediilor de viață, ceea ce, la rândul său, formula soluțiile adoptate în croi, decor<sup>218</sup>, cromatică și în felul de a purta o piesă sau alta; particularități care țineau de anotimp (costum de vară, de iarnă), cotidian sau festiv (zile de lucru și de sărbători), momente rituale (botez, nuntă, înmormântare), circumstanțe de ordin social-economic (starea socială); criterii fundamentale marcate de costumul popular cum ar fi caractere biologice ale individului<sup>219</sup> (sexul și vârsta), diferența fiind condiționată de rolul bărbatului și al femeii în comunitate, precum și de tipul vestimentației destinate lor; diferențe dictate de vârstă care coincidea cu simbolul de schimbare a stării civile, marcate prin particularitățile costumului pentru copii, pentru tineri – fete și flăcăi neînșurați, pentru maturi – persoane căsătorite, a celor în etate sau costum de văduv/văduvă.

În așa mod, s-au dezvoltat diferite tipuri de costum care, pe lângă caracteristici comune cu prototipul de bază, au început să manifeste trăsături specifice prezentând varietăți locale, regionale și zonale, primele fiind cele mai relevante. În baza informațiilor de teren am consemnat mai multe mărturii potrivit cărora femeile, la șezători, *furau* câte un model văzut acolo, și îl transformau în felul lor, pentru a nu fi îmbrăcate la fel la horă sau la biserică<sup>220</sup>. La alcătuirea portului materiile prime, fibre de origine vegetală și cele de origine animală, erau lucrate în diferite tehnici: țesute, alese la război sau împodobite cu cusături specifice arealului de proveniență. Elementele

---

<sup>218</sup> BUJOREAN, T. Compoziția ornamentală în sistemul structural al portului tradițional moldovenesc. In: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*, Chișinău, 19 aprilie 2019, pp. 59-60.

<sup>219</sup> SECOȘAN, E.; PETRESCU, P. *Portul popular de sărbătoare din România*. București: Meridiane, 1984, p. 24.

<sup>220</sup> Materiale de teren ale autorului, informator V.I., a.n. 1971, s. Tabăra, rn Orhei.

componente ale costumului – pieptarele, cojoacele, chimirele și curelele de piele – erau decorate cu aplicații sau broderii policrome și monocrome, la fel, pălăriile de paie sau de pâslă erau cu boruri largi sau mici, căciulile de blană difereau din punct de vedere morfologic, podoabele erau lucrate din metal, lemn și sticlă. Încălțăminte și accesorii prezentau la fel caractere particulare.

Altfel spus, unitatea costumului popular nu însemna nici uniformitate, nici monotonie. Varietatea portului, menținută în cadrul unității structurii sale, a contribuit la identificarea locală, regională și mai puțin zonală a deținătorilor de costum. Potrivit etnografului V. Zelenciuc portul, în perimetrul studiat de noi, a fost determinat, convențional, de trei zone geografice: zona de nord, zona de centru și cea de sud, și raioanele din stânga Nistrului iar rolul acestora în constituirea costumului popular a fost diferit. Opiniile autorului, însă, nu sunt în totalitate susținute de cercetările recente ale specialiștilor în domeniu. Documentările noastre de teren și interviuarea unui număr mare de respondenți, studiul literaturii de specialitate coroborat cu datele colecțiilor muzeale, vin să afirme unitatea și diversitatea portului, mai degrabă, la nivel local și regional, fără a transpune un model de vestimentație strict asupra unei zone artificial propuse, după cum a realizat V. Zelenciuc în lucrările sale<sup>221</sup>.

În continuare, pentru o înțelegere mai bună a problematicii enunțate, am sistematizat datele bazându-ne pe relația primară care guvernează societatea, relația bărbat/femeie din care rezultă și clasificarea fundamentală a portului: portul femeiesc și portul bărbătesc. Urmând această clasificare, costumul popular este repertoriat în funcție de părțile corpului pe care le acoperă, atribuindu-le semne ce țin de statutul social sau de valorile morale și estetice ale purtătorului. Piese de costum care îmbracă corpul sunt împărțite după funcția lor în categorii de piese pentru trunchi, piese care îmbracă corpul de la talie în jos, piese care încing mijlocul, piese care acoperă tot corpul. Fiecare categorie de elemente este însoțită de o descriere a materialelor specifice din care este confecționată. Aceste categorii sunt, la rândul lor, clasificate în funcție de vârstă, particularități locale, regionale și zonale, de ocupație, stare socială, statut civil, piesele componente privite în ansamblul lor fiind studiate și analizate în tipurile (prin tip de costum înțelegem forma sa constituită care are capacitatea de a se menține în forme stereotipe direct conectate cu caracterul

---

<sup>221</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de nord ale Moldovei. Молдавский сценический костюм. Северные районы Молдавии.* Кишинёв: Тимпул, 1985, p. 5; ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de nord ale Moldovei. Молдавский сценический костюм. Северные районы Молдавии.* Кишинёв: Тимпул, 1985, p. 8; ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de pe malul stâng al Nistrului. Молдавский сценический костюм. Левобережные районы МССР.* Кишинёв: Тимпул, 1985, p. 5; ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de centru ale RSS Moldovenești. Молдавский сценический костюм. Центральные районы Молдавской ССР.* Кишинёв: Тимпул, 1988, p. 3; ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de sud ale RSSM. Молдавский сценический костюм. Южные районы МССР.* Кишинёв: Тимпул, 1990, p. 11.

artei populare) și variantele lor. Costumul, astfel fracționat și analizat în straturi, este pus în legătură directă cu societatea, divizată la rândul ei, în straturi sau planuri identice.

Pe lângă aceste clasificări, ceea ce ne va interesa pentru studiul nostru și vom urmări pe parcurs vor fi componentele de bază ale portului popular, constituite istoric – cotidiană și sărbătorească, ceremonială sau ritualică, aflate în relații de interdependență<sup>222</sup>. Ultimele, implicând, în acest sens categorii specifice de obiecte vestimentare, erau element obligatoriu în cadrul obiceiurilor, ocaziilor festive, ritualurilor și sărbătorilor religioase, care, în esența lor, erau acte de comunicare cu un limbaj complex.

Astfel, în funcție de ocazie, costumul popular era fie mai simplu, cum ar fi cel folosit în timpul muncilor agricole, până la cel mai considerabil ornat, îmbrăcat la nuntă. Funcția costumului de sărbătoare, ceremonial sau ritualic, în cadrul momentelor sociale (nașterea, trecerea adolescentului în comunitatea celor maturi, căsătoria, moartea) însoțite, în acest sens, de ritualuri de trecere, era de a conferi coeziune colectivității promovând solidaritatea, ordinea morală și socială. Ca element de podoabă, deci, el era legat de cele mai importante evenimente din viața purtătorului.

Portul, în linii generale, se realiza într-un sincretism de planuri contextuale concomitente cu structură ierarhică specifică, ca de exemplu socio-economic, de comportare, sacral, ceremonial, artistic<sup>223</sup>. Ierarhia planurilor, fiind influențată de realitățile istorice de la început de secol XX, era schimbătoare iar schimbarea de planuri de realizare ducea la schimbări în ierarhia funcțiilor portului popular<sup>224</sup>. Spre exemplu, în cotidian costumul popular avea funcții utilitare, în cadrul riturilor de trecere devenea un obiect de ritual, în ansamblul portului femeiesc sau bărbătesc, în cadrul contactelor între locuitorii din zone diferite, căpăta mărci locale, zonale sau regionale.

Din perspectiva studierii costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească, a materiei prime, pânzei, tipurilor de croială, care formează sistemul său structural, a cromaticii, ornamenticii, tehnicilor executării ornamentului, modului de alcătuire a compozițiilor ornamentale, analiza ce urmează are avantajul de a oferi o imagine de ansamblu asupra vocabularului vestimentar al colectivității din Basarabia înzestrat cu multiple categorii de mesaje, dar și a funcțiilor lui, ea constituie un mijloc de cunoaștere a vieții sociale și culturale, economice, politice și ideologice de la începutul secolului al XX-lea<sup>225</sup>.

---

<sup>222</sup> BUJOREAN, T. Relații de interdependență și interinfluență între costumul popular moldovenesc cotidian și cel de sărbătoare în perioada contemporană. In: *Revista de etnologie și culturologie*. 2016, nr. 20, pp. 135-139.

<sup>223</sup> POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*, p. 9.

<sup>224</sup> *Ibidem*, p. 10.

<sup>225</sup> BUJOREAN, T. Compoziția ornamentală în sistemul structural al portului tradițional moldovenesc, pp. 59-60.

## 2.2. Costumul popular femeiesc

**Portul femeiesc.** Încercând să identificăm în mod echidistant atributele specifice a ceea ce numim costum popular pentru femei ne vom sprijini pe tipologia elaborată de etnologii români Georgeta Stoica și P. Petrescu<sup>226</sup>, tipologie îmbrățișată și de cercetători cum ar fi Emilia Pavel, M. Cebotari și.a. Conform acesteia, în ansamblu, costumul femeiesc era compus din cămașă; catrință sau fotă dreaptă; găтели de cap, învelitori complicate; podoabe și accesorii; ilice și pieptare de piele la care, pe vreme rece, se adăugau haine lungi, sumane de lână, cojoace mari brodate; brâu și bete înguste; obiele și opinci. Acest sprijin reprezintă însă doar un reper și un punct de plecare care privește această cercetare. În urma demersului de investigație, în arhive și colecții muzeale, a coordonatelor dezvoltării costumului popular femeiesc am stabilit că la începutul secolului al XX-lea el apare cristalizat sub forma unui număr de tipuri corespunzător pieselor enumerate mai devreme: 1) costumul cu o catrință – țesătură de formă dreptunghiulară care acoperea poalele cămășii de la brâu în jos; 2) costumul cu două catrințe – țesături dreptunghiulare purtate pereche în față și în spate peste poale; 3) costumul cu fotă – țesătură dreptunghiulară înfășurată în jurul șoldurilor, de veche tradiție, cu decorul grupat la capete și pe margini sub formă de dungi și alesături, purtată peste poalele cămășii; costumul cu fotă – țesătură dreptunghiulară din două registre cromatice diferite care divizează foaia în două jumătăți pe linia orizontală, de o tradiție mai târzie. Format după reguli general valabile, în varianta cotidiană și de sărbătoare<sup>227</sup>, el era lucrat și purtat în diferite activități atât vara cât și iarna. Un fapt tipic de acest gen, exemplu de artă populară autentică, de valoare științifică și muzeală, păstrat în colecția MNEIN, este un costum femeiesc cu fotă, confecționat în anul 1908 de I. Gavriiliuc din satul Criva, rn Lipcani<sup>228</sup>.

**Cămașa femeiască.** Înainte de Primul Război Mondial această piesă a costumului femeiesc prezenta pe tot întinsul Basarabiei unitate în caracterul morfologic și varietate în aspectul exterior. Cămașa determina compoziția generală a ansamblului vestimentar femeiesc, celelalte componente ale acestuia fiind în armonie cu ea din punct de vedere funcțional, ornamental, cromatic etc. Conservând sisteme arhaice de croială, decor și cromatică, ea a marcat vârsta și statutul social al purtătoarei, ocaziile și apartenența la o anumite comunitate etc. Din punct de vedere morfologic, cămășile femeiești se împart în tipuri care, la rândul lor, se divizează în variante ce își determinau varietatea mai întâi la nivel local, regional și apoi la nivel zonal. Analizând un vast material factologic, în determinarea tipurilor de cămăși femeiești, am luat în considerare croiul și, în acest

<sup>226</sup> STOICA, G.; PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară*. București: Editura Enciclopedică, 1997. 520 p.

<sup>227</sup> BUJOREAN, T. Relații de interdependență și interinfluență între costumul popular moldovenesc cotidian și cel de sărbătoare în perioada contemporană. In: *Revista de etnologie și culturologie*. 2016, nr. 20, pp. 135-139.

<sup>228</sup> MNEIN. Costum femeiesc cu fotă. Nr. inv.: 5862. Act de recepționare nr.: 779 din 31.12.1959.

sens, am ținut cont de următoarele elemente definitorii: tăietura gâtului (gura cămășii), croiala stanului din față și din spate, modul de îmbinare a mânecii la stan – din umăr sau din gât. Concluziile au fost următoarele: uzual au fost purtate două tipuri de bază, cămașa dreaptă și cămașa încrețită la gât, fiecare cu variante ale aspectelor exterioare<sup>229</sup>. Factorul principal care a contribuit la individualizarea cămășilor la nivel local și care a generat mai multe variante morfologice-decorative la nivel regional și zonal a fost tipul pânzei<sup>230</sup>. Conform datelor arhivistice și muzeale cămașa femeiască în spațiul cercetat de noi era lucrată din pânză de bumbac<sup>231</sup>, cânepă<sup>232</sup>, in<sup>233</sup> sau lână, iar pentru modelele de sărbătoare – din borangic. Întrucât cercetarea de teren a furnizat fapte despre importanța pânzei la elaborarea pieselor de port, atât pentru femei cât și pentru bărbați<sup>234</sup>, s-a dedus că în funcție de specificul materialului erau alese metodele de structurare a cămășii care determinau numărul, tipul și direcțiile liniilor, funcționalitatea și compoziția vizuală<sup>235</sup>. Deci nu croiala cămășii, care se repeta secol de secol și se transmitea, în unele cazuri, de la o clasă socială la alta ci țesăturile prin calitatea fibrei, decorul prin intermediul tehnicii, coloritului și motivelor, i-au atribuit piesei un caracter diferit, corespunzând unei anumite categorii sociale și unui anumit plan contextual în care era folosită<sup>236</sup>.

**Tipul I.** Cămașa dreaptă, bătrânească, cunoscută ca cămașă de tip tunică sau cămeșoi, s-a dovedit a fi una favorizată din punct de vedere al unității morfologice și stilistice<sup>237</sup>. În baza exemplarelor cercetate am constatat că acest tip de cămașă era cu fața și spatele croite dintr-o singură bucată de pânză trecută mai apoi peste umeri și decupată la gât, alcătuiind trupul sau corpul cămășii. Pentru a obține un plus de mobilitate corpului cămășii, uneori, i se adăugau pe laturi clini

---

<sup>229</sup> BÂTCĂ, M. *Costumul popular românesc*. București, 2006, p. 48.

<sup>230</sup> BUJOREAN, T. Strategii de corelare în sistemul costum tradițional – material textil. In: *Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe și abordări*. Chișinău, 23-24 mai 2017, p. 15.

<sup>231</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-247, Nr. inv.: E-254, Nr. inv.: E-255, Nr. inv.: E-257, Nr. inv.: E-263, Nr. inv.: E-268, Nr. inv.: E-269, Nr. inv.: -270, Nr. inv.: E-272; Piese de port popular primite de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul din Rădăuți: Act de recepționare nr. 1 din 05.03.1945: Nr. inv.: E-292, Nr. inv.: E-293, Nr. inv.: E-295, Nr. inv.: E-296, Nr. inv.: E-297, Nr. inv.: E-306; Piesă de port popular primită de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul de Artă din Chișinău: Act de recepționare nr. 1 din 31.03.1947, Nr. inv.: E-299.

<sup>232</sup> MNEIN. Nr. inv.: 1433/10; Nr. inv.: 1433/15; Nr. inv.: 1439/16; Nr. inv.: 1433/19. Nr. inv.: 276; Nr. inv.: 1433/21.

<sup>233</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-248, Nr. inv.: E-249, Nr. inv.: E-251, Nr. inv.: E-258, Nr. inv.: E-259, Nr. inv.: E-261, Nr. inv.: E-262, Nr. inv.: E-264, Nr. inv.: E-265, Nr. inv.: E-266, Nr. inv.: E-274, Nr. inv.: E-275, Nr. inv.: 132, Nr. inv.: 1433/5, Nr. inv.: 1433/9 (model mixt, confecționat din bumbac și in).

<sup>234</sup> BUJOREAN, T. Strategii de corelare în sistemul costum tradițional – material textil. In: *Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe și abordări*. Chișinău, 23-24 mai 2017, p. 15.

<sup>235</sup> BUJOREAN, T. Ritmul în sistemul ornamental și cel structural al portului popular. Studiu de caz: cămașa femeiască. In: *Tradiție și contemporaneitate în artele vizuale și culturologie: Studii interdisciplinare*. Iași – Chișinău: 2020, pp. 219-230.

<sup>236</sup> Ibidem, pp. 219-230.

<sup>237</sup> Ibidem, pp. 219-230.

drepti sau evazați. Mâneca nerăscroită, cusută direct de la umăr, croită la fel dintr-o bucată, se uea cu stanul printr-un clin de formă rombică – pavă. Fiind lungă, la extremitatea inferioară încrețită și pusă pe manșete late de două degete, aceasta era încheiată cu nasturi, brodată, garnisită cu dantelă sau, în altă variantă, lăsată liberă<sup>238</sup> (A.3.1.). Decorul era dispus la gura cămășii, cu tăietura de la gât de formă rotundă sau pătrată, la nivelul umerilor, pe extremitățile mânecilor, la poale și pe guler (drept sau răsfrânt), atunci când el exista. În opinia cercetătorilor<sup>239</sup> acest tip de cămașă de borangic decorată cu motive florale policrome cusute cu lână sau bumbac și încheiată cu cheițe, avea și altă funcție, se purta doar la nunți de către mirese. Sub ea se îmbrăca o altă cămașă de bumbac care, din punct de vedere morfologic, se încadrează în tipul de cămașă dreaptă, lungă, din pânză groasă, cu ornamente cusute, destinată femeilor în etate. La începutul secolului al XX-lea tipul de cămașă dreaptă croită de-a întregul a început să aibă o răspândire mai redusă. Materialele arhivistice și muzeale examinate arată că caracteristicile tipologice enumerate nu i-au împiedicat individualizarea pe localități, regiuni sau zone. Cercetările noastre demonstrează, ca exemplu în acest sens ne-a fost o piesă achiziționată de MNEIN în anul 1903, că la început de secol, în perimetrul zonei studiate, s-a purtat varianta acestui tip, cămașă dreaptă, confecționată din bumbac de culoare albă, cu guler îngust, cu tăietura de la gura cămășii în față, cu mânecile lungi, largi, la extremitatea inferioară – strânse pe brățară de forma unei bentițe late de două degete, cu decor discret geometric/fitomorf stilizat, amplasat la gura cămășii și pe bentița de la mâneci<sup>240</sup> (A.3.2.).

**Tipul II.** Cămașă încrețită la gât care deținea o arie mai întinsă ca cămașă dreaptă, are la fel ca elemente componente piepții, spatele, mânecile și clinii. Acest tip de cămașă s-a păstrat în portul popular cu neînsemnate modificări din perioada dacică până în secolul al XX-lea. Mostrele supuse analizei ne arată că cămașă de tip II era croită din patru pânze drepte, două pentru stani și câte una pentru fiecare mânecă, era reprezentată de tehnica specifică de obținere a gurii gâtului din foile de pânză care alcătuiesc trupul și mânecile cămășii. Formarea gurii cămășii se obținea prin încrețirea întregii lățimi a extremității stanielor și a părții superioare a mânecilor cu ajutorul unei ațe de cânepă sau de in<sup>241</sup> (A.3.3.). Ca variantă, gura cămășii era realizată dintr-o dantelă prinsă de foile care o alcătuiau<sup>242</sup> (A.3.4-A.3.12.). Evoluția ulterioară a acestui tip a formulat varianta de cămașă

---

<sup>238</sup> MNEIN. Nr. inv.: 19080. Cămașă femeiască din pânză de cânepă lucrată în gospodărie, confecționată în anii '20, sec. XX, s. Măcărești, Ungheni.

<sup>239</sup> STOICA, G.; PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară*. București: Editura Enciclopedică, 1997.

<sup>240</sup> MNEIN. Piese de port popular reîntrite în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-269.

<sup>241</sup> Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, s. Mereni.

<sup>242</sup> MNEIN. Piese de port popular reîntrite în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-247; Nr. inv.: E-248; Nr. inv.: E-249; Nr. inv.: E-251; Nr. inv.: E-254;

încrețită la gât cu guleraș, cu crețurile de la gura cămășii acoperite de o bantă<sup>243</sup>. Mânecele acestui tip de cămașă erau largi, la extremitatea inferioară lăsate libere sau strânse pe ață prin intermediul unei încrețituri asemenea celei de la gura gâtului, sau adunate în bentiță, fie terminate cu un volan. Sistemele de ornamentare ale mânecelor au dezvoltat cămașa cu altiță<sup>244</sup> (A.3.11.), cu ornamentul mâneicii dispus în trei registre distincte: altița, specifică mai multor zone din Moldova, broderie compactă de lățimi diferite ca mărime, dispusă orizontal pe umăr la partea superioară a mâneicii cămășii femeiești, croită separat, brodată cu mătase sau arnici, în diferite soluții cromatice; încrețul, punct de cusătură monocrom, așezat sub altiță în formă de bandă mai îngustă care se realizează în trei etape: încrețul, orditul și umplutul; râul, cusătură cu mai multe șiruri de broderie, cu ornamentație predominant geometrică în care nu lipsesc nici motive vegetale sau avimorfe stilizate, organizată vertical sau oblic care împodobește mânecele sub altiță și încreț, piepții sau spatele cămășilor. Cămașa cu altiță fără a fi croită separat este de proveniență mai nouă.

Am constatat, de asemenea, că la fel ca în cazul tipului de cămașă dreaptă, stereotipismul câmpurilor ornamentale nu a împiedicat individualizarea cămășii încrețite la gât pe localități, regiuni sau zone. Pornind de la documentările recente am stabilit că la începutul secolului al XX-lea varianta regăsită în plan sărbătoresc sau ritualic al acestui tip de cămașă era lucrată din pânză de bumbac de culoare albă, gura cămășii era realizată prin încrețirea lățimii extremității stanilor și a părții superioare a mânecelor care erau lungi, la extremitatea inferioară largi, libere; gama ornamentală încadrată în sistemul altiță, încreț, râuri fiind remarcată prin motive vegetale stilizate brodate cu mărgelile, cu ață în culori de roșu, galben și negru, drept exemplu în acest sens fiind o cămașă încrețită la gât, achiziționată de MNEIN în anul 1914<sup>245</sup> (A.3.12.).

Ca urmare a documentării inițiate de noi am identificat o particularitate esențială pentru ambele tipuri de cămăși femeiești de la începutul secolului al XX-lea: în caz că acestea nu erau croite de-a întregul, erau divizate în două părți – partea de sus (stanul) și partea de jos (poalele), care puteau fi separate. Partea de sus a cămășilor se făcea dintr-un material mai fin și se ornamenta, iar partea de jos se cosea din pânză mai groasă. Astfel, uzual, variantele cămășii încrețite la gât, purtate la început de secol, aveau stanul de bumbac, iar poalele de cânepă sau in<sup>246</sup>.

---

Nr. inv.: E-257; Nr. inv.: E-258; Nr. inv.: E-259; Nr. inv.: E-261; Nr. inv.: E-262; Nr. inv.: E-263; Nr. inv.: E-264; Nr. inv.: E-265; Nr. inv.: E-266; Nr. inv.: E-268; Nr. inv.: E-270; Nr. inv.: E-272; Nr. inv.: E-275; Nr. inv.: 132; Nr. inv.: 153; Nr. inv.: 1433/5; Nr. inv.: 1433/9 (model mixt, confecționat din bumbac și in); Nr. inv.: 1433/10; Nr. inv.: 1433/15; Nr. inv.: 1439/16; Nr. inv.: 1433/19; Nr. inv.: 1433/21.

<sup>243</sup> Materiale de teren ale autorului, informator V.I., a.n. 1971, s. Tabăra, rn Orhei. Cămașă încrețită la gât cu guleraș aflată în colecția privată a informatorului.

<sup>244</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-268.

<sup>245</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-272.

<sup>246</sup> MNEIN. Nr. inv.: E-275.

Cămașa încrețită la gât sau cămașa cu altiță, în versiunea fără poale – ie<sup>247</sup>, în spațiul cercetat de noi, la fel am identificat-o conservată în variante care îmbracă forme morfologice și de împodobire diferențiate. S-a purtat versiunea confecționată din in, gura cămășii fiind decorată cu dantelă prinsă de foile care alcătuiau trupul și mânecile strânse la extremitatea inferioară pe o brățară de forma unei bentițe înguste, brodată cu motive ornamentale în aceeași gamă cromatică ca sistemul altiță, încreț, râuri, dispus pe piepți în sens vertical (de o parte și de cealaltă a gurii cămășii), pe mânecă – în sens oblic<sup>248</sup>. Un model elocvent în acest context poate servi cămașa încrețită la gât în versiunea fără poale, reintrată în arhivele MNEIN conform actului de restituire din 05.03.1945<sup>249</sup> (A.3.4.).

De asemenea, s-a dezvoltat versiunea confecționată din in, cu gura cămășii obținută prin încrețirea întregii lățimi a extremității stărilor și a părții superioare a mânecilor cu ajutorul unei ațe; cu mâneci largi, la extremitatea inferioară strânse pe ață prin intermediul încrețiturii de tipul celei de la gura gâtului, câmpurile ornamentale erau individualizate prin broderia lucrată cu ață în culori de roșu, galben și negru. Astfel de mostre au fost identificate în colecția MNEIN, fiind o cămașă încrețită la gât în versiunea fără poale, reintrată în arhivele MNEIN conform actului de restituire din 05.03.1945<sup>250</sup> (A.3.7.); alta – depozitată în colecția Muzeului de Istorie și Etnografie Mereni<sup>251</sup> (A.3.3.). Încă o soluție des întâlnită la cămașa cu altiță, în versiunea fără poale, era mâneca terminată cu volan<sup>252</sup> (A.3.5-A.3.6; A.3.9-A.3.10.).

În cazul costumului femeiesc materialul analizat demonstrează că cămășile femeiești regăsite în plan cotidian erau din pânză de casă mai aspră, în versiunea cu poale aveau o lungime de 106 cm, cu lățimea umerilor de 50 cm, exemplul notoriu fiind cămașa femeiască, ce a aparținut lui E. Zaharciuc din Trifănești, anul 1901<sup>253</sup>.

Cămășile care s-au manifestat în plan sărbătoresc sau de ritual, atât cea dreaptă cât și cea încrețită la gât, confecționate de cele mai multe ori, așa cum am menționat, din pânză de bumbac sau borangic, mai rar de in, erau brodate cu fir de aur, argint sau mătase, cu mărgelile și paiete<sup>254</sup>. Cămașa femeiască încrețită la gât cu poale atașate, care a dezvoltat varianta cu stănul din pânză de bumbac și poalele de in, era decorată cu broderie în punct de cruciuliță, cu ață în culori de verde,

---

<sup>247</sup> BUZILĂ, V. *Costumul popular din Republica Moldova*. Chișinău: 2011, p. 86.

<sup>248</sup> Materiale de teren ale autorului. Informator T.M., a.n. 1942, com. Băcioi, mun. Chișinău.

<sup>249</sup> MNEIN. Nr. inv.: E-248.

<sup>250</sup> MNEIN. Nr. inv.: E-258.

<sup>251</sup> Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, s. Mereni.

<sup>252</sup> MNEIN. Nr. inv.: E-251; Nr. inv.: E-254; Nr. inv.: E-264; Nr. inv.: E-266.

<sup>253</sup> MNEIN. Nr. inv.: 6749.

<sup>254</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-274, Nr. inv.: E-247, Nr. inv.: E-259.



bordo și galben-roșiatic, cu fir de aur și argint, cu paiete, câmpul său ornamental combina motivul vegetal cu cel geometric. O mostră de acest tip este piesa achiziționată de MNEIN în anul 1914<sup>255</sup> (A.3.8.). Merită atenție, în acest context, și cămașa femeiască cu stanul de bumbac și poalele de cânepă, stanul având câmpuri ornamentale brodate cu fir de aur și argint, poalele – motive ornamentale brodate cu ață în culori de verde și bordo, drept exemplu servind cămașa femeiască încrețită la gât cu poale atașate, achiziționată de MNEIN în anul 1917<sup>256</sup>.

Multiplele funcții pe care le-a avut cămașa – emblemă a apartenenței și semn al unității etnice, criteriu care marca vârsta și statutul social al purtătoarei, ocaziile dar și funcția simbolică și de ritual etc., pune accent pe importanța deosebită a acestei piese în structura sistemului vestimentar de patrimoniu. Observațiile expuse sunt legate și de faptul, că analizând informația prezentată, putem spune că cămașa femeiască purtată atât în zilele de lucru, cât și în zilele de sărbătoare era alcătuită în principal din aceleași elemente, cu un croi asemănător în toate cazurile, lucrute fiind, însă, din materiale distincte, diferența majoră reprezentând-o ornamentica bogată în cazul pieselor de sărbătoare<sup>257</sup>.

**Pieselor complementare obligatorii** care acopereau poalele cămășii li s-a atribuit un rol determinant în structura tipologică a costumului femeiesc. Forma și modul de purtare a acestei clase de elemente vestimentare, așa cum am menționat mai devreme, a generat următoarele tipuri de costum pentru femei: costumul cu o catrință, costumul cu două catrințe, costumul cu fotă.

**Catrința**, piesă de forma șorțului purtată pe tot teritoriul cercetat de noi, lucrată la stative în formă de fâșie dreptunghiulară de culoare neagră, cu contururi precise și dimensiuni variate, era o acoperitoare parțială care a cunoscut două forme morfologice: catrința compusă dintr-o singură foaie de formă dreptunghiulară; catrința alcătuită din două foi dreptunghiulare; frecvența cea mai mare obținând-o cea compusă dintr-o singură foaie. Susținută în talie de cingători, catrința se purta fie pereche, una în față și alta în spate, fie independentă, peste poale, în fața acestora. Catrința care lăsa la vedere poalele cămășii în părțile laterale diferă prin modul de organizare a câmpurilor decorative, formulând compoziții ornamentale mai complicate. Materialele disponibile din colecțiile muzeale atestă faptul că la sfârșitul secolului al XIX-lea, la nord, catrința țesută din lână de culoare neagră avea mărimea de 86×145 cm, era ornamentată cu dungi în culori de roșu, alb și verde, la talie catrința avea brâulet ornamentat cu motive geometrice. Ca exemplu servește catrința

---

<sup>255</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945. Nr. inv.: E-261.

<sup>256</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-275.

<sup>257</sup> BUJOREAN, T. Ritmul în sistemul ornamental și cel structural al portului popular. Studiu de caz: cămașa femeiască. In: *Tradiție și contemporaneitate în artele vizuale și culturologie: Studii interdisciplinare*, Iași-Chișinău: 2020, pp. 219-230.

țesută în anul 1887 de țărancă F. Șanic din s. Drepcăuți, rn Lipcani; piesa fiind achiziționată de MNEIN de la E. Muntean<sup>258</sup> (A.3.13.). În această regiune erau în circulație catrințe cu dungi policrome, late de 3-4 cm, încadrate între două dungi înguste de 2 cm.

**Fota**, conform materialelor de teren și ale celor muzeale, era din țesătură dreptunghiulară de lână care înfășura corpul peste brâu, cu cele două capete suprapuse în față, susținute în talie cu bete sau unite cu baieră, purtată peste poalele cămășii. Sub aspect morfologic era unitară, iar din punct de vedere decorativ apărea foarte diversă. În teritoriul cercetat de noi regăsim mai multe variante de piese complementare de acest tip<sup>259</sup>. La sfârșitul secolului al XIX-lea s-a purtat fota de lână țesută în gospodărie de o simplitate structurală evidentă, marcată printr-un decor sub forma unei benzi colorate la marginea inferioară, cu partea de sus de culoare albastră și partea de jos – roșie, în dungi transversale cu lungimea de 74 cm și lățimea de 140 cm, cum este fota țesută în anul 1895 în s. Drepcăuți, rn Lipcani de A. Grigoriuc<sup>260</sup> (A.3.14.). În aceeași localitate, la începutul secolului al XX-lea, fota țesută în gospodărie era din fire de lână de culoare albastră, roșie și albă, avea lungimea de 87 cm și lățimea de 140 cm, drept exemplu fiind o piesă țesută în anul 1915 în s. Drepcăuți, rn Lipcani, de N. Sadovici<sup>261</sup>. Ambele reprezintă obiecte de artă populară autentică, de valoare științifică și muzeală. S-a mai purtat și fota în dungi transversale și longitudinale țesută din fire de lână în culori de albastru, roșu, alb, verde, cu lungimea de 90 cm și lățimea de 155 cm, cu brâuț care unea foile între ele, confecționat, la fel, din lână de casă pieptănată în culori de albastru, verde, roșu, portocaliu, alb și negru, cu lungimea de  $166 \times 2 = 332$  cm și lățimea de 3,5 cm. Piesa a fost confecționată în anul 1908 de I. Gavriiliuc, s. Criva, rn Lipcani<sup>262</sup>.

Piese complementare obligatorii, ca piese de-sine-stătătoare, fie în asociere cu aceleași sau alte categorii de învelitori parțiale, au avut o funcție importantă – de acoperământ al poalelor cămășii. Datele de teren ne confirmă că aceste piese, la nivel local și regional, fiind țesute din lână, având ornamentație mai simplă sau mai complicată în funcție de ocazie, formau asocieri deosebit de variate formulând mai multe variante ale tipurilor de costum. Ele, pe lângă cămașă, au constituit piesele de port care făceau parte din zestre.

**Găteala capului** – un ansamblu de elemente compus din pieptănături și acoperitori ale capului adaptate sistemului vestimentar popular – prin diversitatea sa au reflectat experiența

---

<sup>258</sup> MNEIN. Nr. inv.: 4175.

<sup>259</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-458, Nr. inv.: E-460, Nr. inv.: E-470.

<sup>260</sup> MNEIN. Nr. inv.: 5866.

<sup>261</sup> MNEIN. Nr. inv.: 5883.

<sup>262</sup> MNEIN. Nr. inv.: 5862. Act de recepționare nr.: 779 din 31.12.1959.

colectivă acumulată pe parcursul unei perioade îndelungate de timp, fapt care s-a manifestat cel mai expresiv în planul contextual al sărbătorilor de peste an sau în cele legate de etapele vieții. Fiecare localitate, de regulă, avea ”găтели” particulare ale capului care constituiau un complex diferențiat și, în același timp, unitar cu costumele populare. Diferențele în pieptănătură, în piesele textile care acopereau capul și tehnica legării acestora, erau dictate de statutul civil și social al purtătoareii. Diversele forme de manifestare ale gătelii capului care conturau diferențele statutului civil al femeilor, erau următoarele: femeile căsătorite își ascundeau părul sub basma, fetele aveau capul descoperit și își împleteau părul fie în câteva cosițe, fie în una, prinsă cu un pieptene decorat cu elemente din sticlă colorată; pe timp de iarnă bătrânele renunțau la basma și își acopereau capul cu o altă piesă textilă.

**Pieptănătura.** Investigațiile întreprinse de noi arată coexistența mai multor modalități de realizare a pieptănăturii la femei, transpuse, inclusiv, în diverse forme de împletitură cu trăsături specifice ocaziei, categoriei de vârstă și zonei geografice a țării. Pieptănătura le deosebea pe fete de femeile căsătorite.

Pe timp de vară fetele își împleteau părul în două cosițe<sup>263</sup>, florile nu lipseau de la ureche sau din piepteni, la fel purtau pe cap coroane sau un cerc de flori, iar cel mai obișnuit era busuiocul, considerându-se că este floarea care aduce noroc. În lipsa busuiocului, se puneau în coafură mușcate roșii. Dacă în zilele de sărbătoare, vara, fetele obișnuiau să pună în cosiță panglici și flori de câmp, atunci pe timp de iarnă ele erau înlocuite cu flori artificiale. Privite în ansamblu, aceste caracteristici demonstrează că fetele tinere, până la căsătorie, umblau cu capul descoperit, cu părul pieptănat peste cap ori despărțit în două, cu cărare la mijloc sau pe o parte, împletit fie din partea superioară a urechii, fie de la ceafă în două cosițe sau cozi.

Conform clasificării propuse de Georgeta Stoica și P. Petrescu, coada este părul împletit din trei șuvițe; coada simplă avea părul pieptănat peste cap și împletit într-o singură coadă lăsată pe spate și legată la capăt cu o panglică sau un șiret; coada dublă avea părul pieptănat cu cărare și împletit în două cozi. Pieptănăturile nevestelor subliniau specificul tradițiilor locale în materie de găteală și erau mult mai complicate decât ale celorlalte categorii de vârstă, fiind reflectarea unor rituri legate de cultul fertilității. În acest sens pieptănătura cu coarne este foarte veche, specifică unor zone din Moldova și avea părul împletit și răsucit în vârful capului sau în dreptul urechilor sub forma unor proeminențe ca două coarne. Pieptănătura cu coc era proprie femeilor măritate, cu părul strâns fie împletit și răsucit la ceafă, fie în creștetul capului. Pieptănătura femeilor în vârstă, deși similară cu cea a nevestelor, era mai sobră, fiind eliminate elementele de cochetărie. Printre

---

<sup>263</sup> Materiale de teren ale autorului. Informator T.V., a.n. 1945, com. Băcioi, mun. Chișinău.

gătelile specifice planului ritualic, obiceiurilor legate de căsătorie, când părul împletit al miresei i se așeza în formă de cunună pe cap, vom menționa cununa cu panglici, flori artificiale<sup>264</sup>, mărgelile și monede identificată de noi la MNEIN.

**Acoperământul capului** cu un spectru larg de funcții utilitare, simbolice, de ritual, estetice, este cel mai semnificativ component al costumului popular femeiesc nu doar prin faptul stabilirii relațiilor de ordin social sau etic în mai multe planuri contextuale, dar și prin valoarea artistică a pieselor textile și podoabelor care îl alcătuiau. La baza clasificării acoperitorilor de cap se află următoarele elemente: forma, dimensiunile, materia primă, tehnicile de realizare și modalitățile de legare a piesei. În practica de învelire a capului, consemnăm etapa de susținere a pieptănăturii prin folosirea unor piese secundare cu un rol funcțional, care au primit diverse forme și denumiri regionale: legătoare, tulpan, fes, ceapsă, și aceea de învelire propriu-zisă peste acestea cu o piesă textilă cum ar fi ștergarul, marama, basmaua, elemente care apar în unele regiuni, cu rol intermediar între pieptănătură și acoperitoare (ceapsă), iar în alte zone aceleași piese au rol principal, de învelitori propriu-zise<sup>265</sup>. Astfel, cercetătoarea Emilia Pavel consideră că femeile căsătorite erau acoperite pe cap cu batiste, ștergare, care se puneau prima dată pe cap la nuntă de către nașă, care *hobîta* sau *lega* mireasa astfel ca părul să fie acoperit. În unele zone, miresele pe gâțe puneau gâțarul făcut din păr, acoperit cu o panglică roșie și un gherdan de mărgelile; pe lângă gâțe puneau o coroniță de floricele, iar pe spate purtau două tulpene înflorate cu zdrențe (franjuri) denumite hobît (hobot). Legătura făcută de nașă marca trecerea fetei în rândul femeilor căsătorite, obiceiul fiind parte a riturilor străvechi. Unul dintre tipurile de legătoare folosit la nuntă era și cârpa, un fel de cerc rotund, din lemn acoperit cu pânză, peste care se punea batista albă în trei colțuri cu horboțică pe margine și ștergarul de îmbrobodit. Horboțica sau dantela era făcută cu andreaua îndoită la mijloc, cu ață albă și mărgelile multicolore. Batista era pusă pe cap, colțurile se treceau pe la ceafă și se legau după cap fie pe creștet. Deasupra se puneau ștergarul de borangic. Ștergarul de variate dimensiuni, cu gamă ornamentală adaptată ocaziei, specific costumului din Basarabia, era o țesătură de formă dreptunghiulară diferită ca lungime, confecționată din lână, in, bumbac și borangic, care înfășura capul pe sub bărbie. Ștergarul se asocia uneori cu cepse sau cu basmale de cașmir, înflorate, de formă pătrată și cu ciucuri de mătase pe la margine, formând ansambluri decorative complexe. O largă arie de răspândire, în calitate de cea mai reprezentativă acoperitoare de cap, având câteva denumiri regionale, cunoaște ștergarul de pânză, pânzătura,

---

<sup>264</sup> MNEIN. Piese de port popular reîntrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-670.

<sup>265</sup> BÂTCĂ, M. *Costumul popular românesc*, p. 38.

mânăștergura, năframa sau marama, produse ale industriei casnice textile care, în unele zone, erau puse pe cap prima dată la nuntă după ce se lua hobotul (voalul) de pe capul miresei.

Marama începe să înlocuiască ștergarele, acoperitoare cu semne importante ale statutului civil și social al femeii, odată cu pătrunderea borangicului la sate, de prin secolul al XVIII-lea, în special, la costumul femeiesc de sărbătoare. În unele localități, de sărbători, aceste piese erau purtate împreună cu fruntare, prinse peste băsmăluțe triunghiulare de mici dimensiuni și care legau strâns părul. În plan ceremonial sau ritualic, în cadrul obiceiurilor de nuntă maramele erau aduse în dar bărbaților, la fel, și nașa primea o maramă de borangic aleasă<sup>266</sup>.

În toată Basarabia s-au purtat piese de formă triunghiulară lucrate din pânză albă, subțire, cunoscute ca testemel, tulpan, cârpă, cu marginile garnisite cu danteluțe și colțișori lucrați cu acul, mărgelile policrome care încadrau armonios fruntea. Basmăua, piesă de formă pătrată, din țesătură de bumbac, mătase sau lână, simplă sau imprimată, era folosită de femei pentru a-și acoperi capul și se purta legată la spate, deasupra capului, într-o parte ori sub bărbie, în funcție de localitate și vârsta femeii. Cârpă, țesătură de lână sau bumbac era purtată pe cap, pe umeri sau la gât. Năframa, batistă mare care se purta la brâu în zile de sărbătoare, în cadrul ceremoniilor, atât de bărbați, cât și de femei, era lucrată din pânză de bumbac, mătase sau de in cu bumbac, era bogat ornamentată în cele patru colțuri. În cadrul riturilor de trecere, a ceremoniei nunții, năframele făceau parte din recuzita obligatorie a miresei. Batista mirelui, ca semnificație, era simbolul unirii celor doi tineri. Femeile purtau năframele la brâu, fetele le țineau în mână, iar flăcăii și bărbații tineri la cingătoare, peste șold. Batista cusută, piesă cu dimensiuni variabile, între 0,35 și 0,45 m, cu decor organizat simetric unde motivele geometrice, cusute cu lână, erau înscrise în patru colțuri, era folosită mai întâi la nuntă, iar apoi ca element de decor în interior.

În ansamblul costumului femeiesc funcția gâtului capului, care însuma elemente de veche tradiție, era conturarea trăsăturilor specifice locale, regionale sau zonale. Pieptănătura, grupele de piese textile care protejau capul, pe lângă faptul că indicau apartenența la o anumită comunitate, erau un semn care indica vârsta, starea civilă sau socială a purtătoarei, dar și ocazia specifică mai multor planuri contextuale.

**Podoabele și accesoriile**, fiind parte integrantă a structurii ansamblului vestimentar, au ocupat întotdeauna un loc aparte printre obiectele vieții cotidiene și sărbătorești. Anumite categorii de piese se purtau atât la ocazii ceremoniale sau ritualice (nuntă) cât și la cele festive (la biserică, la horă). În acest context putem repertoria piese purtate pe cap, la gât, pe mâini. Din categoria podoabelor populare purtate la gât fac parte colierele lucrate din mărgelile (gherdane) în formă de

---

<sup>266</sup> POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*, p. 156.

pătrat sau cerc, salbele din monede de argint sau aur, găurite și montate pe panglică, valoarea cărora era în funcție de valoarea intrinsecă a monedelor<sup>267</sup>, zgărzile, mărgelile, piese metalice, pandantive. În urechi se purtau cercei<sup>268</sup> (A.3.15-A.3.16.), pe mâini – inele<sup>269</sup> (A.3.17.), brățări<sup>270</sup>.

La nivelul comunicării podoabele aveau statut cu valoare magică, apotropaică, conform credințelor populare ale vremii cerceii o păzeau pe femeie de deochi, iar ca semn distinctiv marcau vârsta, ocazia, starea civilă și statutul social al purtătoarei. Primele podoabe ale tinerelor erau florile sau panglicile colorate. În zilele de sărbătoare fetele purtau mărgelile, ace și agrafe de os cu pietre sau sticlă colorate, bolduri/ace cu gămălia colorată, piepteni din os sau aluminiu, alamă. Femeile cu stare economică mai modestă purtau mărgelile și brățări din lemn, cupru și metal. Dacă poziția/statutul purtătoarei pe scara ierarhică a comunității era mai ridicată, ea purta bijuterii scumpe din coral, granat și chihlimbar formate din 20-35 șiruri de mărgelile, legate cu inele din alamă sau cositor.

Ca și în cazul gâteli capului, podoabele și accesoriile s-au armonizat cu piesele componente ale ansamblului vestimentar femeiesc iar funcția lor, de cele mai multe ori cu valoare magică, marca sexul, vârsta, statutul social și civil al purtătoarei. Pe lângă faptul că această categorie de piese, ca aspect decorativ, era specifică unui areal mai extins decât cel studiat de noi, trebuie să menționăm că meșterii țineau cont de gusturile și preferințele populației locale<sup>271</sup>.

### 2.3. Costumul popular bărbătesc

Conform tipologiei propuse de Georgeta Stoica și P. Petrescu<sup>272</sup>, adaptată pentru cercetarea noastră, în urma demersului de investigare a condițiilor de evoluție a costumului popular bărbătesc, bazat pe arhive și colecții muzeale, am stabilit că la începutul secolului al XX-lea el se compunea din următoarele piese: cămașă lungă bătrânească, ițari încrețiți, izmene înguste sau late, cioareci sau nădragi de stofă groasă de lână albă, căciulă de miel, pălărie de pâslă sau de paie, brâu, chimir sau curea lată de piele, veste de stofă sau pieptare de piele, cojocel scurte cu mâneci, haine lungi

---

<sup>267</sup> Materiale de teren ale autorului. Date obținute în cadrul interviului cu informatorii. Informator T.P., a.n. 1945, Schinoasa, mun. Chișinău.

<sup>268</sup> Materiale de teren ale autorului. Date obținute în cadrul interviului cu informatorii. Informator T.P., a.n. 1945, Schinoasa, mun. Chișinău; Materiale de teren ale autorului. Date obținute în cadrul interviului cu informatorii. Informator T.L., a.n. 1955, mun. Chișinău.

<sup>269</sup> Materiale de teren ale autorului. Date obținute în cadrul interviului cu informatorii. Informator T.P., a.n. 1945, Schinoasa, mun. Chișinău.

<sup>270</sup> Materiale de teren ale autorului. Date obținute în cadrul interviului cu informatorii. Informator T.P., a.n. 1945, Schinoasa, mun. Chișinău.

<sup>271</sup> BUJOREAN, T. The accessories of the folk costume in Bessarabia at the beginning of the 20th century. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, 11-12 februarie 2021. Chișinău: 2021, Ediția 3, pp. 42-43.

<sup>272</sup> STOICA, G.; PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară*. București: Editura Enciclopedică, 1997.

de dimie, sumane, cojoace mari, obiele, opinci, ghete sau cizme. Costumul bărbătesc cotidian, spre deosebire de cel femeiesc, ca funcție, reflecta cel mai bine planul care ținea de ocupația purtătorului<sup>273</sup> (A.3.18.), ca exemplu ne poate servi mostra confecționată din cânepă, aflată în custodia Muzeului de Istorie și Etnografie Hîncești.

Destinat planului contextual ceremonial și de refacere spirituală, costumul bărbătesc de ritual<sup>274</sup>, la fel ca cel femeiesc, îngloba eficient sensurile de ordin civil, social, comunicațional, simbolic și mai cu seamă estetic. S-a purtat în acest sens, în partea de nord a țării, în cadrul riturilor de trecere, un costum popular bărbătesc pentru mire care, pe plan zonal, a cunoscut o mare varietate morfologică datorită interacțiunii cu poporul vecin, ucrainenii, și care era format din cămașă și pantaloni, elemente cusute din pânză de bumbac alb, decorat cu motive ornamentale florale brodate și cu franjuri scurte, duble. Ca model servește costumul popular de mire lucrat manual, din pânză de casă, care a fost brodat la sfârșitul secolului al XIX-lea de o ucraineană pentru logodnic, moldovean, cu care s-a căsătorit în s. Drepcăuți, în Briceni<sup>275</sup>. În cadrul riturilor de trecere mirele, la nuntă, îmbrăca cămașa trimisă de mireasă<sup>276</sup>. Etalarea hainelor de sărbătoare, în cadrul acestor obiceiuri, o consemnăm și la flăcăii, rudele sau prietenii mirelui, care făceau chemarea la nuntă<sup>277</sup>.

Analiza costumului bărbătesc, cu un număr mai redus de piese, o inițiem cu prezentarea elementelor de bază: cămașa și pantalonii clasificați în două categorii – de vară și de iarnă, în variante cotidiene, sărbătorești sau ceremoniale.

**Cămașa bărbătească.** Piesa de rezistență a costumului popular bărbătesc o constituie cămașa care la începutul secolului al XX-lea prezintă unitate în caracterul morfologic și varietate în aspectul exterior. Își definește varietatea la prima etapă la nivel local, regional și apoi la cel zonal. Cămașa bărbătească, la fel ca cea femeiască, determina compoziția generală a costumului popular<sup>278</sup> (A.3.19.). Caracterizată de sisteme arhaice de croială, decor și cromatică, ea a marcat vârsta și statutul social al purtătorului, ocaziile și ocupațiile. În stabilirea tipologiei cămășii bărbătești sunt importante mai multe elemente, în primul rând, structura stănilor, adică a trupului cămășii, forma și felul de atașare a mânecii, forma, numărul și poziția clinilor, lungimea cămășii, se ține cont și de tăietura gâtului (gura cămășii). Conform acestor criterii deosebim tipul de cămașă dreaptă și variante ale aspectelor sale exterioare. Tipul pânzei a contribuit la individualizarea

---

<sup>273</sup> Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, or. Hîncești. Costum popular bărbătesc (costumul cosașului).

<sup>274</sup> Nr. inv.: 24625 (1-2), Nr. inv.: 24628 (1-2), Nr. inv.: 24629 (1-2).

<sup>275</sup> MNEIN. Nr. inv.: 23956 (1-2). Act de recepționare nr.: 312-89

<sup>276</sup> POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*, p. 138.

<sup>277</sup> Ibidem, p. 138.

<sup>278</sup> MNEIN. Nr. inv.: Nr. 469.

cămășilor pe localități, regiuni și zone, generând variante morfologice-decorative. Conform datelor arhivistice muzeale cămașa bărbătească a fost lucrată din pânză de bumbac<sup>279</sup>, cânepă<sup>280</sup>, in<sup>281</sup>, lână iar cele de sărbătoare din borangic. Proprietățile materialului au condiționat metodele de structurare a cămășii și au determinat numărul, tipul și direcțiile liniilor, funcționalitatea și compoziția vizuală.

Cămașa dreaptă cunoscută și sub denumirea de cămașă bătrânească, din punct de vedere al aspectului morfologic și stilistic, era definită de un sistem de croială arhaic. În urma exemplarelor analizate am ajuns la concluzia că acest tip de cămașă era cu fața și spatele croite dintr-o singură pânză de formă dreptunghiulară trecută peste umeri și decupată la gât, alcătuiind trupul sau corpul cămășii. Varianta arhaică nu avea guler, în acest sens o mare parte a cămășilor au gura tăiată rotund, o formă mai veche a tăieturii gurii, tipică pentru toate variantele costumului popular, atât pentru cel bărbătesc, cât și pentru cel femeiesc. Mâneca nerăscroită, întotdeauna prinsă direct de la umăr, croită la fel dintr-o bucată, se unea cu corpul cămășii printr-un clin de formă rombică – pavă. Mânecele erau lungi, la extremitatea inferioară – largi, libere fie strânse pe manșete mai înguste sau mai late, încheiate cu nasturi. Cămașa de uz cotidian nu era ornamentată. În urma documentării inițiate am identificat că în perioada supusă cercetării cămașa destinată planului de sărbătoare era din pânză de bumbac țesută în gospodărie, cu guler drept, îngust, brodat cu mărgelile policrome de culoare roșie, galbenă și verde, cu decor discret format din motive fitomorfe/florale. Un exemplu în acest sens este o cămașă pentru cioban, primită de MNEIN în 05.03.1945<sup>282</sup>. Varianta tipului de cămașă dreaptă, cămașa lungă până la genunchi sau deasupra lor, cu clini laterali, drepți sau evazați, care conferea un plus de mobilitate corpului cămășii, era de o largă răspândire pe întreg arealul cercetat. În funcție de numărul și forma clinilor laterali, cămașa, la poale, era dreaptă sau evazată, iar lungimea unor variante deseori depășea genunchii. La fel ca la tipul de bază, mânecile erau croite dintr-un lat de pânză, unu și jumătate sau doi lați, erau fie libere la extremitatea inferioară, fie strânse în manșete cunoscute ca pumnași. Subsuoară, la nivelul subrațului, se introducea pava, pentru lărgimea necesară mișcării brațului. La sfârșitul secolului al XIX-lea, conform surselor muzeistice, se purta cămașa bărbătească dreaptă lucrată în gospodărie din pânză de bumbac de culoare albă țesută în două ițe, cu corpul dintr-o foaie cu câte un clin lateral, tăietura gurii în față era întărită cu bantă îngustă, avea guler drept (3,5cm) care se lega cu

---

<sup>279</sup> MNEIN. Nr. inv.: 24625 (1-2), Nr. inv.: 24628 (1-2), Nr. inv.: E-256.

<sup>280</sup> MNEIN. Nr. inv.: 24625 (1-2), Nr. inv.: 24628 (1-2).

<sup>281</sup> MNEIN. Nr. inv.: 24629 (1-2).

<sup>282</sup> MNEIN. Piesă de port popular primită de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul din Rădăuți: Nr. inv.: E-303.



șiret, mâneca cu pavă era strânsă pe manșetă, era încheiată cu găurică și nu avea decor brodat. Un astfel de model elocvent a fost achiziționat de MNEIN în anul 1899<sup>283</sup>.

Cămășile bărbătești, la fel ca cele femeiești, aveau decorul determinat, în primul rând, de particularitățile locale și gustul artistic al femeilor care le-au lucrat, fapt ce a condiționat apariția mai multor variante. Motivele ornamentale, însă, erau de obicei de culoare neagră, în contrast cu un roșu stins, auriu, albastru. Consemnăm că acestea puteau fi decorate și cu broderie monocromă asociată dantelei cu ornament geometric iar mărgelile colorate le întâlnim doar la modelele de sărbătoare.

Funcția cămășii, în cadrul sistemului vestimentar bărbătesc arhaic, completa necesitățile structurale ale acestuia și era adaptată cel mai bine planului contextual socio-economic, prin a reflecta ocupațiile purtătorului. În același timp era semn al apartenenței etnice, marca vârsta și statutul social, deținea funcții simbolice etc.

**Pantalonii** sunt grupați în următoarele tipuri: de pânză – izmene; de lână, de in sau de bumbac – țăari; pantaloni de lână, pentru iarnă – bernevici, nădragi. Țarii confecționați din pânză de in sau de bumbac erau purtați concomitent cu țăarii de lână și bumbac sau de lână și in. Particularitatea specifică a țăarilor era lungimea lor, care ajungea și la 1,40-1,80 m. Conform mostrelor muzeistice supuse analizei izmenele<sup>284</sup>, erau purtate pe vreme caldă, indiferent de croiul drept sau larg, și se confecționau din pânză de cânepă, in sau bumbac. Bernevicii erau pantalonii confecționați din pânză albă de lână, țesută în patru ițe și dată la piuă, cu o croială specifică.

Pantalonii strânși pe picior sau largi, alături de cămașă, în contextul general al costumului bărbătesc confirmă și ilustrează, prin funcția lor de înveșmântare a părții de jos a corpului, principiul unității în diversitate. Ei confereau, de asemenea, distincție și rafinament portului de sărbătoare și de ceremonial fiind, totodată, element de distincție socială.

**Acoperământul capului.** Piesele pentru acoperirea capului la bărbați au fost căciula – pe timp de iarnă și pălăria – pe timp de vară. Aceste elemente ale sistemului vestimentar bărbătesc au cunoscut mai multe variante morfologice condiționate de materia primă, croială și de modul de purtare. Căciula era confecționată din blană de miel de culoare albă, gri<sup>285</sup> (A.3.20.) sau neagră<sup>286</sup>.

---

<sup>283</sup> MNEIN. Nr. inv.: E-256.

<sup>284</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-474; Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, or. Hîncești.

<sup>285</sup> Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie *Dumitru Scvorțov-Russu*, or. Călărași; Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, or. Hîncești.

<sup>286</sup> Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, or. Chișinău.

Din punct de vedere morfologic, conform tipologiei lui E. Secoșan și P. Petrescu, căciula se încadrează în două tipuri: a) căciula joasă de formă cilindrică, denumită mocănească, rotată, retezată; b) căciula țuguiată, moțată, purtată cu moțul drept în sus, răsfrânt în față, pe spate sau înfundat, care a fost răspândită în Moldova.

Pălăria, altă piesă a acoperământului capului la bărbați, cu mai multe variante morfologice determinate de forma calotei și dimensiunile borului, confecționată din fetru sau pai, era diferită în funcție de stilul local.

Portul căciulii și pălăriei era interdependent cu vârsta și tradițiile locale, regionale și zonale. În zilele de sărbătoare bărbații tineri manifestau o atitudine mai diferită atât pentru așezarea lor pe cap, cât și pentru decor. Pe lângă funcția de protecție, acoperământul capului la bărbați a fost dintotdeauna un semn de distincție socială și civilă.

**Podoabele** bărbaților nu erau atât de numeroase și se purtau doar înainte de căsătorie. Practica decorării pălăriilor cu bentițe din mărgelile policrome (gherdane, latițe, zgărdane, bertițe), fusese răspândită în localitățile din Moldova de nord și centrală.

Ca și în cazul podoabelor pentru femei, cele bărbătești s-au armonizat cu piesele componente ale ansamblului vestimentar iar funcția lor, deseori cu valoare magică, marca vârsta, statutul în planurile contextuale sociale și civile.

#### **2.4. Piese comune ale portului femeiesc și bărbătesc**

Cingătorile, brăul, bârnețele, chimirul, completeau costumul bărbătesc sau femeiesc și subliniau concordanța între ele.

**Brâiele**, categorie de cingători țesute din fibre animale, mai rar din fibre vegetale, au cunoscut cea mai mare arie de circulație fiind îmbrăcate prin înfășurare repetată<sup>287</sup>. Brâiele erau realizate inițial în culoarea naturală a lânii, iar ulterior, roșul a devenit culoarea predominantă. Brăul, purtat atât de femei cât și de bărbați, fiind de formă dreptunghiulară, avea latura lungă de 2-4 m. La începutul secolului al XX-lea brâiele femeiești, descoperite de noi în urma documentării de teren și în colecțiile muzeale, denotă faptul că exemplarele cele mai răspândite au fost lucrate în industria casnică din lână, erau înguste, țesute în patru ițe cu motive geometrice, cu franjuri la margini, predominant în culori de galben, roz, verde, roșu și alb, cu mărimea de 265×4 cm. Ca exemplu poate servi brăul identificat de noi în cadrul cercetării de teren, țesut în anul 1900<sup>288</sup>. În

---

<sup>287</sup> MNEIN. Piese de port popular primite de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul de Artă din Chișinău: Nr. inv.: 1442; Nr. inv.: 3558; Nr. inv.: 3623; Nr. inv.: 4321; Nr. inv.: 4321; Nr. inv.: 4372; Nr. inv.: 5644; Nr. inv.: 5645; Nr. inv.: 5655; Nr. inv.: 5690; Nr. inv.: 5846; Nr. inv.: 9183.

<sup>288</sup> Materiale de teren ale autorului, informator V.Z., a.n. 1942, s. Breanova, rn Orhei.

variații locale, regionale și zonale piesa se prezintă în forme destul de diversificate cum este un brâu femeiesc de lână, confecționat la sfârșit de secol XIX, țesut în patru ițe, cu decor geometric amplasat pe toată suprafața, cu franjuri la capete, într-o gamă cromatică formată din culori de negru, galben<sup>289</sup>. Brâul femeiesc la începutul secolului al XX-lea îl vedem din fir de bumbac și de lână, avea formă dreptunghiulară, era decorat la capete cu franjuri, elementele decorative constând din asocieri, pe toată suprafața, a motivelor geometrice și fitomorfe, cu gama cromatică centrată pe cafeniu, alb, galben și fir metalic. Drept exemplu poate fi brâul femeiesc țesut în anul 1905<sup>290</sup> în s. Sărățica Nouă, rn Leova. Brâul bărbătesc, model specific pentru secolele XVIII–XIX, era țesut din lână de culoare verde, brodat pe toată suprafața cu fir de lână de două culori: vișiniu și purpuriu, avea mărimea de 146×6,5 cm. Ca exemplu este mostra depozitată la MNEIN drept model purtat în Basarabia în secolele XVIII–XIX, transmisă muzeului de către pensionarul I. Jumantii, bunicul căruia, conform datelor de arhivă, a lucrat pentru moșierul Kovalyov, reg. Kirovograd, s. Yuryevka, rn Dobrovolcheski, Ucraina<sup>291</sup>. Conform datelor muzeale, în spațiul cercetat de noi împreună cu exemplarele descrise mai sus, a coexistat varianta brâului bărbătesc țesut din cânepă, lână și fir metalic, de formă dreptunghiulară, cu decor geometric asociat unor motive decorative diverse amplasate pe o jumătate de brâu, cu vrâste de diferite grosimi, cealaltă jumătate fiind decorată cu romburi, la extremități brâul avea franjuri; gama cromatică acoperea culori de bej, roșu, albastru, verde, violet, galben, negru, oranj. Acest model poate fi exemplificat prin brâul bărbătesc țesut la sfârșitul secolului al XIX-lea, achiziționat în timpul expedițiilor etnografice organizate de MNEIN în s. Alexăndreni, rn Florești<sup>292</sup>. S-a purtat și brâul bărbătesc (chingă), cu mărimea de 300×12 cm, țesut din lână la stative orizontale, de forma unei panglici late, cu decorul format din motive geometrice pe toată suprafața, cu franjuri la extremități. Astfel de brâu bărbătesc (chingă), moștenit de A. Tonu de la străbunica sa<sup>293</sup>, a fost purtat în s. Dângenii, rn Ocnița, în anii 1820–1830. Pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, odată cu extinderea procesului de destrămarea a portului popular acesta s-a purtat tot mai rar. Altă variantă care era în uz, era brâul bărbătesc din lână cu ornament geometric în formă de romb, cu fire de culoare brun-întunecat, negru, verde, un model de acest tip fiind mostra realizată de I. Vacarciuc în anul 1899, s. Răuțel, reg. or. Bălți, piesa posedând valoare științifică și muzeală în calitate de exemplu de artă populară autentică<sup>294</sup>.

---

<sup>289</sup> MNEIN. Piesă de port popular primită de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul de Artă din Chișinău: Nr. inv.: 1442.

<sup>290</sup> Materiale de teren ale autorului, informator B.M., a.n. 1943, s. Sărățica Nouă, rn Leova.

<sup>291</sup> MNEIN. Nr. inv.: 4372.

<sup>292</sup> MNEIN. Nr. inv.: 3623.

<sup>293</sup> MNEIN. Nr. inv.: 4321.

<sup>294</sup> MNEIN. Nr. inv.: 5645.

**Betele** erau mai înguste și mai lungi decât brăiele, cu un rol decorativ pronunțat, asigurat de o ornamentică bogată. Inițial, înzestrate în primul rând cu funcție predominant utilitară, cingătorile țesute – brăiele și betele – nu se ornamentau, cu atât mai mult că brăiele femeiești, spre exemplu, erau acoperite cu piese purtate peste poalele cămășii și strânse apoi pe talie cu bete. În cadrul planului ritualic, rochia sau cămașa miresei era încinsă cu bete corespunzătoare<sup>295</sup>. În cazul brăielor bărbătești, peste acestea se înfășurau bete sau cingători din piele. Betele, deseori, îmbinau motivul fitomorf cu cel zoomorf, la capăt se terminau cu franjuri din urzeală și ciucuri sau pompoane de lână policromă.

**Chimirul**, specific costumului bărbătesc, era diferențiat prin lățime, mod de ornamentare<sup>296</sup>. Era în uz chimirul lat de piele cu repusaj și inele de cupru, cu clemă din curelușe subțiri, cu mărimea de 10×90 cm. Un exemplu în acest sens este mostra achiziționată de la G. Surdu<sup>297</sup> în timpul expediției etnografice organizate de MNEIN la Trifănești-Frumușica în anul 1960.

**Obielele** ce înfășurau piciorul se confecționau din pănură sau din țesătură din lână<sup>298</sup>. Cromatica și modul de a fi înfășurate pe picior, de la genunchi în jos, marcau vârsta și arealul de proveniență a purtătorului.

**Cioarecii** de pănură, croiți în formă de ciorap, deseori cu o lungime peste genunchi, fixați cu legători, erau purtați mai mult de către femei în perioada rece a anului și se asociau cu obiele ori ciorapi de lână.

**Opinca**, purtată în toate anotimpurile, era croită dintr-o bucată de piele de porc sau de vită de formă dreptunghiulară<sup>299</sup>. Prin structura sa morfologică cunoștea mai multe tipuri diferite în funcție de dimensiunile și modul în care se forma vârful opincii, numit gurgui, și de orientarea acestuia. Felul cum se modela călcâiul și modul de legare a nojițelor completa aceste caracteristici. S-a purtat tipul cu vârful îndoit în sus (cu gurgui) de piele de culoare neagră cu găuri de-a lungul marginii pentru șireturi (curele) de păr de cal, cu ajutorul cărora opincile se fixau pe picior. Opincile cu gurgui se referă la un tip de încălțăminte arhaic locul căruia l-a luat tipul de opinci fără gurgui, legate uniform în pliuri în partea din față, după cum observăm la modelele confecționate la sfârșitul secolului al XIX-lea, păstrate în colecția MNEIN<sup>300</sup>.

---

<sup>295</sup> POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*, p. 156.

<sup>296</sup> ISCHIMJI (COJOCARI), A. Semnificația chimirului artizanal – element-cheie în costumele populare în trecut și prezent. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2024, vol. 36, pp. 152-156.

<sup>297</sup> MNEIN. Nr. inv.: 6723.

<sup>298</sup> MNEIN. Nr. inv.: 12346; Nr. inv.: 12347.

<sup>299</sup> MNEIN. Nr. inv.: 9324.

<sup>300</sup> MNEIN. Nr. inv.: 9324.

Conform datelor de teren, la începutul secolului al XX-lea, femeile purtau opinci de piele de culoare galbenă<sup>301</sup>, cu nojițele, la fel de piele, trase de-a lungul marginii<sup>302</sup>. Fiind încălțăminte țărănească uzuală, ele erau cusute, așa cum am specificat mai devreme, dintr-o bucată dreptunghiulară de piele cu cusătură în față pe linia de mijloc, decorată cu o curelușă de piele care intra în marginile laterale și la călcâi<sup>303</sup> (A.3.21.).

**Piese comune ale portului femeiesc și bărbătesc pentru perioada rece a anului** țin de schimbările sezoniere pe care le cunoștea societatea, ele reflectau viața socială care era diferită în dependență de anotimpuri, vara fiind o perioadă dinamică iar iarna – statică. Astfel, această categorie de piese răspundea mai multor nevoi funcționale în cadrul sistemului vestimentar popular, cum ar fi cele de protecție pe timp de iarnă și de distingere și împodobire în cadrul planului sărbătoresc, ceremonial și ritualic.

**Bundița**, cojoc fără mâneci, se purta în sezonul rece<sup>304</sup>. Pe baza datelor colectate în teren, am constatat că era confecționată din pielea de pe spatele mielului. Jur-împrejurul decolteului de la gât, la poale și în jurul brațelor era prinsă o bordură de blană neagră de miel sau capră. Pe pieptul piesei, la poale, din față și la spate, erau decorațiuni din broderii policrome și decoruri de piele, decupate și aplicate.

**Cojocul**, piesă de îmbrăcăminte pentru sezonul rece, implica mai multe planuri contextuale de manifestare, dar se purta mai ales în zilele de sărbătoare, ca veșmânt de valoare estetică, cu conotații rituale, de vârstă, stare civilă și socială<sup>305</sup>.

Era lucrat din blană de miel și se deosebea de pieptare sau bundițe prin prezența mâneșilor și prin faptul că era deschis în față. Conform datelor de teren croiul cojoacelor lungi, femeiești și bărbătești, în linii generale urma același model. Spatele se confecționa dintr-o singură piesă, mai rar din două, din spinarea întregă a unei piei de oaie. Sub brațe avea clini laterali. La subsuori, pentru mobilitate, erau introduse pave croite triunghiular. Cojocul era ornamentat prin aplicații de piele vișinie, maronie sau neagră, decupate după șablon, asociate cu broderii policrome, cu mătase sau lână<sup>306</sup>. Alt element de decor era bordura lată de piele fin prelucrată care ascundea marginile pieselor de croi devenind o panglică decorativă<sup>307</sup>. Cojoacele destinate zilelor de sărbătoare sau

---

<sup>301</sup> Materiale de teren ale autorului, informator G.V., a.n. 1943, s. Bravicea, rn Călărași.

<sup>302</sup> Materiale de teren ale autorului, informator I.P., a.n. 1946, s. Bravicea, rn Călărași.

<sup>303</sup> Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, or. Hîncești.

<sup>304</sup> ISCHIMJI (COJOCARI), A. Aspecte privind confecționarea bondiței tradiționale în Republica Moldova. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*, 23-25 martie 2021. Chișinău: Tehnica-UTM, 2021, Vol. 2, pp. 546-549.

<sup>305</sup> MNEIN. Nr. inv.: 6852.

<sup>306</sup> Materiale de teren ale autorului, informator P.Z., a.n. 1950, s. Piatra Albă, rn Ialoveni.

<sup>307</sup> Materiale de teren ale autorului, informator P.N., a.n. 1948, s. Brănești, rn Orhei.

ocaziilor ceremoniale se manifestau plin amploarea croiului și bogăția decorului, care presupunea câteva tehnici combinate, organizate în compoziții ornamentale puse în valoare de cromatica vie sau, invers, foarte discretă<sup>308</sup>. Datorită valorilor sale intrinseci și estetice el se îmbrăca la ocazii festive, rituri de trecere și ceremonii, indiferent de anotimp. Piesele destinate fetelor, în tot spațiul românesc, erau viu colorate și decorate din abundență. Pe lângă faptul că cojocul indica statutul social și civil al purtătorului, el era legat de momentul inițierii, când tinerii intrau în joc, de ceremonialul căsătoriei, care era marcat prin portul unor cojoace de anumit tip. Tot în timpul riturilor de trecere, în ceremonialul de înmormântare, doliul era marcat prin purtarea acestuia pe dos. Cojocul îl regăsim și în cadrul obiceiurilor legate de Anul Nou.

**Sumanul**, haină de dimie albă, seină, neagră sau colorată, a avut o largă răspândire în arealul cercetat. Georgeta Stoica și P. Petrescu<sup>309</sup>, din punct de vedere morfologic, îl încadrează în tipul poncho vertical, specific unei zone mai largi carpato-balcanice care prin modul de dispunere a clinilor laterali, prin mărimea și numărul acestora, prin existența pavelor, a gulerului și buzunarelor, a dezvoltat din acest croi de bază majoritatea variantelor de suman care înscriu silueta fie în contur drept, fie în contururi evazate la poale, purtate iarna atât de bărbați, cât și de femei. În zona supusă cercetării, sumanul a fost considerat piesa de bază a costumului popular, fiind lucrat din 5-7 m de țesătură de lână de casă. Ca structură este constituit din stani, formați la rândul lor, din spate și dinainți, piepți, apoi din clini laterali, pui, clini mici, pave și mâneci. În teritoriul vizat, toamna sau primăvara, se purta sumanul scurt, sumăniaș sau sumănică, toamna târziu și iarna, deasupra cojocului scurt era purtat sumanul lung. Piesa lucrată din stofă de culoare neagră sau brumărie era pentru zi de lucru și era croită simplu, cu guler și cu câte un singur clin drept în părți. La începutul secolului al XX-lea, conform datelor de teren, s-a purtat în perioada rece a anului suman femeiesc țesut și cusut în gospodărie de lână de culoare brună, evazat, cu clini laterali, cu guler mic care se lega cu șiret, fără nasturi; cu mânecă largă, gulerul, mânecile și poalele erau decorate cu găitan, drept exemplu servind sumanul care a fost țesut și cusut în anul 1904<sup>310</sup>. Avem indicii clare care confirmă că la acea vreme existau meșteșugari sătești, care deserveau comunitatea și târgurile din vecinătate. În atelierul rural din acea perioadă, meșterii cojocari lucrau cu membrii familiei, mai rar cu forța de muncă angajată, fiind legați de ocupațiile tradiționale, agricultură și creșterea animalelor. O caracteristică a bundițelor, cojoacelor și sumanelor, identificate de noi în mai multe localități, este datarea și brodarea inițialelor proprietarului

---

<sup>308</sup> Materiale de teren ale autorului, informator B.I., a.n. 1946, s. Dănceni, rn Ialoveni.

<sup>309</sup> STOICA, G.; PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară*. București: Editura Enciclopedică, 1997.

<sup>310</sup> Materiale de teren ale autorului, informator P.M., or. Rezina.

cojocului asociată, deseori, cu numele meșterului care a lucrat piesa<sup>311</sup>. Sumanele dedicate planului contextual sărbătoresc se făceau din stofă subțire de lână, cu clini dubli în părți, guler dublu, cu un decor bogat.

**Traista**, prezentă și în portul de sărbătoare, se distingea atât prin funcția utilitară cât și prin cea estetică, și nu lipsea din zestrea fetelor. Cunoștea o mare varietate zonală fiind confecționată, cel mai adesea, din țesătură de lână.

Dacă analizăm mai cu atenție coordonatele portului popular din Basarabia la începutul secolului al XX-lea, plasat pe planurile contextuale ale sărbătorilor (la biserică, la horă sau șezătoare, la Crăciun, de Paști) și riturilor de trecere (naștere, cununie, botez, înmormântare), putem afirma că acesta, înzestrat cu particularități unice prin intermediul elementelor cu valoare simbolică, marca distincția și detașarea de cotidian. Pentru ilustrare, religia fiind un lucru prin excelență colectiv împărțea comunitatea în două principii fundamentale diferite – profanul, care aparținea vieții de zi cu zi și sacralul, care era superior. Ultimul aspect presupunea ritualuri, cum era botezul, rit de integrare în comunitate și la religia tradițională, însoțite de vestimentație și accesorii cu deosebiri radicale față de cele cotidiene, cu simboluri care dădeau sens actului ceremonial sau sărbătoresc, astfel ca sentimentele colective să se poată regăsi fixate pe aceste obiecte vestimentare și de podoabă. Piese liturgice<sup>312</sup> (cruciulițe de botez, de procesiune) (A.3.22-A.3.23.), confecționate din materii prime-prețioase (aur), create prin intermediul tehnicilor tradiționale de artizani locali și bijutieri din Chișinău<sup>313</sup>, reflectau importanța procesiunii ritualice, a statutului social și civil al purtătorului atât în mediul urban cât și în cel rural. Încă din secolul al XIX-lea, în Basarabia, cel mai mare centru meșteșugăresc era orașul Chișinău unde funcționau câteva ateliere de bijuterii și mai multe persoane particulare care profesau prelucrarea artistică a metalului prețios<sup>314</sup>. Evoluția podoabelor ceremoniale, parte componentă a practicilor, credințelor și cutumelor populare, aveau scop și semnificație pentru membrii societății la momentul istoric respectiv prin a marca spațiul socio-cultural de unde proveneau și erau supuse unor norme sociale și civile stricte.

---

<sup>311</sup> Materiale de teren ale autorului, informator B.M., a.n. 1943, s. Sărățica-Nouă, rn Leova.

<sup>312</sup> Materiale de teren ale autorului. Cruce de botez din aur, titlu de marcare sistem zolotnic (56) utilizat până în anul 1927 (6,0×3,5 cm). Date obținute în cadrul interviului cu informatorii. Informator T.L., a.n. 1955, mun. Chișinău; Materiale de teren ale autorului. Cruce de botez din aur, titlu de marcare sistem zolotnic (56) utilizat până în anul 1927. Date obținute în cadrul interviului cu informatorii. Informator T.P., a.n. 1945, Schinoasa, mun. Chișinău.

<sup>313</sup> CONDRATICOVA, L. *Arta bijuteriilor din Moldova*. Iași: Lumen, 2010; CONDRATICOVA, L. *Arta metalelor. Portrete ale bijuteriilor și meșterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea)*. Iași: Doxologia, 2021, 320 p.

<sup>314</sup> Ibidem.

Un alt aspect ar fi că întreaga desfășurare a obiceiurilor de nuntă cuprindea cele trei etape principale: logodna, nunta și obiceiurile de după nuntă<sup>315</sup>. Însotite de forme culturale complexe, obiceiurile de căsătorie foloseau, pentru a se desăvârși, potențialul tuturor domeniilor de creație populară, inclusiv ale elementelor vestimentare înzestrate cu semnificații simbolice conformate riturilor de trecere. Privite sub acest aspect unele dintre elementele de port care intrau în componența obiceiurilor de nuntă nu apăreau decât în cadrul acestor obiceiuri și aveau un caracter ritual sau ceremonial<sup>316</sup>. Un loc aparte este atribuit darurilor nuntașilor pentru miri. În cadrul obiceiurilor de nuntă, a sărbătorilor de iarnă, la naștere, la înmormântări, de exemplu, lucrurile schimbate între participanții la ritual, conțineau acea putere spirituală în care cel care face darul oferea și ceva din el însuși și astfel totul circula în mod constant, ceea ce înseamnă că forța spirituală se propaga în permanență între grupuri și indivizi deoarece știau să schimbe lucruri considerabile sub alte forme și din alte motive, decât cele de profit. Viziunea lumii și a vieții care poate fi atribuită oamenilor societății tradiționale din Basarabia era globală și, deci, implica în fiecare act valențe multiple, menite să întărească în om convingerea în păstrarea bunei rânduieli ale vieții sociale ca o unitate<sup>317</sup>, valențe regăsite și în costumele populare, care avea funcția de a conferi coeziune colectivității, promovând solidaritatea, ordinea morală și socială, iar ca element de podoabă, el era legat de cele mai importante evenimente din viața purtătorului.

În această ordine de idei menționăm că materialul arhivistic și de teren analizat de noi atestă faptul că, din punct de vedere funcțional, piesele costumului popular din Basarabia, piesele comune ale portului femeiesc și bărbătesc, cotidian sau sărbătoresc, de ritual sau ceremonial, fac trimitere spre structura sa unitară în plan local, regional, și zonal. Atât portul femeilor cât și cel al bărbaților cuprindea în mod obligatoriu piesele distinctive descrise mai sus, care se manifestau în diferite aspecte și dimensiuni ale cadrelor sociale, economice, politice și ideologice ale perioadei de la început de secol XX.

## 2.5. Concluzii la capitolul II

În acest compartiment, ne-am concentrat asupra studierii științifice și temeinice a costumului popular din Basarabia la începutul secolului al XX-lea, prin sistematizarea datelor privind caracteristicile generale, stabilirea tipologiei și identificarea structurilor morfologice și plastico-decorative de bază, manifestate în forme fundamentale și definitorii ale costumului popular femeiesc, costumului popular bărbătesc și pieselor comune ale portului femeiesc și bărbătesc. Am

---

<sup>315</sup> POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*, p. 139.

<sup>316</sup> Ibidem, p. 138.

<sup>317</sup> Ibidem, p. 32.



analizat planurile contextuale și coordonatele dezvoltării costumului, influențate de realitățile istorice, ceea ce ne-a permis să identificăm poziția acestuia în aceste planuri. Am abordat coordonata de conservare de la începutul secolului, esențială pentru cercetarea noastră, în conținutul căreia portul popular a fost analizat ca reper în formularea identității etnice a poporului prin stabilirea tipologiei sale, ajungând astfel la următoarele concluzii:

1) Am constatat că, din punct de vedere al contextului social, Basarabia, la începutul secolului al XX-lea, era o regiune predominant rurală, cu o populație, în mare parte, agricolă. Majoritatea țăranilor erau analfabeți, educația fiind accesibilă doar pentru o parte mică a basarabenilor, iar economia, în principal agrară, avea o industrie aflată în fază incipientă, cu câteva fabrici și uzine în orașele mai mari. Din punct de vedere politic Basarabia, ca parte a Imperiului Rus, era administrată ca gubernia Bessarabia, unde regimul țarist impunea politici de rusificare și promovare a limbii și culturii ruse. În fața acestor presiuni se încerca păstrarea identității și a tradițiilor. Astfel, ideologia dominantă în Basarabia era influențată de mișcările naționale românești centrate pe ideile de emancipare națională iar mișcările revoluționare și naționale din România au avut un impact definitiv asupra opiniei publice și a aspirațiilor politice ale populației basarabene.

2) Am elucidat faptul că dezvoltarea autentică a costumului popular din Basarabia a avut loc în pofida expansiunii teritoriale a Rusiei, indiferent de măsurile care vizau eliminarea particularităților locale ale costumului popular din provincie, susținute prin analize tendențioase ale cercetărilor etnografice inițiate de Imperiul Rus. În analiza noastră am luat în considerare aceste date etnografice, deoarece derivau din contextele politice și ideologice în care se afla Basarabia la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, când a fost martora unor confruntări politice intense, care au conturat unele practici vestimentare ale locuitorilor guberniei, manifestate pe mai multe planuri: cotidian, festiv, de comportare, sacral, ceremonial și artistic. Astfel, prin intermediul acestor date, deseori superficiale, am putut desluși particularități generale ale portului popular de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Evocarea respectivelor materiale etnografice a fost condiționată de intenția de a relata conținutul care a stat la baza formulei elaborate de C. Derjavin, în anul 1925, de substituție a portului popular din Basarabia cu ”costum național moldovenesc” pentru un ”popor moldovenesc” în RSS Moldovenească.

3) Pe baza datelor analizate, putem afirma că originalitatea autentică a costumului popular din Basarabia constă în interpretarea inedită a concepției despre lume. Fiind supus unei continue metamorfozări, către secolul al XX-lea, el s-a individualizat în raport cu cel al popoarelor vecine, și-a formulat setul caracteristicilor tipologice de bază întemeiate pe unitatea specifică întregii culturi populare românești, corelată cu unitatea ei lingvistică; și-a păstrat aproape

neschimbată structura morfologică (croiul), avea formate însușiri tipologice definite prin unitate în varietate. Din perspectiva acestor observări am ajuns la concluzia că era alcătuit din elemente constituente care interacționau între ele prin relații de interdependență, compatibilitate și complementaritate (de întregire). Element important al cadrului economic și social, al culturii materiale și spirituale, el servea atât scopurilor practice cât și celor simbolice și ajuta purtătorul să se identifice la nivel interpersonal și colectiv. Varietatea portului, menținută în cadrul unității structurii sale, a contribuit la identificarea locală, regională și mai puțin zonală a deținătorilor de costum.

4) Pentru a oferi o imagine de ansamblu asupra vocabularului vestimentar al colectivității din Basarabia de la început de secol XX și funcțiilor acestuia, s-a realizat o clasificare fundamentală a portului în port femeiesc și port bărbătesc, pe baza relației primare ce guvernează societatea, relația bărbat/femeie. Piese de costum au fost împărțite după funcția lor în categorii distincte: piese pentru trunchi, piese care îmbracă corpul de la talie în jos, piese care încing mijlocul și piese care acoperă tot corpul. Aceste componente au fost clasificate în funcție de vârstă, particularități locale, regionale și zonale, ocupație, stare socială și statut civil. Analizând costumul în straturi și punându-l în legătură directă cu societatea, divizată și ea în straturi sau planuri identice, s-au obținut informații esențiale privind structura și funcționarea acestuia. Pe lângă clasificările menționate, au fost identificate și analizate componentele de bază ale portului popular constituite istoric, cotidiană și sărbătorească, ceremonială/ritualică, aflate în relații de interdependență. De asemenea, s-au identificat categorii specifice de obiecte vestimentare și podoabe obligatorii în cadrul obiceiurilor, ocaziilor festive, ritualurilor și sărbătorilor religioase, acestea reprezentând acte de comunicare cu un limbaj complex. Aceste concluzii reflectă complexitatea și bogăția portului popular din Basarabia și oferă o bază solidă pentru înțelegerea acestuia în contextul său social și economic.

5) Reflectarea diversității și complexității costumului popular femeiesc autentic în Basarabia, la începutul secolului al XX-lea, a contribuit la o mai bună înțelegere a acestuia în contextul său istoric și cultural. Pe baza unui vast material acumulat privind evoluția lui, am identificat trei tipuri de port distincte, fiecare fiind format conform unor reguli general valabile, utilizate în diferite activități zilnice, sărbătorești, ritualice sau ceremoniale, atât vara cât și iarna: 1) costumul cu o catrință – țesătură de formă dreptunghiulară care acoperea poalele cămășii de la brâu în jos; 2) costumul cu două catrințe – țesături dreptunghiulare purtate pereche în față și în spate peste poale; 3) costumul cu fotă – țesătură dreptunghiulară înfășurată în jurul șoldurilor, de tradiție mai veche; costumul cu fotă – țesătură dreptunghiulară din două registre cromatice diferite care divizează foaia în două jumătăți pe linia orizontală, de tradiție mai târzie. Găteala capului,

corelată cu sistemul vestimentar femeiesc, s-a manifestat cel mai expresiv în planurile sărbătorilor de peste an sau în cele legate de etapele vieții. Fiecare localitate, de regulă, avea găteți particulare ale capului care formau un complex diferențiat și totodată unitar cu costumul popular, dictat de statutul civil și social al purtătoarei, adaptat ocaziei, categoriei de vârstă și arealului de proveniență. În ansamblu, prin potrivirea la legile de compoziție în cadrul întregului, găteala capului stabilea relații de ordin social sau etic în societate, deținea un spectru larg de funcții utilitare și simbolice, însemne care conturau trăsături specific locale, regionale sau zonale. Studiul podoabelor și accesoriilor, ca parte integrantă a structurii ansamblului vestimentar femeiesc, a demonstrat că ele au ocupat un loc aparte printre obiectele vieții și s-au armonizat cu piesele componente ale portului. Funcția lor, atât în plan cotidian cât și sărbătoresc, era cu valoare magică, marca sexul, vârsta, statutul social și civil al purtătoarei. Concluzionând, rezultatele obținute indică faptul că planurile contextuale pe care se desăvârșea portul femeiesc erau mai multe: social-economic, de comportare, sacral, ceremonial și nu în ultimul rând, artistic. Menționăm că, printre funcțiile de importanță deosebită a sistemului vestimentar femeiesc de patrimoniu și a elementelor care îl formau era cea de emblemă a apartenenței și semn al unității etnice, criteriu care marca vârsta, statutul social al purtătoarei, ocaziile, funcția simbolică și de ritual etc.

6) Cercetările desfășurate în arhive și colecțiile muzeale au relevat că la începutul secolului al XX-lea, portul bărbătesc, în planurile contextuale, prezenta similitudini cu cel femeiesc, dar, spre deosebire de acesta, reflecta în mod predominant ocupația purtătorului. Costumul popular bărbătesc era compus din piese specifice, precum: cămașă lungă bătrânească, ȋțari încrețiți, izmene înguste sau late, cioareci sau nădragi de stofă groasă de lână albă, căciulă de miel, pălărie de pâslă sau de paie, podoabe pentru flăcăii neînsurați. Costumul bărbătesc destinat timpului de sărbătoare, la fel ca cel femeiesc, îngloba eficient sensurile de ordin civil, social, comunicațional, simbolic și, mai cu seamă, estetic. Sistemul vestimentar bărbătesc de patrimoniu, realizat de mâna femeilor, îndeplinea funcții esențiale, printre care se număra emblema apartenenței și semnul unității etnice. Piesele pentru acoperirea capului la bărbați în mai multe variante morfologice erau interdependente cu vârsta și tradițiile locale și zonale. Podoabele bărbaților nu erau numeroase și se purtau doar înainte de căsătorie, în planuri contextuale sărbătorești, de ritual și ceremoniale. Aceste concluzii subliniază complexitatea și importanța costumului popular bărbătesc în contextul său istoric și social. Planurile contextuale pe care se desăvârșea portul bărbătesc erau: social-economic, de comportare, sacral, ceremonial și nu în ultimul rând, artistic, evidențiind funcțiile multiple pe care le îndeplinea în cadrul comunității

7) În urma cercetărilor întreprinse, plecând de la cadrul general al elementelor costumului popular, ținând cont de structura acestuia, adică de tiparul relațiilor dintre obiectele de

port care îl completau, am ajuns la concluzia că piesele comune pentru portul femeiesc și bărbătesc subliniau existența concordanței între ele. Cunoașterea planurilor contextuale și a funcțiilor oricărui element al acestei categorii de piese a fost realizată plecând, inclusiv, de la celelalte elemente ale sistemului. În acest context, am identificat că cingătorile, brâul, betele, bârnețele, chimirul, obielele, cioarecii și opincile completau costumul femeiesc sau bărbătesc. Concluziile punctează existența armoniei și interdependenței între elementele portului popular din Basarabia de la începutul secolului al XX-lea, evidențiind complexitatea și coerența acestuia în contextul istoric și cultural.

8) Pe baza datelor analizate, putem afirma că piesele comune portului femeiesc și bărbătesc pentru perioada rece a anului țin de schimbările sezoniere pe care le cunoștea societatea, ele reflectau viața socială care era diferită în dependență de anotimpuri, vara fiind o perioadă dinamică iar iarna, una statică. Astfel, această categorie de piese ale sistemului vestimentar popular răspundea mai multor planuri contextuale și nevoi funcționale, cum ar fi cele de protecție pe timp de iarnă și de distingere și împodobire în timpul sărbătorilor, ritualurilor și ceremoniilor.

9) În baza analizei coordonatelor portului popular din Basarabia la începutul secolului al XX-lea, plasat în planurile contextuale ale sărbătorilor și riturilor de trecere, putem afirma că acesta, înzestrat cu particularități unice prin intermediul elementelor cu valoare simbolică, marca distincția și detașarea de cotidian. Privite sub acest aspect unele elemente de port care intrau în componența obiceiurilor nu apăreau decât în cadrul acestora și aveau un caracter ritualic sau ceremonial. Astfel, se poate concluziona că costumul popular, care avea funcția de a conferi coeziune colectivității, promovând solidaritatea, ordinea morală și socială, ca element de podoabă, era legat de cele mai importante evenimente din viața purtătorului.

10) Cercetarea sprijină presupuziția referitoare la existența și perpetuarea costumului popular arhaic în Basarabia la începutul secolului al XX-lea; părțile componente ale costumului popular, de asemenea, au continuat să dureze în formule adaptate întregului. Investigarea configurărilor costumului popular în contextele sociale, economice, politice și ideologice de început de secol XX, cu implicarea mai multor planuri concomitente de manifestare a lui, oferă acestor fapte etnologice dimensiuni proprii. Sistemul de reguli al comunității din Basarabia, exprimat prin obiceiul de a purta costum popular adaptat atât planului contextual cotidian, cât și celui ceremonial/de ritual, cu un set de mesaje care presupuneau un act de codare și de decodare în virtutea unui cod cunoscut deopotrivă de emițători și de receptori, asigura ordinea în societatea patriarhală, costumul popular având posibilitatea, mijloacele și condițiile necesare de a oscila fără să-și piardă echilibrul.

### **Capitolul III. COSTUMUL POPULAR: CONTINUITĂȚI ȘI DISCONTINUITĂȚI**

În intenția de a realiza un demers științific solid al continuităților și discontinuităților costumului popular din Basarabia în prima jumătate a secolului al XX-lea, a fost important să surprindem, în ceea ce urmează, contextele sociale, economice, politice și ideologice ale perioadei. Pe acest fundament, am analizat coordonata evoluției formelor alterate ale portului popular pe mai multe planuri contextuale: Revoluția Industrială, care a adus, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, transformări semnificative în economia mondială, cu industrializare extensivă, dezvoltarea tehnologiilor și creșterea producției; urbanizarea, perioada în care oamenii migrau masiv de la sate la orașe în căutarea unor oportunități economice mai bune, ceea ce a dus la creșterea populației urbane și schimbări semnificative în modul de viață, infrastructură și cultură; migrația de la sat la oraș și între orașe, cea internațională cu efecte asupra zonelor de origine și de destinație, inclusiv diversitatea culturală, integrarea și tensiunile sociale; schimbările în structura familiei cu trecerea de la familiile extinse, în care mai multe generații locuiau împreună, la familiile nucleare, formate doar din părinți și copii, și impactul acestui fenomen asupra dinamicii sociale și economice; mediile de muncă, manifestate prin evoluția locurilor de muncă și a condițiilor de muncă, cum ar fi, trecerea de la muncă manuală la muncă tehnologică și impactul acesteia asupra stilului de viață, educației, salariilor; Primul Război Mondial, conflict caracterizat de tensiuni naționaliste, alianțe militare și conflicte teritoriale, care a avut un impact devastator asupra economiilor globale, ceea ce a dus la restructurarea economică și la creșterea producției industriale; Unirea cu România (1918), după care Basarabia, 1) a fost integrată în structura administrativă și socială a României, ceea ce a schimbat viața socială și culturală a regiunii, 2) a fost integrată în economia națională a României, lucru ce a adus modificări semnificative în structura economică și în modul de organizare a producției agricole și industriale, 3) a intrat în perioada de tranziție politică și de integrare în statul român, 4) a fost integrată în ideologia națională românească și considerată parte a ”României Mari”, perioada fiind una de consolidare a identității naționale și de promovare a valorilor românești.

#### **3.1. Transformări ale costumului popular în contextul evoluției vestimentației citadine din Basarabia**

Premisa de la care înaintăm este că obiectivitatea elementelor definitorii ale realității de început de secol XX ne permite să reținem că costumul popular arhaic, în plinătatea componentelor sale, era, totuși, perpetuat. În sensul mai general al spațiului cercetat de la început de secol, prin proporțiile pe care a ajuns să le capete, ritmul accelerat al transformărilor contextului politic și,

mai cu seamă, economic, care prin evoluția de metamorfozare<sup>318</sup> era capitalist, a făcut ca costumul popular sub impactul vestimentației orășenești să cedeze treptat pozițiile pe care le deținea. Aceste evenimente s-au produs și pentru că atunci când dezvoltarea unui sistem prin propria sa transformare generează nașterea unui alt sistem de producție, superior acestuia, transformarea, mutația de la un sistem la altul nu se produce niciodată de la sine, ea necesită intervenția oamenilor, adică a contextului social<sup>319</sup>. Într-o atare dinamică o mare parte din populație avea instalată înclinația relativ stabilă spre a adopta vestimentația orășenească supusă fluctuațiilor modei și inevitabil, în timp, s-a format un soi de interdependență între aceste două fenomene: costumul popular arhaic și vestimentația de tip urban, iar materialele și piesele noi, de tip industrial, încep să penetreze portul popular, alterându-i funcțiile.

Ne-am propus în continuare să inițiem un demers de cercetare legat de demararea și extinderea fenomenului vestimentației urbane în Basarabia cu scopul de a analiza, ulterior, procesul transformării prin descompunere a structurii portului din regiune și a identifica piesele de amestec între costumul autentic și cel orășenesc. Pentru noi este importantă și constatarea făcută de cercetătorii care au studiat problema și care relatează că capitalismul, văzut ca categorie istorică a societății, formă economică dominantă a perioadei, a creat premisele când producătorii nu mai consumau ceea ce produceau, ci vindeau. Or, creșterea producției în serie necesită materiale și utilaje noi deoarece creșterea productivității este posibilă doar prin introducerea unor mașini din ce în ce mai sofisticate<sup>320</sup>. Astfel, în dezvoltarea vestimentației orășenești de la sfârșitul secolului al XIX-lea a fost atestat procesul de democratizare legat de producția la scară industrială a hainelor, a pieselor de port, încălțămintei, podoabelor<sup>321</sup>. Anume din această perioadă, arealul studiat se caracterizează prin activizarea și schimbarea rapidă a modei.

Evoluția costumului citadin din Basarabia, în contextul evenimentelor care au marcat totalitatea transformărilor de la începutul secolului al XX-lea, a generat nu doar schimbări strict morfologice în sistemul vestimentar popular, aceasta pune în discuție însăși transformarea formelor de viață socială în perioada dată. De mare însemnătate etnografică este influența costumului urban supus fluctuațiilor modei, cu forme de manifestare dintre cele mai diverse, asupra portului popular din regiune. Vestimentația supusă schimbărilor regulate ale modei<sup>322</sup> presupune că perioadele ei evolutive coincid cu fazele istorice în general (revoluții și războaie), deoarece ea este în mod constant într-o stare de vibrație și transformare aparent fără scop.

---

<sup>318</sup> BOURGIN, G.; RIMBERT, P. *Le socialisme*. Paris: Presses Universitaires de France, 1969, p. 7.

<sup>319</sup> Ibidem, p. 9.

<sup>320</sup> Ibidem, pp. 19-21.

<sup>321</sup> ZELENCIUC, V.; KALAȘNIKOVA, N. *Vestimentația populației orășenești din Moldova*, pp. 113-114.

<sup>322</sup> KROEBER, A.L. *The nature of culture*. University of Chicago Press, 1952.

Conținutul său, așa cum a evoluat după 1900, cu transformări și intensificări majore între 1914 și 1940, a fost condiționat de gradul de evoluție a societății iar limitele cronologice ale capitoului se bazează anume pe acest fapt. În Basarabia, în acest sens, impactul războaielor și a evenimentelor din prima jumătate a secolului al XX-lea, instabilitatea socială, economică, politică, ideologică și culturală, au antrenat mai multe transformări impuse de modă. Moda urbei, simplă și practică, folosea cu precădere producția industrială iar modelul îmbrăcăminte de tip urban devenit, cu timpul, unul dintre cele mai influent, a metamorfozat mentalitățile și credințele oamenilor, tradițiile, datinile și obiceiurile vestimentare ale acestora.

Către începutul secolului al XX-lea, după anexarea la Imperiul Rus în anul 1812, în Basarabia era implementat și consolidat sistemul gubernial de administrare (1828–1917), iar diviziunea administrativ-teritorială era formată din opt județe: Chișinău, Akkerman, Bender, Bălți, Ismail, Orhei, Soroca și Hotin. Numărul total de locuitori din Basarabia, conform recensământului din 28 ianuarie 1897, era de 1.935.412 persoane de ambele sexe.<sup>323</sup> Din numărul de orașe, cel mai populat era Chișinăul, cu o cifră de 108.483 locuitori de ambele sexe; celelalte orașe, în afară de Cahul și Reni, aveau un număr mai mare de 10.000 de locuitori<sup>324</sup>. Populația urbană constituia 15,2%, cea rurală 84,8% iar 87,3% din totalul de locuitori erau băștinași. Nu în egală măsură se regăsește populația autohtonă în zona citadină cu o cifră mult mai mică de 60,3% în orașul Chișinău și 74,5%<sup>325</sup> în alte orașe. Chiar și așa procesul de extindere a urbei a condus la crearea premiselor pentru proletarizarea țăranilor și urbanizarea treptată a satelor. Schimbările demografice și economice, rezultate din acest proces de fermentare socială, au marcat evoluția ulterioară a costumului popular. Nimeni nu mai putea spune că eu am creat această piesă de port<sup>326</sup>, dar oricine putea afirma că a contribuit la producerea ei.

Este important de precizat, în acest context, structura profesională a locuitorilor care formau înfățișarea cosmopolită a urbei. Concentrată pe procese de modernizare, aceasta, a început să atragă mulți străini cu competențe utile: medici, ingineri, meseriași ș.a., ca rezultat, creșterea numărului populației citadine începe să contribuie la dispariția din acest spațiu a portului popular prin înlocuirea lui cu cel de tip orășenesc. Clasificarea locuitorilor după statutul social arată că burghezia, care definea evoluția și extinderea urbei în Basarabia, se ridică la un număr semnificativ de 23,1%<sup>327</sup>. În lumina acestor statistici urba de la început de secol apare în contextul Basarabiei

---

<sup>323</sup> Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897 г., Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Делъ под редакцією Н.А. Тройницкаго, III. Бессарабская губернія. 1905, Типографія Слово. [online] [citat 23.09.2018]. Disponibil: <https://vivaldi.nlr.ru/bv000001568/view#page=16>.

<sup>324</sup> Ibidem.

<sup>325</sup> Ibidem.

<sup>326</sup> BOURGIN, G.; RIMBERT, P. *Le socialisme*. Paris, 1969, p. 28.

<sup>327</sup> Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897 г.

drept centru cu funcții de ordin social, cultural, economic și politic specific unde se formează o nouă societate, în mare parte deznaționalizată și influențată de mai multe grupuri etnice<sup>328</sup>. Emanciparea orașului și avântul ulterior al economiei au determinat o continuă diferențiere economică și culturală între zonele citadine, pe de o parte, și cele rurale, pe de altă parte. Zonele rurale rămân pentru o perioadă de timp la formele arhaice de port iar cele urbane se diferențiază tot mai simțitor în ceea ce privește sistemul vestimentar adoptat<sup>329</sup> (A.3.24.).

Această tendință este ușor de remarcat dacă comparăm statisticile de mai sus cu rezultatele provizorii ale recensământului din anul 1930 care s-a ocupat, în principal, de stabilirea structurii naționale a populației României întregite, prin a constata că în Basarabia populația era în creștere, ajungând la 2.865.506 de locuitori<sup>330</sup>. După Marea Unire din 1918, în pofida faptului că procesul de urbanizare a populației era la începutul lui, numărul orașelor și, în genere, al tuturor centrelor cu caracter industrial s-a mărit într-o proporție remarcabilă<sup>331</sup>. S-au creat condiții favorabile pentru creșterea constantă a populației urbane, ca urmare, în anul 1930 populația stabilită în orașul Chișinău era deja de cca 114.896 locuitori, dintre care cea mai mare pondere o aveau românii – 48.456, evreii – 41.065, rușii – 19.631, ș.a. În Chișinău (municipiu) erau 117.016 locuitori, în Bălți – 30.667, Cahul – 10.133, Leova – 6.438, Orhei – 14.805, Soroca – 14.661, Tighina – 31.698, Cetatea-Albă (municipiu) – 33.495, Hotin – 15.287, Ismail – 26.123, Comrat – 12.359<sup>332</sup>. În unele zone citadine, Tighina (Bender), Soroca, Hotin, potențialul locuitorilor era variabil din cauza fenomenului migrației populației<sup>333</sup>.

Astfel, studiul comparativ al recensămintelor din anii 1897 și 1930 ne permite să estimăm creșterea substanțială a numărului populației citadine în Basarabia care se datora, în mare parte, migrării, când oamenii activau în alte zone decât cele în care s-au născut. Cel mai bine, după cum vedem, acest lucru era resimțit la oraș, unde fluxul uman era mai activ decât în zonele rurale. În același timp, populația orașelor se caracteriza printr-o natalitate mai scăzută, excedentul natural de

---

<sup>328</sup> Ibidem.

<sup>329</sup> Materiale de teren ale autorului. Informator T.L., a.n. 1955, mun. Chișinău.

<sup>330</sup> Populația actuală a României. Cifrele preliminare ale recensământului general de la 29 decembrie 1930, București, Direcțiunea Recensământului General al Populației din Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, 1931. [online] [citat 08.05.2018]. Disponibil: [http://istoriesociala.ro/pdf/Recensaminte/1930\\_Recensamant\\_Cifre-preliminare-populatia.pdf](http://istoriesociala.ro/pdf/Recensaminte/1930_Recensamant_Cifre-preliminare-populatia.pdf).

<sup>331</sup> *Enciclopedia României*. vol. I, 1938, p. 589. [online] [citat 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

<sup>332</sup> BUJOREAN, T. Relații de interdependență și interinfluență între costumul popular moldovenesc cotidian și cel de sărbătoare în perioada contemporană. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 8, 31 mai-2 iunie 2016. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, p. 74.

<sup>333</sup> Populația actuală a României. Cifrele preliminare ale recensământului general de la 29 decembrie 1930, București, Direcțiunea Recensământului General al Populației din Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, 1931. [online] [citat 08.05.2018]. Disponibil: [http://istoriesociala.ro/pdf/Recensaminte/1930\\_Recensamant\\_Cifre-preliminare-populatia.pdf](http://istoriesociala.ro/pdf/Recensaminte/1930_Recensamant_Cifre-preliminare-populatia.pdf); *Enciclopedia României*. vol. I, 1938, p. 589. [online] [citat 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>



populație al orașelor fiind minim. Dacă populația urbei a crescut, totuși, de la un recensământ la altul, faptul nu se explică numai prin aportul excedentului natural, – adică prin diferența pozitivă dintre numărul născuților și acel al morților – ci prin migrațiunea continuă spre orașe a populației rurale care dădea cel mai mare excedent natural. În viitor, acest ritm de urbanizare a populației rurale va fi din ce în ce mai accelerat, mergând paralel cu procesul de industrializare a țării. Și cum imensa majoritate a populației rurale, care înconjură orașele era românească, urmează că populația emigrată în orașe era, în mod necesar, într-o proporție covârșitoare românească<sup>334</sup>, susceptibilă factorilor interni sau externi, cum ar fi noile condiții materiale, acceptarea produselor industriale mai mult accesibile etc. În atare circumstanțe, devine clar că începând cu secolul al XX-lea, în zonele supuse urbanizării s-au creat planuri contextuale favorabile de formare, consolidare și transmitere a culturii și civilizației citadine, inclusiv a vestimentației supuse fluctuațiilor modei, spre toate categoriile realității sociale, nu doar de la oraș spre zonele rurale<sup>335</sup>, dar și între orașe (A.3.25.), ceea ce a afectat ireversibil posibilitățile de manifestare, funcția, statutul și integritatea costumului țărănesc din Basarabia.

În virtutea acestei abordări, vom lua în considerare planurile contextuale ale transformării vestimentației din orașul Chișinău, care la începutul secolului al XX-lea, din punct de vedere al numărului populației, se încadra în parametrii unui centru urban aflat în ascensiune<sup>336</sup>, unde locuitorii se repartizase în felul următor: majoritatea orașenilor era reprezentată de burghezie (72,76%), fiind urmată de țărâtime (14,28%), în timp ce nobilimea constituia 6,36% din numărul total al populației<sup>337</sup>. Conform stratificării sociale, nobilimea din Basarabia se împărțea în două categorii: de viță (*потомственные дворяне*) și personală (*личные дворяне*)<sup>338</sup> și, astfel, 3,06% erau nobili de viță și 3,30% – nobili personali<sup>339</sup>. O mare parte a nobilimii basarabene, încă în secolul al XIX-lea, a fost coruptă de către autoritățile rusești prin conferirea mai multor privilegii, titluri, moșii și prin deznaționalizare, rusificându-se treptat. Una din metodele uzuale de atragere a nobilimii locale de partea Rusiei era acordarea posibilității tinerilor, care au absolvit instituții de învățământ ruse sau au primit educație în familie, de a se angaja în serviciul de stat. Astfel, după starea socială, cea mai alfabetizată în Basarabia era nobilimea cu (68,46% pentru ambele sexe) de persoane care știau să citească și să scrie<sup>340</sup>. Acest lucru explică, în mare parte, tendința de a adopta

<sup>334</sup> *Enciclopedia României*. vol. I, 1938, p. 148. [online] [citat 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

<sup>335</sup> Materiale de arhivă, UTM, Facultatea de Design.

<sup>336</sup> SAVA, L. *Viața cotidiană în orașul Chișinău la începutul secolului al XX-lea (1900–1918)*. Chișinău: Pontos, 2010, p. 60.

<sup>337</sup> *Ibidem*, p. 63.

<sup>338</sup> TOMULEȚ, V. Schimbări în structura socială și impunerea fiscală a populației din Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus. In: *Promemoria, Revista Institutului de Istorie Socială*, Volumul II, Nr. 3.

<sup>339</sup> SAVA, L. *Viața cotidiană în orașul Chișinău la începutul secolului al XX-lea (1900–1918)*, p. 63.

<sup>340</sup> Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897 г.

tipul de vestimentație care să le asigure diferențierea mai eficientă ca strat social de elită. La polul opus se situau supușii străini (1,67%), clerul (1,55%), negustorii, care alcătuiau (1,54%), precum și alte categorii sociale (1,82%)<sup>341</sup>, fiecare cu practici vestimentare distincte. Societatea burgheză constituită în Basarabia încă pe parcursul secolului al XIX-lea, legată preponderent de economia urbană, era de mai multe tipuri: burghezia economică, funcționarii de stat, intelectualitatea, mica burghezie<sup>342</sup>. Burghezia comercial-industrială (economică), se constituie ca o pătură socială după aplicarea în Basarabia a structurii de gildă potrivit deciziei Senatului Guvernământ din 26 septembrie 1830<sup>343</sup>, și nu a prezentat o entitate coerentă, delimitată etnic și social, conștientă de drepturile și obligațiunile sale<sup>344</sup>. Categoria funcționarilor de stat era completată din elementul alogen, nobili și militari care au evoluat pe făgașul burgheziei<sup>345</sup>. Pătura intelectuală era tot atât de variată ca și celelalte și integra profesori, medici, avocați, procurori, ingineri cu nivel diferit de salarizare și respectiv venit<sup>346</sup> care au adoptat vestimentație asociată tipului de muncă, nivelului veniturilor, statutului social și modului de viață complementar cu ele.

Elementele cuprinse în datele statistice de mai sus arată că în perioada vizată de noi cea mai importantă pătură socială citadină care a dominat ca număr era burghezia mică, formată în cea mai mare parte din mici producători și mici comercianți<sup>347</sup>. Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior din cadrul populației orășenești<sup>348</sup>, supus impozitului pe cap de locuitor (capitației), prestațiilor și recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariați, să practice meșteșugăritul și comerțul cu amănuntul<sup>349</sup>. Un aspect extrem de important este apariția statutului de femeie lucrătoare pe care îl întâlnim mai ales în industria textilă, unde proporția elementului feminin era de 40-50%<sup>350</sup>. Realitatea, deci, constă în faptul că zona citadină, eterogenă sub mai multe aspecte, cu forme de sociabilitate moderne bazate pe interacțiuni sociale impersonale și indirecte, a început să modeleze o societate, deosebită de cea rurală, în care indivizii erau diferiți unii de alții, inclusiv sub raportul vestimentației la modă. Particularitățile înțelegerii acestui fenomen sunt condiționate, în mare parte, de caracteristicile social-economice ale societății și în

---

<sup>341</sup> SAVA, L. *Viața cotidiană în orașul Chișinău la începutul secolului al XX-lea (1900–1918)*, p. 63.

<sup>342</sup> TOMULEȚ, V. *Basarabia în Epoca Modernă (1812–1918), (Instituții, regulamente, termeni)*. Vol. I, Ch.: CEP USM, 2012, pp. 178-179.

<sup>343</sup> Ibidem, pp. 178-179.

<sup>344</sup> Ibidem, p. 179.

<sup>345</sup> Ibidem, p. 178.

<sup>346</sup> Ibidem, p. 178.

<sup>347</sup> TOMULEȚ, V. Schimbări în structura socială și impunerea fiscală a populației din Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus. In: *Promemoria, Revista Institutului de Istorie Socială*, Volumul II, Nr. 3.

<sup>348</sup> Materiale de teren ale autorului. Informator T.L., a.n. 1955, mun. Chișinău.

<sup>349</sup> TOMULEȚ, V. Schimbări în structura socială și impunerea fiscală a populației din Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus. In: *Promemoria, Revista Institutului de Istorie Socială*, Volumul II, Nr. 3.

<sup>350</sup> *Enciclopedia României*. vol. I, 1938, p. 599. [online] [citat 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

această ordine de idei încă la hotarul secolelor XIX–XX T. Weblen<sup>351</sup> și G. Simmel<sup>352</sup> sesizează faptul că moda s-a format în straturile sociale superioare și au înțeles-o ca pe un fenomen al societății de clasă, al economiei capitaliste. Dacă să rezumăm: moda este văzută ca forța motrice a economiei capitaliste, căutarea unor noi modele de haine este legea fundamentală a unei astfel de economii și antrenează competiția între reprezentanții diferitor straturi sociale, iar competiția îi determină pe fiecare dintre participanți să-și extindă tipurile de haine și să-și elimine concurenții prin noutatea veșmintelor. Este evident că la această etapă și în Basarabia moda se limitează la grupuri sociale cu statut ridicat, cum era nobilimea, care dispunea de suficiente resurse financiare pentru a purta haine lucrate după ultimele tendințe în materie de modă, grupuri capabile să semnaleze de la distanță rangul, poziția social-economică și averea. În primele decenii ale secolului al XX-lea, mecanismul mișcării modei funcționează ca urmare a dorinței nobilimii de a demonstra bunăstarea materială, iar a burgheziei și apoi a claselor sociale inferioare – de a copia respectivul model pentru a se apropia simbolic de acesta, înlocuind, la cei din urmă, costumul popular cu vestimentația de tip urban. Pe străzile Chișinăului, pe lângă elementele de port popular, cum este căciula de astrahan la bărbați, remarcăm apariția hainelor de tip industrial, paltoane blănite cu astrahan în spate<sup>353</sup>, care rezonau cu caracterul reformator al costumului popular. Funcționarii și familiile lor apăreau foarte gătiți, studenții, la fel și ofițerii, purtau uniforme, tinerii intelectuali aveau plete lungi și gulere ridicate<sup>354</sup>.

Acest lucru a devenit posibil grație faptului că la Chișinău s-a intensificat circulația revistelor dedicate modei, numărul cărora era în creștere. Aici, în primele decenii ale secolului al XX-lea, Librăria și Papetăria *Educația*, de pe str. Alexandru cel Bun, nr. 110, casele Doncev, pe lângă faptul că deținea un stoc permanent de manuale, literatură și cărți pentru copii, beletristică în limbile română, rusă, franceză, engleză și germană, dicționare și manuale auto didactice, zilnic primea reviste de modă de la Paris, Viena și Berlin, albume pentru brodat și croșetat după ultimele modele ale timpului<sup>355</sup>. În anii '40 magazinul de încălțăminte civilă și militară *Perepeșița*, furnizorul corp. 3 Armeană, de pe str. Alexandru cel Bun, nr. 65, lunar era dotat cu reviste de modă internaționale<sup>356</sup>. Magazinul de galanterie Ș. Șereșevschi, str. Regele Carol I, nr. 43, în anul 1940

---

<sup>351</sup> WEBLEN, T. *The theory of the leisure class*. [online] [citat 25.12.2018]. Disponibil: [https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/1657/1291\\_Bk.pdf](https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/1657/1291_Bk.pdf).

<sup>352</sup> SIMMEL, G. *Fashion*. *International Quarterly*, 10(1), October 1904, reprinted in *American Journal of Sociology*, 62(6), May 1957, pp. 541-558.

<sup>353</sup> IORGA, N. *Neamul românesc în Basarabia*. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2015. 472 p.

<sup>354</sup> IORGA, N. *Neamul românesc în Basarabia*, p.66.

<sup>355</sup> *Anuarul Orașului Chișinăuși al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*. Chișinău: Ed. Ș. Șapoșnik, 1924, p. 11.

<sup>356</sup> *Anuarul Chișinăului pe anul 1940/ alcăt.: Al. Terzimanși I. Kalughin*, Chișinău: Editura *Arpid*, 1940, p. 56.

deținea o cantitate impresionantă de reviste de modă<sup>357</sup>. În consecință, în vestimentația citadină din Basarabia regăsim tendințe și influențe specifice modei din Europa de Vest. Mai important, însă, acestea erau una dintre sursele modificărilor care afectau vestimentația, podoabele și veșmântul popular în sine. Ca urmare a răspândirii revistelor specializate, dorința de a imita moda urbană se întrezărește și în zonele rurale (A.3.26.), atunci când pe pereții caselor de la sate erau prinse numeroase file din ziare de modă, considerate ca obiecte cu multă forță de împodobire<sup>358</sup>.

Costumul citadin<sup>359</sup> (A.3.27.) ținea pasul modei<sup>360</sup> apusene (A.3.28.) și datorită atelierelor de croitorie, pălărierilor, modistelor și cizmarilor de lux<sup>361</sup>. Astfel, la începutul anilor '20, la Chișinău funcționau 29 de croitori pentru dame și 76 de ateliere de croitorie, 2 ateliere de croitorie la Soroca, unul la Bolgrad, patru la Tighina, iar către 1939–1940, doar la Chișinău, au fost documentați 19 croitori pentru dame și 70 de croitori pentru bărbați<sup>362</sup>.

Vestimentația feminină (A.3.29.), la Chișinău, era lucrată de mai multe saloane pentru dame care făceau față tendințelor emancipatoare în materie de costum. *Salonul de haine de dame* G. F. Belfor, fost asociat al lui I. Berzon, de pe str. Mihai Viteazul, colț Alexandru cel Bun, localul fostului Teatru Pitoresc, intrare de pe str. Mihai Viteazul, primea comenzi după ultimele modele în vogă la acea vreme<sup>363</sup>. Croitorul de dame S. Nedner, str. M. Viteazul, vis-a-vis de Banca Comercială, revenind din străinătate, propunea în atelierul său o gamă largă de costume pentru dame, paltoane, mantouri, după ultimele fasoane, supraveghind personal executarea comenzilor<sup>364</sup>. După ultimele modele pariziene activa un alt croitor de dame ai anilor 1939–1940, un oarecare M. Zarețchi, care avea atelierul pe str. Mihai Viteazul, nr. 58, vizavi de cinematograful *Odeon*<sup>365</sup>. Spotul publicitar al croitorului de dame de primul rang I. Rusnac, cu atelierul amplasat pe str. Filipescu, nr. 7, specialist în mantouri, costume, rochii, uniforme, menționa că acesta este, de fapt, o casă de modă în sensul adevărat al cuvântului, prima casă, care lucrează după mulate din străinătate<sup>366</sup>. Dovadă a existenței unui spirit estetic și de lux, care s-a implicat în creația vestimentară a perioadei, erau micile ateliere de croitorie, care făceau față gusturilor schimbătoare

---

<sup>357</sup> Ibidem, p. 75.

<sup>358</sup> *CORNOVA 1931*. Dimitri Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011, p. 167.

<sup>359</sup> Materiale de arhivă, UTM, Facultatea de Design.

<sup>360</sup> Materiale de arhivă, UTM, Facultatea de Design.

<sup>361</sup> NANU, Adina. *Artă, stil, costum*, p. 234.

<sup>362</sup> CONDRATICOVA, L. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene. In: *Arta și tradiția în Europa*, Studii de specialitate, Ediția a VI-a, 2015, pp. 149-154.

<sup>363</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, p. 17.

<sup>364</sup> CONDRATICOVA, L. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene, pp. 149-154.

<sup>365</sup> Ibidem, pp. 149-154.

<sup>366</sup> Ibidem, pp. 149-154.

ale clienților individuali și care-și doreau să fie în pas cu tendințele artistice ale vremii<sup>367</sup>. Luxul toaletelor pentru doamne era etalat prin broderii de mână, blănuri și bijuterii. În acest context menționăm activitatea *Atelierului Artistic din Chișinău*, care deținea un *Salon de Mode de Dame* și care era axat pe broderii, ajur realizat cu mâna sau la mașină, butoniere confecționate cu utilaj specializat, nasturi îmbrăcați în material textil în mod mecanic, rufărie pentru dame și bărbați, materiale textile gofrate și plisate<sup>368</sup>. Lenjeria fină, printre altele, era confecționată de opt ateliere<sup>369</sup>, toate cu sediul în capitală. Șase ateliere<sup>370</sup> din Chișinău, care au activat până în ajunul celui de-al doilea război mondial<sup>371</sup>, lucrau corsete<sup>372</sup>. Ajurul și broderia artistică puteau fi comandate la Șnaidșer, de pe str. Regele Carol 1, nr. 50<sup>373</sup>. Replicile vestimentației la modă puteau fi lucrate în condiții casnice, diminuând astfel diferențele sociale<sup>374</sup>. În acest sens, în anul 1927, la Chișinău, pe str. Alexandru cel Bun, nr. 67, un oarecare G. Vișcăuțan oferea lecții de croit pentru fasoane bărbătești și de dame după ultima tehnică: pe 4 măsuri principale, fără nici o verificare<sup>375</sup>. Pe lângă acest fapt, costurile tot mai mici ale mașinilor de cusut, distribuirea tiparelor de hârtie pentru hainele la modă, ușurința cu care puteau fi copiate modelele noi, au făcut mult mai accesibile piesele vestimentare în vogă<sup>376</sup> care erau purtate atât în cotidian cât și la sărbători.

Astfel, conform materialelor de teren, în perioada anilor '30-'40 se purta în cadrul costumului feminin<sup>377</sup>: fustă dreaptă cu lungimea de 77 cm și lățimea de 45 cm, asamblată la mașina de cusut, în condiții de casă, confecționată din mătase de fabrică de culoare neagră, cu cute proiectate în cusăturile laterale, în talie cu pense, cu sistem de închidere pe partea stângă, pe fermoar din metal, cu bată care se încheia pe un nasture<sup>378</sup>. Prin anul 1939, era în uz și un alt model ușor de confecționat: fustă cloșată lucrată la mașina de cusut dintr-un tip de mătase pe larg răspândit în zonele urbane, în perioada interbelică. Rochia din mătase, de uz cotidian, purtată la Chișinău începând cu anii '20-'30 o întâlnim, de asemenea, de croială simplă: confecționată la

---

<sup>367</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare. In: *100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul și contribuția lui Alexandru Marghiloman*. Buzău: Mad Linotype, 2018, pp. 117-129.

<sup>368</sup> *Anuarul Orașului Chișinăuși al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, p. 28.

<sup>369</sup> *Ibidem*, p. 162.

<sup>370</sup> *Ibidem*, p. 102.

<sup>371</sup> *Anuarul Chișinăului pe anul 1940*, p. 30.

<sup>372</sup> Lenjerie de corp pentru femei dintr-o singură piesă concepută pentru a contura forma corpului. Termenul apare în secolul al XIX-lea pentru a desemna o centură întărită cu balene care servea la strângerea taliei. După: *Les collections du Kyoto, Costume Institute, Fashion*, une histoire de la mode du XVIII<sup>e</sup> au XX<sup>e</sup> siècle, Taschen: Biblioteca Universalis, 2002, p. 634.

<sup>373</sup> *Anuarul Chișinăului pe anul 1940*, p. 29.

<sup>374</sup> *Ibidem*, pp. 117-129.

<sup>375</sup> Mărgăritare basarabene: Revista lunară pentru folclor, artă poporană, chestiuni sociale, culturale etc., sfaturi și îndemnuri bune. Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1927, An. 1, Nr. 2, Oct., p. 53.

<sup>376</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare. In: *100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul și contribuția lui Alexandru Marghiloman*, pp. 117-129.

<sup>377</sup> *Ibidem*, pp. 117-129; Materiale de arhivă, UTM, Facultatea de Design.

<sup>378</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare, pp. 117-129.

mașina de cusut în condiții casnice, cu elemente de croi specifice circulației modei europene: cu răscoitura gâtului adâncă, purtată cu jabou<sup>379</sup> fixat la baza răscoiturii<sup>380</sup>.

Vestimentația pentru bărbați (A.3.30.) era lucrată de croitorul A. Gherșcovici, de pe str. Polițienească, nr. 9,<sup>381</sup>/str. Filipescu, nr. 9, între străzile Alexandru cel Bun și Șmidt<sup>382</sup>, care primea doar comenzi de haine bărbătești din materialul propriu sau din materialul clienților. Hainele pentru bărbați erau asigurate și de către magazinul *Fr. A. și G. Brohman*, cu sediul pe str. Alexandru cel Bun, nr. 94, casele Rubiņstein. Această unitate comercializa postavuri, o parte fiind expuse spre vânzare, din celelalte era confecționat un sortiment variat de haine pentru bărbați: paltoane, costume, sacouri cu blană (A.3.31.) și alte modele noi la prețuri moderate pentru care se mai făceau și îlesniri de plată<sup>383</sup>. În vestimentația masculină citadină de la începutul secolului al XX-lea s-a generalizat surtucul<sup>384</sup>, haină pentru perioada rece a anului, atât de factură cotidiană, cât și de ocazie, care deseori înlocuia sacoul. Surtucul de sărbătoare era lucrat din postav subțire de culoare neagră; partea din față și din spate erau căptușite cu material de aceeași culoare iar mânecile – cu pânză cu dungă în culori de alb și gri; surtucul avea lungimea de aproximativ 115 centimetri, era răscoit în talie și ajustat prin pense; bordul era proiectat cu sistem de închidere până în linia taliei, la două rânduri de nasturi, de obicei cu 6 nasturi distribuiți pe două coloane; butonierele erau prevăzute pe ambele borduri, în așa mod, surtucul putea fi încheiat de la stânga la dreapta și invers; pe partea din față avea două buzunare tăiate; pe linia de mijloc a spatelui, din linia taliei spre poale, era proiectat un șliț, punctul de pornire al căruia se decora cu doi nasturi; mâneca era montată în răscoitura brațului și era decorată în partea de jos, la fel, cu doi nasturi; gulerul cu revere de formă alungită avea două butoniere; un astfel de model era confecționat de croitorii specializați, după cum putem exemplifica prin surtucul confecționat la începutul secolului al XX-lea în orașul Chișinău<sup>385</sup>. Interacțiunea cu conținutul modei apusene în vestimentația pentru bărbați de la început de secol a condus la generalizarea costumului citadin nemțesc, configurat în raport cu mijloacele spirituale, cadrul social-economic și politic existent. La sfârșitul anilor '30, croitorul de primul rang, D. Ghelman, cu atelier la Chișinău, str. Broșteanu, nr. 43, fosta Cupecescaia, amplasat lângă Turnul de Apă, executa comenzi de piese vestimentare pentru bărbați

---

<sup>379</sup> Volan atașat la baza gulerului și desfășurat pe piept. Creat pentru bărbați, jaboul a fost adoptat de femei la mijlocul secolului al XIX-lea. După: *Les collections du Kyoto*. Costume Institute, Fashion, une histoire de la mode du XVIII<sup>e</sup> au XX<sup>e</sup> siècle, Taschen: Biblioteca Universalis, 2002, p. 636.

<sup>380</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare, pp. 117-129.

<sup>381</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, p. 52.

<sup>382</sup> CONDRAȚICOVA, L. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene, pp. 149-154.

<sup>383</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, p. 14.

<sup>384</sup> Haină de umăr pentru bărbați, simplă, îmbrăcată peste alte piese vestimentare. După: KYBALOVÁ, L.; HERBENOVÁ, O.; LAMAROVÁ, M. *Encyclopédie illustrée du costume et de la mode*. Gründ, p. 556.

<sup>385</sup> MNEIN. Nr. inv.: 15830.

după modelele făcute de el în colaborare cu academiile de croitorie de la Paris și Berlin”<sup>386</sup>. Structura costumului nemțesc, cusut de croitorii locali din pânză industrială, era constituită, de obicei, din 4 elemente: sacou căptușit cu material de culoare neagră, cu buzunare tăiate, mâneci cu manșete late, cu tipul de rever adaptat modei timpului; vestă cu guler răsfrânt, cu partea din față din pânză, iar partea din spate – din mătase de culoare neagră; pantaloni din pânză subțire, de culoare albastră; cartuz<sup>387</sup> din pânză de culoare albastră, căptușit cu mătase de culoare verde, cu cozoroc din piele, ca model servind costumul nemțesc, oferit în dar MNEIN, în anul 1903<sup>388</sup>. În anul 1940, vestimentația pentru bărbați, în capitală, era lucrată de croitorul A. Albuleț, diplomat și absolvent al *Școlii de Croitorie Lodeveze* din or. Paris, cu atelier amplasat pe str. Universității, nr. 37<sup>389</sup>. La Chișinău, funcționa și atelierul de croitorie al lui O. Feldman, de pe str. Ștefan cel Mare, nr. 100, care primea comenzi după ultimele modele la modă (A.3.32.). Precizăm că și denumirile atelierelor erau destul de concludente: *Vieneză, Mira, Micul Paris, Moda de mâine, Natan, Șic de Viena, Șic englez, Șic London, Mondial, Universala* ș.a., titluri specifice, în exclusivitate, pentru saloanele de vestimentație pentru bărbați<sup>390</sup>, chiar și numărul de croitori pentru bărbați (A.3.33.) net prelua asupra numărului de croitori pentru dame, la acea vreme<sup>391</sup>.

Blănurile erau lucrate, la Chișinău, de 12 blănării, la Bălți erau șase și una activa la Cetatea-Albă<sup>392</sup>. Întreprinderea *Atelier de blănărie B. Beloțercovschi*, cu reședința la Chișinău, str. Șmidt, nr. 123, /Regele Carol I, nr. 34, primea comenzi pentru articole de blănuri și deținea un sortiment variat de blănărie gata la prețuri convenabile<sup>393</sup>. Altă unitate comercială cu același profil din capitală, str. Alexandru cel Bun, nr. 102, *Blănăria I. A. Beloțercovschi*, înființată în anul 1897, deținea un stoc permanent de blănuri de import<sup>394</sup>. Magazinul de blănărie *B. M. Șpetner*, str. Alexandru cel Bun, Casele Primăriei, firmă înființată în anul 1869, avea un sortiment de articole de blănărie extrem de bogat. Un alt salon de blănuri aparținea lui U. Fih, str. Haralampie, nr. 65,

---

<sup>386</sup> CONDRATICOVA, L. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene, pp. 149-154.

<sup>387</sup> Chipiu de vară pentru bărbați, din piele sau țesătură, cu cozoroc. [online] [cit. 25.12.2018]. Disponibil: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc2p/254046>.

<sup>388</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-453.

<sup>389</sup> CONDRATICOVA, L. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene, pp. 149-154.

<sup>390</sup> Persoane politice și culturale; instituții; privesți; localități istorice și pitorești din orașele și județele Soroca, Tighina, Cetatea Albă, Chișinău Lăpușna, Bolgrad, Bălți. 1918–1943. Centrul Cultural ASTRA, jud. Cetatea Albă, 1927. [online] [cit. 25.04.2019]. Disponibil: [http://digitoool.bibnat.ro/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1253841.xml&dvs=1681747291008~502&locale=ro\\_RO&search\\_terms=&adjacency=&VIEWER\\_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY\\_RULE\\_ID=4&usePid1=true&usePid2=true](http://digitoool.bibnat.ro/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1253841.xml&dvs=1681747291008~502&locale=ro_RO&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&usePid1=true&usePid2=true).

<sup>391</sup> Ibidem.

<sup>392</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, p. 60.

<sup>393</sup> Ibidem, p. 55.

<sup>394</sup> Ibidem, p. 18.

care propunea diferite pelerine<sup>395</sup>, blănuri, boa<sup>396</sup> ș.a., articole de lux pentru reprezentanții elitei basarabene. În anul 1939, la Chișinău, funcționau zece întreprinderi de acest fel<sup>397</sup>. Dorința de a demonstra statutul social superior, rezultată din rivalitatea între clasele sociale în Basarabia, se impunea ca motiv de bază al urmării modei prin intermediul atelierelor de blănuri de lux.

Magazinele de încălțăminte au început să aibă o prezență impunătoare de peste 100 de unități în toată Basarabia, în orașele Chișinău, Bălți, Tighina, Cetatea-Albă, Cahul, Reni, Hotin, Ismail, Bolgrad, Leova, Orhei, Soroca<sup>398</sup>. În acest context, vom menționa marca de încălțăminte cehoslovacă *Bata* cu sucursale la București, Cernăuți, Brașov, Cluj, Satu-Mare, Sighet ș.a., care avea în perioada interbelică depozitul general pentru Basarabia situat la Chișinău, str. Alexandru cel Bun, nr. 65<sup>399</sup>. Magazinul *Bata* recepționa comenzi individuale cu descrierea culorii și a modelului dorit de client, iar în caz de inconveniență, marfa era primită înapoi, iar banii restituiți<sup>400</sup>. Magazinul lui M. Titinschaider din Chișinău, str. Pușkin, colț cu Alexandru cel Bun, nr. 36, deținea încălțăminte de primă calitate confecționată după ultimele modele ale celor mai mari centre din Europa și oferea servicii speciale pentru recepționarea comenzilor<sup>401</sup>. Magazinul de încălțăminte civilă și militară *Perepeșița*, furnizorul corp. 3 Armeană, str. Alexandru cel Bun, nr. 65, avea și un sortiment variat de încălțăminte gata din cele mai diverse și bune materiale. Se primeau comenzi din diferite piei exotice (șarpe, pantere), aur, argint, mătase, piei impermeabile etc. Erau propuse spre comercializare și cizme pentru ofițeri, bocanci pentru schiat și patinaj<sup>402</sup>. În 1940 erau 40 de magazine de încălțăminte la Chișinău<sup>403</sup>.

Cravatele, accesorii nelipsite din sistemul vestimentar bărbătesc de tip urban, erau lucrate de două ateliere care aparțineau lui Grinfeld, str. Haralampie, nr. 50 și lui Grinștein, str. Pușkin, nr. 48<sup>404</sup>. Pălăriile erau purtate atât de către bărbați cât și de femei<sup>405</sup> (A.3.34.), în mod pregnant pentru a sublinia deosebirile de statut social sau de rang. Ateliere și magazine de pălării erau deschise la

---

<sup>395</sup> Haină scurtă pentru dame care acoperă umerii, purtată de la mijlocul secolului al XVIII-lea până la sfârșitul secolului al XIX-lea etc. Termenul apare în secolul al XIX-lea pentru a desemna o centură întărită cu balene care servea la strângerea taliei. După: *Les collections du Kyoto. Costume Institute, Fashion, une histoire de la mode du XVIIIe au XXe siècle*. Taschen: Biblioteca Universalis, 2002, p. 638.

<sup>396</sup> Eșarfă lungă și îngustă din blană sau pene de struț. Deosebit de populară la apogeul perioadei romantice a secolului al XIX-lea și revenită din nou la începutul secolului al XX-lea. După: KYBALOVÁ, L.; HERBENOVÁ, O.; LAMAROVÁ, M. *Encyclopédie illustrée du costume et de la mode*. Gründ, p. 469.

<sup>397</sup> CONDRATICOVA, L. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene, pp. 149-154.

<sup>398</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, pp. 130-132.

<sup>399</sup> *Ibidem*, p. 4.

<sup>400</sup> Mărgăritare basarabene: *Revista lunară pentru folclor, artă poporană, chestiuni sociale, culturale etc., sfaturi și îndemnuri bune*, 1927, An. 1, Nr. 2, Oct., p. 53.

<sup>401</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, p. 33.

<sup>402</sup> *Anuarul Chișinăului pe anul 1940/ alcăt.: Al. Terziman și I. Kalughin*. Chișinău: Editura Arpid, 1940, p. 56.

<sup>403</sup> *Ibidem*, p. 84.

<sup>404</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, p. 102.

<sup>405</sup> Materiale de arhivă, UTM, Facultatea de Design.



Chișinău, Cetatea-Albă, Orhei<sup>406</sup>, unități specializate în sortimentul pentru dame erau în număr de 29 la Chișinău și una la Tighina<sup>407</sup>.

Magazinul de pălării și capele a lui I. Rozenbaum din Chișinău, str. Pușkin, nr. 27, colț Alexandru cel Bun, deținea un sortiment vast de pălării importate din străinătate și mai multe modele de capele gata sau lucrate la comandă<sup>408</sup>. Șepcile și pălăriile bărbătești, în capitală, erau lucrate de opt meșteri specializați<sup>409</sup>. Deoarece în costumul bărbătesc în loc de bretele au început să fie folosite centurile, acestea erau lucrate de nouă ateliere la Chișinău, patru la Tighina, câte unul la Soroca și Ismail<sup>410</sup>.

La Chișinău funcționau cinci ateliere de geamantane și articole din piele<sup>411</sup>. Fabrica *P. Tatar*, din Chișinău, str. Alexandru cel Bun, nr. 100, cu magazin pe str. Mihai Viteazul, lângă hotelul *Franța*, producea și comercializa poșete, portofele și săculețe pentru dame, *en gros* și *en detaile*<sup>412</sup>. În 1940 erau înregistrate deja 36 de pielării<sup>413</sup>.

Către 1940 municipiul Chișinău deja, în totalitate, domină activitatea economică a județului. Acesta ajunge cea mai mare aglomerare umană a țării, după București, – care concentra o bună parte din activitatea economică a provinciei de peste Prut<sup>414</sup>. Dorința și necesitatea de distincție socială, manifestată prin intermediul formelor expresive de vestimentație (adoptate mai întâi de clasa superioară), prin traseul parcurs, alunecând prin imitație de la o pătură socială la alta<sup>415</sup>, către 1940 ajunge definitiv în mediul rural. În perioada investigată constatăm că modificările care au afectat costumul popular au fost determinate, în mare măsură, de mecanismul modei, proces de transformare continuu cu tendință ciclică a preferințelor proprii membrilor societății în diverse domenii<sup>416</sup>, care a influențat în mod prioritar structura comportamentală a societății de tip urban, iar în mod secundar a celei de tip rural.

Premisa fundamentală a elaborării răspunsurilor pentru problema extinderii vestimentației citadine în Basarabia, în prima jumătate a secolului al XX-lea, o constituie considerația conform

---

<sup>406</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, p. 155.

<sup>407</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, p. 156; *Anuarul Chișinăului pe anul 1940*, p. 33.

<sup>408</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, p. 42.

<sup>409</sup> *Anuarul Chișinăului pe anul 1940*, p. 33, p. 88.

<sup>410</sup> *Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924*, p. 105.

<sup>411</sup> *Ibidem*, pp. 33-34.

<sup>412</sup> *Ibidem*, p. 24.

<sup>413</sup> *Anuarul Chișinăului pe anul 1940*, p. 88.

<sup>414</sup> *Enciclopedia României*. vol. I, 1938, p. 265. [online] [citată 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

<sup>415</sup> SIMMEL, Georg. *Fashion*. *International Quarterly*, 10 (1), octombrie 1904, retipărit în *American Journal of Sociology*, 62 (6), mai 1957, pp. 541-558, p. 133.

<sup>416</sup> Dicționar de sociologie, coord.: Raymond Boudon, Philippe Bernard, Mohamed Cherkaoui, Bernard-Pierre Lécuyer; trad.: Mariana Țuțuianu; completări privind sociologia românească: dr. Maria Larionescu. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009, p. 133.

căreia Revoluția Industrială și industrializarea, urbanizarea, migrația, inclusiv diversitatea culturală, schimbările în structura familiei, mediile noi de muncă, Primul Război Mondial, au dus la restructurarea economică și la majorarea producției industriale. Pe lângă aceasta, de importanță etnografică sunt și schimbările survenite în structura națională a orașului. Procesul de deznaționalizare a urbei, relatat în datele statistice, a contribuit la faptul că planurile contextuale de manifestare și funcțiile costumului popular, în marea lor majoritate, au fost preluate de vestimentația supusă oscilațiilor modei<sup>417</sup>, acesta a deschis căi sau circuite pentru asimilarea unor noi elemente străine în arta populară și, mai cu seamă, în costumul popular.

### **3.2. Profilarea și extinderea formelor alterate ale costumului popular**

Mai devreme am abordat subiectul extinderii vestimentației urbane în Basarabia, prin intermediul căruia să putem identifica atât procesul transformării prin descompunere a structurii portului din regiune, cât și piesele de amestec între costumul autentic și cel orășenesc. Dat fiind faptul că ideile și trăsăturile culturale călătoresc sau fuzionează, sunt transmise de la o zonă la alta și se distribuie prin intermediul migrațiilor, de-a lungul rutelor comerciale sau prin intermediul unor circuite bine planificate, în planul studiului conturării și dezvoltării aspectelor denaturate ale portului țăranesc, una dintre contribuțiile complementare acestui proces se referă la influența legislației țariste de peste un secol, care a marcat structura socială și aspectul satului<sup>418</sup>. Aceasta a condiționat modificarea în timp a statutului costumului țăranesc în regiune și, astfel, a început să fie purtat tot mai frecvent un costum care însuma elemente contradictorii. Basarabia, fiind supusă unor procese de colonizare și rusificare menite să modifice componența etnică a populației, a dobândit un peisaj destul de variat cu minoritari ruși, evrei, ucraineni, bulgari, germani, polonezi, țigani<sup>419</sup>, care alcătuiau aproape jumătate din locuitorii provinciei și aveau propriile practici vestimentare. Datorită faptului că populația autohtonă era concentrată mai mult în zona rurală, rămânând acolo net majoritară<sup>420</sup>, costumul arhaic, la fel și părțile lui componente, au continuat să dureze o perioadă în formule adaptate întregului, în contextele sociale, economice, politice și ideologice de început de secol XX, cu implicarea mai multor planuri concomitente de manifestare. Cercetările din domeniu, la fel atestă în acest sens, că în perioada de sfârșit de secol XIX cămașa populară bărbătească era lungă până la glezne, delicată, vrăstată cam cât o palmă, ca la prosoape; femeile purtau cămăși de tort care la gât și la poale erau cusute cu roșu și negru iar cele mai înstărite

---

<sup>417</sup> Materiale de arhivă, UTM, Facultatea de Design. Vestimentație de tip urban, 1943.

<sup>418</sup> ȚENOVICI, D.; BULGARU, E.; GUSTI, D.: cronologia vieții și operei / Amelia Costoiu, .... București: Editura Bibliotecii Centrale Universitare Carol I din București, 2014, pp. 20-21.

<sup>419</sup> Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897 г.

<sup>420</sup> Ibidem.

se înveleau în țol țesut; în opinci însă, către anii '30, umblau doar cei de peste 60 de ani<sup>421</sup>. Totuși, calea limitării manifestărilor etnice prin introducerea instituțiilor administrative rusești, către începutul secolului al XX-lea, a constituit un alt semn evident care a favorizat alterarea portului popular din Basarabia. În zona de centru a Basarabiei, în județul Lăpușna, spre exemplu, ca în majoritatea satelor moldovenești de deal, portul românesc a dispărut aproape în întregime: urme slabe în părțile dinspre Prut unde erau sate de clăcași. Aceștia purtau cioareci, opinci, suman, pălării de pâslă, iarna căciulă. Cu cât mergeai spre Nistru apare șapca cu cozoroc, un dar al stăpânirii rusești, ca și haina și pantalonii cumpărați de la oraș. Condițiile sociale au influențat, fără îndoială, portul oamenilor de aici<sup>422</sup>, iar conștiința națională a populației a început să fie influențată tot mai profund de germanizare, maghiarizare, rusificare<sup>423</sup>. Circulara privind costumul popular emisă de Mitropolia Basarabiei, explică în acest sens, următoarele: azi privim cu jale la costumele nemțești și rusești, ce poartă atât bărbații cât și femeile, mai ales în sate. Această îmbrăcăminte e străină de sufletul și de tradițiile noastre și nu e nici plăcută, dar mai ales se cumpără scump de pe piață și durează puțin de tot<sup>424</sup>. Datinile ca și limba au suferit, însă, mai puțin înrâuriri străine. Limba era aceeași ca și dincolo de Prut. Obiceiurile românești erau păstrate cu dragoste iar în serile de iarnă tineretul se aduna la șezători<sup>425</sup>. În afară de Hotin, și anume în satele de pe Prut, portul românesc, atât cel bărbătesc, cât și cel femeiesc, a dispărut din întreaga Basarabie. Cu excepția ciobanilor, rar se mai vedeau bătrâni în ȋțari sau pantaloni și cămăși albe – și aceasta când era vorba de o muncă de rând. Sumanul și căciula se mai păstrase. Din acest punct de vedere, greu puteai distinge pe un Lăpușnean, ca și pe oricare Basarabean, de un Rus<sup>426</sup>, portul românesc, curat și trainic lucrat de mâna gospodinelor, a fost înlocuit cu *rubăște*, *cartuzuri*<sup>427</sup>. În județul Soroca tradiția veche moldovenească a rămas vie, județ moldovenesc, în care conștiința națională s-a păstrat trează, – mult mai trează decât în județele învecinate. Datinile au rămas neatînse, numai portul s-a pierdut, în contact cu neamurile străine<sup>428</sup>. În județul Tighina, așezat în marginea de Răsărit a țării, de remarcat că și în acest județ, ca ocupație casnică feminină, era în totală scădere tot ce ține de industria lânii. Folosirea războaielor de țesut devenise tot mai rară, dat fiind și faptul că portul strămoșesc, bărbătesc și femeiesc, a intrat definitiv în domeniul amintirilor

---

<sup>421</sup> *CORNOVA 1931*. Dimitri Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011, pp. 235-236.

<sup>422</sup> Enciclopedia României, vol. I, 1938, p. 264. [online] [citată 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

<sup>423</sup> NOROC, L. *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918–1940)*, p. 8.

<sup>424</sup> Mitropolia Basarabiei, Arhiepiscopia Chișinăului, Secția Administrativă, Nr. 11438, Chișinău, 1938, Octombrie, 1.

<sup>425</sup> *Enciclopedia României*. vol. I, 1938, p. 264. [online] [citată 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

<sup>426</sup> Enciclopedia României, vol. II, 1938, p. 265. [online] [citată 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

<sup>427</sup> *CORNOVA 1931*. Dimitri Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011, p. 587

<sup>428</sup> Enciclopedia României, vol. II, 1938, p. 419. [online] [citată 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

cele mai vechi generații. Dacă din punct de vedere al portului cineva nu ar putea deduce originea etnică a locuitorilor Tighinei, în schimb sufletul lor, graiul lor, îi arată și pe ei că sunt autentici moldoveni<sup>429</sup>. Analiza statistică de mai sus a unui număr suficient de mare de cazuri de influență a altor etnii asupra portului popular, chiar dacă sunt factori accidentali, oferă o înțelegere de ansamblu despre planurile contextuale de manifestare a portului popular, ieșind în evidență tendințele de reducere a lor.

Revenind la prima problemă, cea referitoare la apariția modei orașului și a materialelor industriale, trebuie să remarcăm că schimbarea aspectului costumului țărănesc s-a datorat, de asemenea, influenței vestimentației nobilimii și a burgheziei în perioada respectivă de timp. Încă de prin 1870, trebuia un mazil să fie mai mult decât bătrân, ca să se poarte încă pe de-a-ntregul în costumul popular; iar la femei, abia despre țărânci mai erau vești care să le arate îmbrăcate astfel în această vreme<sup>430</sup>. Populația își procura cele necesare traiului și prin alte mijloace, inclusiv prin plecarea la muncă în zona urbei. Astfel, zona de centru, urba dar și suprafețele adiacente ei au generat veșmintele de origine orășenească (A.3.35.) care și-au profilat propria factură și au pătruns treptat în structura complexă a costumului popular<sup>431</sup> (A.3.36.). Pentru zonele rurale expuse urbanizării există atestări care adevăresc pentru momente îndepărtate, abia la sfârșit de secol XIX, altele, pentru date mai îndepărtate, existența costumului sau cel puțin a unor piese (A.3.37.) din costumul popular<sup>432</sup>. Drept urmare, începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, întâlnim un costum definit prin îmbinarea pieselor de port arhaic cu elemente de tip urban. Treptat și obiectele de manufactură, produse de meșterii specializați, au cedat în fața pânzeturilor și a pieselor de îmbrăcăminte fabricate pe scară largă, fapt ce a condus la înlocuirea materiei prime, a croiului de bază, a câmpurilor compoziționale, a modului de ornamentare și a cromaticii costumului țărănesc. Abia se mai ținea amintirea cămeșilor de bumbac, până-n brâu, cu poala, stanele de cânepă. De când a ieșit *america, pânză galbenă*, de prin 1872–1874, făceau și poala din materie cumpărată<sup>433</sup>. Una dintre cauzele mutațiilor care au marcat costumul popular din Basarabia în prima jumătate a secolului al XX-lea se datorează convingerii că tot ce vine din zona urbei e mai decent din punct de vedere al statutului social. Influențele reciproce de la sat la oraș, în mod special însă de la oraș la sat, au generat emigrări masive a sătenilor către urbă, sau în

---

<sup>429</sup> Enciclopedia României, vol. II, 1938, p. 465. [online] [citată 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

<sup>430</sup> *CORNOVA 1931*. Dimitri Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011, p. 239.

<sup>431</sup> Materiale de arhivă, UTM, Facultatea de Design. Vestimentație de tip urban care s-a extins în zonele rurale la începutul secolului al XX-lea.

<sup>432</sup> *CORNOVA 1931*. Dimitri Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011, p. 235.

<sup>433</sup> *Ibidem*, pp. 235-236.

căutarea unui statut social mai bun, sau din alte considerații sociale. Astfel o mare parte din locuitorii satelor au început să-și schimbe pe zi ce trece portul, cu atât mai mult că au început să se răspândească straiile târgovețești; femeile au început a-și face mai degrabă unele, bărbații mai încet<sup>434</sup>. În provincie, în decursul acestei perioade, marea mulțime a femeilor purta haine largi jos și strânse în talie, un fel de medie a tuturor modelelor dintre 1890 și 1915<sup>435</sup>. Chiar și bătrânele de 80 de ani au avut în tinerețe fuste crețe și cu poale largi (că era materia ieftină), luate din târg<sup>436</sup>. Cămășile de bumbac și fusta de *unicoton* erau purtate încă din secolul al XIX-lea, țăranii dacă aveau o fustă de *unicoton* o țineau pentru biserică<sup>437</sup>. Tot la sfârșit de secol XIX, se purtau încă în sat, de către fetele și nevestele de boieri, fuste lungi, largi, în formă de clopot, puse pe arcuri subțiri de oțel: *crinolinelor*<sup>438</sup>. Replicile vestimentației citadine erau lucrate la atelierele de profil sau de croitoresele care au absolvit o școală de modiste la Chișinău și au revenit în sat să facă haine mai speciale<sup>439</sup>. Astfel, țăranșii și mazilițele au început să se îmbrace la modă, hainele de purtat în sat și le făceau la croitorii locali, cele de sărbătoare, dacă voiau să se deosebească, la Chișinău, la Iași ori la Bălți, imitând hainele preteselor, învățătoarelor<sup>440</sup> ș.a. Modelul fustelor, în timp, a fost redus ca volum, fiind purtată cel mai frecvent una cu clini, de lungime mai scurtă, mai strâmtă<sup>441</sup>, s-au purtat și rochii mai sus de genunchi pentru că așa a venit moda de la oraș<sup>442</sup>, rochia scurtă cloș și rochia cu falduri<sup>443</sup>. În sensul adoptării țesăturii pentru un model sau altul aflăm că se purta pânză, cit, mătasea lansată de fetele mai bogate ale satului, stofe înflorate, stofele roșii, albastre sau liliachii după ultimele tendințe ale modei<sup>444</sup>. În consecință, femeia de la sat, asimilând tiparele stabilite de clasele superioare și imitându-le, începe să se îmbrace în portul obișnuit al femeilor de vârsta ei, port în care se îmbinau, într-o formă hibridă, elementele autohtone cu influențele orășenești<sup>445</sup>. În satele afectate de urbanizare nu se țeseau decât lăicere și țoluri. Țeseau țol și tăiau o bucată de-și făceau catrințe, purtate uneori iarna pe sub fustă, se încingeau cu brâu de lână, îmbrăcau cămașa de tort fără nasturi, puneau două cordele și înnodau, numai țăranii<sup>446</sup>. De altfel războiul de țesut, deseori era introdus în casă numai când gospodina avea de lucru; altminteri, el

---

<sup>434</sup> Ibidem, p. 239.

<sup>435</sup> Ibidem, p. 236.

<sup>436</sup> Ibidem, pp. 235-236.

<sup>437</sup> Ibidem, p. 541.

<sup>438</sup> Ibidem, pp. 235-236.

<sup>439</sup> Ibidem, p. 543.

<sup>440</sup> Ibidem, p. 236.

<sup>441</sup> Ibidem, p. 540.

<sup>442</sup> Ibidem, p. 542.

<sup>443</sup> Ibidem, p. 541.

<sup>444</sup> Ibidem, p. 542.

<sup>445</sup> Ibidem, p. 175.

<sup>446</sup> Ibidem, p. 541.

stătea demontat în căsoaie<sup>447</sup>. Bărbații nu prea și-au schimbat modelul, se mai purtau cu pufoaică și suman de lână cu talie, crăpat în cusăturile laterale, de model vechi, cu izmene dar și cu pantaloni<sup>448</sup>. În vestimentația pentru bărbați, în provincie, în zonele care manifestau tendințe de urbanizare, s-a extins surtucul<sup>449</sup> cu poală dreaptă de origine urbană și ”jichețica”<sup>450</sup>, piesele fiind lucrate de croitorii specializați de la sat. Nu era suficientă, însă, intenția femeilor și a bărbaților de a vrea să se poarte după model, adică după modă, trebuiau să dispună și de surse financiare în acest sens, deoarece era necesar să cheltuiești mult ca să te porți bine<sup>451</sup>. Persoanele vârstnice, chiar dacă adoptau costum din pânză de casă, pentru că erau bătrâni și puteau fi mai urât înțoliți<sup>452</sup>, aveau ambiția ca copiii să umble cât mai orășenește îmbrăcați, văzând în acest fapt un semn al deosebirii de prostime<sup>453</sup>. Îmbrăcămintea pentru copii era, în cea mai mare parte, procurată la târg pentru că ei refuzau să-și facă rufărie sau îmbrăcămintea din pânză de casă. De altfel, însăși părinții găseau legitim acest refuz, întrucât nimeni din cei tineri nu se mai îmbrăca cu lucruri de casă<sup>454</sup>. În altă ordine de idei, multe tinere își schimbau portul țăranesc când începeau să meargă la joc, pentru că le râdeau fetele<sup>455</sup>. Influențele orașului și mentalitatea că tot ce vine din zona urbei e mai bun, au formulat deprinderile când populația satelor, mai ales tineretul, au ajuns sensibili chiar la fluctuațiile anuale ale modei.

În ceea ce urmează ne vom opri mai în detaliu asupra unor descrieri relevante pentru analiza extinderii formelor de vestimentație orășenească în zonele sătești, făcute în timpul campaniei de strângere a materialului monografic din mediul rural, organizată de Dimitrie Gusti la Cornova, județul Orhei, regiunea Codrului, pe valea Culei, sat situat la 60 km de capitala județului, la 25 km de calea ferată și la 8 km de târgușorul Vlad. Cadrul se referă la o ladă în care se păstra îmbrăcămintea obișnuită și rufăria, a cărei inventar era următorul: pentru fiică – două rochii, una de purtare și cealaltă de sărbătoare; o jachetă tricotată (cumpărată de la oraș), care i-a servit și ca palton iarna trecută, o pereche de pantofi, o pereche de galoși, două perechi de ciorapi - una de mătase vegetală, cealaltă de bumbac, un șirag de mărgele, patru cămăși de *americă*, o pereche de

---

<sup>447</sup> Ibidem, p. 167.

<sup>448</sup> Ibidem, p. 541.

<sup>449</sup> AEIPC, 1980, zilnic, practica etnografică Sali N. Costumul barbatesc. digit.pdf [online] [cit. 08.12.2024]. Disponibil:

<https://arhivaetnografica.ich.md/sites/default/files/103.%20AEIPC%201980%20zilnic%20practica%20etnografica%20Sali%20N.%20Costumul%20barbatesc.%20digit.pdf>

<sup>450</sup> *CORNOVA 1931*. Dimitrie Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011, p. 540.

<sup>451</sup> Ibidem, p. 542.

<sup>452</sup> Ibidem, p. 186.

<sup>453</sup> Ibidem, p. 175.

<sup>454</sup> Ibidem, p. 186.

<sup>455</sup> Ibidem, p. 541.

pantaloni groși, pentru iarnă, făcuți din *baică*, și două basmale de cap, una mai groasă și cealaltă subțire; pentru băiat: două rânduri de haine – una de purtare și cealaltă de sărbătoare, ambele cumpărate de la oraș, o pereche de ghete, o pereche de galoși, trei perechi de ciorapi, o șapcă de postav, patru cămăși de stambă, cumpărate de la oraș, și patru perechi de pantaloni de *americă*; pentru femeie: două rochii făcute din material cumpărat de la oraș, o pereche de ghete, o pereche de ciorapi de bumbac, patru șalinci (basmale), dintre care trei pentru purtat zilnic și una de sărbătoare, și trei rânduri de rufe pentru corp<sup>456</sup>. Constatarea noastră în explicarea cadrului atestat în timpul campaniei monografice de la Cornova este că vestimentația orășenească a început să se implice tot mai activ pe planurile în care se manifesta costumele populare, care erau mult mai puțin, sau deloc, la pas cu moda. Astfel, costumele de tip urban începe să acopere și să se implice în mai multe planuri concomitente de manifestare a portului popular cum ar fi câmpul cotidian, cu implicarea funcțiilor utilitare, și cel sărbătoresc sau a riturilor de trecere, cu funcții corespunzătoare actului sărbătoresc, ritualic sau ceremonial. Vestimentația orășenească devine mecanism activ al vieții sociale, ajunge să fie corelată cu normele și regulile conviețuirii sociale ale oamenilor de la sat și înlocuiește treptat portul țărănesc. Ea nu deține caracteristica de marcă locală, regională sau zonală în cadrul contactelor între locuitorii din areale diferite, în schimb capătă una nouă – vestimentație de oraș supusă fluctuațiilor modei.

Totuși, în pofida faptului că, după cum lesne se poate observa, în mai toate județele Basarabiei vechiul port a dispărut aproape complet sau a fost modificat până la nerecunoaștere, datinile, în schimb, erau încă vii<sup>457</sup>, iar acolo unde practicile vestimentare arhaice mai erau perpetuate cămășile de cânepă erau frecvente, produsele de fabrică se întâlneau, chiar duminica, numai sub forma bluzelor bărbătești ieftine, cumpărate gata, sau a fustelor largi și a cămeșilor strânse, la femei; atât casele, cât și îmbrăcămintea erau mai tipice, mult mai puțin diferențiate<sup>458</sup>.

În fapt, pentru a înțelege complexitatea proceselor de urbanizare ale perioadei vizate în Basarabia menționăm că atât în grupuri familiale restrânse cât și în mentalitatea generală a satului, forme de viață de suprafață – îmbrăcămintea, distracție, limbaj etc. – suferă radicale transformări sub presiunea influențelor exterioare, pe când trăsături de mentalitate privind problematica intimă a atitudinii față de viață rămân mai departe claustrate în formele spiritualității autohtone<sup>459</sup>. Astfel,

---

<sup>456</sup> *CORNOVA 1931*. Dimitri Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011, p. 167.

<sup>457</sup> Enciclopedia României, vol. II, 1938, p. 325. [online] [citată 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

<sup>458</sup> *CORNOVA 1931*. Dimitri Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011, p. 237.

<sup>459</sup> *Ibidem*, p. 195.

au luat forme orășenizate, în primul rând, îmbrăcămintea, distracțiile, limbajul și apoi cântecele, socotite nu ca distracții, ci ca emanări ale spiritualității locale<sup>460</sup>.

Afirmațiile de mai sus sunt susținute de date de teren cu privire la faptul că, din prima jumătate a secolului al XX-lea în planul contextual ritualic, regăsim tot mai frecvent două tipuri de costum, costumul popular lucrat în cadrul gospodăriei țărănești și cel hibrid, cu disfuncții la nivelul materialului și a tehnicilor de cusut sau de brodat.

Costumul femeiesc de sărbătoare care s-a pretat tendințelor de modificare, avea cămașa lucrată din pânză de casă, fără poale, cu ornament geometric situat pe piept, spate și mâneci; modelul era bogat brodat în tehnica cruciuliță simplă cu fire de culoare neagră, galbenă și paiete. Cătrința era confecționată din țesătură de bumbac de fabrică de culoare neagră, țesută cu fire de aur și argint, cu ornament geometric. În acest context vom exemplifica printr-un costum popular femeiesc, cu o cămașă (42×56 cm) care a fost brodată în anul 1930 de F. Pilarina, rn Leova. Cătrința (78×124 cm) a fost cumpărată de posesoare de la Chișinău, în același an. Costumul a fost expus la Expoziția Republicană de Artă Populară de la Chișinău în 1959, posedă valoare științifică și muzeală, fiind un exemplu de broderie de un înalt nivel artistic<sup>461</sup>. Transformările identificate de noi țin de faptul că lâna folosită pentru piesele complementare obligatorii începe să fie înlocuită cu ață de bumbac de fabrică sau/și substituită cu fir de lurex.

Schimbările afectează, la fel, și costumul masculin. Am identificat varianta de tip hibrid care avea cămașa cu stanii croiți dintr-o foaie de pânză de cânepă țesută în gospodărie; gulerul drept din pânză industrială se încheia pe un nasture; tăietura gurii, în față, era întărită cu bantă îngustă pusă pe trei nasturi, la fel din material de fabrică; mâneca cu pavă, la extremitatea de jos era strânsă pe manșetă; cămașa nu avea decor brodat; pantalonii largi erau confecționați din material de fabrică, în acest context înscriindu-se un costum popular bărbătesc, confecționat la sfârșitul anilor '30 în satul Sîngera, rn Anenii-Noi<sup>462</sup>. Formele de amestec, în acest caz, țin de combinarea pânzei lucrate în gospodărie cu materiale de fabrică, obținute din comerț.

Astfel, în concurența continuă cu noi tipuri de țesături de fabrică, vestimentație de modă orășenească, către mijlocul secolului al XX-lea, costumul arhaic devine tot mai fragil și mai slab integrat în social și începe să fie afectat de alte sisteme ale societății care s-au suprapus și s-au întretăiat cu el. Sistemul vestimentar arhaic și elementele sale componente interacționează diferit cu ele și astfel acestea îl modifică și îl descompun în mod diferit. Această tendință dezvoltă diferite presiuni la nivelul structurii costumului popular iar disfuncțiile apărute sunt strict orientate spre

---

<sup>460</sup> Ibidem, p. 195.

<sup>461</sup> MNEIN. Nr. inv: 5638.

<sup>462</sup> Materiale de teren ale autorului, informator U.M., a.n. 1962, s. Sîngera, rn Anenii-Noi.



satisfacerea noilor cerințe funcționale. În aceste circumstanțe, sub raportul funcționalității, în timp, costumul popular dezvoltă schimbări la nivel structural deoarece începe să nu corespundă modificărilor survenite în modul de viață a locuitorilor din Basarabia.

Ca urmare a documentării inițiate în muzee și în teren am identificat caracteristici care denotă disfuncții apărute la nivelul pânzei pentru cămășile femeiești. Acestea se referă la faptul că cămășile de in<sup>463</sup> sau de bumbac<sup>464</sup>, lucrate în gospodărie, dezvoltă variante de tip hibrid în structura cărora începe să fie alterată tot mai frecvent particularitatea care ține de divizarea lor în două părți – partea de sus (stanul) și poalele. Ca o influență a industrializării (A.3.38.) s-a generalizat tradiția de a înlocui pânza de casă pentru stanul sau poalele cămășii cu material de fabrică<sup>465</sup>. Exemplarele analizate confirmă faptul că în prima jumătate a secolului al XX-lea varianta cămășii încrețite la gât (lungimea cămășii era de 115 cm) avea stanul croit din pânză de bumbac de fabrică de culoare albă, mânecile și poalele – din pânză de cânepă țesută în gospodărie, gulerul cămășii era îngust, cu ornament geometric în culori de albastru, roșu, brun, și era decorat pe la margine cu dantelă, avea sistem de închidere pe un nasture, mâneca cu pavă era formată din trei registre – altiță, încreț, râuri, cu ornament vegetal stilizat în culori de roșu, albastru-deschis, albastru-închis; mânecile erau strânse pe manșete, decorate cu ornament vegetal stilizat în culori de albastru, roșu, brun, erau cu sistem de închidere pe doi nasturi<sup>466</sup>. Descrieri enunțate trebuie să adăugăm constatarea că cămașa femeiască încrețită la gât, considerată într-o perspectivă evolutivă continuă, ne demonstrează că preocuparea decorativă a purtătoarelor s-a oprit asupra caracterului industrial al pânzelor, păstrând însă morfologia și structura ornamentelor, cu trimitere la esteticul și valoarea registrului format din altiță, încreț, râuri<sup>467</sup>. O altă constatare este că, începând cu secolul al XX-lea, peste poale se purta fusta și șorțul iar odată cu generalizarea fustei, portul poalelor s-a restrâns.

Concomitent cu cămașa arhaică, în circuitul vestimentar, încă de prin anul 1915, cămașa bărbătească de uz cotidian din pânză de bumbac de fabrică, cu nasturi, decorată cu dantelă de fabrică, este purtată pretutindeni, ca exemplu fiind cămașa bărbătească confecționată în anul 1917 în rn Ștefan-Vodă<sup>468</sup>. În pofida faptului că erau confecționate din pânză industrială de bumbac, cămășile bărbătești în majoritatea cazurilor, continuă să fie asamblate cu ajutorul cusăturilor

---

<sup>463</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv: E-262.

<sup>464</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv: E-268.

<sup>465</sup> MNEIN. Nr. inv: 19105. Cămașă cu stanii din pânză de bumbac țesută în gospodărie, poalele din pânză de bumbac de fabrică, confecționată în anii '20, în s. Costuleni, rn Ungheni.

<sup>466</sup> Materiale de teren ale autorului, informator S.E., a.n. 1950, s. Crocmaz, rn Ștefan-Vodă.

<sup>467</sup> Materiale de teren ale autorului, Informator B.M., a.n. 1945, s. Sarațica-Nouă, rn Leova.

<sup>468</sup> Materiale de teren ale autorului, informator B.M., a.n. 1955, or. Ștefan-Vodă.

manuale, în acest context este elocventă cămașa bărbătească, confecționată în anul 1939, în Anenii-Noi<sup>469</sup>. În alte cazuri, la sfârșitul anilor '30, urmărim tendințe de natură inversată, cămașa bărbătească confecționată din pânză de bumbac, țesută în gospodărie, avea broderia realizată prin aplicarea de tighele mecanice cu ajutorul mașinii de cusut, gulerul era tivit cu pânză de fabrică. Erau purtate cămăși bărbătești, confecționate atât din pânză de casă, cât și din pânză de fabrică (bumbac), cu câmp ornamental brodat manual în punct de cruciuliță. În perioada anilor '30 cămășile de tip hibrid lucrate din pânză de fabrică (creton) își găsesc rostul, de asemenea, în cadrul riturilor de trecere pentru a fi dăruite mirelui, nașului sau socrului, după cum este cămașa pentru mire, confecționată în în Ciadîr-Lunga<sup>470</sup>.

O variantă a cămășii drepte, care în procesul evolutiv a suferit în croi influența urbei și s-a generalizat atât în sistemul vestimentar femeiesc cât și cel bărbătesc, este cămașa cu platcă. În portul femeiesc cotidian și de sărbătoare cămașa cu petic sau cămașa cu platcă (A.3.39.) a apărut din a doua jumătate a secolului al XIX-lea prin intermediul unor sate din zona de centru<sup>471</sup> (A.3.40.), după care s-a generalizat în zonele de nord<sup>472</sup> (A.3.41-A.3.42.) și cele sudice<sup>473</sup> (A.3.43-A.3.44.). Pentru zilele de lucru ea era brodată cu o fâșie îngustă, care înconjura platca din patru părți.

Piese de port sărbătorească și de ritual, ca parte a obiceiurilor legate de căsătorie, văzute de etnologi și antropologi drept importante documente de istorie socială, depășeau, prin amploarea și varietatea acțiunilor, celelalte manifestări din viața satului<sup>474</sup>. Consemnăm că cămașa femeiască cu platcă era îmbrăcată și în cadrul sărbătorilor, și se confecționa din pânză de bumbac de culoare albă, țesută în gospodărie, cu stanul din pânză de calitate mai bună, cu poalele din una mai aspră. Era tipul de cămașă croită din trei lați, cu fața și spatele prinse de sub platcă, cu guler drept, cu cusătură manuală, după cum putem observa la un model confecționat la începutul anilor '30 ai secolului al XX-lea, în s. Zăicani, în Rîșcani, proprietară A. Bocșinca.<sup>475</sup> Conform datelor

---

<sup>469</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare, pp. 117-129.

<sup>470</sup> Ibidem.

<sup>471</sup> Materiale de teren ale autorului, informator T.L., a.n. 1955, mun. Chișinău; MNEIN. Nr. inv: 18774. Cămașă femeiască cu platcă, cu stani din bumbac și poalele din cânepă, confecționată în gospodărie în anii '30 în s. Brăviceni, Orhei; MNEIN. Nr. inv: 19191. Cămașă femeiască cu platcă, cu stani din bumbac, poalele din cânepă, confecționată în gospodărie în anii '30, sec. XX, s. Țîghira, în Ungheni.

<sup>472</sup> MNEIN. Nr. inv: 18615. Cămașă femeiască cu stani din bumbac și poalele din cânepă, cu platcă dublă, confecționată în gospodărie în s. Fetești, în Edineț; MNEIN. Nr. inv: 18622. Cămașă femeiască fără poale din bumbac, cu platcă dublă (partea de dedesubt din cânepă), confecționată în gospodărie în s. Trinca, în Edineț.

<sup>473</sup> MNEIN. Nr. inv: 19791. Cămașă femeiască cu platcă confecționată în gospodărie în anii '50, în s. Ermoclia, Ștefan Vodă; MNEIN. Nr. inv: 19793. Cămașă cu platcă, cu stanii din pânză de bumbac țesută în gospodărie, poalele din pânză de bumbac de fabrică, confecționată în anii '50, sec. XX, s. Ermoclia, în Ștefan Vodă.

<sup>474</sup> POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*, p. 139.

<sup>475</sup> MNEIN. Nr. inv: 16888.

muzeistice, în anii '30, de sărbători, cămașa cu platcă<sup>476</sup> era purtată cu fustă (A.3.45-A.3.46.). Etalată în cadrul riturilor de trecere ea se caracteriza prin dispoziția aparte a motivelor ornamentale, se decora cu broderie mai opulentă și mai variată. Am identificat că cămașă femeiască cu platcă de nuntă avea stanul de bumbac iar poalele de cânepă, era cu platcă dublă, cu răscoitura gâtului de formă rotundă, cu mâneca dreaptă, cu pavă, cu fața și spatele prinse de sub platcă, din față pânza pentru stan avea ornament țesut în culori de albastru și brun-deschis, pe platcă, din ambele părți, pe stan, erau brodate motive fitomorfe. Un exemplu elocvent în acest sens este piesa confecționată în s. Fetești, Edineț, piesa a aparținut lui G. Ocrain<sup>477</sup> (A.3.47.). Era perpetuat în continuare și obiceiul de a pregăti în casa miresei cămașa soacrei și a socrului, darurile ce urmau a fi închinat la masa mare. Ca exemplu ne poate servi un model de cămașă femeiască cu platcă, cu structura alterată, confecționată în anul 1940 în s. Brezoaia, rn Ștefan Vodă. Este vorba de cămașa soacrei, cu gura cămășii de formă pătrată, cu platca decorată de-a lungul perimetrului cu ornament vegetal stilizat, brodat cu fire negre și roșii, cu stani – din pânză fină, subțire de bumbac, țesută în gospodărie, stani având înserați pe linia de simetrie două dungi verticale, dreptunghiulare, din material de fabrică, brodate cu fire albe; poalele sunt de cânepă; mâneca, care se îngustează treptat, se termină cu o manșetă lată, fixată pe trei nasturi din sticlă de culoare liliachie, brodată cu ornament vegetal<sup>478</sup> (A.3.48.).

Plecând de la aceste descrieri, putem afirma că în prima jumătate a secolului al XX-lea coexistau deja trei tipuri principale de cămăși femeiești: cămașa dreaptă, cămașa încrêțită la gât și cămașa cu platcă, purtată în plan cotidian și sărbătorec, de proveniență mai recentă, care s-a generalizat în sistemul vestimentar femeiesc<sup>479</sup> (A.3.50-A.3.51.).

Și în portul bărbătesc din tipul de bază a cămășii drepte, care în secolul al XX-lea se mai întâlnește doar în unele sate din raioanele nordice, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea a derivat cămașa cu platcă, de influență urbană, prin caracteristicile obținute mult mai bine adaptată unei ținute de lucru și care, de asemenea, a păstrat silueta cămășii drepte, dar a modificat structura acesteia. Schimbările evolutive care au marcat cămașa dreaptă pentru bărbați conțin două componente esențiale. Prima ține de faptul că pe dedesubt, la spate și umeri, cu scopul de a-i oferi mai multă rezistență la uzură, cămașa începe să fie dublată la umăr cu inserții de formă dreptunghiulară, cusute pe linia de bătătură. Alta se referă la apariția unei părți croite deja separat,

---

<sup>476</sup> MNEIN. Nr. inv: 18599. Cămașă femeiască de sărbătoare, cu stani din bumbac și poalele din cânepă, cu platcă dublă, confecționată în gospodărie în s. Trinca, Edineț; MNEIN. Nr. inv: 18600. Cămașă femeiască de sărbătoare, cu stani din bumbac și poalele din cânepă, cu platcă dublă, confecționată în gospodărie în s. Trinca, rn Edineț.

<sup>477</sup> MNEIN. Nr. inv: 18628.

<sup>478</sup> MNEIN. Nr. inv.: 19804.

<sup>479</sup> Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie „Dimitru Scvorțov-Russu”, or. Călărași.

care acoperă umerii, platca de formă dreptunghiulară răscoită la gât de care, prin încrețire, se prind stanii și mânecile. Gulerul urmează modelele de tip urban și devine răsfrânt. Mai târziu dispar și crețurile, mâneca se strânge pe manșetă, cămașa luând aspectul celei clasice de oraș. Sistemul de închidere este cu nasturi, uneori colorați, care capătă astfel funcție de decor. Această ultimă variantă a cămășii drepte, cămașa cu platcă de influență urbană, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui al XX-lea, are cea mai largă răspândire în tot teritoriul cercetat de noi, inclusiv în circuitul vestimentației urbane, în orașul Chișinău<sup>480</sup>. În primele decenii ale secolului al XX-lea, cămașa bărbătească arhaică și cămașa cu platcă coexistau în toate zonele țării. Mai târziu, cămașa dreaptă de tip tunică, atât femeiască cât și bărbătească, este întâlnită tot mai rar și este înlocuită cu alte variante, iar una dintre acestea ar fi cămașa cu platcă. Aceasta, vădind o înfruntare a canoanelor tradițional valabile, se remarcă, totuși, prin asigurarea noilor necesități practice-funcționale. Aici varianta morfologică a determinat, atât la cămașa femeiască, cât și la cea bărbătească, organizarea câmpurilor ornamentale în benzi relativ înguste, cele pentru sărbătoare, însă, conform tradiției, depășind cu mult necesitățile strict funcționale. Păstrând silueta cămășii drepte, dar modificând structura acesteia, cămașa cu platcă a asigurat trecerea treptată de la portul popular arhaic la cel hibrid, cu influențe urbane.

Cămașa *cosovorotca*, specifică mai mult vestimentației pentru bărbați, cu sistem de închidere pe partea stângă, de asemenea este o variantă din tipul de bază a cămășii drepte. Proveniența acestei particularități la sistemul de închidere este de dată mai recentă și poate fi asociată influențelor portului urban, elementele căruia erau purtate pe de-asupra cămășii. În perioada anilor '30, cămașa femeiască *cosovorotca* era confecționată la mașina de cusut, din trei foi de pânză industrială, avea platcă, era cu guler drept, era încrețită la răscoitura gâtului și la capul mânecii, în față avea sistem de închidere de tip *cosovorotca* pe șase nasturi, mâneca era cu pavă, cu manșetă, cămașa era brodată în tehnica cruciuliță simplă, cu motive geometrice florale și zoomorfe în culori de negru și roșu<sup>481</sup>. În anii '40 se purta cămașa bărbătească *cosovorotca* din pânză de bumbac țesută în condiții de casă, cu sistem de închidere pe partea stângă, cusută la guler cu pânză dublă, care întărea partea din față, cu câmp ornamental compus din motive florale<sup>482</sup>.

În costumul feminin și masculin procesul destrămării creației artistice autentice a continuat, inclusiv, prin intermediul pieselor care îmbrăcau corpul de la talie în jos. Măsurile practice supuse tendințelor de modificare, ca în cazul cămășilor, care au început a fi luate și pentru catrințe și fote, țin de faptul că foaia de pânza de casă a început să fie înlocuită cu cea de pânză industrială. În anii

---

<sup>480</sup> MNEIN. Nr. inv: 18119.

<sup>481</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare, pp. 117-129.

<sup>482</sup> Ibidem.

'20 ai secolului al XX-lea s-a purtat catrința de formă dreptunghiulară, din lână de fabrică, de culoare albă, cu câmpuri ornamentale brodate cu fir de aur. Astfel, această variantă a fost în uz până la cel de-al Doilea Război Mondial în zonele de Centru și Nord, fiind lucrată de meșteri specializați, s-a confecționat chiar și în școli, uneori era comercializată la iarmaroace, vorbim aici de o catrință confecționată în s. Vanțina, jud. Soroca, în anii '20 ai secolului al XX-lea, achiziționată de la N. Guțu<sup>483</sup>. Atelierele specializate, de asemenea, făceau la comandă catrințe de sărbătoare pentru diferite ocazii, din amestec de fir de mătase și bumbac, în culori de albastru și negru, cu ornament țesut cu fire aurii și argintii, organizat în câmpurile de jos și din partea dreaptă a poalelor, după cum ar fi catrința achiziționată de la A. Cârstea<sup>484</sup>. În anii '40 ai secolului al XX-lea, catrințele țesute în gospodărie, cu mărimea de 87×138 cm, din lână de culoare neagră, încep să fie decorate pe la margini cu dantelă de fabrică, după cum observăm în catrințele confecționate în s. Bulboaca, rn Briceni, achiziționate de la T. Dudciac<sup>485</sup>. Odată cu pătrunderea materialelor de factură industrială în țesutul catrințelor a avut loc schimbarea concepției cu privire la transformarea motivelor, ceea ce a condus la dispariția caracteristicilor constructive ale compoziției și ornamentului. Remarcăm faptul că unele variante de catrințe, mai recente, erau specifice doar zonei de nord, fiind lucrate din pânză de bumbac, cu dimensiunile de 174×91 cm, cum ar fi catrința țesută în s. Voloca în 1950–1955<sup>486</sup>. Ca obiect de port, în anii '50–'70, catrința se păstrează preponderent în raioanele de nord<sup>487</sup>, la fel și frânghiile care o susțin în talie<sup>488</sup>.

Fota era făcută din țesătură groasă, se îmbrăca mai mult la sărbători, cea de uz cotidian era lucrată din pânză industrială. Fota lucrată din material de fabrică, cu ornament geometric, vegetal, cu motive ca rombul, în interiorul căruia sunt țesute crenguțe cu flori, era brodată cu ață mulineu în culori acide de roz, verde, cafeniu, negru, pe linia laterală piesa era decorată cu panglică și mărgelile din sticlă, ca exemplu fiind o fotă achiziționată în or. Chișinău, de la L. Tomscăia<sup>489</sup>. Către anii '40 ai secolului al XX-lea, catrința și fota sunt aproape definitiv înlocuite cu șorțul și fusta de origine urbană.

Subvariantă a catrinței, șorțul<sup>490</sup>, țesut la război, inițial din lână, era de formă dreptunghiulară, alcătuit dintr-un lat, cu marginea de sus prinsă sub brâul îngust, se lega la spate cu baierile prinse de brâu, avea decor vrâstat vertical, la poale cu un registru cadrilat cu lățimea

---

<sup>483</sup> MNEIN. Nr. inv: 17902.

<sup>484</sup> MNEIN. Nr. inv: 17812.

<sup>485</sup> MNEIN. Nr. inv: 16835-1; Nr. inv: 16835-3; Nr. inv: 16835-4.

<sup>486</sup> MNEIN. Nr. inv: 6869.

<sup>487</sup> MNEIN. Nr. inv: 19616; Nr. inv: № 19617; Nr. inv: 20172; Nr. inv: 20174.

<sup>488</sup> MNEIN. Nr. inv: 20175 (a, b).

<sup>489</sup> MNEIN. Nr. inv: 5734.

<sup>490</sup> MNEIN. Nr. inv: 19796.

de 8 cm, cu buzunar pe dreapta, într-o gamă cromatică de negru, roșu, verde, ca exemplu fiind o mostră confecționată în prima jumătate a secolului al XX-lea, în s. Ermoclia, r. Ștefan Vodă. Această piesă care, începând cu secolul al XX-lea, s-a generalizat treptat în portul popular, în funcție de contactul mai puternic sau mai slab cu mediul urban, ulterior a fost confecționată din materiale de fabrică, a înlocuit catrința din față în raport cu dinamica adoptării materiei prime de proveniență industrială și, la fel ca acoperitoarele de cap (A.3.50.), a marcat statutul social și civil al purtătoarei, dat fiind faptul că era purtată după ce aceasta trecea în categoria femeilor căsătorite<sup>491</sup> (A.3.51.).

Pătrunsă în structura sistemului vestimentar femeiesc încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea prin intermediul orașului, fusta<sup>492</sup> (A.3.50-A.3.51.) este singura piesă a costumului femeiesc, după cum susține M. Bâtcă, care se abate de la canoanele portului popular, alcătuit, de regulă, din elemente de formă dreptunghiulară deschise, fără să fie unite printr-o cusătură. Ea este cunoscută sub diferiți termeni, dintre care cei mai răspândiți sunt cei de rochie. Ca obiect de port, s-a manifestat mai mult în zona de podiș, în Moldova extracarpatică și mărturisește despre structura sistemului vestimentar popular existent la femeile din zonele urbane și rurale de la începutul secolului al XX-lea și pe tot parcursul lui. Datele de teren demonstrează faptul că fusta pentru zi de lucru se țesea, la fel ca catrințele, din lână în culori naturale, deseori în carouri<sup>493</sup> (A.3.52.), era puternic încrețită în talie și pusă pe cordon. Se purta varianta de fustă de culoare albă, confecționată din două foi de pânză, încrețită în talie, cu poalele decorate cu dantelă de fabrică<sup>494</sup> și panglici de catifea de proveniență industrială, aplicate în benzi paralele la poale. Purtată, preponderent, de țărănci, ea mai era țesută din lână colorată sau cusută din mai multe foi de țesătură de proveniență industrială, unite între ele și încrețite în talie, ca dimensiune ajungând la 400×80 cm. La nord era țesută din lână de casă de culoare brună, cu lungimea de 77 cm, lungimea brăului – 80 cm, în această ordine de idei este convingătoare fusta ca piesă de port ce a aparținut lui E.A. Zaharciuc, în anul 1901<sup>495</sup>. În anii 1920, la sud, se purta fusta confecționată în condiții de casă, din lână de culoare neagră țesută în gospodărie, decorată la poale cu franjuri, după cum observăm la fusta achiziționată de la A. Patoglo, s. Giurgiulești, r. Vulcănești<sup>496</sup>. Atestăm și fusta cu lungimea de 87

---

<sup>491</sup> Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Complexului istorico-arhitectural Manuc Bey, Hîncești. Port popular femeiesc cu structura alterată format din cămașă, șorț, fustă și șal de culoare neagră cu ciucuri, începutul secolului al XX-lea.

<sup>492</sup> Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Complexului istorico-arhitectural Manuc Bey, Hîncești. Port popular femeiesc cu structura alterată format din cămașă, fustă și șal de culoare albă cu ciucuri, începutul secolului al XX-lea.

<sup>493</sup> Materiale de teren ale autorului, informator B.V, a.n. 1938, s. Sarațica-Nouă, r. Leova.

<sup>494</sup> Materiale de teren ale autorului, informator B.V, a.n. 1938, s. Sarațica-Nouă, r. Leova.

<sup>495</sup> MNEIN. Nr. inv: 6750.

<sup>496</sup> MNEIN. Nr. inv: 16251

cm și lățimea de 324 cm, din lână de culoare verde-deschis, încrețită puternic în talie, care la poale era decorată cu două rânduri de dantelă neagră, tivită cu o bentiță îngustă din satin negru, o asemenea fustă a fost purtată de D. Negruțu, s. Piatra, rn Orhei<sup>497</sup>. O altă variantă răspândită era fusta plisată, decorată la poale cu dantelă<sup>498</sup>, sau fusta de lână de fabrică de culoare neagră, deseori cu imprimeuri, încrețită în talie, strânsă la mașina de cusut în condiții de casă<sup>499</sup>. Fusta pătrunsă în portul de sărbătoare, cu lungimea de 71 cm și lățimea de 140 cm, era din lână țesută în gospodărie, de culoare brună, din șase clini, dintre care cinci – aveau ca decor dungi subțiri, orizontale, al șaselea clin, amplasat din partea din față, era fără ornament. O asemenea fustă era purtată doar de sărbători, ca mostră vom aduce piesa țesută în anii 1930, ce a aparținut lui I. Bodruc, s. Coporani, rn Leova<sup>500</sup>. Altă variantă de fustă de sărbătoare cu lungimea de 66 cm, lățimea de 150 cm, cusută în anii 1940, era de bumbac de fabrică de culoare albă, încrețită în talie, pusă pe un brâu care se lega la spate, avea poalele decorate cu broderie manuală în punct de cruciuliță, cu ornament vegetal în culori de albastru, roșu, verde, cafeniu, la marginea poalelor avea dantelă cu zimți în culori de alb și roșu; fusta era îmbrăcată pe sub rochie la sărbători, după cum observăm la fustă achiziționată în s. Rezina, rn Ungheni de la P. Arcan<sup>501</sup> (A.3.53.). În cadrul riturilor de trecere, către mijlocul secolului al XX-lea, piesa devine elementul esențial al ansamblului vestimentar femeiesc. Fusta de mireasă cu lungimea de 76 cm, cusută în anii 1940, confecționată din materiale de fabrică, bumbac și mătase de culoare portocalie, încrețită în talie, la poale decorată cu trei rânduri de panglică de mătase de culoare roz, este exemplificată printr-o ținută de mireasă achiziționată în s. Țîghira, rn Ungheni, de la I. Muntean<sup>502</sup> (A.3.54.). Tipul de fustă pentru tinere, pe larg răspândită atât în zona rurală, cât și în cea urbană până și după cel de-al Doilea Război Mondial, era confecționată din mătase de culoare neagră, cu croiul de tip soare, pusă pe bată, pe partea laterală, lângă sistemul de închidere – despicate. Un asemenea model este fusta de tip urban, confecționată în anul 1939, s. Basarabeasca, achiziționată de la A. Ciumeli<sup>503</sup>. Se purtau și fuste de tip hibrid, confecționate din pânză țesută în gospodărie, combinată cu material de tip industrial (procedeu identificat și la alte obiecte de port femeiesc și bărbătesc). La sud am atestat varianta cu lungimea de 70 cm și lățimea de 237 cm, confecționată din pânză de culoare albă în dungi de culoare brună, țesută în cadrul industriei casnice, încrețită în talie, cu volan masiv bordesit cu material de fabrică, brâul fiind confecționat, la fel, din material de fabrică. Un asemenea model reprezintă fusta

---

<sup>497</sup> MNEIN. Nr. inv: 4372.

<sup>498</sup> Materiale de teren ale autorului, informator V.A., a.n. 1940, s. Tabăra, rn Orhei.

<sup>499</sup> Materiale de teren ale autorului, informator B.M., a.n. 1955, or. Ștefan-Vodă.

<sup>500</sup> MNEIN. Nr. inv: 18261.

<sup>501</sup> MNEIN. Nr. inv: 19099.

<sup>502</sup> MNEIN. Nr. inv: 19109.

<sup>503</sup> MNEIN. Nr. inv: 19983.

confeccionată în prima jumătate a secolului al XX-lea, s. Văleni, rn Cahul<sup>504</sup>. La mijlocul secolului al XX-lea se purta și varianta de fustă cu lungimea de 71 cm și lățimea de 130 cm, din pânză de casă de culoare bordo, în talie strânsă în cute, la poale – decorată cu panglică din satin, o astfel de fustă a fost confeccionată în s. Văleni, rn Cahul, la mijlocul secolului al XX-lea<sup>505</sup>. La sud s-a purtat fustă cu lungimea de 91 cm și lățimea de 123 cm, din pânză de fabrică, cu partea din față – dreaptă, în talie cu pense, la spate, în talie – strânsă în cute, pe părțile laterale și la spate, decorată cu panglică din satin, modelul de fustă fiind achiziționat în s. Giurgiulești, rn Cahul<sup>506</sup>. La următoarea etapă, din anii 1950, fusta începe să fie cusută doar din material de fabrică.

Îțarii, care formau cea mai frecventă piesă de port a costumului bărbătesc, cu modificări în croi, erau cusuți din pânză de casă sau industrială<sup>507</sup>, apoi, după Primul Război Mondial, au fost rapid înlocuiți cu pantaloni de tip urban.

Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, pe cap, femeile, purtau basmale pestrițe de mătase sau bumbac, legate sub bărbie<sup>508</sup>. Materialele de teren demonstrează faptul că din aceeași perioadă, datorită dezvoltării negoțului rural, care a început să cuprindă și produse de fabrică, s-au răspândit năframele industriale, care au pătruns treptat în costumul femeiesc<sup>509</sup>. Prin intermediul iarmaroacelor de la Iași, după primul război mondial, în zonele rurale influențate de industrializare, s-au răspândit șaluri lungi, nu foarte înguste, de culoare neagră, cu desen floral țesut, la capete cu ciucuri<sup>510</sup>. Erau purtate de sărbători mari, de Paști, de Blajini, Ispas sau de Crăciun și de duminică la biserică<sup>511</sup>. Varietatea acoperitorilor capului la bărbați era, la fel, amplificată de comerțul de la sate, care puneau în vânzare produse de tip industrial ale diferitor întreprinderi sau meșteri particulari. Bărbații au început să poarte chipiu militar de catifea neagră, decorat cu șnur de mătase de culoare galbenă<sup>512</sup>. Podoabelor specifice portului popular femeiesc, în timp, li s-a redus câmpul manifestărilor simbolice și de ritual, ele fiind depozitate în lăzile de zestre.

Meșteșugarii sătești, pielari, tăbăcari, cojocari, blănari, cizmari, curelari, mănușari, în pofida specializării și a calității produselor lor, aveau de întâmpinat tot mai multe apăsări impuse de meșterii și croitorii de la oraș. Cercetările noastre relevă că, începând cu secolul al XX-lea, procesul de dezvoltare a acestor meșteșuguri, de evoluție a tehnicilor de confeccionare și adaptare

---

<sup>504</sup> Materiale de teren ale autorului, informator C.N., a.n. 1952, s. Văleni, rn Cahul.

<sup>505</sup> MNEIN. Nr. inv: 16179.

<sup>506</sup> MNEIN. Nr. inv: 16211.

<sup>507</sup> Materiale de teren ale autorului, informator B.M, a.n. 1943, s. Sarațica-Nouă, rn Leova.

<sup>508</sup> *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть I.* Издательство: Тип. Э. Веймара: СПб., 1862, pp. 460-461.

<sup>509</sup> Materiale de teren ale autorului, informator T.M., a.n. 1942, or. Chișinău.

<sup>510</sup> Materiale de teren ale autorului, informator T.M., a.n. 1942, or. Chișinău.

<sup>511</sup> Materiale de teren ale autorului, informator T.V., a.n. 1945, or. Chișinău.

<sup>512</sup> MNEIN. Chipiu. Piesă de port popular primită de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul din Rădăuți pe 05.03.1945: Nr. inv: E-360.



a produselor-marfă la condițiile de climă și de port, era influențat de costumul de tip urban. În pofida acestui fapt piesele meșteșugărești erau în continuare apreciate atât de populația rurală, cât și de citadini. Sumanul, care a cunoscut o evoluție îndelungată, era purtat ca îmbrăcăminte exterioară mai mult de către bărbați, în perioada rece a anului, și a deținut prioritate pe întreg teritoriul la început și mijloc de secol XX, după această perioadă, până în anii 1960, era folosit foarte rar și doar în unele sate. Se lucrau tot mai frecvent modele de sumane afectate de tendințe de modificare, de tip evazat, prin adăugarea clinilor laterali în partea de jos a poalelor, lucrate din lână de culoare brună, cu sistem de închidere pe un rând din trei nasturi, cu două buzunare, garnisite cu pânză de fabrică la guler, manșete, buzunare și poale. În acest context, vorbim de un suman confecționat în anii 1940, din lână toarsă și țesută în condiții de casă, îndesită apoi la Khatyn, lucrat de un oarecare Laikman în s. Tabani, r. Briceni<sup>513</sup>.

Am identificat, în continuare, un set mai extins de semne evidente ale alterării costumului popular cotidian și de sărbătoare din Basarabia. Astfel, cațaveica<sup>514</sup> era o piesă de influență orășenească, care pentru perioada rece a anului a dezvoltat varianta garnisită cu blană. Cațaveica era o haină, atât de uz cotidian cât și de sărbătoare<sup>515</sup>, purtată de femei și de bărbați până la al doilea război mondial. Varianta de sărbătoare, din cadrul costumului femeiesc, era căptușită cu blană, garnisită pe față cu blăniță mai prețioasă de aproximativ patru-opt centimetri lățime. Costumul femeiesc de iarnă se distingea, și el, prin cațaveică căptușită cu blană<sup>516</sup>. În opinia mai multor cercetători această piesă, regăsită în port încă de la mijlocul secolului al XIX-lea, era purtată inițial de femeile bogate, cea pentru zile de sărbătoare se confecționa din pânză industrială (catifea) iar pentru zile de lucru – din pânză de casă de culoare neagră, verde sau maro. Conform tipologiei propuse de Georgeta Stoica, și P. Petrescu<sup>517</sup>, cațaveica era scurtă până la genunchi, largă la șolduri, cu buzunare tăiate și clape; poalele acesteia pe o lățime de 10-15 cm erau dublate cu stambă roșie, în rest ea era căptușită cu blană de miel; părții din față și la gât i se adăuga o garnitură din blană de vulpe sau de miel; cațaveica făcea parte în mod obligatoriu din zestrea fetei.

Altă piesă de factură urbană pătrunsă în portul popular era anteriul. Unele variante de anteriori confecționate din pânză de bumbac, începând cu secolul al XIX-lea, ajung componentă a costumului bărbătesc de sărbătoare<sup>518</sup>. La începutul secolului al XX-lea se purta anteriori cu

---

<sup>513</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare, pp. 117-129.

<sup>514</sup> *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 1.* Издательство: Тип. Э. Веймара: СПб., 1862. p. 460.

<sup>515</sup> Ibidem, pp. 460-461.

<sup>516</sup> Ibidem, p. 461.

<sup>517</sup> STOICA, G.; PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară.* București: Editura Enciclopedică, 1997. 520 p.

<sup>518</sup> *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 1.* Издательство: Тип. Э. Веймара: СПб., 1862, p. 460.

lungimea de 65 cm, lățimea umerilor de 34 cm, din pânză neagră cu guler mic, drept, decorat cu găitan negru, cu buzunare mici semicirculare, era țesut în condiții de casă din lână de calitate bună, era garnisit cu șnur decorativ și se purta încins cu un brâu. Vom aduce ca exemplu un anterior confecționat în s. Chiriutnea, rn Ceadâr-Lunga, procurat de la I. Minceva, piesa posedând valoare științifică și muzeală<sup>519</sup>.

În cadrul costumului pentru bărbați, în ceea ce privește modalitățile de combinare ale pieselor de port sărbătoresc, menționăm că cațaveica din material pestriț, căptușită cu blană, se îmbrăca peste anterior din pânză de bumbac<sup>520</sup>.

Piesa purtată pe timp de iarnă, încă de la mijlocul secolului al XIX-lea, era contașul alcătuit din două straturi – cel de dedesubt era de astrahan iar cel de deasupra era de postav de culoare albastru-închis, fiind îmbrăcat peste anterior. Fiecare gospodar, mai mult sau mai puțin înstărit, avea un asemenea contaș<sup>521</sup>. Altă variantă de contaș este remarcată de Emilia Pavel<sup>522</sup>, care spune că era confecționată din șiac de mițe, fiind ornamentat cu găitan negru de oraș; era o haină dublată cu pielicele de oaie sau miel. Aceste descrieri ne permit să intrăm și în posesia unei înțelegeri generale a diferențelor de statut social ai purtătorilor.

Altă piesă de factură urbană, regăsită în cadrul costumului femeiesc și bărbătesc, purtată în perioada rece a anului, este scurteica, un exemplu de diferențiere a costumului prin import de piese cu prilejul târgurilor sau a iarmaroacelor de unde erau procurate sau pânza de fabrică, sau piese de-a gata. Cercetătorii semnalează prezența acestei piese în tot spațiul românesc începând cu anii 1890, ca urmare a evoluției portului popular spre urbanizare, și o descriu ca fiind o haină lucrată din dimie subțire de culoare neagră, croită cu fața și spatele din foi drepte tăiate în talie și clini adăugați prin părți<sup>523</sup>. Datele muzeistice denotă faptul că încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, în spațiul cercetat de noi (în stânga Nistrului), varianta scurteicii<sup>524</sup> de iarnă pentru femei, la care în croi se resimte influența portului etnicilor ruși, era cusută din pânză industrială.

Burnuzul, purtat în perioada rece a anului, în cadrul portului femeiesc, era confecționat din pânză de bumbac de fabrică, avea sistem de închidere pe nasturi, era răscroit în zona taliei, avea poale evazate, era prelucrat cu bentiță oblică de catifea și asamblat la mașina de cusut. Această piesă mai era lucrată din satin, catifea sau lână. Burnuzul lung până în pământ, cu guler din pielică de miel, cu buzunare, chingă la spate, era o haină a femeilor mai înstărite. Pentru zilele

---

<sup>519</sup> MNEIN. Anteriu. Nr. inv: 5905.

<sup>520</sup> *Материалы для географии и статистики России*, pp. 460-461.

<sup>521</sup> *Ibidem*, p. 460.

<sup>522</sup> PAVEL, E. *Portul popular din zona Iași*. București: Meridiane, 1975. 40 p.; PAVEL, E. *Portul popular moldovenesc*. Iași: Junimea, 1976. 208 p.

<sup>523</sup> ONOIU, G. *Istorie și modernitate în portul popular din moldova și țara românească*. Craiova: Universitaria, 2011.

<sup>524</sup> MNEIN. Scurteică. Nr. inv: 963.

de sărbătoare, în anii 1940–1950, era uzual burnuzul femeiesc evazat la poale, cusut din pânză de fabrică, partea exterioară era din pânză de bumbac (diagonală) de culoare gri, era căptușit cu stofă în dungă de culoare portocalie și albastră, prelucrat manual în tehnica matlasării (matlasat, vătuit) cu cotton, cu mâneca lungă, cu sistem de închidere parte peste parte, lung, fără guler, partea de jos a mâneilor era garnisită cu panglică de culoare roșie. Burnuzul femeiesc, în anii 1940–1950, element deosebit de prezent în peisajul vestimentar din stânga Nistrului, s. Podoimița, r. Camenca, este documentat de arhive ca obiect de port în structura căruia sunt vizibile influențele costumului etnicilor ruși<sup>525</sup>.

O altă replică al portului urban este zăbunul. Etnologul Varvara Buzilă<sup>526</sup> consideră că acesta este o haină de proveniență mai tardivă, care are asemănări cu scurta din zilele noastre, având guler, nasturi, buzunare; era cusut de croitorii de la sate folosind postav de culoare neagră sau albă, învelit fie la puiă, fie prin metoda bătutului cu cotul.

Burca, despre care Georgeta Stoica, și P. Petrescu<sup>527</sup> consideră că este o haină de dimie cafenie fără decorație, scurtă până la genunchi, era purtată în zile de lucru atât de bărbați, cât și de femei. În spațiul cercetat de noi burca pentru bărbați, adoptată în perioada rece a anului, era asemănătoare cu sumanul dar mai lungă și cu glugă, era cusută din pânză de lână țesută de către femei și învelită de bărbați la puiă, cu sistem de închidere pe nasturi. Conform materialelor arhivistice este elocventă, în acest context, variantă pentru bărbați, din trei lați de pânză de lână cu doi clini în cusăturile laterale, pe partea spate, la poale – despicată, în despicătură fiind înserat un alt clin, cu mânecile cusute dintr-o singură bucată de stofă, gulerul de 15 cm lățime și 75 cm lungime – confecționat din două bucăți de pânză, poalele, mânecile și gulerul – garnisite cu stofă neagră. Pânza a fost confecționată de mama posesorului, A. Clocușneanu, a.n. 1884, în condițiile gospodăriei țărănești, care a tors lâna provenită din tunsul oilor crescute în gospodărie, a țesut-o, aproximativ, în anul 1915, mai târziu, feciorul său I. Clocușneanu, în 1938, a primit în dar această pânză de la maică-sa și și-a cusut burca la croitorul din sat Leibovici, s. Târnova, r. Drochia<sup>528</sup>.

Centurile de piele, lucrate de atelierele din zonele urbane și rurale, au înlocuit brâul și betele într-un ritm accelerat încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Opincile, de la începutul secolului al XX-lea, odată cu apariția la sate a modelelor de fabrică și artizanale, au devenit încălțăminte pentru cei săraci. Încălțăminte populară de sărbătoare a fost treptat, sub influența orașului, inundată și substituită de diferite forme meșteșugărești: ghete, joase

---

<sup>525</sup> MNEIN. Burnuz. Nr. inv: 925., Nr. inv: 964., Nr. inv: 986, Nr. inv: 21485.

<sup>526</sup> BUZILĂ, V. *Costumul popular din Republica Moldova*. Chișinău: Reclama, 2011. 159 p.

<sup>527</sup> STOICA, G; PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară*. București: Editura Enciclopedică, 1997. 520 p.

<sup>528</sup> MNEIN. Nr. inv: 6851.

și înalte, cizme, pantofi, papuci, regăsite și în cadrul riturilor de trecere, la nuntă, când mireasa își punea rochia (A.3.55.) și ghetetele cumpărate de mire<sup>529</sup>. În loc de cizme femeile purtau papuci de piele de culoare galbenă care, în partea de sus, erau garnisiți cu o bentiță țesută tubular<sup>530</sup>. Acest fapt este atestat și de cercetările noastre de arhivă care confirmă că s-au purtat papuci bucovineni de piele de culoare galbenă, pe toc, cu vârf ascuțit ridicat în sus, cu călcâiul îmbrăcat cu piele de culoare neagră, tureatca decorată cu benzi de piele de culoare roșie și verde<sup>531</sup>. La începutul secolului al XX-lea, pe la 1903, erau în uz pantofi pe toc jos, la fel, de piele de culoare galbenă<sup>532</sup> sau papuci bucovineni de piele de culoare maro, pe toc, cu tureatca decorată cu benzi de piele de culoare roșie și verde<sup>533</sup>. Bărbații, în general, purtau cizme cu creț, înalte până la genunchi, de piele de culoare neagră, formate din căpută și carâmb, realizate manual, talpa – bătută cu cuie de lemn, tocurile cu cuie de fier, după cum se prezintă cizmele realizate în jurul anului 1914 de tatăl proprietarului în s. Recea, r. Cimișlia<sup>534</sup>.

Abordând problema profilării și extinderii formelor alterate ale costumului popular, în prima jumătate a secolului al XX-lea, observăm că influența legislației țariste, creșterea numărului populației citadine, diversitatea etnică și culturală, civilizația de tip urban, migrația, mediile de muncă, încep să penetreze portul popular, alterându-i funcțiile, contribuind la dispariția lui, prin înlocuire cu cel de tip orășenesc. Migrarea populației din mediul rural spre cel urban, precum și între diferite zone urbane, a influențat schimbarea comportamentului. În consecință, oamenii au început să prefere un alt tip de vestimentație, această preferință fiind determinată de noul tip de comportament adoptat. Începem să constatăm anumite schimbări în sistemul vestimentar popular, care au condiționat apariția unor structuri noi, cu mult mai organizate și mai eficient conectate cu mediul social. Starea de dezechilibru instalată în portul arhaic a favorizat reformularea și recombinația elementelor constitutive prin noi interconectări și, ca rezultat, s-a obținut o structură nouă, clar definită, inovativă dar nu neapărat pozitivă. Nu toate caracteristicile vestimentației de tip urban, însă, au evoluat spre zona satului cu aceeași viteză. După cum observăm, în perioada de trecere de la un tip de vestimentație la altul, extinderea formelor alterate ale costumului popular rezonază cu fenomenul când sunt frecvente mai multe forme de amestec între portul arhaic și cel

---

<sup>529</sup> POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*, p. 156.

<sup>530</sup> Этнографический сборникъ, издаваемый Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ. Выпускъ V. Санкт петербургъ: Въ типографіи Бизопророва и комп., 1862, p. 50.

<sup>531</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945. Nr. inv: E-476.

<sup>532</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv: E-479.

<sup>533</sup> MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945. Nr. inv: E-477.

<sup>534</sup> MNEIN. Nr. inv: 3734.

orășenesc<sup>535</sup>. Mai mult, chiar dacă asamblarea hainelor și confecționarea broderiei cu ajutorul mașinii de cusut au înlocuit lucrul manual, dat fiind faptul că instrumentele de producere noi au modificat tehnicile tradiționale de confecționare a elementelor de port țăranesc, vestimentația de tip orășenesc s-a extins și a acoperit toate activitățile vieții cotidiene, erau la țară femeii care au mai păstrat războiul de țesut și practicau în continuare îndeletnicirea de a țese pânză. În mai multe sate, chiar și în a doua jumătate a secolului al XX-lea, se practicau diverse tehnici tradiționale de cusut. Acoperitorile de cap ale costumului popular, basmaua la femei și căciula sau pălăria la bărbați, au supraviețuit mulți ani de zile în cadrul costumului orășenesc. Aceeași soartă a avut-o cămașa populară care mult timp a continuat să fie purtată pe dedesubtul hainei de umăr, atât la femei cât și la bărbați. Mai multe categorii de tradiții și obiceiuri arhaice au supraviețuit alături de cele noi.

### **3.3. Perpetuarea costumului popular în perioada interbelică**

Pentru această secțiune a capitolului pornim de la abordarea privind perpetuarea costumului popular în perioada interbelică, o perspectivă conectată cu integrarea Basarabiei în structura administrativă și socială a României, perspectivă ce a schimbat viața socială și, implicit, culturală a regiunii; integrarea ei graduală în economia națională a statului întregit, ceea ce a adus modificări semnificative în structura economică; intrarea în perioada de tranziție politică și de integrare în statul român, în ideologia națională românească, perioada fiind una de consolidare a identității naționale și de promovare a valorilor românești.

Cu toate că, în ceea ce privește dezvoltarea istorică a portului popular din Basarabia, așa cum am menționat mai devreme, deslușim, modificarea, în sens distructiv, a statutului costumului țăranesc în regiune, schimbările, totuși, s-au produs continuu și treptat, prin înserarea intrinsecă a elementelor noi, supuse transformării în logica stilului local, regional sau zonal. După prima deflagrație mondială relațiile sociale și procesul de destrămarea satelor au accelerat schimbări care, nu întotdeauna, au evoluat pe linia tradițională. Fiind legat de caracterul multinațional și divizat al regiunii, reliefând contrastul între zonele rurale și cele urbane<sup>536</sup>, dintr-o îmbrăcăminte generalizată la nivel de habitat rural, costumul țăranesc după această perioadă ajunge în uz cotidian doar ocazional. Mai multe materiale și piese noi de port pătrund în sistemul vestimentar popular sub influența urbei și a zonelor învecinate. În multe sate aceste schimbări au dat naștere unor amestecuri și forme hibride, care au afectat valoarea și structura portului local, au condiționat retragerea lui treptată din cotidian, el fiind rezervat doar pentru sărbători și alte momente

---

<sup>535</sup> Mostre analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Complexului istorico-architectural Manuc Bey, Hîncești.

<sup>536</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare, pp. 117-129.

importante, în unele regiuni nici atunci. Bătrânele au păstrat o perioadă atât vechea găteală a capului cu broboada de pânză înfășurată peste pieptănătură, care prin diversele forme de manifestare contura diferențele statutului civil și social al femeilor, cât și costumul cu catrință. Bătrânii, la rândul lor, păstrează cămașa încinsă cu brâu, pălăria, pieptarul și cojocul până când, prin anii 1930–1940, masiv, și pe la sate, a început să fie purtată vestimentația orășenească, cu mențiunea că oamenii în vârstă deplâng portul tradițional de altă dată<sup>537</sup>.

Stoparea proceselor de orășenizare a satului s-a încercat când s-a realizat actul istoric al Unirii (1918), iar Guvernul român, la fel ca alte state, a mers pe ideea de națiune, ca element central, construind un stat național, care să aparțină unui grup etno-cultural, cu perspectiva să asigure suveranitatea politică a acesteia. Sfârșitul Primului Război Mondial, deci, a marcat constituirea statelor naționale în întreaga Europă, ca rezultat al destrămării imperiilor. Apariția economiei capitaliste a stat, și ea, la baza formării națiunilor, care încep să reprezinte cadrul geografic în care se dezvoltă societatea capitalistă și, odată formate, ele devin un mediu propice pentru înflorirea producției capitaliste, care și-a atins deplina maturitate în acest context național<sup>538</sup>. Astfel, legătura dintre etnie și organizarea politică, economică s-a realizat prin protejarea și menținerea culturii tradițiilor, a limbii, a moștenirii istorice, constituirea națiunilor generând procesul de omogenizare lingvistic și cultural.

Demersul Guvernului român, în cadrul noului stat-națiune, s-a ramificat în două căi de interes<sup>539</sup>. Prima era orientată spre omogenizarea populației de etnie română în parametri identitari bine definiți, inclusiv prin costum popular, căruia i s-a atribuit funcția de simbol al națiunii, capabil să mențină conștiința apartenenței la ea, cu atât mai mult cu cât, analiza structurii etnice a locuitorilor României întregite arăta că 71,9% din întreaga populație a țării era românească<sup>540</sup>. Numărul populației care vorbea românește era și mai ridicat, de 73,0%<sup>541</sup>. Pentru a atinge concordanța identitară a populației, Guvernul român a depus un efort enorm prin a readuce și menține costumul autentic în câmpul manifestărilor artistice populare și a încercat instruirea și educația păturilor largi ale populației eterogene din provincia istorică proaspăt unificată. Statul, orientat spre dezvoltarea sa ca sistem, a început să clasifice portul țărănesc, inclusiv cel din Basarabia, cu decalajele și diferențele de abordare ale lui, drept costum național, evidențiind,

---

<sup>537</sup> CORNOVA 1931. Dimitri Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011, p. 236.

<sup>538</sup> BOURGIN, G.; RIMBERT, P. *Le socialisme*. Paris: Presses Universitaires de France, pp. 49-50.

<sup>539</sup> BUJOREAN, T. Acțiuni de reactualizare a statutului costumului tradițional în Basarabia în perioada interbelică (1918–1940). In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, Chișinău. Iași – Chișinău: 2022, Ediția 6, pp. 205-207.

<sup>540</sup> *Enciclopedia României*, vol. I, 1938, pp. 149-150. [online] [citat 08.03.2019]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

<sup>541</sup> *Enciclopedia României*, vol. I, 1938, p. 151. [online] [citat 08.03.2019]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

astfel, rolul și contribuția pe care acest costum le poate aduce funcționării sale eficiente. Sorgința acestei schimbări este de natură politică, deoarece poporul este un dat natural care se identifică la nivel interpersonal și colectiv prin costum popular; națiunea, însă, este de un sens mai degrabă ideologic<sup>542</sup> și, într-o formulă justă, se va identifica printr-un costum național, care capătă o nouă coordonată, manifestată pe toate planurile contextelor sociale, economice, politice și ideologice

Cea de-a doua cale era interesată de integrarea etniilor conlocuitoare astfel, încât acestea să devină susținătoare ale intereselor naționale. Costumul național, componentă importantă a sistemului de relații sociale, culturale, economice, politice și ideologice ale perioadei<sup>543</sup> obține, astfel, o nouă funcție – produs al uniformizării și catalizator al formării națiunii într-o zonă care nu era omogenă, nici etnic, nici social-cultural, nici politic. Dincolo de aceste asumări, care țin de cadrul național, au fost întreprinse și măsuri de ordin economic. În acest sens, Basarabia a cunoscut un fenomen particular, și anume, prezența frecventă a unor sate-târguri, în care se concentra, pe regiuni mai mult sau mai puțin întinse, o viață economică intensă, târguri care suplineau, astfel, orașul propriu zis. În raport cu această situație orașele, în marea lor majoritate, puteau fi numite simple aglomerări urbane. Ele serveau, pe lângă nevoile de ordin cultural și social, drept piețe de schimb pentru produse agricole, meșteșugărești și industriale, și aveau rolul de centre administrative locale<sup>544</sup>.

Pentru perpetuarea și valorificarea portului popular, declarat național, Basarabia a beneficiat de experiența și îndrumarea societăților culturale românești, cum au fost Fundația Culturală Regală *Principele Carol*, *Asociația Transilvăneană pentru Literatură Română și Cultura Poporului Român* (ASTRA), *Casele Naționale*, *Universitatea Populară din Chișinău*, *Ateneul de la Nistru* etc. Un rol esențial l-au avut bibliotecile înființate și dotate cu volume de carte românească<sup>545</sup>, atelierele de croitorie și de confecționare de costume naționale<sup>546</sup>, cursurile de instruire organizate pentru învățători (A.3.56.). În urma eforturilor depuse a crescut numărul școlilor profesionale, de învățământ mediu, școli particulare și speciale, unde se organizau sărbători naționale, concursuri

---

<sup>542</sup> BOIA, L. *În jurul Marii Uniri de la 1918: națiuni, frontiere, minorități*. București: Humanitas, 2017, pp. 67-68.

<sup>543</sup> BUJOREAN, T. *Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare*, pp. 117-129.

<sup>544</sup> *Enciclopedia României*, vol. I, 1938, p. 136. [online] [citată 08.03.2019]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

<sup>545</sup> ȘEVCIUC, M. *Aportul Asociațiunii culturale „ASTRA Basarabiei” la înființarea bibliotecilor populare în Basarabia interbelică*. In: *Revista de etnologie și culturologie*, vol. XXVI, 2019, pp. 127-132.

<sup>546</sup> Persoane politice și culturale; instituții; priveriști; localități istorice și pitorești din orașele și județele Soroca, Tighina, Cetatea Albă, Chișinău-Lăpușna, Bolgrad, Bălți. 1918–1943. [online] [citată 23.10.2020]. Disponibil: [http://digitoool.bibnat.ro/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1253841.xml&dvs=1681747291008~502&locale=ro\\_RO&search\\_terms=&adjacency=&VIEWER\\_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY\\_RULE\\_ID=4&usePid1=true&usePid2=true](http://digitoool.bibnat.ro/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1253841.xml&dvs=1681747291008~502&locale=ro_RO&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&usePid1=true&usePid2=true)

și expoziții de lucru manual<sup>547</sup> (A.3.57-A.3.58.). Pe lângă stimularea interesului populației pentru limba românească, se punea accentul pe organizarea corurilor, formațiilor artistice, șezătorilor, petrecerea sărbătorilor naționale cu dansuri, cântece, spectacole<sup>548</sup>. Numai în cele nouă suburbii ale Chișinăului societatea ASTRA a organizat 64 de șezători populare. A organizat și echipe de colindători, cu ocazia Crăciunului<sup>549</sup>. În rapoartele prezentate Ministerului Artelor, una din problemele principale care urma să fie soluționată, era stimularea confecționării costumelor naționale (A.3.59.), acordând premii celor mai autentice<sup>550</sup>. Astfel, numărul căminelor culturale din Basarabia a crescut continuu: dacă în iunie 1932 erau 130 de cămine, la sfârșitul anului următor funcționau 345, dintre care peste 200 deplin organizate; la finele anului 1934 își desfășurau activitatea 567 de cămine în tot atâtea localități rurale (A.3.60.). În cadrul lor au fost înființate 518 biblioteci, 426 de coruri, 130 de muzee cu exponate ce prezentau istoria și tradițiile locale, 170 de echipe teatrale bine organizate, 18 fanfare țărănești, cooperative, farmacii de casă, cercuri literare<sup>551</sup> (A.3.61.).

Ca consecință a acțiunilor aplicate, tipul de costum destinat timpului de sărbătoare, de ritual și de refacere spirituală, atât femeiesc cât și bărbătesc, care îngloba cel mai eficient sensurile de ordin social, comunicațional și mai cu seamă estetic, era valorificat și perpetuat în continuare<sup>552</sup>. Astfel, varianta costumului femeiesc cu catrință, fidel prototipurilor arhetipale, purtat de sărbători, avea cămașa divizată în două părți – partea de sus (stanul), care era dintr-un material mai bun, și partea de jos (poalele), care era din pânză de casă mai aspră; gura cămășii avea formă dreptunghiulară; mâneca se unea cu corpul cămășii cu ajutorul unei pave; pe piept și pe mâneci cămașa avea câmpuri ornamentale formate din motive vegetale, brodate cu mărgelile; catrința era țesută în gospodărie din lână de culoare neagră, brâul de lână, de culoare neagră, avea ornament floral țesut. Ca exemplu ne servește costumul popular femeiesc, cămașa având dimensiunile 42×132 cm, catrința 83×132 cm; brâul 11×220 cm. Costumul a fost țesut și brodat în anul 1930,

---

<sup>547</sup> Persoane politice și culturale; instituții; privesți; localități istorice și pitorești din orașele și județele Soroca, Tighina, Cetatea Albă, Chișinău-Lăpușna, Bolgrad, Bălți. 1918–1943. [online] [cit. 23.10.2020]. Disponibil: [http://digitoool.bibnat.ro/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1253841.xml&dvs=1681747291008~502&locale=ro\\_RO&search\\_terms=&adjacency=&VIEWER\\_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY\\_RULE\\_ID=4&usePid1=true&usePid2=true](http://digitoool.bibnat.ro/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1253841.xml&dvs=1681747291008~502&locale=ro_RO&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&usePid1=true&usePid2=true)

<sup>548</sup> NOROC, L. *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918–1940)*, p. 10.

<sup>549</sup> Persoane politice și culturale; instituții; privesți; localități istorice și pitorești din orașele și județele Soroca, Tighina, Cetatea Albă, Chișinău-Lăpușna, Bolgrad, Bălți. 1918–1943. [online] [cit. 23.10.2020]. Disponibil: [http://digitoool.bibnat.ro/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1253841.xml&dvs=1681747291008~502&locale=ro\\_RO&search\\_terms=&adjacency=&VIEWER\\_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY\\_RULE\\_ID=4&usePid1=true&usePid2=true](http://digitoool.bibnat.ro/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1253841.xml&dvs=1681747291008~502&locale=ro_RO&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&usePid1=true&usePid2=true)

<sup>550</sup> NOROC, Larisa. *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918–1940)*, pp. 16-17.

<sup>551</sup> ȘEVCIUC, Maria. Aportul Asociației culturale ASTRA Basarabiei la înființarea bibliotecilor populare în Basarabia interbelică. In: *Revista de etnologie și culturologie*, vol. XXVI, 2019, pp. 127-132.

<sup>552</sup> Ibidem, p. 127.



în s. Bulăiești, rn Orhei, de către N. Matraguna, a fost expus la expoziția Republicană de Artă Populară din Chișinău în anul 1959, posedă valoare științifică și muzeală în calitate de model de artă populară autentică<sup>553</sup>. Materialul analizat demonstrează că, varianta costumului bărbătesc de sărbătoare, din pânză de cânepă țesută în gospodărie, format din cămașă, cu câmpuri ornamentale din motive florale, brodate cu mărgelile, și pantaloni (izmene, purtate și la muncă), susținuți în talie de brâu, chingă sau frânghii, era în uz pe tot teritoriul, pe timp de vară, până prin anii 1940. Vom exemplifica, în această ordine de idei, cu un costum popular bărbătesc, bine conservat, confecționat și dat ca moștenire proprietarului în anii 1940, în regiunea Cernăuți<sup>554</sup>. Pe lângă aceasta, cămășile bărbătești purtate de sărbători sau primite în dar în cadrul riturilor de trecere, la mijlocul anilor '30, erau, de cele mai multe ori, produsul industriei casnice, fiind lucrate din pânză de bumbac de culoare albă, decorate cu motive ornamentale brodate. Un exemplu, în acest sens, este cămașa pentru mire, de nuntă, lucrată în gospodărie din pânză țesută în condiții de casă, confecționată la nord, rn Rîșcani, în anii '30<sup>555</sup>. Un alt exemplu elocvent pentru riturile de trecere este cămașa bărbătească, de in și mătase, purtată până în anii 1980, fiecare femeie din acest sat păstrând pentru bărbatul său o astfel de piesă pentru înmormântare, în zilele de sărbători oamenii bătrâni se mai îmbrăcau cu ele, dar foarte rar, este important de remarcat broderia albă a straielor bărbătești din regiune, cea colorată fiind lipsă, cămașa era caracteristică doar pentru s. Țurenii, Cernăuți<sup>556</sup>. Ansamblul sărbătoresc, caracterizat printr-un decorativism bogat și divers, care indica ocaziile, starea socială și materială, specifica funcția simbolică și rituală, a continuat să dureze o perioadă mult mai îndelungată<sup>557</sup>, decât cel cotidian, iar lipsa podoabelor, în asemenea circumstanțe, era de neconceput<sup>558</sup>.

Un alt aspect al încercărilor de intensificare a activității de valorificare a costumului național lucrat de mâna gospodinelor se regăsește în ordinul circular al Mitropoliei Basarabiei, care spune că, după cum vorba noastră trebuie să fie vorbă românească, tot așa și portul nostru trebuie să fie românesc. Trebuie să cunoaștem că toți locuitorii români din această latură de Țară, înainte de venirea stăpânirii străine, în secolul trecut, purtau costumul moldovenesc, așa cum l-au avut străbunii noștri din timpurile cele mai vechi. Și anume: bărbații, în zile de lucru, aveau o cămașă albă de cânepă lungă până la genunchi, pantaloni tot de cânepă, cu o bundiță simplă de șeiac peste

---

<sup>553</sup> MNEIN. Nr. inv: 5619.

<sup>554</sup> MNEIN. Nr. inv: 19618 (1-2).

<sup>555</sup> MNEIN. Nr. inv: 15562.

<sup>556</sup> MNEIN. Nr. inv: 23049.

<sup>557</sup> BUJOREAN, T. Relații de interdependență și interinfluență între costumul popular moldovenesc cotidian și cel de sărbătoare în perioada contemporană. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 8, 31 mai-2 iunie 2016, Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2016, p. 74.

<sup>558</sup> Ibidem.

piept; costumul acesta îl lucrau gospodinele în casă, iar în zilele de sărbătoare, bundița era înflorită frumos cu felurite culori; femeile purtau costum tot de cânepă și bundițele, la fel. Acest port național trebuie să-l introducem din nou în Basarabia<sup>559</sup>. Preotesele erau îndemnate să poarte din nou costum național, să fie exemplul de urmat, în această privință, în mijlocul enoriașilor<sup>560</sup>. Misiunea presupunea că acestea, împreună cu soțiile cântăreților bisericești, vor activa pentru popularizarea costumului național în rândul femeilor din parohii, prin faptul că vor confecționa și vor purta acest costum, astfel, servind drept model de urmat pentru femei. La altă etapă era preconizat că costumele vor fi elaborate în sate cu ajutorul femeilor pricepute, învățătoarelor, soțiilor de agenți sanitari, de învățători, de primari, de notari, de jandarmi<sup>561</sup>.

În urma acestor eforturi, la sat, se purta cămașă femeiască, fără poale, din pânză de bumbac, cu câmp ornamental din motive vegetale, brodat cu ață de lână de culoare albastră și bordo, piesa de port fiind achiziționată de MNEIN în anul 1922<sup>562</sup>; cămașă femeiască, fără poale, din pânză de in, decorată cu câmp ornamental brodat cu ață de lână de culoare ruginie, achiziționată de muzeu în anul 1922<sup>563</sup>. La fel, meșteșugul țesutului, practicat cu precădere de femei, continuă să se desfășoare în cadrul economiei casnice. Piese complementare obligatorii, în special catrința, la sate, fusese în continuare lucrată de către femeile care mai cunoșteau această îndeletnicire. Ele făceau catrință de formă dreptunghiulară, din lână și mătase țesută în două ițe, încheiată cu mâna, cu dimensiuni de 88×174 cm, având câmpul central liber, cu motiv decorativ divers-vrâste de diferite grosimi, grupate câte una și trei, cu motive florale, vrâstele verticale fiind amplasate la extremități, părțile laterale aveau marginea întărită, paleta cromatică era formată, predominant, din negru, bordo, roz închis, verde, roz-deschis, albastru, violet, oranj-deschis. În acest context se înscrie catrința țesută de A. Roșca, s. Mahala, rn Cernăuți, în anul 1930<sup>564</sup>. Nu au dispărut din uz catrințele de culoare neagră, țesute din lână, în condiții de casă, cu mărimea de 87×130 cm, ca mostră fiind catrința confecționată în anul 1939 în s. Rîngaci, rn Ocnița, de țărancă Iacobeț, piesa posedă valoare științifică și muzeală, fiind un exemplu de port specific zonei de nord<sup>565</sup>.

În mod firesc, costumul cotidian pentru bărbați, lucrat de femei, din pânză de cânepă țesută în gospodărie, s-a purtat până prin anii 1940, ca exemplu fiind o mostră care i-a aparținut unui

---

<sup>559</sup> Documente analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Complexului istorico-architectural Manuc Bey, Hîncești. Mitropolia Basarabiei, Arhiepiscopia Chișinăului, Secția Administrativă, Nr. 11438, Chișinău, 1938, Octombrie, 1.

<sup>560</sup> Documente analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Complexului istorico-architectural Manuc Bey, Hîncești. Mitropolia Basarabiei, Arhiepiscopia Chișinăului.

<sup>561</sup> Ibidem.

<sup>562</sup> MNEIN. Nr. inv: E-268.

<sup>563</sup> MNEIN. Nr. inv: E-262.

<sup>564</sup> MNEIN. Nr. inv: 6867.

<sup>565</sup> MNEIN. Nr. inv: № 5637.

oarecare Pârgaru, cămașa a fost confecționată de către soția proprietarului în anul 1939, în s. Sângera, rn Anenii-Noi<sup>566</sup>. Cămașa bărbătească de uz cotidian, fidelă valențelor artistice populare, în anii '20, era lucrată de femei din pânză țesută în propria gospodărie pentru membrii familiei, ca exemplu fiind cămașa bărbătească de bumbac, confecționată în rn Ocnița, de mamă pentru fiul ei<sup>567</sup>. În anii '40, cu precădere în zona de nord, erau în uz cămăși bărbățești cusute din pânză produsă în gospodărie, apoi brodate. Pantalonii specifici portului popular, în acele două mari categorii, de vară și de iarnă, au început să aibă o prezență mai restrânsă. Căciulile de blană și pălăriile de paie pentru bărbați erau în continuare lucrate sau de meșterii specializați de la sate, sau în cadrul gospodăriei țărănești, ținând cont de tradițiile local-zonale.

Brăul, ca element de port, este lucrat în gospodăriile țărănești pe tot parcursul secolului al XX-lea. Brăiele țesute în perioada interbelică continuă să fie exemple de artă populară autentică. Ele confereau personalitate portului național, individualizându-l. Astfel de piesă a fost țesută de V. Iurii, în anii '20, pentru completarea costumului de sărbătoare al soțului, acest obiect de artă populară fiind purtat doar la sărbători în s. Mahala, rn Cernăuți<sup>568</sup>. Întâlnim variante țesute din lână de culoare verde, compoziția decorativă a cărora este bazată pe ornament geometric, așa brăiele purtau țăranii pe timpul lucrărilor grele: la arat, la săpat fântâni, la cărat greutate, brăul strâns înfășura zona abdominală și strângea mijlocul supus la efort în timpul diverselor activități. Un asemenea brâu a fost confecționat prin anii '20, în s. Țânțăreni, rn Anenii-Noi, piesa fiind uzată la etapa actuală de cercetare<sup>569</sup>. Se purta brâu de culoare roșie, după cum este un exemplar țesut din lână în rn Ciadîr-Lunga, în anul 1924, de 220×25 cm<sup>570</sup>. Dincolo de funcția practic-utilitară, cingătorile au continuat să aibă o valoare artistică, după cum se prezintă un brâu bărbătesc țesut în anul 1931, s. Păulești, rn Călărași<sup>571</sup>. Erau în circulație variante țesute din lână, în mai multe ițe, cu franjuri, în acest context vorbim de un brâu bărbătesc, confecționat în s. Șerbaca, rn Râșcani, în anul 1935, de 264×13 cm, de valoare artistică și muzeală în calitate de obiect de artă populară autentică, specific zonelor de centru și de nord<sup>572</sup>; țesute din lână de culoare roșie, în patru ițe, cu câmpul central liber, la extremități cu diverse motive decorative, cu franjuri lungi, împletite, ca mostră servind un brâu bărbătesc țesut în s. Dizghingea, rn Comrat în anul 1938, de 302×22 cm<sup>573</sup>.

---

<sup>566</sup> MNEIN. Nr. inv: 9767.

<sup>567</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare, pp. 117-129.

<sup>568</sup> Ibidem.

<sup>569</sup> MNEIN. Nr. inv: 11745.

<sup>570</sup> Materiale de teren ale autorului. Date obținute în cadrul interviului cu informatorii. Informator C.N., a.n. 1955, s. Gaidar, rn Ciadîr-Lunga.

<sup>571</sup> MNEIN. Nr. inv: 11529.

<sup>572</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare, pp. 117-129.

<sup>573</sup> Ibidem.

Cojocul era piesa nelipsită din portul popular pe tot parcursul secolului al XX-lea. În unele sate fiecare familie avea cel puțin un cojoc, în altele doar familiile înstărite le purtau. Cojoacele cu partea superioară puțin ajustată și poalele evazate erau specifice zonei de nord și de centru, cojoacele de siluetă dreaptă erau caracteristice pentru zona de sud. Ca model, cojoacele erau lungi sau scurte, erau purtate cu părțile din față suprapuse, sau aveau sistem de închidere pe nasturi și cheutori suspendate din piele, de obicei aveau guler mare, ce putea fi ridicat. Se purta cojoc femeiesc din pielicele de oi, lungime – 70 cm, lățime – 50 cm, lungime mânecă – 62 cm; îmblănit pe dinăuntru, evazat, cu clini laterali, guler simplu; partea exterioară era de culoare albă, cea interioară – de culoare brună; spatele, cu platcă, era asamblat din două părți simetrice. Un asemenea cojoc a fost confecționat în rn Ștefan-Vodă, în anii '20, în cadrul industriei casnice<sup>574</sup>. Din prima jumătate a secolului al XX-lea, există atestări documentare despre cojocari, meșteri de la sate, care confecționau cojoace purtate în perioada rece a anului. Exemplificăm cu o mostră confecționată din trei bucăți întregi de piele de oaie, de doi ani, cu blană lungă; cojocul avea o mânecă realizată din jumătate de pielică, cealaltă mânecă, pe toată lungimea, avea înserat un clin; gulerul stei avea o înălțime de 5 centimetri și era croit din piele de miel, de culoare albă; cojocul, asamblat manual, a fost confecționat de meșterul local moș Grigore și a fost purtat de I. Clocușneanu, locuitor al s. Târnova, rn Drochia<sup>575</sup>.

La sfârșitul anilor 1920, sumanul confecționat în condițiile gospodăriei țărănești, își păstrează în continuare structura nealterată și este din pânză de lână de culoare sură sau brună, în acest context menționăm o piesă confecționată în s. Popeștii de Sus, rn Drochia, în anul 1926, precum și alta, confecționată în anul 1928 în s. Speia, proprietar M. Popescu<sup>576</sup>. În aceeași perioadă se purta suman evazat, din lână țesută în condiții de casă, cu guler stei, decor realizat cu ajutorul unui găitan împletit din fire de lână în aceeași culoare cu baza, prins în trei rânduri pe linia bordului, la poale, pe guler, pe părțile de jos ale mâneșilor și pe la buzunare, cu cheutoare – din aceeași lână și de aceeași culoare cu găitanul, ca mostră în cercetarea noastră servind o piesă confecționată în rn Leova de T. Mazur în anul 1928<sup>577</sup>. S-a purtat pe timp rece, în anii 1920–1930, sumanul din pânză de lână îndesită în gospodărie, cu mânecă montată, guler stei, nasturi și cheutori suspendate (legături), ornamentate<sup>578</sup>. Se purta la fel de frecvent tipul evazat, rezultat din sumanul de tip drept prin adăugarea clinilor laterali, cu guler stei, pe clinii laterali și la mâneci – cu despicături garnisite

---

<sup>574</sup> Materiale de teren ale autorului. Date obținute în cadrul interviului cu informatorii. Informator V.N., a.n. 1951, s. Răscăieți, Ștefan-Vodă.

<sup>575</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare, pp. 117-129.

<sup>576</sup> Ibidem.

<sup>577</sup> Materiale de teren ale autorului. Date obținute în cadrul interviului cu informatorii. Informator V.B., a.n. 1974, s. Sarațica-Nouă, rn Leova.

<sup>578</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare, pp. 117-129.

cu găitan din care erau făcuți nasturii, cheutorile, decorul specific de pe părțile din față, se purta pe timp rece, era răspândit pe tot teritoriul între anii 1920 și 1940, după care era întâlnit sporadic, doar în unele raioane<sup>579</sup>. Am atestat un asemenea suman, confecționat în anii 1920–1940, în s. Sărățica-Nouă, r-n Leova. Meșterii specializați de la sate lucrau sumane evazate, din lână brună prelucrată în gospodărie, croite din trei foi de pânză în formă de trapez, cu sistem de închidere pe trei nasturi, cu buzunare de formă dreptunghiulară, ca exemplu fiind un suman confecționat în anii 1940, la un meșter specializat din s. Trebisăuți, r-n Briceni<sup>580</sup>. Locul opincilor – purtate numai de populația sărmană, așa cum am menționat în compartimentele de mai sus, le-au luat pantofii, ghetetele și cizmele.

În consecința celor menționate în acest paragraf, putem concluziona că tacticile unitare și coerente ale Statului Român de reanimare a costumului național în perioada interbelică, perioada fiind una de consolidare a identității naționale și de promovare a valorilor românești (A.3.62.), de integrare a Basarabiei în structura administrativă și socială a României, în ideologia națională românească, în economia națională, s-au soldat cu schimbarea vieții sociale și culturale a regiunii. Astfel, populația continua să fie preocupată de menținerea unei anumite imagini despre sine în cadrul interacțiunilor sociale, imagini asociate cu costumele naționale, ca element de identificare națională. Această articulare s-a propagat nu numai pe impulsul de a imita vecinii comunitari, dar și pe acela de a adopta felul de comportare și înveșmântare a persoanelor poziționate pe o treaptă mai superioară în ierarhia socială, pentru a se asocia simbolic cu ele<sup>581</sup>, fiind imitați, mai ales, oameni care, într-un fel sau altul, erau mai superiori (A.3.63.). În aceste condiții rolul bisericii și a statului în propagarea valorilor naționale este apreciabil, dat fiind faptul că, el s-a evidențiat nu doar în sfera învățământului, dar a reușit și în susținerea activității de creație a valorilor spirituale și a propagandei culturale<sup>582</sup>. Chiar dacă acțiunile Guvernului român au fost slab integrate, nu au căpătat contur și consistență, deoarece a existat o ruptură între strategiile preconizate a fi aplicate și perioada de timp rezervată pentru acestea, caracteristicile generale ale costumului național în perioada cercetată scot în evidență un aspect important al funcției lui: prin caracterul unitar al costumului național individul se integra în colectiv, în societate, într-un stat-națiune care își supunea membrii unei discipline colective, îi menținea într-un soi de tensiune constantă, necesară

---

<sup>579</sup> Materiale de teren ale autorului. Date obținute în cadrul interviului cu informatorii. Informator B.S., a.n. 1938, mun. Chișinău.

<sup>580</sup> BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: mărturii documentare, pp. 117-129.

<sup>581</sup> SIMMEL, G. *Fashion*. *International Quarterly*, 10(1), October 1904, reprinted in *American Journal of Sociology*, 62(6), May 1957, pp. 541-558.

<sup>582</sup> NOROC, L. *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918–1940)*, p. 16.

păstrării coeziunii și perpetuării existenței sale<sup>583</sup>. În această ordine de idei coordonata evolutivă a costumului național autentic, femeiesc<sup>584</sup> și bărbătesc<sup>585</sup>, alături de cea a formelor alterate ale portului, ne arată, prin particularitățile lor distincte, cum s-au întrepătruns cu diferitele contexte și planuri contextuale din Basarabia, în prima jumătate a secolului al XX-lea.

### 3.4. Concluzii la capitolul III

În acest capitol, ne-am concentrat pe analiza științifică și aprofundată a continuităților și discontinuităților costumului popular din Basarabia în prima jumătate a secolului al XX-lea, evidențind contextele sociale, economice, politice și ideologice ale perioadei. Pe acest fundament, am abordat coordonata evoluției formelor alterate ale structurilor morfologice și plastico-decorative ale portului popular sub impactul industrializării, fenomenului modei și vestimentației de tip urban etc., precum și afirmarea identității naționale, adaptarea la noile cerințe ale societății din perioada interbelică. Ne-am propus să prezentăm un tablou evolutiv complex ajungând, astfel, la următoarele concluzii:

1) Concluzia esențială pentru problema expansiunii vestimentației urbane în Basarabia, în prima jumătate a secolului al XX-lea, este că Revoluția Industrială și industrializarea, urbanizarea, migrația, diversitatea culturală, schimbările în structura familiei, noile medii de muncă și Primul Război Mondial au condus la restructurarea economică și la creșterea producției industriale. De asemenea, modificările apărute în structura națională a orașului au o semnificație etnografică importantă. Procesul de deznaționalizare a orașului, reflectat în datele statistice, a determinat ca majoritatea funcțiilor și manifestărilor contextuale ale costumului popular să fie preluate de vestimentația influențată de modă. În altă ordine de idei, urbanizarea și industrializarea acționau prin mai multe circuite. Influențau starea vieții, determinau un anumit tip de profesie care,

---

<sup>583</sup> Dicționar de etnologie și antropologie / volum coord.: Pierre Bonte, Michel Izard; în colab. cu: Marion Abélès, Philippe Descola, Jean-Pierre Digard, ... ; trad.: Smaranda Vulturși Radu Răutu (coord.), Diana Buglea, Ed a II-a, rev. Iași: Polirom, 2007, p. 164.

<sup>584</sup> AEIPC 1959-60. Материалы выставки народного творчества. Кишинев Госуд. истор.-краевед. муз. digit..pdf. [online] [citat 20.12.2024]. Disponibil:

<https://arhivaetnografica.ich.md/sites/default/files/32.%20AEIPC%201959-60%20%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B%20%D0%B2%D1%8B%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.%20%D0%9A%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%B2%20%D0%93%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4.%20%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80.-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D0%B4.%20%D0%BC%D1%83%D0%B7.%20digit..pdf>

<sup>585</sup> AEIPC 1988 caiet expeditia etnografica Vacarita L. Portul traditional. digit..pdf. [online] [citat 20.12.2024]. Disponibil:

<https://arhivaetnografica.ich.md/sites/default/files/26.%20AEIPC%201988%20caiet%20expeditia%20etnografica%20Vacarita%20L.%20Portul%20traditional.%20digit..pdf>

la rândul său, genera un anumit nivel al veniturilor, acționau asupra indicelui aspirațiilor determinând o creștere a poziției sociale, când profesia calificată, însemna câștig ridicat, iar statutul social mai înalt, însemna nivel de aspirații la noi bunuri.

2) Concluziile acestei cercetări arată că evoluția costumului citadin din Basarabia, în contextul evenimentelor enunțate de noi, a generat nu doar schimbări strict morfologice în sistemul vestimentar popular, acesta a pus în discuție însăși transformarea formelor de viață socială în perioada dată. Acest proces a deschis noi căi sau circuite pentru integrarea unor elemente străine în arta populară și, în special, în costumul popular.

3) Abordând problematica profilării și extinderii formelor alterate ale costumului popular, în prima jumătate a secolului al XX-lea, am ajuns la concluzia că influența legislației țariste, creșterea populației urbane, diversitatea etnică și culturală, civilizația de tip urban, migrația și mediile de muncă încep să penetreze costumul popular, alterându-i funcțiile și contribuind la dispariția lui prin înlocuirea cu cel de tip citadin. Putem afirma că structura demografică și cea etnică a perimetrului cercetat de noi, diminuau capacitatea de menținere a practicilor în domeniul portului țărănesc și au facilitat cristalizarea unei societăți eterogene, opusă celei tradiționale din zona rurală. Din aceste considerente structura demografică și cea etnică din prima jumătate a secolului al XX-lea din Basarabia sunt invocate drept cauze a metamorfozării elementelor portului popular.

4) Astfel, concluziile noastre evidențiază că migrarea populației din mediul rural spre cel urban, între diferite zone urbane, a influențat schimbarea comportamentală. Persoanele care migrau spre zona urbană, iar aceasta conform datelor statistice se extindea rapid, nu mai aveau acces direct la procesul de confecționare a portului popular, în schimb, deveneau adepți ai vestimentației produse prin intermediul mijloacelor industriale. În consecință, oamenii au început să prefere alt tip de îmbrăcăminte, această preferință fiind determinată de noul tip de comportament adoptat. Începem să observăm anumite transformări în sistemul vestimentar popular, care au condiționat apariția unor structuri noi, mult mai organizate și mai eficient conectate cu mediul social.

5) Starea de dezechilibru instalată în costumul arhaic a favorizat reformularea și recombinația elementelor constitutive prin noi interconectări și, ca rezultat, s-a obținut o structură nouă, clar definită, inovatoare, dar nu neapărat pozitivă. Nu toate caracteristicile vestimentației de tip urban, însă, au evoluat spre zona rurală cu aceeași rapiditate. Am ajuns la concluzia că, în perioada de tranziție de la un tip de îmbrăcăminte la altul, răspândirea formelor modificate ale costumului popular rezonează cu fenomenul în care sunt frecvente mai multe forme de amestec

între costumul arhaic și cel citadin. La sate aceste schimbări au dat naștere unor forme hibride care au afectat valoarea și structura portului local, au condiționat retragerea lui treptată din cotidian.

6) Pe baza analizei efectuate, putem concluziona că strategiile coerente și unitare ale Statului Român pentru revitalizarea costumului național în perioada interbelică, fiind o perioadă de consolidare a identității naționale și de promovare a valorilor românești, de integrare a Basarabiei în structura administrativă și socială a României, în ideologia națională românească și în economia națională, au condus la transformarea vieții sociale și culturale a regiunii. Astfel, populația continua să fie preocupată de menținerea unei anumite imagini despre sine în cadrul interacțiunilor sociale, imagini asociate cu costumul național, ca element de identificare națională. Această manifestare s-a propagat nu doar prin impulsul de a imita vecinii comunitari, dar și prin adoptarea comportamentelor și a vestimentației persoanelor situate pe o treaptă superioară în ierarhia socială, pentru a se asocia simbolic cu acestea, fiind imitați, în special, oameni care, într-un fel sau altul, erau percepuți ca superiori.

7) În acest context, am constatat că rolul bisericii și al statului în promovarea valorilor naționale este semnificativ, deoarece s-a evidențiat nu doar în domeniul educației, ci și în susținerea activităților de creație a valorilor spirituale și propagandei culturale. Chiar dacă acțiunile Guvernului român au fost slab integrate și nu au căpătat contur și consistență, din cauza unei rupturi între strategiile preconizate și perioada de timp alocată acestora, caracteristicile generale ale costumului național în perioada cercetată evidențiază un aspect important al funcției sale: prin caracterul unitar al costumului național, individul se integra în colectiv, în societate, într-un stat-națiune care își supunea membrii unei discipline colective, menținându-i într-un soi de tensiune constantă, necesară păstrării coeziunii și perpetuării existenței sale.



## **Capitolul IV. EMERGENȚA ”COSTUMULUI NAȚIONAL” ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ**

Pentru a efectua o cercetare științifică cuprinzătoare a emergenței ”costumului național” în RSS Moldovenească, am evaluat contextele sociale, economice, politice și ideologice, dimensiunile contextuale specifice și coordonata de abandon și de substituire în perioada sovietică a portului popular din Basarabia cu ”costum național moldovenesc”, de tip sintetic. Luând în calcul acest fundament, am supus analizei modul în care acesta din urmă a marcat specificul național în RSSM, prin luarea în considerare a altor aspecte ale fenomenului de metamorfozare, a mecanismelor care au stat la baza constituirii ”costumului național moldovenesc”, formă denaturată a portului popular, instrument care a reprezentat o ”nouă identitate națională”.

Fiind în posesia unei înțelegeri generale a unităților de analiză, am studiat această coordonată pe mai multe planuri contextuale: formarea RASSM (1924), prin care statul sovietic a urmărit destabilizarea administrației românești în Basarabia; formarea RSSM (1940), când în urma ocupării Basarabiei, Uniunea Sovietică a creat RSS Moldovenească, care a inclus teritoriile Basarabiei și Transnistriei – perioadă de sovietizare intensă, cu reforme politice și economice impuse de regimul comunist; perioada stalinistă (1940–1953), care a fost una de represiune politică și deportări cu scopul de a impune ideologia comunistă și de a elimina opoziția; colectivizarea forțată (1940–1953) a agriculturii care a avut un impact profund asupra comunităților rurale, determinând migrații masive și schimbări în structura socială, foamete; planurile cincinale, pentru a stimula industrializarea rapidă și a crește producția agricolă, ceea ce a transformat economia agrară în una industrială; perioada postbelică (1945–1953), reconstrucția de după cel de-Al Doilea Război Mondial, când URSS a investit masiv în dezvoltarea infrastructurii și a industriei, ceea ce a dus la o recuperare economică rapidă; perioada de conducere a lui N. Hrușciiov (1953–1964), marcată de reforme politice și economice, de o relaxare a represiunilor politice și culturale din Uniunea Sovietică; perioada Brejnevistă (1964–1982) de stagnare economică și politică de control strict de către regimul comunist a vieții politice și sociale, prin promovarea ideologiei marxist-leniniste; perioada (1985–1991), conducerea lui M. Gorbaciov, când RSSM a trecut prin reforme politice și economice, cunoscute sub numele de Perestroika și Glasnost, care au permis o mai mare libertate de exprimare, au dus la creșterea mișcărilor naționale și de independență.

### **4.1. Dezintegrarea portului popular în condițiile economiei planificate și algoritmul constituirii ”costumului național” în RSS Moldovenească**

Materialul examinat permite să constatăm că la începutul secolului al XX-lea portul popular din Basarabia atât cel femeiesc, cât și cel bărbătesc, poate fi caracterizat prin unitate în varietate.

Croiul, compoziția decorului, cromatica, sunt în concordanță cu calitatea materialului. Păstrând forme arhaice el, în procesul de constituire, a generat către această perioadă mai multe tipuri și variante care i-au conferit noi valențe și caracteristici. În aceeași perioadă, însă, portul este descris și prin amestecul pieselor costumului arhaic cu piese noi, de origine orășenească. Acest proces începe la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea iar, ulterior, parcursul de involuție s-a accentuat datorită transformărilor sociale și culturale, economice, politice și ideologice, soldate cu reliefarea și extinderea formelor alterate de costum popular, ceea ce i-a plasat dezvoltarea pe o scenă destul de fragilă. Mărfurile fabricate încep să înlocuiască, în parte, industria casnică iar moda de oraș începe să pătrundă la sate. Portul care nu mai corespundea cerințelor funcționale ajunge în formă latentă în raport cu noile forme de îmbrăcăminte.

Evenimentele care țin de formarea RASSM (1924) de formarea RSS Moldovenești; perioada 1945–1991, în ansamblu, constituie următoarea etapă de transformare a portului popular, etapă în care el a fost asimilat prin deconstrucție într-un ”proiect cultural național de tip sovietic” cu scopul creării și promovării unui ”costum național” al RSS Moldovenești, care pe tot parcursul perioadei sovietice a pretins a fi autentic.

Premisele apariției fenomenului numit ”costum național moldovenesc” le identificăm atunci când asistăm la formarea în componența RSS Ucrainene (1924) a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești. Formarea ei, din punctul de vedere al autorităților sovietice, necesita și o argumentare istorică<sup>586</sup>, venită de la C. Derjavin care, în anul 1925, propune formula originii naționalității moldovenești<sup>587</sup>. Cu scopul atribuirii unei noi identități naționalității moldovenești<sup>588</sup>, se afirma că reprezentanții ei sunt descendenți etnografici direcți ai populației slave. Din perspectiva acestor criterii, prin invocarea lipsei datelor istorice sau etnografice care ar infirma teoria potrivit căreia în centrul nucleului istoric al acestora să vedem alt popor decât acel slav, s-a dedus intenționat, vădit politic și ideologic, existența unui nou termen etnografic și, în același timp politic, – moldovean<sup>589</sup>. Prin intermediul acestui concept de etnogeneză au fost ulterior impuse caracteristicile vieții istorice-culturale ale națiunii moldovenești<sup>590</sup>.

---

<sup>586</sup> EREMIA, I. *Politica – instrument de formare a unei noi națiuni: „Națiunea civică moldovenească”*. Chișinău: ”Lexon-Prim”, p. 52.

<sup>587</sup> ДЕРЖАВИН, К.Н. Кто такие молдаване? In: *Звезда*, Литературно-общественный и научно-популярный журнал, № 3 (9). Ленинград: Государственное издательство, 1925, pp. 218-230. [online] [citat]. Disponibil: (<http://crecleco.seriot.ch/textes/Derzhavin25.html>)

<sup>588</sup> ДЕРЖАВИН, Н.С. Происхождение молдавского народа. In: *Советская наука*, 1940, № 12. [online] [citat]. Disponibil: (<http://www.bolesmir.ru/index.php?content=text&name=o428&gl=createfirst>)

<sup>589</sup> ДЕРЖАВИН, Н.С. Происхождение молдавского народа. ...встречаемся с новым этнографическим и одновременно политическим термином молдаване или молдоване.

<sup>590</sup> Ibidem.

Este important de precizat că în încercarea de a demonstra existența ”națiunii moldovenești”, a ”limbii moldovenești”, s-a luat în considerare și necesitatea fabricării unui nou ”costum național” prin care această națiune să fie capabilă să se identifice. ”Costumul național moldovenesc” trebuia să fie produsul evoluției costumului popular din Basarabia, care l-a precedat, cu scopul de a asigura, din punct de vedere ideologic, o metamorfozare rezultată dintr-o transformare perpetuă a acestuia din urmă, transformare atât de evidentă încât nimeni să nu o poată contesta. În această ordine de idei a fost popularizată tipologia costumului popular elaborată de A. Zașciuc<sup>591</sup> care, atunci când se referă la rituri și costumul popular din Basarabia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, remarcă că portul moldovenilor – a țăranilor simpli, are aspecte comune doar cu cel al malorușilor și conține elemente împrumutate de la turci<sup>592</sup>. Afirmații eronate, deoarece concluziile noastre, bazate pe materialele pentru harta etnografică a provinciei Basarabia din 1916, susțin că elementul pasiv, cel care ceda, era malorus<sup>593</sup>.

Fenomenele reorganizării socialiste care s-au desfășurat după 1940 și mai târziu, în perioada postbelică, reprezintă esența ansamblului de mecanisme ideologice care au contribuit la conceperea fenomenului cunoscut drept ”costum național” al RSSM, replică denaturată a portului popular din Basarabia. Asta deoarece URSS-ul, ca bază fundamentală, avea drept caracteristici esențiale nu doar dispariția proprietății private, considerată sursa tuturor inegalităților și nedreptăților de ordin social, dar și a proprietății naționale autentice. Altfel spus, dispariția acesteia din urmă era condiția necesară a socialismului în Uniunea Sovietică, condiție asigurată prin politica social-economică a statului, când în fiecare republică unională, în fiecare regiune economică din URSS, particularitățile naționale și demografice se formau sub influența îmbinării programate a factorilor istorici, culturali, economici ș.a. De pe fundamentul controlului numărului, componenței și repartizării populației sub aspect etnic, în sensul formării particularităților social-culturale de tip socialist în regiunile multinaționale<sup>594</sup>, a fost restrânsă aria de circulație a pieselor de costum popular arhaic.

În RSS Moldovenească, dirijarea proceselor de industrializare, urbanizare, or extinderea zonelor urbane având la bază dezvoltarea rapidă a sectorului industrial, a favorizat migrarea

---

<sup>591</sup> *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 1.* Издательство: Тип. Э. Веймара: СПб., 1862. 582 p.; *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 2.* Издательство: Тип. Э. Веймара, СПб., 1862. 274 p.

<sup>592</sup> Ibidem.

<sup>593</sup> БУТОВИЧЪ, В.Н. *Материалы для этнографической карты Бессарабской губернии.* Киев: Скоропечатня Х.Ю. Бурштейна, Большая Владимирская № 49, 1916, p. 9.

<sup>594</sup> ZAGORODNAIA, E.; ZELENCIUC, V. *Populația RSS Moldovenești.* Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 5.

populației spre orașe; modificarea componenței etnice a populației<sup>595</sup> a favorizat dispariția treptată a îndeletnicirilor legate de tradițiile populare, inclusiv, aceluia care asigurau nemijlocit producerea pieselor de port popular. Un alt aspect este că, în procesul dezvoltării economiei naționale a URSS, are loc o deplasare în masă a populației atât în interiorul republicilor unionale, cât și între acestea. Anual mii de oameni plecau din RSSM pentru a se așeza cu traiul în alte regiuni ale țării și mii de persoane veneau în republică. Paralel cu RSS Letonă, RSS Armenească, RSS Estonă, RSS Uzbekă și alte republici, RSS Moldovenească devenise o regiune cu un aflux mare al populației<sup>596</sup>.

Structura socială a populației, la fel, a suferit modificări prin faptul apariției claselor noi – clasa muncitoare și țărănimea colhoznică. Alt grup social nou, apărut în urma revoluției culturale, era intelectualitatea sovietică moldovenească, provenită din popor. Tendința în dezvoltarea structurii sociale a RSS Moldovenească devine, pentru viitor, formarea omogenității sociale prin lichidarea treptată a deosebirilor esențiale între clasa muncitoare și țărănime. Procesul apropiării claselor și lichidarea deosebirilor dintre grupurile și straturile sociale se desfășura în condițiile creșterii rolului clasei muncitoare. În procesul perfecționării structurii sociale se schimbă raportul între elementele ei componente: muncitori, colhoznici, slujbași. Numărul total al colhoznicilor se micșorase în legătură cu reducerea necesarului de muncă necalificată și trecerea unei părți a locuitorilor de la sate la muncă în industrie. Odată cu aceasta, a crescut cu mult numărul muncitorilor și slujbașilor. Un grup social specific, care ieșea în evidență, prin caracterul și conținutul muncii sale, era intelectualitatea<sup>597</sup>. În atare condiții, se pleca de la intenția de a topi individul în sistem, negându-i libertatea de a decide sau acționa. Se urmărea scopul de a transforma societatea într-un bloc relativ omogen, manifestare, care privilegia recunoașterea colectivă de tip socialist în detrimentul valorilor individuale, care ducea la o uniformizare a indivizilor, inclusiv prin ”costum național moldovenesc”, cu constrângeri care au reușit să reducă la tăcere inițiativa individuală a unității în diversitate.

Toate afirmațiile, evocate de presa periodică din RSS Moldovenească, începând cu anii 1950, când a început să fie pe larg promovată o cultură ”națională după formă și socialistă după conținut”<sup>598</sup>, urmăreau interpretarea și formarea unei realități retușate ideologic, configurate după standardele politice ale vremii. Noile relații sociale, de tip socialist, au adus cu sine un spectru larg de ”obiceiuri și ritualuri noi”, iar denunțarea autenticului și acceptarea acestor intervenții au creat

---

<sup>595</sup> Ibidem, p. 5.

<sup>596</sup> Ibidem, p. 29.

<sup>597</sup> Ibidem, p. 38.

<sup>598</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal. Acta Mvsei XIII. 5, Brukenthalia Romanian Cultural History Review*. Editura Muzeului Național Brukenthal, Sibiu/Hermannstadt. 2019, nr. 9, pp. 1027-1035.

situația ambiguă când ”costumul național”, inclusiv în cazul RSS Moldovenești, a fost utilizat ca ”simbol cultural nou”. Schimbarea conținutului, prin păstrarea formei naționale, avea scopul de a transpune ideile socialiste în instrumentele de comunicare vizuală, stăpânite de costumul popular autentic. Acțiunile de reprezentare a ”noii identități naționale”, de factură sovietică, erau orientate spre implementarea planului stalinist de dezvoltare a culturii și artei<sup>599</sup>, operațiune de inginerie identitară, demarată prin constituirea RSS Moldovenești și a proiectului de construcție a ”națiunii moldovenești”. Odată cu aplicarea planului stalinist, are loc reducerea substanțială a sistemului de valori ale portului popular, declanșarea unor deformări și distorsiuni, care ilustrează articularea unei imagini vizuale ”noi” și a modalității de implementare și punere în practică a noilor criterii de evaluare. ”Costumul național moldovenesc”, promovat de ideologia sovietică, a fost impus în viața cotidiană și, mai ales cea sărbătorească, asociat rigorilor de selectare și construire a ”noilor valori naționale”, în detrimentul performanțelor prototipului autentic. Constatăm, de fapt, că este vorba de subminarea valorii și semnificației autentice a costumului popular, acesta fiind prea complex pentru reprezentarea noii identități, întreprinzându-se acțiuni în simplificarea croiului, înlocuirea materialului, stilizarea ornamentului și înlăturarea diferențelor locale, de statut social sau civil<sup>600</sup>. Popularizarea ”costumului național moldovenesc”, în contextul ingineriilor sociale, a fost însoțită de unificarea industriei de producție a acestuia. Este semnificativă constatarea unei evoluții în ascensiune a elementelor cuprinse de această industrie, elemente care s-au transformat în mecanisme de legitimare a autorității politice, indicatori ai naționalității în perioada sovietică, care s-au regăsit în infinite varietăți de costume de scenă și de teatru, produse ale artelurilor, asociațiilor și uniunilor meșterilor populari, combinatelor de producere, caselor de modă<sup>601</sup>. ”Costumul național” al RSSM devine indispensabil manifestărilor rituale de tip sovietic, instrumente cu potențial de impunere a mecanismelor de dominație și control și, implicit, de asigurare a ordinii sociale, prin care se legitima puterea, și obține funcția de a valida ordinea socială și politică existentă<sup>602</sup>. În acest context, costumul popular din Basarabia, depozitat în spațiul muzeelor și a lăzilor de zestre, păstrează diferențieri sesizabile față de ”costumul național moldovenesc”, care a fagocitat specificul portului țărănesc, pentru a-l orienta în direcția creării identității fabricate, instituite de noua ordine politică<sup>603</sup>. La dezvoltarea și implementarea unui

---

<sup>599</sup> *Femeia Moldovei, Revista social-politică și artistic-literară*, 1951.

<sup>600</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal*, pp. 1027-1035.

<sup>601</sup> *Ibidem*, pp. 1027-1035.

<sup>602</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal*, pp. 1027-1035.

<sup>603</sup> *Ibidem*, pp. 1027-1035.

”costum național moldovenesc”, care să substituie costumul popular, au contribuit operațiunile succesive de răspândire a ideologiei de tip sovietic pe care le vom discuta în continuare.

Pornim de la premisa că elementele noi apărute în portul popular în prima jumătate a secolului al XX-lea nu au derivat din dezvoltarea formelor arhaice, ci din preluarea detaliilor și particularităților costumului de tip urban, având în vedere că meșteșugurile erau în declin. După a doua conflagrație mondială, în opinia cercetătorilor, se păstrează stagnarea meșteșugurilor și a artei populare dar și lipsa, aproape totală, a portului țăranesc în majoritatea covârșitoare a raioanelor RSS Moldovenești<sup>604</sup>. Pe de altă parte, în contextul sărăciei persistente a zonelor rurale, chiar și atunci când haina de tip industrial a inundat satul<sup>605</sup>, țesutul în gospodăria casnică este menținut iar unele tehnici de țesut și de cusut sunt perpetuate în continuare.

Ca urmare, în primii ani postbelici, dezvoltarea mijloacelor tehnice de producere, a determinat, în mai multe localități din RSS Moldovenească, fondarea artelurilor<sup>606</sup> care aveau ca scop, inclusiv, realizarea vestimentației și accesoriilor și care erau patronate de Consiliul industriei moldovenești (rus: *Молдпромсовет*) din RSSM. Scopul declarat al artelurilor, micilor asociații meșteșugărești de diferite tipuri, uniunilor de creație etc., era majorarea producției meșteșugărești și, pe termen lung, dezvoltarea industriei textile, de confecții ș.a. De regulă, într-un artel se asociau reprezentanții mai multor familii care aveau cunoștințe necesare în profesarea unui anumit meșteșug (croitori, blănari, cojocari, cizmari ș.a.)<sup>607</sup>. Datorită acestui fapt, către mijlocul secolului al XX-lea, filonul tradițiilor meșteșugărești și a îndeletnicirilor cu caracter artistic este încă departe de a fi părăsit, manifestându-și utilitatea. Potrivit datelor de arhivă, primele arteluri de textile au fost atestate în a doua jumătate a anului 1944. În total, în RSSM, în anii 1944–1945, erau șase arteluri, dintre care unul de prelucrare a pielii și altul de textile<sup>608</sup>. Îndeplinind și comenzi de stat, în activitatea de realizare a produselor de artă populară, acestea mizau, în cea mai mare parte, pe

---

<sup>604</sup> ЗЕВИНА, А.М.; ЛИВШИЦ, М.Я. *Национальные костюмы Молдавии*. Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1960, p. 32.

<sup>605</sup> Materiale de teren ale autorului, informator D.V., Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Speia, rn Anenii Noi.

<sup>606</sup> НОВИКОВ, И. А. *Артель: этимология слова и термин в русском дореволюционном законодательстве*. In: Томский Государственный Университет. История, Томск, 2009, pp. 83-85. [online] [citat 19.06.2020]. Disponibil: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/327/image/327-083.pdf>. Despre utilizarea frecventă a termenului „artel” aflăm din dosarele de arhivă preponderent pentru perioada 1945–1960, ani în care aceste uniuni meșteșugărești erau parțial scutite de unele impozite și aveau înlesniri, condiția principală fiind ca prețul produselor sau serviciilor prestate să nu depășească pe cele de stat cu mai mult de 10-13%. În 1956, președintele Nikita Hrușciiov a dispus ca până în anul 1960 toate artelurile să treacă în subordinea statului, excepție făcându-se pentru micile arteluri de deservire a populației, cele artistice și ale invalizilor, dar și aceste tipuri de activitate meșteșugărească au fost închise până în anii 1970–1980. De menționat că și după destrămarea URSS acest gen de activitate își va face apariția sub denumirea de cooperativă comercială.

<sup>607</sup> CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A. *Ateliere de confecționare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii 1945–1960*. In: ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS, XL, vol. I, Muzeul Județean Ștefan cel Mare din Vaslui, Iași: PIM, 2019, pp. 275-286.

<sup>608</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 4, f. 33.

tradiție, preluând materii prime, tehnici de lucru, forme, ornamentică, cromatică. Deja în 1951, când s-au emis pașapoarte pentru toate artelurile, au fost trecute pe lista Asociației moldovenești de consum și producere 27 de arteluri de producție meșteșugărească, majoritatea având o structură mixtă, cu sectoare de fabricare și vopsire a țesăturilor, de confecționare a pieselor vestimentare ș.a. În câțiva ani numărul artelurilor de acest tip s-a majorat, ele fiind deschise, practic, în toate localitățile mari.

La Chișinău, în iulie 1945, a început să funcționeze Artelul de producție ”28 iunie”, cu sectoare specializate în prelucrarea blănurilor și a pieilor, confecționarea pieselor vestimentare din aceste materii prime, producerea țesăturilor și a vestimentației de factură urbană pentru diferite categorii de vârstă (paltoane, bluze, costume, pantaloni, chipiuri etc.)<sup>609</sup>. Coaserea hainelor la comandă individuală, confecționarea acoperămintelor pentru cap, a devenit specializarea Artelului 8 martie din Chișinău. Acesta, la 1 ianuarie 1945, avea 130 de lucrători, dintre care 92 erau meșteșugari<sup>610</sup>. Către 1950 lucrau aici 190 de meșteri profesioniști, care, pe lângă sortimentul variat pe care îl produceau, deserveau populația în materie de reparare a hainelor. Tot la Chișinău, în mai 1945, a fost fondat Artelul *Krupskaia*, cu sectoare specializate de croitorie, confecționare a pieselor textile, precum și, ca o noutate pentru arteluri, de vopsire a țesăturilor. În Artelul *Octombrie*, din Chișinău, se producea o gamă variată de articole vestimentare de toate tipurile pentru femei, bărbați și copii<sup>611</sup>, iar în Artelul *1 Mai* activau 45 de meșteri, dintre care 30 de meșteșugari, care se ocupau de confecționarea și repararea încălțăminte<sup>612</sup>.

În 1950, Artelul *Lenin*, fondat la Strășeni în 1944, avea un atelier de țesătorie și unul de croitorie, iar din cei 44 de lucrători, 28 erau meșteșugari. În noiembrie 1944 a fost deschis Artelul *Cotovschi* din Călărași și artelul de croitorie și de producere a lânii din Orhei. În 1945 au fost formate arteluri de textile și croitorie în Leova, Florești, Ungheni și Căușeni. Artelul de țesătorie și croitorie *Kalinin* a fost deschis în 1946, în satul Sucleia, în Slobozia, în iunie 1946 – artelul de țesătorie și croitorie din Rașcov, Camenca, Artelul *Munca* din Cahul și artelul din Taraclia. În 1947 sunt fondate artelul *Serghei Lazo* din satul Chiperceni, artelul *Bolșevic* din raionul Bravicea, artelul de țesătorie din Fălești, artelul *Nistru* din Râbnîța ș.a. În 1945 a fost înființat artelul *Biruința* din satul Lăpușna, unde cei peste 300 de meșteșugari realizau mai multe piese vestimentare, piese textile și țesături pentru casă<sup>613</sup>, produse adaptate noilor funcții utilitare și decorative. Artel de croitorie și de producere a vestimentației pentru femei, bărbați și copii, de confecționare a pieselor

---

<sup>609</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 4, f. 33.

<sup>610</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 4, f. 2.

<sup>611</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50, f. 245.

<sup>612</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 4, f. 9.

<sup>613</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50, f. 34.

din blănuri și piei de oaie a fost deschis în iulie 1944 la Edineț. Un artel similar, specializat în blănuri și piei, este atestat, începând cu anul 1945, în localitatea Lipcani, meșteșugarii de aici propunând un sortiment variat de confecții și textile. Un artel specializat în țesătorie și croitorie a fost fondat în 1948 în satul Briceni<sup>614</sup>. Tot în zona nordului, la Soroca, în 1944 a fost deschis artel de țesătorie cu sector de producere a mărfurilor de galanterie. Un artel de prelucrare a blănurilor, pieilor, de confecționare a pieselor vestimentare pentru diferite vârste, cu un sector de producere artistică, de galanterie, era funcțional, începând cu 1944 la Bălți<sup>615</sup>. Observăm, astfel, concentrarea în nordul țării a meșteșugarilor care se ocupau de prelucrarea blănurilor și pieilor și de confecționarea articolelor de îmbrăcăminte din aceste materii prime. Tot la Bălți, în 1944, a fost fondat un artel specializat în producerea textilelor, în 1950 aici activând cca 70 de meșteri<sup>616</sup>. La Tiraspol, în septembrie 1944, a fost deschis un artel specializat în țesătorie, cu sortiment variat care cuprindea mai multe categorii de vârstă. În decembrie 1946, tot la Tiraspol, a fost deschis un artel specializat în producerea artistică a covoarelor de lână, unde funcționa și un sector aparte de vopsire a lânii. Către 1950, aici lucrau 187 de meșteri la 21 de mașini de confecționare a țesăturilor și la alte utilaje. La Bender, în 1945, a fost deschis artelul de producție artistică a imprimeurilor, de confecționare a textilelor și a vestimentației, către 1950 numărul lucrătorilor ridicându-se la 65 de meșteri specializați. De altfel, conform datelor de arhivă, în anul 1950, sectoarele de producere artistică și de țesătorie au lucrat în două schimburi, fiind asigurate cu materie primă și îndeplinind comenzi de stat. Producerea articolelor vestimentare în serie și la comandă individuală a revenit artelului *Steaua roșie* din Bender, fondat în februarie 1945. Începând cu 1948, tot la Bender, a început să activeze un artel specializat în exclusivitate pe țesătorie și croitorie, meșteșugarii realizând paltoane de damă și pentru copii, bluze pentru toate vârstele, costume pentru școală, piese pentru acoperământul capului, alte articole vestimentare necesare populației<sup>617</sup>. În 1946, majorarea numărului de mașini de cusut a dus la creșterea productivității artelurilor din domeniul confecției și a textilelor<sup>618</sup>. În alte ramuri de activitate au fost deschise ateliere de producere a mărfurilor de galanterie, ateliere de producere artistică, saloane de bijuterie și de gravare artistică. Au fost prevăzute măsuri organizatorice pentru revitalizarea activității meșteșugărești în arteluri, în particular, a celei textile pentru Fabrica de piele *1 mai* din Chișinău; la Bender a producției textile și de încălțăminte în Atelierul *28 iunie*; în artelurile textile de la Cahul și Orhei a fost

---

<sup>614</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50, f. 34.

<sup>615</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50, f. 34.

<sup>616</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50, f. 34.

<sup>617</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50, f. 34.

<sup>618</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 2.



constatată lipsa unor fabrici mari de confecții care ar integra majoritatea operațiunilor tehnologice de producere a pieselor textile și vestimentare<sup>619</sup>.

Unele arteluri cu nume sonore, evident cu tentă ideologică și politică, au fost fondate în anii '50, iar pentru cele care au avut de suferit de pe urma uzurii tehnice, s-au preconizat surse financiare speciale pentru reparații. Se identificau și soluții de modernizare a artelurilor. Astfel, în primul trimestru al anului 1947, pentru Artelul 8 martie din Chișinău, au fost prevăzute surse financiare suplimentare pentru procurarea utilajului necesar funcționării unui atelier de modă în care să fie confecționate articole vestimentare conform tendințelor modei de tip sovietic și a gustului estetic al populației. Din cele 20 mii ruble, 5 mii erau destinate lucrărilor de reparare a clădirii atelierului, iar 15 mii pentru procurarea utilajului necesar, inclusiv, a mașinilor de cusut. În 1947 și la Bender (Tighina) a fost deschis un astfel de atelier de modă. În fiecare an, cu scopul de a îndeplini peste 100 % din planul de confecționare a pieselor textile și a confecțiilor, se stipula procurarea utilajului nou, repararea clădirilor, construirea unor ateliere noi; deseori, multe dintre aceste piese fiind stocate în depozite în condiții necorespunzătoare, în timp, au fost distruse<sup>620</sup>. Pentru anul 1950 au fost preconizate o serie de măsuri de ameliorare și dezvoltare a industriei confecțiilor și textilelor, cum ar fi: la Tiraspol, prin extindere, până la 1 octombrie, a atelierului de textile din cadrul Fabricii *Cotovschi*; la Soroca, construirea unui artel pentru confecționarea nasturilor din scoici, os și sâmburi, și instalarea inventarului necesar acestei activități, astfel, ridicându-se productivitatea lunară până la 500 de mii de nasturi; de asemenea, se preconiza producerea, doar în două ateliere, a câte 1.000–3.000 de baticuri femeiești pentru a acoperi nevoile populației<sup>621</sup>.

În toamna anului 1950 a fost emisă o hotărâre potrivit căreia la Tiraspol se prevedea construirea unei fabrici de lână care să acopere necesarul materiei prime de calitate, destinate fabricilor de profil din RSSM<sup>622</sup>. Pentru a atinge acest obiectiv au fost distruse casele din lemn ale locuitorilor din vecinătate, fiindu-le restituite costurile clădirilor<sup>623</sup>. Precizăm faptul că, la această fabrică de la Tiraspol, se producea lână de trei categorii, folosită pentru confecționarea pieselor de tricotaj, precum și a maramelor/basmalelor de lână, lâna de aici fiind destinată pentru producerea articolelor în toate asociațiile meșteșugărești<sup>624</sup>. Un alt atelier nou urma să fie deschis, în prima

---

<sup>619</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 8.

<sup>620</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 213.

<sup>621</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71, f. 2.

<sup>622</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 30, f. 33.

<sup>623</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 213.

<sup>624</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71, f. 131.

jumătate a anului 1950, și la Chișinău, acesta având scopul de a produce articole artistice, inclusiv batiste și basmale pictate<sup>625</sup>.

Un loc aparte revenea artelurilor de deservire socială a populației. În cadrul acestor asociații ale meșteșugarilor se efectuau mici operațiuni de reparare și coasere a hainelor la comandă după măsuri individuale, serviciu comod și accesibil pentru majoritatea categoriilor sociale din mediul rural și cel urban, mai ales în cazul în care persoanele aveau în posesie o anumită pânză. În acest sens, în 1950, la Bender s-a dispus organizarea a încă patru arteluri pentru coaserea, după măsuri individuale, a pieselor vestimentare, se recomanda deschiderea de noi arteluri în satele din sudul Basarabiei, se organiza achiziționarea centralizată de la populație a pieselor vestimentare pentru repararea acestora<sup>626</sup>. De regulă, asemenea arteluri (cum ar fi *28 iunie* din Chișinău) aveau secții aparte și meșteri care lucrau în domeniul producerii vestimentației de larg consum, secții de croitorie, precum și specialiști în sfera coaserei hainelor după măsuri individuale<sup>627</sup>. Astfel, constatăm că gama pieselor produse era destul de variată. În 1954, la atelierul de modă din Bender se produceau, pe lângă rochii pentru dame și costume bărbățești, articole vestimentare pentru copii, dar și articole elitiste: rochii de mătase și paltoane de lână pentru dame, care erau confecționate din materia primă, de calitate, din fondurile de stat, dar și din cea a clientului. La 1 ianuarie 1955, în atelierul de modă din Bender, lucrau 212 persoane, fiecare membru nou al artelului urmând să treacă un termen de testare de trei luni pentru a deveni membru cu drepturi depline<sup>628</sup>.

Un atelier de confecționare a vestimentației era funcțional, începând cu anul 1954<sup>629</sup>, și în Cahul, având drept scop îndeplinirea necesităților populației din partea locului, în 1955 aici lucrând 48 de meșteri. Un alt atelier de producere a lânii a fost fondat în anul 1947 la Cahul, numărul angajaților ridicându-se, către anul 1955, la 182 de lucrători<sup>630</sup>. Atelierul artistic meșteșugăresc *Munca* din Cahul, înființat în 1948, avea 204 de lucrători care deserveau populația producând articole vestimentare pentru maturi și copii<sup>631</sup>. Tot la sud, în satul Congaz, a fost creat în 1946 un artel de țesătorie, prelucrare a pieilor, de coasere a vestimentației și de producere artistică. În 1955 aici activau 88 de meșteri, funcționau câteva sectoare de producere a vestimentației în masă și la comandă individuală, a articolelor artistice din lână naturală<sup>632</sup>. Un atelier specializat în confecționarea vestimentației la comandă individuală pentru dame a fost

---

<sup>625</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71, f. 163.

<sup>626</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71, f. 105.

<sup>627</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 367.

<sup>628</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 35.

<sup>629</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 255.

<sup>630</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 280.

<sup>631</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, ff. 323-325.

<sup>632</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, ff. 587-598.

deschis în 1954 la Orhei, aici activând peste 80 de lucrători<sup>633</sup>. Întrucât au fost anunțate întreceri socialiste, dosarele de arhivă au reținut importante date statistice privitoare la artelul din Congaz. Astfel, din cei 88 de lucrători (menționați pentru 1955), 19 erau bărbați și 69 – femei; 18 lucrători aveau vârsta de până la 25 de ani; 47 de persoane îndeplineau planul între 100 și 120 % , iar restul până la 100 %; ca naționalitate, în artel au fost angajați 3 ruși, 2 ucraineni și 10 moldoveni, celelalte 73 de persoane fiind de alte naționalități (presupunem că erau bulgari sau găgăuzi); din numărul total de lucrători, 6 erau membri de partid sau ai Komsomolului<sup>634</sup>.

Un atelier meșteșugăresc similar a fost atestat din 1945 la Leova (împreună cu meșterii din oraș și din satele Sărăteni și Iargara); aici funcționau trei sectoare de producere a vestimentației pentru femei și bărbați, un artel de producere artistică, un salon de reparație a ceasurilor și un salon de fotografie<sup>635</sup>. Odată cu centralizarea producției și executarea unor comenzi stricte de stat, constatăm că modelele elaborate erau riguros coordonate la nivel local, regional și unional. Astfel, pentru tot spațiul unional, la fabrica din orașul Derbent din sudul URSS, astăzi din Republica Daghestan a fost editat un ghid practic pentru vopsirea lânii<sup>636</sup>. Prin acest ghid, Institutul Științifico-Practic de Artă a propus mai multe rețete de vopsire a lânii cu descrierea detaliată a procedeele tehnologice. În total, instrucțiunea specifică 64 de nuanțe de diferite culori (de bază fiind roșu, verde, albastru, negru), fiind folosite culori chimice, acrilice; în acest fel, în opinia cercetătorilor, se ușura considerabil munca pictorilor care se ocupau cu selectarea culorilor. În aceeași ordine de idei, pentru schimburi de experiență, în 1953 au fost prevăzute deplasări ale meșterilor din RSSM la fabrici de textile, precum și la cele de producere a vestimentației din Moscova, Leningrad, Riga, Kiev, fiind delegate pentru 11 zile, opt persoane din diferite arteluri specializate în producerea pieselor textile și vestimentare<sup>637</sup>.

Având în vedere necesitatea specializării în executarea anumitor operațiuni pe segmente mai înguste de activitate<sup>638</sup>, au fost fondate ateliere mai mari care eficientizau și optimizau lucrul în domeniul deservirii populației, a artelurilor mici și medii existente, mai ales pentru piese vestimentare simple, comode, deja uniformizate. Ulterior, prin decizia autorităților centrale, aceste unități, funcționale practic în toate orașele din RSSM, s-au reunit în fabrici mari de textile și confecții pentru a acoperi nevoile în creștere ale populației în primii ani după cea de-a doua conflagrație mondială. Astfel, după 1960, va începe procesul de unificare și substituie a artelurilor

---

<sup>633</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 497.

<sup>634</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, ff. 608-610.

<sup>635</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, ff. 392-394.

<sup>636</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 207, f. 330.

<sup>637</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 371, 413, 416 și 419.

<sup>638</sup> ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 469, ff. 9-10. Паспорта промартелей Молдпромсоюза по состоянию на 1956 г.

prin ateliere mari și fabrici de textile, de confecții sau de blănuri. Printre cele mai reprezentative ateliere menționăm artelurile *Promhudojnik* din Chișinău (rus: *Промышленный художник*, adică *Pictor industrial*), *Progres* din Chișinău, *Trud* din Cahul, *Drujba* din Tiraspol, *Krasnaia zvezda* din Tighina, *Zavetî Lenina* din Râbnîța, *Novaia jizni* din Bălți, *Zoia Kosmodemianskaia* din Orhei, *Puti k pobede* din Soroca, CMC ș.a.

Artelurile<sup>639</sup>, ulterior ateliere mari și fabrici de textile, pe lângă faptul că realizau mărfuri de larg consum, articole industriale și cu caracter artistic, au avut în primii ani postbelici, un rol important în perpetuarea și dezvoltarea meșteșugurilor artistice. Acest rol a eșuat datorită faptului că realizarea unor piese noi, prin tehnici specifice artei populare și a meșteșugurilor artistice, din punct de vedere funcțional, nu mai puteau fi adaptate la cerințele vieții moderne. Ulterior, fiind conectate în dezideratele sale cu politica statului, unele întreprinderi au început să producă în serie ”costume naționale moldovenești”, femeiești și bărbătești, accesorii, deoarece, din punct de vedere al planurilor contextelor social-economice, evoluția societății în RSS Moldovenească, presupunea dispariția proprietății private, a celei naționale, cu alte cuvinte, dispariția suveranității naționale, implicit a portului popular din Basarabia, condiție necesară pentru o societate socialistă<sup>640</sup>. Un alt aspect important este că în urma colectivizării, în RSSM, a instrumentelor de producție a portului popular, care erau cândva în slujba colectivității, acestea au ajuns în serviciul puterii politice, fapt ce a adus la sărăcirea definitivă a metodelor de realizare care erau la îndemâna meșteșugarilor.

#### **4.2. ”Costumul național” al RSSM în cadrul sărbătorilor și riturilor de tip nou**

Planurile contextuale ale sărbătorilor și riturilor de ”tip nou”, în perioada de existență a URSS și RSSM, au fost ilustrate prin etalarea ”costumului național moldovenesc”, marcă a unei culturi ”naționale, după formă, și socialiste, după conținut”, urmărindu-se configurarea unei realități retușate ideologic după standardele politice ale vremii. Schimbarea conținutului, prin păstrarea aparentă a formei costumului popular din Basarabia, folosirea patrimoniului dar nu și a naturii sale, avea scopul de a transpune ideile socialiste în instrumentele de comunicare vizuală stăpânite de structura acestuia. Pentru a eficientiza promovarea ”costumului național” al RSSM în toate sferele vieții sociale, după cum am remarcat mai devreme, s-a recurs la unificarea industriei de producție a acestuia.

---

<sup>639</sup> BUJOREAN, Tatiana. Activitatea atelierelor de confecționare a costumului național moldovenesc în primele decenii postbelice. In: *Latinitate, Romanitate, Românităte*, 6-7 noiembrie 2020. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2020, Ediția 4, pp. 70-72.

<sup>640</sup> BOURGIN, G.; RIMBERT, P. *Le socialisme*. Paris: Presses Universitaires de France, p. 13.

Pentru perioada represiunilor politice, care aveau scopul de a impune ideologia comunistă, pentru cercetarea noastră este semnificativ faptul că, în anul 1949, la Moscova a fost inaugurată expoziția de daruri dedicate lui Iosif Stalin, acestea fiind venite din diferite regiuni ale Uniunii Sovietice și din statele blocului socialist, inclusiv din Republica Populară Română. Colecția de exponate a ocupat mai multe spații de vernisare, de fapt, un muzeu întreg. O parte din obiectele *Muzeului de cadouri pentru Stalin*, în anul 1953, au ajuns în patrimoniul Muzeului Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, fapt ce a făcut posibil studiul fondurilor respectivei instituții la tema cercetată de noi<sup>641</sup>. În acest context, ne-a atras atenția un document inedit (A.3.64.), prezentat de noi în premieră în circuitul științific, cu titlul *În dar de la muncitorii din România cu ocazia aniversării a 70 de ani a lui I. V. Stalin, anii 1949–1950*<sup>642</sup> care cuprinde descrierea tuturor componentelor ce țin, în mare parte, de costumul național, presupunem din Basarabia, piese vestimentare și accesorii cu un spectru larg de funcții:

1. Bluză / costum național moldovenesc femeiesc de tip tunică, din batist (țesătură din fibră subțire de bumbac) delicat, de culoare albă, cu mânecă lungă care la extremitatea inferioară este lăsată liberă, fără manșete. Partea din față, gulerul și mânecile, sunt brodate în punct de cruciuliță cu ață de mătase de culoare neagră, cusute cu mărgelile și paiete. Mărime 138×50 cm. Moldoveni.<sup>643</sup>

2. Vestă / costum național moldovenesc femeiesc, în formă de pieptar, din pânză de culoare neagră confecționată manual, pe partea din față are proiectată o despicătură. Vesta, în întregime, este cusută cu țesătură de mătase de culoare albă și mărgelile. Gulerul și răscoitura mânecii sunt garnisite cu dantelă croșetată din ață de mătase de culoare neagră. Despicătura din față și poalele sunt garnisite cu franjuri de fir metalic, spiralat. Mărime 75×39 cm. Moldoveni.<sup>644</sup>

3. Fustă / costum național moldovenesc femeiesc, din țesătură de fibră de bumbac și cașmir, de culoare albă, cu poalele brodate în cruciuliță cu ață de mătase, de culoare neagră, cu fir metalic și paiete. Mărime 92×67 cm. Moldoveni.<sup>645</sup>

4. Șorțuri / costum național moldovenesc femeiesc din pânză de culoare neagră, țesută în condiții de casă, garnisite cu dantelă din ață de mătase de culoare neagră, cusute, în întregime, cu țesătură de mătase de culoare albă și mărgelile. Poalele sunt garnisite cu franjuri din fir de ață

---

<sup>641</sup> BUJOREAN, Tatiana. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal. Acta Mvsei XIII. 5, Brukenthalia Romanian Cultural History Review*. Sibiu/Hermannstadt: Editura Muzeului Național Brukenthal. 2019, nr. 9, pp. 1027-1035.

<sup>642</sup> Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720.

<sup>643</sup> Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720-35.

<sup>644</sup> Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720-36.

<sup>645</sup> Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720-37.

spiralat de culoare albă și neagră. Mărime 66×47 cm. Dar făcut din partea unui donator anonim din Republica Populară Română, 1949. Moldoveni.<sup>646</sup>

5. Șal / costum național moldovenesc femeiesc din țesătură de mătase transparentă, de culoare albă. De-a lungul șalului, pe ambele părți, sunt țesute, cu fir lucios, trei benzi. Pe la capete, țesute cu fir mat, sunt alte trei benzi înguste. Mai sus de acestea, este distribuit un câmp ornamental delimitat cu motive florale, brodate cu fir de mătase de culoare albă și albastru-deschis. Mărime 254×42 cm. Moldoveni.<sup>647</sup>

6. Bluză / costum național moldovenesc femeiesc din voal (țesătură de bumbac fină și transparentă) de culoare albă, brodată în cruciuliță, cu ață mlineu de culoare neagră și cu paiete din metal de culoare galbenă, cu mâneca lungă, dreaptă, îmbinată cu răscoitura brațului cu cheițe, tivul – prelucrat cu găurică. Gulerul stei se leagă din față cu șiret răsucit, din ață mlineu, la capete – cu ciucuri. Brodat cu ață neagră, sistemul ornamental al gulerului este format din motive vegetale mărunte, stilizate și din dungi din fir metalic de culoare galbenă. Partea din față a bluzei are două câmpuri ornamentale în formă de dungi, în cadrul cărora sunt brodate șase motive florale, stilizate, lucrate în aceeași tehnică și culoare ca pe guler. Pe umeri, pe răscoituri și partea de jos a mânecilor – o fâșie dublă din aceleași motive florale. Mânecile – cu pavă. Toate părțile componente ale bluzei sunt îmbinate cu cheițe. Mărimi: lungime – 50 cm., răscoitura gâtului – 44 cm., lățime poale – 69 cm., lungime mânecă – 50 cm. Moldoveni.<sup>648</sup>

7. Fustă / costum național moldovenesc femeiesc, din țesătură de bumbac de culoare albă brodată cu fir de aur și argint. Părțile laterale și poalele sunt decorate cu un câmp ornamental format dintr-un singur motiv geometric (romburi). Restul spațiului este acoperit cu plasă romboidală brodată cu fir de aur. În mijlocul fiecărui romb este brodat cu fir de argint câte un motiv floral cu centrul brodat în culori roz și albastru-deschis. Mărimi: lungime – 90 cm., lățime poale – 136 cm. Moldoveni.<sup>649</sup>

8. Brâu / costum național moldovenesc, țesut din ață de bumbac de culoare albă și fir alb/argintiu. Cu firul metalic (argintiu) este țesut ornamentul geometric. La un capăt brăul are franjuri din aceleași fire din care este țesut. Mărime: 237×3,5 cm. Dar de la țărăncile din Moldova, din Republica Populară Română. Anul 1949. Moldoveni.<sup>650</sup>

În opinia noastră, descrierea acestor exemplare este relevantă în privința felului în care a fost realizată la începutul anilor 1950, ținând cont de subiectivismul viziunii celui care a făcut

<sup>646</sup> Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720-38/1-2.

<sup>647</sup> Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720-44.

<sup>648</sup> Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720-45.

<sup>649</sup> Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720-46.

<sup>650</sup> Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720-47.

descripția. Din varii considerente tehnice, nu am reușit vizualizarea obiectelor enunțate, lucru care întărește intenția noastră de a continua cercetarea, pentru a aprecia și interpreta critic valoarea obiectelor analizate. Considerăm important faptul că forma națională, în acest caz concret, a fost sacrificată pentru a fi adusă în dar conținutului ideologic socialist. Sărbătoarea politică, în acest caz aniversarea a 70 de ani a lui I. Stalin, avea scopul de a cinsti și elogia public personalitatea liderului sovietic. Mai mult, gestul cu valoare simbolică - darul muncitorilor din România, a fost plasat în centrul imaginarului colectiv al societății sovietice – *Muzeul de cadouri pentru Stalin*. Acest exemplu dezvăluie capacitatea riturilor politice de a fixa în conștiința indivizilor, prin intermediul costumului popular și a elementelor lui componente, simboluri și valori de ”tip nou”<sup>651</sup>, dirijate politic și ideologic.

Un plan contextual, lansat după cel de-Al Doilea Război Mondial, consolidat definitiv în anii '60 și '80, și anume, fenomenul de masă folclorist de punere în evidență a unor ”noi tradiții naționale moldovenești”, s-a extins considerabil prin intermediul sărbătorilor, teatrelor, muzeelor din republică, festivalurilor, olimpiadelor, paradelor, comemorărilor și vizitelor oficiale la nivel național, unional sau internațional, toate fiind mărturii ale formelor exagerate de manifestare a unui fenomen de inventare a tradițiilor de tip socialist prin echivalența ideologică a conceptelor precum tradiție/artă populară/costum popular. Sărbătorile cu caracter folcloric sau, cum erau denumite în URSS, manifestări culturale regionale, naționale sau internaționale, ca majoritatea formelor de popularizare a numeroaselor variante de ”costum național moldovenesc”, erau operate pentru a organiza și structura ”corect” discuțiile despre diversitatea etnică în URSS. Relatările despre activitatea ansamblului de dansuri populare (A.3.65.) care a avut un turneu, în anul 1955, cu prilejul manifestărilor culturale ale Lunii prieteniei româno-sovietice, organizată în România în fiecare an<sup>652</sup>, erau concepute, spre exemplu, în câmpul de delimitare a etniilor în blocul de Est. Din această perspectivă, prin intermediul dansului și cântecului folcloric, se trasa ruptura, artificial creată, între ”națiunea moldovenească”, proaspăt creată, și poporul român, când: *După jocurile moldovenești urmau dansuri rusești, celor rusești le lua locul jocurile românești, apoi urmau dansul guțul, găgăuz ș.a.*<sup>653</sup>, sau: *Ianina Levițcaia a interpretat cântece moldovenești, rusești și românești*<sup>654</sup>. Din aceeași sursă aflăm că turneul a durat 25 de zile, timp în care, au fost date 27 de concerte în 13 orașe.

---

<sup>651</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal*, pp. 1027-1035.

<sup>652</sup> Oglindă a fericirii norodului. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1955, nr. 1.

<sup>653</sup> Ibidem.

<sup>654</sup> Ibidem.

În altă ordine de idei, textele de teatru popular în RSS Moldovenească, în scop politic și ideologic, au început să fie colectate chiar din primii ani postbelici<sup>655</sup>, iar La Congresul VII internațional al antropologilor și etnografilor (Moscova, 1964), V.M. Gatsak a prezentat un referat despre teatrul popular haiducesc și voinicesc în RSS Moldovenească, Bucovina Sovietică de Nord și Republica Socialistă România<sup>656</sup>. Teatrul popular, în contextul mai larg al creației folclorice, a fost întotdeauna un spectacol sincretic de ritual, dar în cadrul realității din RSS Moldovenească, începe să fie dotat cu elemente capabile să reflecte tematica patriotică și socialistă. Așa s-a procedat, spre exemplu, la Teatrul Moldovenesc Muzical-Dramatic de Stat din Chișinău, unde se punea în scenă comedia muzicală *Fericirea Mărioarei*, de L. Corneanu și E. Gherchen, în care erau jucate marile schimbări în viața poporului<sup>657</sup> și unde s-a urmărit conexiunea între ”experiențe noi” și ”veșmânt de tip nou”, adică ”costum național moldovenesc”, două concepte înrudite a realității din RSS Moldovenească (A.3.66.). Deschiderea ușilor teatrale pentru promovarea ”noilor sensuri” într-un repertoriu ”corect” sistematizat, practica teatrelor de a merge în turnee prin raioanele și satele republicii, a creat premisele răspândirii ”costumului național moldovenesc”, dotat cu o paletă extinsă de semnificații ideologice. În RSS Moldovenească, înclinația de a proiecta asemenea costume sub impactul inițiativelor politice și ideologice, fără a ține cont de concepțiile despre lume și despre frumos ale artei populare, a modelat contextul când această imitație artificială ajunge pe toate scenele teatrelor din republică.

Dramaturgia populară, deci, ca fenomen cultural și artistic, începe să înglobeze piese în care capătă amploare ideea luptei pentru pace și se pune accent pe tema prieteniei dintre popoare. Manifestărilor teatrale populare li s-a atribuit, astfel, cadrul educativ-patriotic și internaționalist<sup>658</sup>. Tematica nu mai este o conservare a motivelor centrale din folclorul popular – ea se dezvoltă și îmbracă motive noi, subiecte din viața socialistă și istoria maselor proletare<sup>659</sup>. În cele din urmă ajungem la concluzia că, transformările asumate de către puterea politică prin conjugarea elementelor artei populare cu cele de ”tip nou”, erau operate prin lexic, costumație<sup>660</sup> și enunțuri precum că, dramele populare din Basarabia au tangențe sesizabile cu cele rusești și ucrainene, fără specificarea faptului că sunt parte componentă a spațiului cultural românesc. Chiar dacă, aruncând o privire asupra proceselor și fenomenelor studiate constatăm că, piese componente de port țăranesc, în cazul teatrului popular modernizat, se regăsesc, într-o soluție sau alta, sub formă de

---

<sup>655</sup> *Театру популяр АШ а РССМ*, Ин-тул де Лимбэ ши Лит.; алк.: Г.И. Спатару, Ю.И. Филип; ред.: Н. М. Бэешу, В.А. Чиримпей. Кишинэу: Штиинца 1981, p. 8.

<sup>656</sup> *Ibidem*, pp. 8-9.

<sup>657</sup> *Fericirea Mărioarei*. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1952, nr. 1.

<sup>658</sup> *Театру популяр АШ а РССМ*, p. 17.

<sup>659</sup> *Ibidem*, p. 20.

<sup>660</sup> *Ibidem*, p. 20.



căciuli ale haiducilor de culoare neagră sau brumărie<sup>661</sup>, sau ca elemente ale contextului specific riturilor de trecere, unde recunoaștem obiceiul de a încheia într-un anumit fel cămașa bărbătească în timpul înmormântării<sup>662</sup>, deducem, totuși, că tema centrală, adusă prin intermediul noilor versiuni ale motivelor populare, în prim-planul repertoriului teatrului folcloric, în RSS Moldovenească, era una ideologică, a patriotismului sovietic.

Instituțiile de cultură, și anume casele de cultură din raioanele RSSM, au contribuit în egală măsură la ”educația politic-ideologică, morală și estetică a populației”. În incinta lor erau organizate manifestări culturale, locuitorii satelor fiind atrași, astfel, la repetiții, serate literare, discuții cu veterani ai muncii și războiului, cu oameni de știință și maeștri în arte, la concerte și reprezentații teatralizate. Spațiile întruneau artiști amatori, cercuri corale, dramatice, de dans, brigăzi de agitație, cercuri al tânărului declamator, orchestre de fanfară și de instrumente populare, ansambluri vocal-instrumentale ș.a. Erau organizate serate tematice și de odihnă, șezători în cadrul cărora era inclusă studierea folclorului. Datorită prestigiului ceremonial pe care șezătorile le-au dobândit treptat în conștiința populară, în RSS Moldovenească ele au avut continuitate, iar sfaturile sătești de femei erau organele care popularizau ”noile obiceiuri” în societatea rurală, șezători de tip ”nou”, ”renăscute”, în cadrul cărora era etalat și ”costumul național moldovenesc”. Spre exemplu, în satul Șolcani, raionul Soroca cum, de altfel, în tot spațiul RSSM, s-a ajuns la această formă de propagandă a noii ideologii, deoarece erau căutate soluții pentru noi planuri contextuale care să definească cotidianul și ceremonialul (A.3.67.), prin intermediul unor forme consacrate în timp, care le-ar atrage pe femei<sup>663</sup>. Șezătoarea de tip ”nou” (A.3.68.) avea scopul de a aduna femeile împreună pentru a pune în dezbatere probleme de primă importanță ale sfatului de femei, și în această calitate, conform relatărilor presei, ea s-a îndreptățit<sup>664</sup>. Ea era conformată unor aspecte de activitate, cu anumite teme la ordinea zilei: timpului recoltei, îi era dedicată tema muncii, în ajunul sărbătorilor religioase, era dezbătută tema ateistă<sup>665</sup> (religia, ca fenomen instituțional, cu setul de practici și credințe care o definesc, era percepută ca o rivală de către regimul sovietic), sau cea a ”obiceiurilor noi” ale satului<sup>666</sup>. Drăgaica, ritual de origine agrară, spre exemplu, era propagat ca ritual vechi și, totodată nou, o tradiție care s-a păstrat, transformându-se într-o sărbătoare a primului și ultimului snop<sup>667</sup> (A.3.69.). Exemplu când statul, în baza unor

---

<sup>661</sup> Ibidem, p. 22.

<sup>662</sup> Ibidem, p. 26.

<sup>663</sup> NICUȚĂ, S. O frumoasă experiență de lucru obștesc. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1985, nr. 3, pp. 10-11. Câteva secvențe de la șezătoarea din Șolcani.

<sup>664</sup> Ibidem.

<sup>665</sup> Ibidem.

<sup>666</sup> Ibidem.

<sup>667</sup> Omagiu spicelor de grâu. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1982, nr. 7, p. 13.

sărbători populare, a creat altele, de ordin politic și ideologic, în aceeași tactică a acțiunilor aplicată și asupra portului popular, înlocuit cu ”costum național moldovenesc”. Cel mai stimulativ cadru, însă, devine cel care întrunea elementul sărbătorii, când șezătorile (A.3.70.) se desfășurau pe scenă<sup>668</sup>. Evoluția acestor tipuri de șezători (A.3.71.) este una previzibilă, deoarece din șezătorile teatralizate, prin selecție, rezultau colective de artiști amatori pentru care se confecționau ”costume naționale moldovenești”. Alt aspect ar fi, contribuția sesizabilă la confecționarea obiectelor de artizanat pentru expozițiile Sfaturilor de Femei, cum ar fi *Femeile Moldovei – Fondului păcii*<sup>669</sup>.

Dacă să revenim la colectivele artiștilor amatori (A.3.72.), aflăm că Taraful Casei de cultură din s. Glinjeni, rn Fălești, spre exemplu, avea în componența sa 17 artiști amatori, dotați cu câte un set de piese de ”costum național moldovenesc”: la femei – bluză și fustă în ”stil național”, la bărbați – cămașă, vestă (bundiță) în ”stil național” asortate cu pantalon clasic<sup>670</sup>. Putem constata, la fel, că colectivele de amatori obișnuiau să poarte costume stilizate, cu caracter eclectic, îmbinate cu elemente de port ale altor popoare. Femeile deseori purtau coroanițe de flori artificiale, decorate la spate cu panglici lungi, multicolore. Amintim, în acest context, colectivul de artiști amatori de la casa de cultură a uzinei de zahăr din s. Ghindești. În pregătirile pentru Sărbătoarea Cântecului și a Dansului din republică<sup>671</sup> conducerea uzinei le-a procurat instrumente muzicale, ”costume naționale”. Repertoriul artiștilor amatori era suplinit cu cântece noi rusești și moldovenești, ucrainene și albaneze, cântece despre pace și prietenie, despre dragoste și muncă<sup>672</sup>. În același context, corul instituției de comerț din Chișinău (A.3.73.), spre exemplu, a adoptat ținute formate din cămașă de culoare albă cu guler stei brodat, cu mânecă bufantă de lungime medie, asortată cu fustă de culoare roșie, încrețită în talie, decorată la poale cu trei benzi din panglici de culoare verde, toate fiind atribuite ale unui ”costum național moldovenesc”<sup>673</sup>.

La promovarea ”costumului național” al RSS Moldovenești au contribuit și festivalurile unionale ale cântecului și dansului, la care au participat formații de artiști din țările socialiste. În anii 1968 și 1977 astfel de festivaluri au avut loc în RSS Moldovenească. Ele s-au prezentat ca fiind sărbători ale culturii multinaționale ale națiunilor socialiste<sup>674</sup>. Sărbătorile și festivalurile, cu caracter laic, etalau modul de trai și ”cultura de tip nou” al națiunii proaspăt create. Evenimentele care alcătuiau structura acestora arătau valorile și ideologia cetățenilor, elemente de bază ale ”noii identități culturale”.

---

<sup>668</sup> NICUȚĂ, S. O frumoasă experiență de lucru obștesc. In: *Femeia Moldovei*, pp. 10-11.

<sup>669</sup> Ibidem.

<sup>670</sup> MALEV, V. Un palat s-a ridicat în stepă. In: *Femeia Moldovei*. 1958, nr. 5.

<sup>671</sup> Ibidem, nr. 5.

<sup>672</sup> Ibidem, nr. 5.

<sup>673</sup> *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1959, nr. 7. Material fotografic de SEMIONOV E.

<sup>674</sup> GRECUL, A. *Înflorirea nației socialiste moldovenești*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1978, p. 327.

Festivalurile mondiale de tineret și studenți (A.3.74.), ca sărbători politice destinate tinerilor, au început să fie promovate de către puterea de la Kremlin în anii postbelici. Astfel, Primul Festival al Tineretului și Studenților a fost lansat în 1947 la Praga<sup>675</sup> și a durat aproape 6 săptămâni. La acesta au participat 17 mii de oameni din 71 de țări. Au urmat festivaluri din capitalele țărilor din Europa de Est: 1949 – Ungaria (Budapesta), 1951 – RDG (Berlinul de Est), 1953 – România (București), 1955 – Polonia (Varșovia), 1957 – URSS (Moscova) ș.a. Primele festivaluri aveau loc o dată la doi ani. Până la mijlocul anilor 50, numărul participanților a crescut la 30 de mii de persoane care reprezentau peste 100 de țări din întreaga lume. Analizând, în ceea ce urmează, procesele și fenomenele conexe manifestărilor rituale, derulate la începutul anilor 50' în spațiul controlat de URSS, trebuie să facem un scurt comentariu referitor la al IV-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, care a avut loc la București în anul 1953, care urma să devină un mare "succes" și a fost însoțit de activități intense de pregătire și de instituire a anumitor protocoale de conduită<sup>676</sup>. România, în contextul acestui festival, proiectat de conducerea de la Moscova, a găzduit circa 30000 de tineri care au evoluat timp de o săptămână pe scenele de la București. Evenimentele au fost reflectate în periodica de la Chișinău și, în acest sens, găsim numeroase descrieri ale festivităților de inaugurare, precum și o serie de relatări și impresii de la fața locului. O parte din aceste consemnări au fost realizate în formatul reportajelor fotografice cu accentul pus pe rezultatele ieșirii în scenă a laureaților festivalului – Ansamblului de dansuri populare al RSS Moldovenești<sup>677</sup>. La o privire critică asupra "costumelor naționale" ale dansatorilor, constatăm în ținutele scenice o îmbinare a elementelor de port ale etnicilor ucraineni cu costum popular specific spațiului din Basarabia (în soluții denaturate). Structura costumelor, sensurile și referințele legate de compoziția ornamentală și armonia cromatică specifice costumului popular, le identificăm deconstruite (A.3.75), într-un amestec care se prezenta drept "autentic"<sup>678</sup>.

Prin raportarea la scopul investigației noastre, ne vom îndrepta efortul, însă, spre cunoașterea mai detaliată a celui de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților din 1957 care a avut loc în capitala URSS, Moscova, la 28 iulie – 11 august 1957 și care a devenit cel mai mare din istoria mișcării festivalului<sup>679</sup>. În abordarea noastră evenimentul este pus în legătură directă cu conceptul "costum național al RSSM". Petrecut după moartea lui Stalin și, fiind, în esență, o replică

---

<sup>675</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal. Acta Mysei XIII. 5, Brukenthalia Romanian Cultural History Review*. Sibiu/Hermannstadt: Editura Muzeului Național Brukenthal. 2019, nr. 9, pp. 1027-1035.

<sup>676</sup> Ibidem, pp. 1027-1035.

<sup>677</sup> Sărbătoarea tinereții. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1953, nr. 8.

<sup>678</sup> Sărbătoarea tinereții. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1953, nr. 8.

<sup>679</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal. Acta Mysei XIII. 5, Brukenthalia Romanian Cultural History Review*. Sibiu/Hermannstadt: Editura Muzeului Național Brukenthal. 2019, nr. 9, pp. 1027-1035.

dată de comuniști Jocurilor Olimpice, a influențat preocupările inițiate de N. Hrușciiov pentru crearea unui nou stil sovietic, menit să respecte standardele internaționale și, dat fiind faptul că mai devreme N. Hrușciiov, la o ședință închisă a celui de-al 20-lea Congres al PCUS, a condamnat cultul personalității lui Stalin, festivalul pentru tineri, urma să devină una dintre căile de a-l depăși.

Periodica din RSS Moldovenească a remarcat festivitatea printr-o serie de articole din care aflăm că pregătirile începuse încă în anul 1956, prin inițierea de către Comitetul Central al Komsomolului, Consiliul Central al Sindicatelor și Ministerul Culturii din URSS, a Festivalului Unional al Tineretului Sovietic, care s-a desfășurat din septembrie 1956 până în luna mai 1957. Este important de precizat că acesta a evoluat în trei etape: la prima etapă, care se referă la perioada septembrie-decembrie anul 1956, în arteluri agricole, sovhozuri, întreprinderi, unități de învățământ și militare<sup>680</sup>, la a doua etapă, care se referă la perioada ianuarie-mai 1957, în centre raionale și orașe<sup>681</sup>, la a treia, perioada 1-2 mai, în regiunile, ținuturile și republicile din URSS.

Festivalul a culminat cu o sărbătoare fastuoasă la Moscova în perioada 20-27 mai 1957. Implicarea tinerilor în lucrul colectivelor de activitate artistică locale, la toate etapele de derulare a festivităților, era insistent recomandată de către organele de conducere din RSS Moldovenească. În acest sens, au fost create comitete organizaționale în care activau reprezentanții organizațiilor comsomoliste, profesionale și ale Ministerului Culturii și care, pe lângă activitatea de propagandă, coordonau la toate nivelele activitățile culturale. Universitatea de Stat din Chișinău, reprezentată de studenții săi (A.3.76.), membri al colectivului de activitate artistică a universității, a venit cu un repertoriu de cântece populare și contemporane românești<sup>682</sup>, cercurile de broderie și croitorie din republică au început să pregătească suvenire: băsmăluțe, ”costume naționale”, broderii<sup>683</sup> ș.a. A urmat apoi Primul festival republican al tineretului și studenților din RSS Moldovenească, eveniment care a durat două zile, lansat pe 1 iunie 1957 în orașul Chișinău, în Piața Biruinței (actual bd. Ștefan cel Mare), cu participarea tinerilor din capitală și din raioanele republicii (A.3.77.) ce au luat parte la numeroase concursuri artistice etc., pentru a obține titlul de Laureat al Primului Festival<sup>684</sup>, în cadrul căruia identificăm etalarea pieselor de ”costum național” (A.3.78.), cu un grad diferit, mai ridicat sau mai scăzut, de stilizare<sup>685</sup>. În cadrul Primului festival republican al tineretului și studenților (A.3.79.), sute de participanți au fost oaspeții unui complex ritualic de trecere, adaptat realității sovietice, individualizat prin *Nunta moldovenească*, înscenată de

---

<sup>680</sup> Sărbătoarea tinerimii. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1956, nr. 5, pp. 6-7.

<sup>681</sup> Hotărârea se traduce în fapte. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1957, nr. 6.

<sup>682</sup> Sărbătoarea tinerimii. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1956, nr. 5, pp. 6-7.

<sup>683</sup> Ibidem.

<sup>684</sup> Sărbătoarea tinereții și a păcii. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1957, nr. 7.

<sup>685</sup> Ibidem.

colectivul Filarmonicii de stat din Chișinău<sup>686</sup>, unde rolul mirelui a fost jucat de artistul I. Furnică, iar rolul miresei – de artista M. Șorga. Vestimentația actorilor este modelul generalizat al variațiilor stilistice de ”costum național moldovenesc”, asortat cu elemente de tip urban și astfel, s-a ajuns la folosirea patrimoniului într-o dimensiune mediatică care făcea parte din noile celebrări politice, alcătuite din mai multe evenimente și forme rituale (A.3.80.). De aici, în urma activităților care au reprezentat o extensie a celui de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, la nivel local, s-au selectat colectivele folclorice profesioniste și de amatori din RSSM care au reprezentat republica la Moscova. Aceștia au dat concerte fiind îmbrăcați în ”costume naționale moldovenești”<sup>687</sup> confecționate în serie, la scară industrială (A.3.81.).

În acest sens, în fondurile DFASP am identificat mai multe documente referitor la măsurile de pregătire pentru cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților care s-a desfășurat la Moscova, la 28 iulie – 11 august 1957. Prin intermediul studiului de față, introducem în circuitul științific, date inedite referitor la pregătirile în RSSM pentru acest festival, în sensul confecționării pieselor vestimentare și a accesoriilor care formau imaginea de ansamblu a ”costumului național moldovenesc”.

Pornind de la datele concentrate în filele dosarelor de arhivă, corelate cu mostrele păstrate în custodia Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, putem realiza o privire de ansamblu asupra activității centrelor de producere artistică a pieselor vestimentare vizate, politiciii de stat în domeniul confecționării și promovării ”costumului național moldovenesc” în cadrul manifestărilor culturale, să identificăm materiile prime, tehnicile de lucru și articolele care au fost pregătite pentru delegația din RSSM de la cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților. În RSS Moldovenească, pregătirile începuse, cum am menționat mai devreme, cu mult timp înainte de desfășurarea evenimentului politic și cultural, la nivel de stat fiind elaborate o serie de directive cu scopul de a eficientiza și monitoriza producerea ”costumelor naționale moldovenești”. De fapt, a fost un aspect important al dezvoltării industriei ușoare în întreg spațiu sovietic, întrucât practic fiecare întreprindere din URSS a fost implicată în elaborarea și producerea atât a pieselor vestimentare cu caracter ”național” și a suvenirelor cu simboluri ”naționale” (situație valabilă pentru toate republicile unionale și țările participante la Festival), cât și a celor cu simbolurile recunoscute ale celui de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților. Per total, la această întrunire au participat 34000 de tineri din 131 de țări<sup>688</sup> care și-au etalat,

---

<sup>686</sup> Ibidem.

<sup>687</sup> Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, 1957, nr. 9.

<sup>688</sup> Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, 1957, nr. 9.

inclusiv, și costumele naționale, după cum am putut surprinde delegația din România (A.3.82.) în fotografii de epocă<sup>689</sup>.

În cadrul pregătirilor din RSS Moldovenească pentru acest eveniment, în conformitate cu demersurile Ministerului Comerțului al RSSM din 28 februarie 1957, au fost comandate 1500 de "costume naționale", realizarea cărora urma să fie efectuată în cadrul artelurilor din sistemul industriei textile și de confecții din RSSM. Potrivit mențiunii vice ministrului Culturii A. Corobceanu, cele zece schițe de broderie pentru "costumele naționale moldovenești" au fost elaborate de pictorul principal al Comitetului organizatoric al Festivalului și aprobate în ședința aceluiași comitet<sup>690</sup>. Prin decizia Ministerului Industriei Ușoare al URSS, au fost transmise 1000 kg de fir alb de lână de mărimea 32/2 pentru a confecționa cca 2500 m.p. de pânză necesară coaserii "costumelor naționale"<sup>691</sup>. Cu scopul realizării brâielor pentru "costumul național", în conformitate cu schițele pictorului principal din cadrul comitetului organizatoric al festivalului, erau necesare 1500 kg de fir de lână de mărimea 24/2. Examinând materialul documentar accesibil, constatăm ca realizarea "costumelor naționale" trebuia finalizată până pe 28 mai 1957 iar volumul cel mai mare s-a confecționat în cadrul artelului *Promhudojnik*, or. Chișinău, str. Kievskaia, 75. Acest artel, cunoscut ca Fabrica de articole meșteșugărești și artistice din Chișinău, *Promhudojnic*, a fost întemeiat în anul 1955 pentru eficientizarea lucrului în domeniul deservirii populației, optimizării atelierelor mici și medii, existente anterior, și necesitatea specializării în executarea anumitor operații și segmente mai înguste de activitate<sup>692</sup>. Aici se confecționau broșe, oglinzi, articole de galanterie, se realizau imprimeuri (serigrafie), se lucra tapiserie artistică ș.a., iar în anul 1955 la fabrică au fost instalate opt mașini de cusut<sup>693</sup>. La începutul anului 1956 la *Promhudojnik* lucrau 228 de meșteri antrenați în secția de producere și pictare a țesăturilor de mătase, secția articolelor de galanterie, la trei ateliere artistice și trei ateliere foto, în secția de poligrafie, secția de prelucrare artistică a lemnului<sup>694</sup>. Pentru cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților toate schițele artistice ale "costumelor naționale moldovenești" au fost lucrate de Conicov, pictorul artelului/fabricii *Promhudojnic*, care pentru a soluționa problemele legate de "originalitatea" costumelor confecționate, a luat ca model de bază costumul popular specific

---

<sup>689</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal. Acta Musei XIII. 5, Brukenthalia Romanian Cultural History Review*. Sibiu/Hermannstadt: Editura Muzeului Național Brukenthal. 2019, nr. 9, pp. 1027-1035.

<sup>690</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597. Материалы по подготовке к Всемирному Фестивалю 1957 г., f. 12, 14.

<sup>691</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, f. 1.

<sup>692</sup> ANA, DFASP. F. 310, inv. 1, d. 469. Паспорта промартелей Молдпромсоюза по состоянию на 1956 г., f. 9-10.

<sup>693</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 437, f. 13-24. Годовые отчёты за 1955 г., квартальные и месячные отчёты за 1956 г. По артелям *Промхудожник* и *Промутиль*, Кишинёв.

<sup>694</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 437, f. 13-24.

Basarabiei, păstrat în custodia Muzeului Ținutului Natal (actualmente Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău), a asimilat, procesat și utilizat informația obținută, în așa mod, ca să poată obține ulterior o formă generalizată de ”costum național” al RSSM. Pictorul Conicov remarca că a elaborat schițele tehnice pentru confecționarea ”costumelor naționale” și a broderiei artistice, prin a reduce din complexitatea unor elemente ale artei populare, cu scopul de a ușura și eficientiza, în acest, mod realizarea broderiei. Același Conicov urma să elaboreze schița brâielor pentru ”costumele naționale moldovenești”. Într-un efort de rafinare a modelelor elaborate meșterii din cadrul fabricii *Promhudojnik* trebuiau să realizeze câte o bluză bărbătească și femeiască în tehnica imprimeu<sup>695</sup>. Având în vedere importanța politică a acestui Festival, se solicita coordonarea decorului folosit pentru costume cu Comitetul Central al Komsomolului din RSSM, totodată, motivele ornamentului ”costumelor naționale moldovenești” trebuiau corelate cu Ministerul Culturii<sup>696</sup>. La data de 10 mai 1957, în artelurile din domeniul industriei textile au fost pregătite următoarele piese ale ”costumului național moldovenesc”: 230 de perechi de pantaloni bărbătești; 500 de cămăși bărbătești pictate; 200 de cămăși femeiești pictate; țesute 450 m.p. de pânză pentru realizarea pieselor de ”costum național”; țesute câte 225 de brâie bărbătești și femeiești. Artelului *Promhudojnik*, care activa sub conducerea directorului Bilei, îi revine sarcina de a executa până în data de 28 mai 1957 următoarele piese vestimentare: 120 de fuste (catrințe), 80 de fuste, 200 perechi de pantaloni bărbătești, 200 de fulare-brâie de șifon, câte 200 de brâie bărbătești și femeiești, 150 de cămăși bărbătești cu broderie artistică în ”stil național”, alte piese confecționate în conformitate cu mărimile transmise de Casa Republicană de Creație Populară a Ministerului Culturii din RSS Moldovenească, pentru ansamblurile folclorice. De altfel, în cadrul artelului *Promhudojnik*, în posesia căruia erau zece schițe de bază, fusese realizate 1000 de exemplare de ”costume naționale” pentru ornamentarea cărora s-a aplicat, inclusiv, metoda serigrafiei<sup>697</sup>. De confecționarea materialelor textile necesare coaserii ”costumelor naționale” era responsabil artelul *Pobeda (Biruința)* din Chișinău, director Leibovici. Coaserea pantalonilor bărbătești pentru ”costumul național” a fost încredințată artelului *Krasnaia Zvezda (Steaua Roșie)* din or. Bender<sup>698</sup>. Etapa decorării ”costumelor naționale moldovenești” cu broderie artistică era monitorizată de angajații Combinatului de deservire a populației, care asigurau calitatea lucrărilor efectuate și acordau, la necesitate, ajutor și consultanță meșterilor artelurilor<sup>699</sup>. Volumul de bază

---

<sup>695</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597. Материалы по подготовке к Всемирному Фестивалю 1957 г., ff. 28-31, 44-45.

<sup>696</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, ff. 91-92.

<sup>697</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, ff. 16.

<sup>698</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, f. 3.

<sup>699</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, ff. 19.

al broderiei, cu care se decorau piesele vestimentare, se realiza în cadrul artelului *Promhudojnik* din Chișinău iar specialistă Karlina R. M. a fost delegată, pentru monitorizarea procesului, în artelul *Trud* din Cahul; Leiderman G. I fusese delegată la artelurile *Drujba* din Bender și *Krasnaia zvezda* din Tighina, în ajutorul celor din artelul *Zaveti Lenina* din Râbnița, a fost delegată Samsonova A. F., la *Novaia jizni* din Bălți, a venit Raduli M. P., Volcec M. P. a fost delegată în artelul *Zoia Kosmodemianskaia* din Orhei, iar Șor A. I. – în artelul *Puti k pobede* din Soroca<sup>700</sup>. De asemenea, pentru realizarea la timp a tuturor pieselor vestimentare, au fost eliberate artelurilor meșteșugărești zece mașini de brodat. Astfel, potrivit corespondenței examinate, constatăm că până în data de 1 iunie 1957 urmau a fi confecționate toate seturile de ”costume naționale moldovenești”, inclusiv și încălțăminte corespunzătoare<sup>701</sup>. Costurile care acopereau țesătura și confecționarea pieselor vestimentare se ridicau la 1340,0 mii ruble. Pentru realizarea pieselor de ”costum național moldovenesc” au fost utilizate mătase de culoare albă și crem, țesătură din lână, cu efect de dungă oblice<sup>702</sup> de culoare albă și maronie, pentru pantaloni bărbătești, fir de lână și ață mulineu pentru brodat, țesătură de bumbac și din in, șifon alb și crem, piele / liderin<sup>703</sup>/ lederin<sup>704</sup> și blană artificială<sup>705</sup>. Potrivit listelor examinate, pentru participanții la Festival, reprezentanții Ministerului Industriei Ușoare al RSSM, Ministerului Industriei Locale din RSSM, Ministerului Culturii al RSSM și Uniunii cooperativelor industriale din RSSM, au fost confecționate 80 de bluze brodate din mătase, 120 de cămăși femeiești brodate din mătase, 50 de cămăși bărbătești brodate din mătase, câte 200 de veste (bundite) de lână bărbătești și femeiești, 120 de fuste (catrințe), 80 de fuste din lână, 200 de perechi de pantaloni bărbătești din lână, 215 de căciuli din blană artificială, câte 200 de brâie din lână bărbătești și femeiești, 200 de perechi de cizme bărbătești, cromate, 50 de perechi de opinci, 200 de perechi de pantofi de damă<sup>706</sup>. De asemenea, producerea ”costumelor naționale moldovenești” era reglementată prin decizia „Despre confecționarea în cadrul artelurilor Industriei moldovenești a suvenirelor și costumelor naționale pentru Festivalul Internațional de Tineret”<sup>707</sup>. Potrivit directorului artelului *Promhudojnic* Bilei, în primul trimestru al anului 1957, au fost produse și realizate 20 de bluze brodate femeiești (la un preț de 5000 ruble) și bărbătești (la prețul de 2500 de ruble)<sup>708</sup>. De asemenea, se preconiza confecționarea a 500 de bluze femeiești din țesătură crêpe georgette, brodate în ”stil

<sup>700</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, ff. 21-22.

<sup>701</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, f. 5.

<sup>702</sup> Disponibil: <https://www.rf textile.ru/tkan-boston/>

<sup>703</sup> Disponibil: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1226130/>

<sup>704</sup> Disponibil: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1226130/>

<sup>705</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, ff. 52.

<sup>706</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, ff. 8-9.

<sup>707</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, f. 69.

<sup>708</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, f. 34.



moldovenesc”, 3000 de acoperitori pentru cap (baticuri din șifon cu ornament național moldovenesc), 1000 de batiste din șifon cu ornament ”național moldovenesc”, 3000 de cașneuri (fr.: *cache-nez*) din șifon cu ornament ”național moldovenesc”, 10000 de batiste de buzunar din șifon în ”stil moldovenesc”<sup>709</sup>.

În cadrul artelului *Progress* trebuiau să fie confecționate o serie de bijuterii/podoabe – broșe din metal cu inscripția *Salutări din Chișinău*, broșe cu nume moldovenești, broșe în formă de porumbei cu inscripția *Pentru pace*, patru tipuri de broșe cu motive ”naționale moldovenești” (struguri, frunză de vie, fluiere), medalioane, brățări, pandantive, toate prezentate ca suvenire decorative pentru Festival. În lista cadourilor realizate pentru Ministerul Comerțului al RSSM de Artelul *Progress*, au fost incluse, pe lângă alte articole, bluze femeiești cu broderie în ”stil moldovenesc”, baticuri/basmale în ”stil moldovenesc” etc.<sup>710</sup>. În artelul *Novii bît*, *Cooperator* și *Pobeda* se mai confecționau brâie cu ornament inspirat din cel popular, iar în artelul *Promutili* s-a propus realizarea a cinci tipuri de suvenire/accesorii decorative din os și corn, la fel, 500 de pieptene decorate în stil ”național moldovenesc”. În mare parte, acestea fuseseră comercializate prin Magazinul Universal Central și magazinul *Подарку* (*Cadouri/Suvenire*, aflat la Chișinău, str. Armenească, nr. 53, clădirea combinatului de deservire socială), toate fiind ambalate într-un mod estetic<sup>711</sup>. O altă precizare se referă la artelul *Covrovșic* din satul Tabăra, raionul Strășeni, căruia, încă la 16 noiembrie 1956, Ministerul Culturii al RSSM i-a solicitat confecționarea a patru ”costume naționale”: două femeiești și două bărbătești, de asemenea, 18 m de pânză albă, țesută și brodată, pentru confecționarea a patru bluze și cămăși, pânză albă semilână, pânză albă semilână în dungii, țesătură de lână neagră și maronie pentru bundițe/pieptare bărbătești, patru brâie din semilână, decorate, două brâie înguste, femeiești și două late, bărbătești. Comanda urma să fie achitată de către Muzeul de Stat al Ținutului Natal (astăzi MNEIN), iar schițele costumelor și ornamentelor trebuiau să fie expediate în adresa artelului în timpul apropiat<sup>712</sup>.

Cât despre natura ”cămășilor naționale moldovenești” (femeiești și bărbătești), confecționate la fabrica *Promhudojnik* din Chișinău, putem înainta descrieri tipologice mai detaliate, în mod deosebit, în sensul comparării caracteristicilor acestora cu cele ale cămășilor populare, dat fiind faptul că cercetările noastre în fondurile MNEIN au scos în evidență păstrarea unor piese vestimentare lucrate la această întreprindere, intrate în colecția muzeală prin anii 1960. Deoarece cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților a avut loc în anul 1957, iar piesele

<sup>709</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, ff. 63, 85.

<sup>710</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, f. 113.

<sup>711</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, f. 98.

<sup>712</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, f. 110.

vestimentare realizate în cadrul acestei fabrici au fost procurate de conducerea muzeului în anii 1958–1960, este verosimilă ideea că aceste cămăși bărbătești și bluze femeiești ar putea face parte din seria ”costumelor naționale moldovenești”, realizate pentru participanții Festivalului sau, în altă ordine de idei, ar reprezenta seria modelelor-tip de piese de bază pentru ”costum național moldovenesc”.

Astfel, în fondurile MNEIN am identificat o bluză pentru femei confecționată din crepe-de-chine, de culoare albă, de siluetă dreaptă, formată din partea față, spate, mâneci. Răscroiala gâtului este încrețită prin intermediul unui șnur multicolor, mâneca de tip raglan, la terminație, este strânsă pe o bandă elastică. Decorul specific acestei cămăși, cusut cu motive geometrice și vegetale, în culori de negru și roșu, este amplasat pe piept și pe mânecă. Alțiței (în soluție stilizată) de pe mânecă, i se atribuie un decor mai compact. Piesa este brodată manual în punct de cruciuliță simplă<sup>713</sup> (A.3.83.). Am analizat, de asemenea, o cămașă bărbătească de crepe-de-chine, de culoare albă, de siluetă dreaptă, formată din partea față, spate, mâneci montate, guler-stei de dimensiuni reduse, cu sistem de închidere pe mijloc, proiectat pe o doime din lungimea produsului, pus pe nasturi. Ornamentația specifică acestei cămăși, formată dintr-o bordură lată, cusută, în exemplarul dat, cu motive geometrice și vegetale în culori de bej-deschis, verde, roșu, roz, galben, negru, este dispusă pe gulerul-stei, la sistemul de închidere, în partea de jos a mânecii și la poalele cămășii. Piesa este brodată manual în punct de cruciuliță simplă<sup>714</sup> (A.3.84.).

În categoria de ”cămașă națională” pentru bărbați, pe lângă modelul menționat de noi anterior, se înscriu și alte exemplare, toate având o rădăcină comună: documentația constructiv-tehnologică aproape identică. Ulterior, diversitatea relativă a acestor piese, este asigurată prin tipul materialelor textile, deseori fiind cusute din mătase vegetală de culoare albă, prin caracterul și modul de combinare sau distribuire a motivelor ornamentale stilizate și prin cromatica acestora<sup>715</sup> (A.3.85-A.3.88.).

Având în vedere cele expuse anterior, ajungem la anumite concluzii, care ne permit să precizăm rolul atelierelor de producere artistică și meșteșugărească, și a CMC, în promovarea ”costumului național moldovenesc”. Astfel, statul a fost nemijlocit cointerestat în dezvoltarea acestui domeniu de producere și în promovarea diverselor piese de ”costum național”, suvenire/accesorii în cadrul manifestărilor culturale, în cazul de față, cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților de la Moscova din 1957. Articolele erau elaborate în conformitate cu schițele propuse de către pictori și aprobate la ședința Consiliului Artistic, fiind,

---

<sup>713</sup> MNEIN. Nr. inv.: 6206.

<sup>714</sup> MNEIN. Nr. inv.: 6207.

<sup>715</sup> MNEIN. Nr. inv.: 6208.; MNEIN. Nr. inv.: 6209.; MNEIN. Nr. inv.: 6210.; MNEIN. Nr. inv.: 6211.

de cele mai dese ori, comenzi de stat în legătură cu sărbătorile și aniversările politice sau culturale<sup>716</sup>. ”Costumele naționale”, broderia artistică, suvenirele/accesoriile erau inspirate din produsele meșteșugurilor artistice, a mostrelor de port popular autentic, păstrate în fondurile Muzeului Ținutului Natal din Chișinău (MNEIN). Fiind relansate, după etalarea lor în planurile ritualice, regizate politic și ideologic, în circuitul vieții sociale, unele dintre aceste elemente vestimentare, care reprezentau ”noua națiune”, admitem că au ajuns în fondurile muzeului pentru păstrare. Astfel, efortul întreprins de conducerea RSS Moldovenească, în cheia regulilor inflexibile ale discursului de la Kremlin, se manifestă prin transformarea ”costumului național moldovenesc” într-un simbol hibrid, ușor de recunoscut în Uniunea Sovietică și în afara ei. Mesajul central al sărbătorii, celui de-al IV-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, este celebrarea și ancorarea în memoria colectivă a culturii patriotice și a modelului de identitate fabricată, norme fundamentale pentru ordinea politică a perioadei. Costumul popular din Basarabia, astfel, ajunge un omagiu adus ”costumului național moldovenesc” prin conținutul socialist al căruia se identifică ”omul nou” în ”marea familie frățească” din URSS. ”Costumul național” al RSSM, în contextul analizat de noi, a reprezentat unul dintre diversele simboluri ale identității naționale construite pe un ansamblu de valori de tip socialist, producând un sentiment de continuitate socială în rândurile populației. În 1959, al VII-lea Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților a avut loc în capitala Austriei, Viena. Apoi, astfel de forumuri au devenit mai puțin frecvente și s-au petrecut: 1962–Finlanda (Helsinki), 1968 – Bulgaria (Sofia), 1973–RDG (Berlinul de Est), 1978–Cuba (Havana), 1985–din nou URSS (Moscova), 1989–RPDC (Pyongyang). După o pauză lungă, mișcarea festivalului a fost reînviată în 1997.

Festivitățile de decernare a titlurilor, cele mai importante fiind organizate la Moscova, erau activități cu caracter simbolic, pline de semnificații, articulate, inclusiv, prin intermediul etalării ”costumelor naționale”. În acest sens, putem exemplifica printr-o bluză, păstrată în fondurile MNEIN, confecționată pentru d-na Sorocean, cu scopul de a fi îmbrăcată la festivitatea de decernare a titlului de Erou al Muncii Socialiste, la Kremlin, Moscova. Atașăm descrierea mostrei, așa cum o găsim în fișa de la MNEIN: bluză artizanală, urbană; stanul – din 3 părți; ajustată pe talie; mâneca – lungă, cu manșetă care se încheie pe un nasture alb; gulerul – răsfrânt; în față – sistem de închidere pe 5 nasturi de culoare albă. La ambii umeri pânza este ușor încutată. În față sunt dispuse două benzi ornamentale cu motiv geometric, vegetal, zoomorf: floarea singulară cu patru petale, rozeta, S-ul, cerculețul, coarnele de berbec, vârtelnița. Aceeași compoziție

---

<sup>716</sup> ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 437. Годовые отчёты за 1955 г., квартальные и месячные отчёты за 1956 гг. по артелям *Промхудожник* и *Промутиль*, Кишинёв, ф. 104.

ornamentală este dispusă și pe mâneci. Manșeta și gulerul sunt decorate cu ornament îngust. Cromatica – alb, roșu, albastru, verde, cafeniu<sup>717</sup>.

O categorie importantă de elemente componente ale ”costumului național” al RSSM, inspirate din portul popular din Basarabia, preconizate pentru anumite evenimente unionale sau internaționale cu caracter economic, au fost confecționate la Combinatul de Producere al Ministerului Culturii RSSM în anii 1970–1971, la comanda MNEIN<sup>718</sup>. Interes ne-au trezit ansamblurile vestimentare, semnate de I. Iatișina, care a proiectat în anul 1970 zece elemente componente pentru ”costume naționale moldovenești”, parte din comanda de stat (*spețzakaz*) pentru Expo-70, desfășurată în Japonia. Exponatele Pavilionului expozițional al URSS, la expoziția internațională Expo 1970 din Osaka (Japonia), au relatat dezvoltarea societății sovietice prin exemplul studiului activităților practice ale poporului sovietic. Pavilionul a tins să demonstreze, după cum au anunțat organizatorii expoziției, viziunea socialistă a temei *Progresul și consensul în slujba umanității*. Autorii proiectului au căutat să prezinte întregii lumi capitaliste, că omul și dezvoltarea sa armonioasă se află în centrul atenției al statului socialist. Pe lângă faptul că au fost prezentate grădinițe, școli, instituții de învățământ superior, diverse întreprinderi, la etajul doi al pavilionului URSS s-a desfășurat o parte din expoziția dedicată culturii și artelor: literatură, pictură, muzică, meșteșuguri artistice (inclusiv ”costume naționale” ale republicilor sovietice socialiste), realizări ale teatrului etc. Astfel, la Combinatul de Producere al Ministerului Culturii RSSM, prin punerea în practică a mecanismului de ideologizare a patrimoniului, parte componentă a căruia era costumul popular din Basarabia, au fost confecționate și expuse în cadrul expoziției două ”costume naționale” femeiești, formate din cămașă și fustă, și două ”costume naționale” bărbătești, care aveau ca piese componente cămașa, vesta și brâul (chimir), ajunse, ulterior, în colecțiile MNEIN (cont Nr. 22 din 27 februarie 1970, cost: 591,52 ruble)<sup>719</sup>.

Aceeași autoare, I. Iatișina, în cadrul Combinatului de Producere al Ministerului Culturii al RSSM din Chișinău, a mai elaborat, la comanda MNEIN, în anii 1970–1971, patru exemplare de ”costume naționale moldovenești”, două bărbătești și două femeiești. Am identificat aceste mostre conservate în variante care acoperă, prin structura sa, forme morfologice și de împodobire distorsionate și uniformizate. Costumele femeiești sunt compuse din patru piese: bluză, catrință, maramă și fustă de dedesubt. Bluzele, proiectate din nailon de culoare albă, au decorul în formă

---

<sup>717</sup> MNEIN. Nr. inv.: 6329.

<sup>718</sup> MNEIN. Nr. inv.: 12716-12718, Nr. inv.: 12719-12721, Nr. inv.: 12709-12712, Nr. inv.: 12713-12715. Costume comandate de către MNEIN în anul 1970 la Combinatul de Producere al Ministerului Culturii al RSSM. Acestea au fost confecționate după schițele pictorului IATIȘINA E. I.

<sup>719</sup> MNEIN. Nr. inv.: 12388-12397. Costume naționale femeiești și bărbătești confecționate la Combinatul de Producere al Ministerului Culturii al RSSM la comanda specială (po spețzakazu) pentru Expoziția Internațională EXPO-70 (Japonia).

de dungi, pe mâneci și în zona pieptului. Ornamentul este geometric, în formă de romburi, brodat manual cu ață mulinu de culoare neagră sau în culori stridente. Mânecele sunt fără manșete, la margine sunt decorate cu dantelă îngustă. Cămășile au răscoiala gâtului adâncă, încrêțită în zona gâtului cu ajutorul unui șiret. Catrințele sunt proiectate din două fâșii de lână, de culoare bej-deschis sau din lână de culoare neagră, și se fixează în talie cu ajutorul unui brâu. Câmpurile ornamentale ale pieselor complementare obligatorii au același caracter ca și la bluze/cămăși, diferențele fiind în mărimea lor (acestea sunt cu mult mai mari). Fusta de dedesubt este confecționată din mătase de culoare albă, la poale și pe zonele laterale, are ornament geometric de culoare neagră. Maramele, confecționate din nailon de culoare albă, au câmp ornamental cu motive geometrice vegetale sau geometrice stilizate, de culoare albă sau galbenă, brodate cu ață mulinu la mașina de cusut<sup>720</sup>. Costumele bărbățești sunt formate din trei piese fiecare, cămașă, vestă și pantaloni, toate de culoare albă. Cămășile sunt confecționate din poplin, sunt proiectate cu mâneca montată, cu sau fără manșete, au guler (răsfrânt sau stei) și, la una dintre mostre, cu sistem de închidere ascuns, pe doi nasturi. Decorul cămășii, în cazul unei mostre examinate, este format din ornament geometric, brodat manual cu ață mulinu de culoare neagră și roșie, în cazul celeilalte mostre, ornamentul geometric este brodat cu ață mulinu în culori stridente de roșu, galben, verde și negru. Ornamentul este repartizat pe partea față (în zona pieptului), în zona umerilor, pe guler, la poale, pe partea de jos a mânecilor sau pe manșetă, când aceasta există. Pantalonii, pentru ambele ansambluri vestimentare, spre partea de jos se îngustează, sunt din lână de culoare albă, cu sistem de închidere în cusătura laterală. Una dintre veste are decorul format din ornament vegetal, elaborat după modele vechi, cealaltă are câmpul ornamental format din motive geometrice. Broderiile sunt efectuate la mașina de cusut cu ață mulinu de culoare roșie, galbenă, neagră<sup>721</sup>. În acest context, avansăm ideea că costumul popular din Basarabia este substituit, în esența sa, prin piese de ”costum național moldovenesc”, contemporan, care folosesc elementele structurii lui pentru a disemina o imagine vizuală falsificată.

Jocurile Olimpice de la Moscova din anul 1980 au fost un alt tip de sărbătoare, unul din categoria celor sportive, la care a fost etalat ”costumul național” al RSSM<sup>722</sup>. În republică pregătirile pentru Jocurile Olimpice de la Moscova au fost concentrate nu doar pe domeniul realizărilor sportive, dar și pe elaborarea și realizarea vestimentației sportivilor și a întregii

---

<sup>720</sup> MNEIN. Nr. inv.: 12709-12710-12711-12712; Nr. inv.: 12713-12714-12715.

<sup>721</sup> MNEIN. Nr. inv.: 12716-12717-12718; Nr. inv.: 12719-12720-12721.

<sup>722</sup> BUJOREAN, T.; CONDRATICOVA, L. Piese vestimentare și accesorii create de artiști plastici din RSS Moldovenească pentru Jocurile Olimpice de la Moscova din anul 1980. In: *Educația în spiritul valorilor naționale și universale din perspectiva dialogului pedagogic*, 27-28 martie 2020. Chișinău: SRL Garomont Studio, 2020, Ediția 2, pp. 167-173.

delegații care trebuia să plece la Moscova, a pieselor cu simbolică olimpică care urmau să fie confecționate și comercializate în magazinele din țară<sup>723</sup>. Astfel, în anul 1980, ansamblurile folclorice au purtat ”costume naționale” gândite și propuse de E. Evdochimova<sup>724</sup>. La etapa actuală de cercetare, putem susține cu certitudine că întâietatea introducerii în acest tip de manifestare ritualică (a XXII-a Ediție a Jocurilor Olimpice) care s-a desfășurat în 1980 în perioada 19 iulie – 3 august, la Moscova, a ”costumului național moldovenesc”, îi revine pictoriței E. Evdochimova care, în acea perioadă, era angajată a Casei de creație populară din orașul Chișinău<sup>725</sup>. Am atestat, în fondurile Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală (MNEIN), documente și fișe, introduse în premieră în circuitul științific, care confirmă activitatea E. Evdochimova în vederea echipării reprezentanților RSSM cu ”costume naționale”. Aceste obiecte vestimentare au fost achiziționate de la Combinatul de Producere al Ministerului Culturii RSSM din Chișinău pentru Muzeul Ținutului Natal (MNEIN). În continuare, pornind de la pașaportul pieselor ajunse în custodia muzeului la 15 februarie 1980, vom prezenta și analiza descrierile desfășurate ale acestor piese, create după schițele pictorului E. Evdochimova pentru colectivul folcloric de amatori care a reprezentat republica la Olimpiada din anul 1980, la Moscova, și care evocă o mare parte a particularităților structurii ”costumului național” al RSSM.

La prima etapă s-a proiectat o ”bluză națională moldovenească” pentru femei, din pânză de fabrică (poplin/bumbac), cu mânecă de tip chimono și guler. Răscroitura gâtului, de formă rotundă, era încrețită și pusă pe un șiret. Mâneca, la șase centimetri de la terminație, era strânsă pe elastic. Decorul, specific acestei bluze, ține de faptul că pe partea față avem 3 fâșii late și 2 înguste de ornament geometric, în partea de sus a mânecii era proiectat un câmp lat care imită altița, altul, mai îngust, – încrețul, al treilea era format din râuri stilizate orientate pe diagonală. Broderia a fost executată la mașina de cusut. Marginea de jos a mânecii era prelucrată cu feston de culoare roșie. Marginea răscroiturii gâtului – decorată cu broderie de aceeași culoare. Cromatica broderiei, per ansamblu, era în culori de roșu, negru, verde, galben, portocaliu, fir de argint (*lureks*)<sup>726</sup>. Trebuie de menționat că, în broderia bluzei, au fost utilizate motive ornamentale cu abateri de la proporțiile specifice artei populare, prin mărirea exagerată a acestora.

S-a elaborat, la următoarea etapă, fustă de dedesubt, de tip cloș, din pânză de fabrică (poplin) de culoare albă. Piesa a fost proiectată cu zece clini, fixați pe o betelie, cu sistem de închidere pe partea laterală, pe un nasture. Decorul specific al poalelor fusteii era format dintr-un câmp

---

<sup>723</sup> Ibidem.

<sup>724</sup> Ibidem.

<sup>725</sup> Ibidem.

<sup>726</sup> MNEIN. Nr. inv.: 15442.

ornamental cu motive geometrice, brodat în culori de negru, roșu, portocaliu, la mașina de cusut<sup>727</sup>. Modelul de fustă, însă, nu a fost aprobat de Comisia Ministerului Culturii al RSSM pe motivul nerespectării rigorilor înaintate față de ornament (nu era specific zonei).

Fota ("fustă națională moldovenească"), într-o stare bună de conservare, s-a confecționat la a treia etapă. Fusta era compusă din două fâșii de lână de culoare neagră, căptușite cu satin/atlas de aceeași culoare, fixate în talie cu betelie, părțile laterale nu erau prinse între ele. Betelia, pe partea laterală, avea sistem de închidere pe un nasture. Fusta a fost decorată cu broderie confecționată la mașina de cusut. Ornamentul era geometric și zoomorf (triplă repetare a coarnelor de berbec), cu dezvoltare periferică (mărirea proporțională a motivului spre partea de jos), cromatică era în culori de roșu, verde, portocaliu în combinație cu fir de argint (*lureks*). În câmpul ornamental s-au utilizat particularități specifice broderiei zonei de nord a republicii<sup>728</sup>.

A fost elaborată și o cămașă bărbătească, din pânză de fabrică (poplin/bumbac) de culoare albă, formată din partea față, spate, mâneci montate, guler-stei, proiectată cu sistem de închidere pe linia de simetrie cu lungimea de 23 cm, pus pe nasturi, în zona gulerului avea proiectat șiret de culoare roșie cu canafuri. Mâneca, la terminație, era prelucrată cu o manșetă lată. Ornamentația specifică acestei cămăși avea motive geometrice în culori de roșu, negru, galben, dispusă pe guler, la sistemul de închidere, pe manșete, la poalele cămășii și în zona umărului, mai sus de linia de montare a mânecii (imită altița). Broderia a fost realizată la mașină. Prețul de achiziție a piesei: 62,59 rub.<sup>729</sup>. Comisia Ministerului Culturii al RSSM nu a aprobat nici acest model de cămașă pentru Olimpiadă pe motivul nerespectării rigorilor înaintate față de ornamentația "costumului național" (mâneca a fost decorată cu altiță, element specific cămășilor femeiești, ornamentul era nejustificat mărit, nu erau respectate proporțiile motivelor ornamentale). În această ordine de idei putem concluziona că la etapa proiectării "costumelor naționale", deseori, se ajungea la combinații în care mutațiile și interpretările convergeau spre un dezechilibru pronunțat între toate elementele cu care se opera.

De aici, preocuparea pentru producerea în serie a unui "costum național" al RSSM, bine organizat la nivel de structură, care să însumeze materialul, decorul, tehnicile de cusut, cromatică, a condiționat faptul că, începând cu anul 1985, Centrul republican științific-metodic de creație populară și de activitate culturală al Ministerului culturii al RSSM propune o serie de recomandări metodice pentru crearea "costumelor naționale" scenice, pe baza costumului popular autentic, cu

---

<sup>727</sup> MNEIN. Nr. inv.: 15444.

<sup>728</sup> MNEIN. Nr. inv.: 15443.

<sup>729</sup> MNEIN. Nr. inv.: 15440.

stilizări și schimbări neînsemnate, dictate de condițiile interpretării scenice<sup>730</sup>. Au urmat câteva publicații semnate de V. Zelenciuc, corelate cu clasificarea elaborată de el, conform căreia, costumele populare se diferențiază după zone geografice, care au încorporat seturi de schițe ale costumelor scenice, create pe baza modelelor costumului popular din raioanele de nord ale Moldovei<sup>731</sup>; a costumelor scenice, elaborate pe baza materialelor etnografice, culese în satele de pe malul stâng al Nistrului<sup>732</sup>; schițe ale costumului scenic pentru artiști profesioniști și amatori, create în baza costumului popular din zona de centru a RSS Moldovenești<sup>733</sup>; costume scenice, în stilul costumului popular, pentru zona de sud a RSSM<sup>734</sup>. Astfel, avem posibilitatea de a identifica atributele specifice ”costumului național”, inclusiv cel scenic, pentru artiștii profesioniști și cei amatori, creat pe baza celui popular. La elaborarea lui, modelele etnografice autentice, nu erau reproduse în mod mecanic. Preluând din portul popular ideile fundamentale care țin de particularități de structură, decor, cromatică, costumele cântăreților, instrumentiștilor și dansatorilor erau confecționate în așa mod, ca să păstreze, cel puțin aparent, aceste particularități, ținându-se cont, în mod obligatoriu, de cerințele modei vestimentare ale timpului. ”Costumul național” scenic, apărut în rezultatul valorificării tipurilor și variantelor de port popular, era folosit de către actorii de teatru și cinema, participanții la sărbători politice, comemorări, inaugurări și vizite oficiale, parade, manifestări artistice din RSSM, URSS și de după hotare<sup>735</sup>.

În consecință, noua terminologie, elaborată de discursul propagandei sovietice, a întreținut izolarea și fragmentarea populației băștinașe din RSS Moldovenească, conform noilor definiții teritoriale și culturale din Uniunea Sovietică. Dincolo de stabilirea diferențelor între noțiunile costum popular din Basarabia și ”costum național moldovenesc”, cel din urmă, este definit de o gamă largă de produse vestimentare ale asociațiilor, artelurilor și combinatelor de producere, de ținute scenice și de teatru, costume, destinate riturilor politice. Costumul popular autentic din Basarabia, ajuns în muzeu, capătă astfel, funcție de artefact al perioadei, depozitat în lada de zestre,

---

<sup>730</sup> ЗЕЛЕНЧУК В.С. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de nord ale Moldovei. Молдавский сценический костюм. Северные районы Молдавии.* Кишинёв: Тимпул, 1985, p. 5.

<sup>731</sup> Ibidem, p. 8.

<sup>732</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de pe malul stâng al Nistrului. Молдавский сценический костюм. Левобережные районы МССР.* Кишинёв: Тимпул, 1985, p. 5.

<sup>733</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de centru ale RSS Moldovenești. Молдавский сценический костюм. Центральные районы Молдавской ССР.* Кишинёв: Тимпул, 1988, p. 3.

<sup>734</sup> ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de sud ale RSSM. Молдавский сценический костюм. Южные районы МССР.* Кишинёв: Тимпул, 1990, p. 11.

<sup>735</sup> Documente analizate de autor în cadrul cercetării de teren, parte a colecției etnografice a Complexului istorico-architectural Manuc Bey, Hîncești.



uitat și înlocuit cu alt tip de vestimentație, ajunge în formă latentă care, de îndată ce se vor schimba contextele și planurile contextuale, va ajunge din nou emblemă<sup>736</sup>.

### 4.3. Costumul popular și moda de tip sovietic în RSSM

În ceea ce urmează, ne propunem, ca scop, să definim natura transformărilor la care a fost supus sistemul vestimentar popular din Basarabia în planul contextual al fenomenului modei de tip sovietic în RSS Moldovenească, în a doua jumătate a secolului al XX-lea. La prima etapă, preconizăm determinarea tehnicilor (ansamblul metodelor, procedeele și regulilor aplicate) și instrumentelor (ansamblul acțiunilor care au servit la atingerea scopului) prin care portul popular a fost asimilat și procesat pentru formularea reperelor de bază ale stilului folcloric în vestimentație iar, la a doua etapă, verificarea măsurii în care difuzarea acestui stil a marcat statutul costumului popular în spațiul social-cultural din RSS Moldovenească<sup>737</sup>.

După cum s-a remarcat mai devreme, după cel de-al Doilea Război Mondial, pe tot parcursul perioadei de existență a URSS-ului, din considerente de ordin social, cultural, economic, politic, ideologic, prin aplicarea mai multor proceduri de delimitare a spațiului de acțiune, costumului popular din Basarabia i s-a restrâns posibilitatea unei evoluții complexe. În acest context el a fost asimilat și prelucrat pentru a fi integrat în fundamentul evolutiv al stilului folcloric, componentă esențială a modei de tip sovietic unde moda, sau schimbările în costum, apăreau întotdeauna în cadrul unui stil<sup>738</sup>. Astfel, puterea politică care a generalizat un stat totalitar și care urmărea să impună și să perpetueze propria modă, a înghețat una în cadrul stilului folcloric. Socializarea aproape completă a mijloacelor de producție încercată în Uniunea Sovietică și în toate republicile și țările est-europene, aflate sub influență acesteia, au redus, aproape la minimum, discuțiile despre modă ca element de civilizație. Natura modei socialiste era strâns legată de o societate care lupta împotriva modei occidentale și, astfel, împotriva modei în general. Provocarea dată de această luptă a fost ”eliberarea” de influență occidentală pentru a-și cultiva independența la crearea modei sovietice. În realitate, apelul de a lupta pentru moda socialistă, era menit să justifice existența ei în URSS în conformitate cu termenii de retorică oficială și cu constrângerile politice. Pentru a rezuma specificul modei sovietice, specialiștii în îmbrăcăminte o defineau ca una care nu suferă schimbări esențiale de la un sezon la altul, fiind determinată mai degrabă de condițiile de viață și de poziția

---

<sup>736</sup> BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *Brukenthal*, pp. 1027-1035.

<sup>737</sup> BUJOREAN, T. Contribuția portului tradițional moldovenesc la crearea stilului folcloric în vestimentație: cazul RSS Moldovenești. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de maine*. Chișinău, Moldova, 22-23 septembrie 2020.

<sup>738</sup> BUJOREAN, T. Costumul popular și moda în RSS Moldovenească. In: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*, Ediția VII, Chișinău, 15 iunie 2018.

individului în societate. În această tentativă, toate elementele cuprinse în categoriile portului popular, enunțate de noi mai devreme, au fost incluse în lanțul transformărilor bazate nu pe explorarea caracteristicilor și performanțelor acestora, dar pe identificarea unor trăsături generale care să poată formula definiția conceptului de stil folcloric, capabil, la rândul său, să inițieze modele vestimentare promovate, de la 1950 încoace, în producția de masă a industriei locale a RSS Moldovenești<sup>739</sup>. Stilul folcloric, astfel, presupunea îmbrăcăminte pentru crearea căreia erau utilizate motive, idei, imagini, tehnici de croială și finisare, specifice costumului popular. El își are originea în anii '50<sup>740</sup> ai secolului al XX-lea și s-a dovedit a fi extrem de util pentru idealul estetic din URSS, deoarece a contribuit la popularizarea eforturilor de cultivare a stilizărilor bazate pe tradiție și cutumă, incluse ulterior în circuitul social-cultural de tip sovietic.

În perioada cercetată noțiunea de stil folcloric era o formă de stabilitate în cultura vieții materiale. El era propus, deci, ca alternativă la schimbarea anuală, absurdă a modei, a sistemului burghez de modă, iar pentru instaurarea a ceea ce trebuia să fie stilul sovietic, în general, și cel folcloric, în particular, era necesar să se prevină schimbările de modă anuale<sup>741</sup>. Într-un sens restrâns, stilul folcloric definea expresia artistică a unei persoane. Într-un sens mai larg, termenul definea expresia artistică a epocii socialiste, formularea idealului estetic colectiv. Apariția în URSS și, implicit, în RSSM, a unui nou stil de îmbrăcăminte (stilul folcloric), străin formalismului, era văzut ca rezultat al conjuncției progresului tehnic și a evoluției estetice<sup>742</sup>. În URSS Casele de Modele (fiecare republică avea o asemenea instituție) erau responsabile de difuzarea pe scară largă a conceptelor socialiste în materie de modă vestimentară de tip sovietic, stilul folcloric fiind parte componentă a acestui proces.

În RSS Moldovenească, instituția împuternicită cu acest drept, era CMC, înființată în anul 1953, aflată în custodia Ministerului Industriei Ușoare<sup>743</sup>. Denumirea a variat în timp, iar către anul 1955, pe prospectul Lenin (actualmente bd. Ștefan cel Mare) din orașul Chișinău, deja activa Casa de Modele<sup>744</sup> (CMC), unde erau angajate următoarele persoane: director – P. Shishkin; pictori-modeliști – L. Dobrovolyskaya, E. Korolik; ingineri – N. Miletina (șefa secției de

---

<sup>739</sup> BUJOREAN, T. Contribuția portului tradițional moldovenesc la crearea stilului folcloric în vestimentație: cazul RSS Moldovenești. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de maine. Ediția 2, 2020*. Chișinău, 22-23 septembrie 2020, pp. 248-253.

<sup>740</sup> КАЛАШНИКОВА, Н. *Семиотика народного костюма. Учебное пособие*. Изд. 2-е перераб. и доп. СПб.: ФГБОУ ВПО СПбГУПТД, 2016, p. 315.

<sup>741</sup> BUJOREAN, T. Costumul popular și moda în RSS Moldovenească. In: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*, Ediția VII, Chișinău, 15 iunie 2018, pp. 18-24.

<sup>742</sup> Ibidem.

<sup>743</sup> Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviu realizat de către Tatiana Bujorean, septembrie–noiembrie 2017.

<sup>744</sup> *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1955, nr. 2.

producere) și A. Lavrinova; tehnolog – E. Kharitonova, meșter – M. Stratulat<sup>745</sup>. Conducător artistic principal al CMC, la sfârșitul anilor '50, era L. Ignatova<sup>746</sup> iar la începutul anilor '60, șeful secției controlului tehnic la CMC, este E. Lavrinova<sup>747</sup>. CMC care confecționa costume pentru dame, pentru bărbați, haine de zi și de seară, avea întotdeauna un sortiment, derivat din tema de inspirație etnică, văzută de creatorii de modă ca element important, al planului cultural, în toată perioada de existență a RSSM, temă care era o referință cheie în interiorul sistemului de proiectare artistică a vestimentației<sup>748</sup>. Această instituție era dotată cu sală de demonstrare, spațiu organizat cu scopul de a promova identitatea produselor proprii, analizate și aprobate de către consiliile artistice (reprezentanții organelor de comerț, a fabricilor și sovnaarkhozului)<sup>749</sup>, responsabile de selectarea modelelor destinate producerii în serie. În anul 1962 locația instituției era pe prospectul Lenin (bd. Ștefan cel Mare), colț cu strada Bulgară<sup>750</sup> (A.3.89.). În aceste condiții consumatorilor li se oferea opțiunea de a cumpăra foto-schițe<sup>751</sup> sau modele de îmbrăcăminte, concepute în contextul realității sovietice, deseori inspirate din portul popular, de către pictorii modelori I. Osipova, T. Patievscaia, E. Ivanova<sup>752</sup> (A.3.90.). Astfel, cel mai des, T. Patievscaia lucra asupra modelelor în stil folcloric, rochiilor, costumelor, cămășilor cu ornamente populare stilizate<sup>753</sup>. CMC a venit cu o contribuție și în cadrul preocupărilor pentru cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, analizat de noi mai devreme. Aici s-au pregătit mai multe crochiuri de ansambluri vestimentare pentru cetățenii din RSSM. O parte din această ofertă este prezentată publicului (în formă de desene) pe paginile revistei *Femeia Moldovei*<sup>754</sup>. Per total, în atenția cititorilor, au fost aduse unsprezece modele semnate de T. Patievscaia, printre care s-au regăsit trei modele de rochii în stilul costumelor populare<sup>755</sup>, adică în stil folcloric (A.3.91.).

Prezentările de modă unionale erau și ele o formă eficientă de difuzare a stilului folcloric. Astfel, între 15-21 iulie 1962, la Moscova, a avut loc Expoziția Unională de haine, tricotaje și încălțăminte la care au participat toate casele de modă din URSS. Au fost apreciate colecțiile din Tașkent, Riga și Chișinău<sup>756</sup>. În acest context, Chișinăul a prezentat 56 de modele care cuprindeau

---

<sup>745</sup> *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1955, nr. 2.

<sup>746</sup> *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1959, nr. 3.

<sup>747</sup> *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1961, nr. 2, p. 19.

<sup>748</sup> BUJOREAN, T. Costumul popular și moda în RSS Moldovenească. In: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*, Vol. 2. Conferința *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*, Ediția VII, Chișinău, 15 iunie 2018.

<sup>749</sup> RUGINĂ, L. De la schiță la model. In: *Femeia Moldovei*. 1962, nr. 9, p. 16-17.

<sup>750</sup> Ibidem, pp. 16-17.

<sup>751</sup> Ibidem, pp. 16-17.

<sup>752</sup> Ibidem, pp. 16-17.

<sup>753</sup> Ibidem, pp. 16-17.

<sup>754</sup> Pentru sărbătoarea festivalului. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1957, nr. 5.

<sup>755</sup> Ibidem.

<sup>756</sup> RUGINĂ, L. De la schiță la model. In: *Femeia Moldovei*, pp. 16-17.

11 teme iar puloverele, lucrate în stil folcloric, s-au bucurat de cel mai mare succes<sup>757</sup>. CMC se ocupa, în exclusivitate, de popularizarea a tot ce era nou în domeniul modei de tip sovietic. La întreprinderi și în colhozuri se organizau expoziții de haine noi și lecții tematice. Modelele cele mai reușite ajungeau, practic, în toate atelierelor colhoznice. Moda sovietică se cultiva atât la oraș, cât și la sat, fiind percepută ca element al culturii sovietice<sup>758</sup>.

Către anul 1963, formarea majorității cadrelor de la CMC a Ministerului Industriei Ușoare din RSS Moldovenească, și aici vorbim despre N. Gorșeniova, I. Camin, V. Sirotinscaia, E. Evdochimova, G. Gnezdovscaia, E. Ivanova, se petrece, în special, la Institutul de Textile de la Moscova<sup>759</sup>. Artiștii sovietici din domeniul modei aveau dreptul să urmărească cu atenție noile creații occidentale pentru a utiliza "ceea ce este cel mai bun". Informațiile obținute erau clasificate în două categorii: care corespund condițiilor de viață sovietică și care sunt considerate inutile și necorespunzătoare acestor condiții, și doar creatorii știau cum să aleagă elementele necesare pentru a le adapta termenilor de viață în URSS. Aceste afirmații erau pe deplin aplicabile și republicilor sovietice, în special RSS Moldovenești. Creatorii vestimentari aveau dreptul și libertatea deplină de a judeca ceea ce era potrivit pentru sovietici. Ei aveau grija de a proiecta ansambluri vestimentare practice, funcționale și confortabile care să se bazeze pe asortarea diferitelor elemente vestimentare de natură funcțional-utilitară cu cele ale altor stiluri, în special, al celui folcloric, ceea ce oferea, după părerea lor, o varietate absolut neașteptată de costume moderne, iar caracterul instituțional al modei le asigura, astfel, coerența în dezvoltarea sa atât în zonele rurale, cât și în cele urbane. Astfel, CMC introducea în circuitul social-cultural de atunci mai multe modele de acest tip (A.3.92.-A.3.93.): pardesiuri de croială modernă pentru perioada dată, confecționate din material de culoare deschisă, decorat cu broderie în "stil național"<sup>760</sup>, modele de rochii de vară cu aplicații în "stil național moldovenesc"<sup>761</sup>, menționate ca reușite la întrunirea metodică inter-republicană a lucrătorilor Caselor de mode<sup>762</sup>. De aici deducem, că moda de tip sovietic era creată de oameni împuterniciți cu acest drept și tot ceea ce se purta depindea de direcția sau politica din acest domeniu, dictată de ei. Pe acest fundament s-a dezvoltat logica, care a dominat spațiul cercetat de foarte mult timp, din care a rezumat că nu există o modă aparte pentru sate și alta pentru oraș<sup>763</sup>.

---

<sup>757</sup> Ibidem, pp. 16-17.

<sup>758</sup> Ibidem, pp. 16-17.

<sup>759</sup> Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviu realizat de Tatiana Bujorean, septembrie-noiembrie 2017.

<sup>760</sup> *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1967, nr. 2.

<sup>761</sup> *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1967, nr. 5.

<sup>762</sup> *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1967, nr. 5.

<sup>763</sup> IVANOVA, E. Îmbrăcămintea la sate. In: *Femeia Moldovei*. 1964, nr. 5. Eugenia Ivanova, pictor-șef la Casa de mode din Chișinău; desene de Patievscăia, T.

Din gama largă a produselor elaborate de CMC, la sfârșitul anilor '60, ne vom opri asupra unei piese vestimentare în stil folcloric, bluză lejeră cu mânecă lungă, cu guler stei care se încheie în față pe un nasture din sidef. Piesa a fost confecționată din țesătura de crep-de-chine de culoare albă. La terminație bluza era încrețită în pliuri, mâneca, în partea de jos, era încrețită și prelucrată cu o manșetă de 3,5 centimetri lățime, cu sistem de închidere pe doi nasturi înveliți cu pânză. Despicătura din față și gulerul au fost brodate cu lanțuri decorative. Bluza era lucrată în cruciuliță, găurică, ajur. Decorul, în formă de motiv fitomorf – vasul cu flori (bobocei), era amplasat pe piept și pe mânecă. Modelul s-a cusut cu acul pe firele scoase. Cromatica broderiei era în nuanțe de crem, violet, negru, galben, verde, cafeniu, roz<sup>764</sup> (A.3.94.).

Principalul obiectiv al transformărilor, extrem de important de realizat pentru pictorii-modelori ai perioadei date, consta în a extrage idei, însușiri și tehnici de lucrat din mostrele de port popular (reproducerea mecanică a acestora nu era agreată), prin integrarea lor ulterioară în tipare vestimentare moderne, încadrate în stilul folcloric, evitând pierderea conținutului socialist. Astfel, funcția oficială a artiștilor responsabili pentru adaptarea modei occidentale la condițiile sovietice de viață, permitea aplicarea dogmelor realismului socialist creațiilor vestimentare inspirate din costumul popular. Noile siluete erau întotdeauna descrise, făcând referințe la elemente de costum popular, cu scopul de a accentua atașamentul creațiilor lor la contextul național al RSSM.

La începutul anilor '70 la întreprindere au fost angajați ca pictori-modelori persoane cu un ansamblu de competențe bine definit pentru o activitate de succes în moda de tip sovietic: N. Urman<sup>765</sup>, absolventa Institutului de Textile din Moscova, care, deja, în anul 1971 semnează crochiuri pentru revistele din republică (A.3.95-A.3.96.), L. Rybak, G. Buksa, S. Bilyk, absolvente ale Institutului de Arte Decorative și Aplicate din Lvov și V. Cheprakova, absolventă a Institutului de Textile din Moscova<sup>766</sup>. În această perioadă, deseori forțați să evidențieze diferențele în alegerea și utilizarea îmbrăcăminteii în vest și în URSS, creatorii de modă sovietici produc un adevărat concept al modului socialist de viață, adică un întreg sistem de norme care, în baza retoricii lor, era în contact direct cu societatea. Funcțiile sociale ale modei sovietice erau atât reflectivă, cât și reglementare: standardele propuse se bazau pe criterii sociale în vigoare, impunând, în același timp, idealul spre care reprezentările sociale trebuiau să aspire și să îl respecte. Ei frecvent foloseau revistele de modă străine pentru a conceptualiza moda socialistă. Reunirile periodice ale creatorilor de modele la Moscova, rapoartele anuale ale activităților lor au favorizat condiția când acest

---

<sup>764</sup> MNEIN. Bluză confecționată la Casa de Modă din Chișinău. Nr. inv.: 11667.

<sup>765</sup> Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviu realizat de Tatiana Bujorean, septembrie–noiembrie 2017.

<sup>766</sup> Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviu realizat de Tatiana Bujorean, septembrie–noiembrie 2017.

sistem, care trebuia să fie transparent, era dirijat la toate nivelele, ceea ce garanta uniformitatea tendințelor modei de tip sovietic în diferite regiuni ale URSS-ului. RSS Moldovenească, în perioada anilor '70-'80, prezintă colecții de modele pentru femei și bărbați în cadrul mai multor ședințe metodice de importanță unională și internațională la: Moscova – 1972; Tallinn – 1973; Erevan – 1975; Minsk – 1977; Plovdiv – 1977; Batumi – 1978. La toate aceste întruniri au fost menționate foarte pozitiv colecțiile care etalau modele realizate în stil folcloric<sup>767</sup> (A.3.97-A.3.98.).

Planificarea și desfășurarea activității CMC, la altă etapă, era asigurată de directorul A. Bulich și de inginerul-șef S. Korshunova<sup>768</sup>. Între anii 1979 și 1980 au fost angajați noi pictori-modelori: L. Jurova, A. Șatcovscaia, O. Drobaha, A. Drobaha, T. Troițaia, I. Denisenco, T. Galchina, O. Osoianu, O. Malarciuc, G. Țoi, I. Faerman, care au proiectat colecții vestimentare pe tot parcursul anilor '80<sup>769</sup>. În anul 1981 CRM, a realizat o colecție din 150 de ținute vestimentare, definită de mai multe compartimente și lucrată în câteva stiluri, inclusiv în cel cercetat de noi, cu motive preluate și prelucrate din tradițiile portului popular<sup>770</sup>. La show-ul de modă de la Moscova, desfășurat în Centrul Unional de dezvoltare al gamei de produse ale industriei ușoare, a modei și culturii îmbrăcăminte, CMC a prezentat o colecție care includea aproximativ 100 de produse (seturi de haine certificate N. Fediaeva și N. Gorșeniova, O. Osoianu, O. Drobaha, L. Jurova și I. Denisenko); un grup de modele, realizat în baza costumului popular, axat pe tehnicile de brodat ale artei populare și pe cea de garnisire cu piele colorată (specifică bundițelor și cojoacelor), erau rezultatul activității de creație a pictorului-modelier N. Urman<sup>771</sup> (A.3.99.).

În ceea ce privește costumul în stil folcloric pentru perioada rece a anului, în anii 1970 – 1980, ca răspuns la tendințele existente în modă, s-a recurs la realizarea cojoacelor și bundițelor<sup>772</sup>, deseori cu linia de croială modificată pentru noile utilizări, cu elemente decorative, broderii și aplicații, inspirate din arta cojocăritului. Aceste piese au pătruns în vestimentația modernă, fiind agreate de adepții stilului folcloric. Tradiția meșteșugurilor de prelucrare artistică a pielii a fost preluată de industrie care realiza, prin o adaptare a elementelor de tehnică a execuției a cojoacelor tradiționale și a chimirelor, produse artisanale cu utilități moderne. Astfel, s-a dezvoltat o activitate de marochinărie, cu o gamă de produse de factură și ornamentală populară stilizată: curele, cordoane, curele de ceas, port ochelari, portmonee, portofele, portchei, poșete, genți ș.a. din piele,

---

<sup>767</sup> Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviu realizat de Tatiana Bujorean, septembrie–noiembrie 2017.

<sup>768</sup> Ibidem.

<sup>769</sup> Ibidem.

<sup>770</sup> Ibidem.

<sup>771</sup> Ibidem.

<sup>772</sup> MNEIN. Nr. inv.: 17365.

cu diferite tehnici, cu aplicații din metal, din piele policromă, cu împletituri din șuvițe din piele policromă etc. Marochinăria, cu linie modernă, s-a lucrat, în volumul cel mai mare, la principalul producător, Fabrica de piele din Chișinău, organizată pe 15 octombrie 1945 pe baza unui artel artizanal vechi, abandonat, cu 35 de persoane ca lucrători.

Tot în anul 1981, într-un edificiu nou, s-a constituit CRM a Ministerului deservirii sociale a populației din RSS Moldovenească. Constrângerile cauzate, la început, de lipsa cadrelor calificate în proiectarea artistică și constructiv-tehnologică a vestimentației, i-au motivat pe directorul S. Korșunova și inginerul-șef L. Bîtca să invite în laboratorul de proiectare artistică specialiști de la CMC, după cum urmează: N. Urman<sup>773</sup> – director artistic, Z. Botnari – proiectant șef, A. Paraniuc – prezentatoare spectacole de modă. CRM avea sarcina de a ridica nivelul activității atelierelor de confecții la comandă<sup>774</sup>. Întreprinderea a fost gândită ca centru metodic de creare a unor noi modele de îmbrăcăminte, articole de tricotaaj și încălțăminte, care urmau să fie confecționate la întreprinderile de deservire socială din republică<sup>775</sup>. Scopul era de a unifica și standardiza piesele vestimentare proiectate, de a elabora accesorii pentru ele și, desigur, de a oferi consultații pentru a propaga moda socialistă. Aici lucrau ca pictor-modelor A. Fedorenco, constructor artistic principal-T. Sidenco, M. Vrabie, L. Cobîlianscaia<sup>776</sup>. Astfel, se organizau expoziții, erau demonstrate noi modele – creația pictorilor angajați la Casa de Modele, era acordat ajutor practic întreprinderilor din sistemul deservirii sociale, se practicau deplasări ale unor brigăzi complexe, compuse din constructori, pictori, tehnologi, meșteri, care, la fața locului, explicau linia modei și noile metode de lucru, furnizând la casele raionale de deservire socială mostrele, propuse de CRM<sup>777</sup>. Alt obiectiv era acela de a promova activitatea atelierelor care coseau haine la comandă deoarece în magazine sortimentul nu întotdeauna era pe gustul cumpărătorilor și, în acest sens, confecția la comandă individuală era chemată să amelioreze situația. În atelierul confecției la comandă, de pe lângă CRM, vizitatorii puteau beneficia de consultația calificată a pictorului-modelor, dat fiind faptul, că atât femeile din zonele urbane, cât și cele din zonele rurale, trebuiau să corespundă noțiunii de femeie modernă<sup>778</sup>. În anul 1984 au fost angajați încă doi pictori modelori: E. Zimoveț și A. Șatcovscaia. În aceeași perioadă, A. Begleț crea modele de bluze, confecționate din crepe-de-chine, bumbac și alte țesături naturale, cu răscoitura gâtului și

---

<sup>773</sup> *Vara Moldovei*, colecție vestimentară în stil folcloric creată la CRM de pictorul-modelor N. Urman, an. 1981. Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviu realizat de Tatiana Bujorean, septembrie–noiembrie 2017.

<sup>774</sup> Un nou centru al modei. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1981, nr. 4. p. 25.

<sup>775</sup> Ibidem. p. 25.

<sup>776</sup> Un nou centru al modei. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1981, nr. 4. p. 25.

<sup>777</sup> Ibidem. p. 25.

<sup>778</sup> Ibidem. p. 25.

mânecele, la terminație, strânse pe elastic, brodate manual în punct de cruciuliță, brodate în ”stil național moldovenesc”, ornamentele propuse de A. Begleț fiind din raioanele Căușeni, Ungheni, Criuleni, tiparele erau proiectate de V. L. Diaciovșcaia, inginer-tehnolog superior la Asociația de artizanat<sup>779</sup>. Schema de organizare a CRM cuprindea trei laboratoare de proiectare a modelelor iar tot ce era produs se implementa la întreprinderi, departamentele de producție raionale și atelierele de croitorie. Prezentările noilor tendințe în materie de modă erau organizate în cadrul întrunirilor metodice, la expozițiile de la EREN din RSSM și URSS. Colecțiile, în special în stil folcloric, erau demonstrate și la nivel internațional în: Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Cipru, Vietnam, Grecia, Germania, Malta<sup>780</sup> etc. În baza datelor de teren deducem că creatorii de modele elaborau ansambluri vestimentare în stil folcloric, prezentate apoi în incinta organizațiilor publice din orașul Chișinău și din localitățile din republică; susțineau suplimentar discursuri tematice explicative; publicau articole și ilustrații consacrate subiectului în cauză; organizau, în mod, repetat prezentări sezoniere de haine; erau membri activi ai consiliilor artistice la întreprinderile industriei ușoare din RSS Moldovenească; reprezentau republica la iarmarocurile unionale și internaționale de profil în cadrul cărora era obligatorie expunerea colecțiilor vestimentare în stil folcloric<sup>781</sup>. Astfel, tacticile de propagare ale vestimentației de acest tip erau foarte dinamice, dat fiind faptul că creatorii din RSSM, în propunerile lor, deseori recurgeau la motive etnice.

Putem afirma, astfel, cu deplin temei, că creatorii de modele din republică, angajați CMC/CRM din RSSM, prin luarea în considerare a reflecțiilor inginerilor industriei confecțiilor și a criticilor de artă, proiectau diverse formule de stil folcloric și ideal estetic în relații reciproce. În sinteză, valoarea concretă a acestor manipulări cuprindea două etape: descompunerea costumului popular din Basarabia în părți constituente care reprezentau unitatea (materile prime, croielile, procedeele decorative de brodat, câmpurile ornamentale, compoziția decorativă și aspectul cromatic), aspecte care reprezentau diversitatea (arealul de răspândire, statutul social și civil al purtătorului, ocaziile), piese specifice fiecărui port (portul femeiesc și portul bărbătesc), podoabe, accesorii și încălțăminte, reguli de combinare sau compunere a pieselor de port popular cu scopul de a pleca, în analiză, de la general la particular și de la compus la simplu; recompunerea părților constituente în noi configurații vestimentare<sup>782</sup>. La etapa dată devenea esențială necesitatea de a

---

<sup>779</sup> *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1985, nr. 1. p.28.

<sup>780</sup> Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviu realizat de Tatiana Bujorean, septembrie–noiembrie 2017.

<sup>781</sup> Stilul folcloric în vestimentație, modele create de pictorul-modelor Natalia Urman. Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviu realizat de Tatiana Bujorean, septembrie–noiembrie 2017.

<sup>782</sup> BUJOREAN, T. Contribuția portului tradițional moldovenesc la crearea stilului folcloric în vestimentație: cazul RSS Moldovenești. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, 22-23 septembrie 2020. Iași – Chișinău: 2020, Ediția 2, pp. 248-253.



examina amănunțit materialul acumulat și sistematizat și de a oferi cât mai multe rezolvări posibile, capabile să evidențieze trăsăturile caracteristice stilului folcloric”<sup>783</sup>. În procesul de creare a noilor forme, fiecare element al costumului popular (materie primă, croi, decor, culoare etc.), prin transformările la care era supus, deschidea o nouă posibilitate de interpretare, într-o succesiune fără limite (A.3.100.).

O ultimă problemă pe care o considerăm necesară a fi discutată la final și care rezumă cele expuse de noi în acest demers, este că obiectivul, extrem de important de realizat pentru creatorii de modele, în perioada respectivă, era de a extrage idei, însușiri și tehnici de lucrat din piesele de port popular (reproducerea mecanică a acestora nu era agreată, imitarea și reorganizarea formelor trebuia să înlocuiască utilizarea directă a motivelor etnice) prin integrarea lor ulterioară în tipare vestimentare moderne specifice stilului folcloric (A.3.101). Ca rezultat, costumul popular din Basarabia se transformă în sursă de experiență estetică, în ”vitrină” a culturii de tip sovietic din URSS și, respectiv, din RSS Moldovenească. Revistele de modă care, într-un ton didactic, ofereau recomandări despre modul cum ar trebui să se îmbrace cetățeanul sovietic, acompaniate de imagini și tipare elaborate de către creatorii de modele, deseori recurgeau la motivele etnice în propunerile lor. Aceste ediții proclamau avantajele modei socialiste, subliniau atașamentul lor față de contextul național și denigrau moda de din afară. Exhumarea unui costum folcloric la modă, care nu întotdeauna îndeplinea cerințele contemporane ale modei era, de cele mai multe ori, rezultatul acestor experimente. Așadar, studiul nostru ajunge, în general, la un mesaj care sugerează că stilul folcloric a fost prezent în peisajul vestimentar local pe tot parcursul existenței RSS Moldovenești<sup>784</sup>.

#### **4.4. Concluzii la capitolul IV**

În urma cercetării emergenței ”costumului național” în RSS Moldovenească, am extras acele repere de impact, care au favorizat algoritmul constituirii ”costumului național” în RSS Moldovenească; mecanismul de substituire a costumului popular cu ”costum național moldovenesc”, plasat pe o axă, mai degrabă, ideologică, decât culturală; procesul de constituire a modei de tip sovietic și a vestimentației în stil folcloric, bazate pe caracteristicile portului popular din Basarabia, prin a ține cont de contextele sociale, economice, politice și ideologice. Evaluând

---

<sup>783</sup> Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviu realizat de Tatiana Bujorean, septembrie–noiembrie 2017.

<sup>784</sup> *Revista Moldova*, 1986, nr. 3. *Moldova mea*, colecție în stil folcloric creată la CRM, autor: pictorul-modelor N. Urman, 1986; ansambluri vestimentare în stil folcloric create la CRM, anii '80. Arhiva personală Natalia Urman, creatoare de modă Centrul Republican de Modele, Chișinău. Interviu realizat de Tatiana Bujorean, septembrie–noiembrie 2017.

dimensiunile contextuale specifice și coordonata de abandon și de substituire, în perioada sovietică, a portului popular din Basarabia cu ”costum național moldovenesc”, de tip sintetic, am ajuns la următoarele concluzii:

1) În urma investigațiilor întreprinse, am ajuns la concluzia că evenimentele care țin de instituirea RASSM (1924), RSS Moldovenești (1940), perioada 1945–1991, în ansamblu, au constituit următoarea etapă de transformare a portului popular din Basarabia. În context politic și ideologic, în încercarea de a demonstra existența ”națiunii moldovenești”, a ”limbii moldovenești”, s-a luat în considerare și necesitatea fabricării unui ”costum național”, prin care această națiune să fie capabilă să se identifice.

2) ”Costumul național moldovenesc” a fost conceput ca produs al evoluției costumului popular din Basarabia, care l-a precedat, cu scopul de a asigura, din punct de vedere ideologic, o metamorfozare rezultată dintr-o transformare perpetuă a acestuia din urmă. Fenomenele reorganizării socialiste care s-au desfășurat începând cu 1940 și, mai târziu, în perioada postbelică, reprezintă esența ansamblului de mecanisme ideologice care au contribuit la conceperea fenomenului cunoscut drept ”costum național” al RSSM, replică denaturată a portului popular.

3) A fost identificat că, pe planurile social și economic, popularizarea ”costumului național”, în contextul noilor inginerii sociale, a fost însoțită de unificarea, în tot spațiul controlat de URSS, a industriei de producție a acestuia. Inițial, în primii ani postbelici, dezvoltarea mijloacelor tehnice de producere a determinat, în mai multe localități din RSS Moldovenească, fondarea artelurilor, micilor asociații meșteșugărești de diferite tipuri, uniunilor de creație etc., care aveau ca scop majorarea producției meșteșugărești și, pe termen lung, dezvoltarea industriei textile, de confecții ș.a. Datorită acestui fapt, către mijlocul secolului al XX-lea, filonul tradițiilor meșteșugărești și a îndeletnicirilor cu caracter artistic își manifesta utilitatea. Ulterior, fiind aliniate politicii statului, unele întreprinderi au început să producă în serie ”costume naționale moldovenești”. Acest proces a avut loc deoarece, contextul social-economic dar, mai cu seamă, politic și ideologic, în RSS Moldovenească, prevedea dispariția proprietății private și a celei naționale, ceea ce implica, de asemenea, dispariția suveranității naționale și, implicit, a portului popular din Basarabia, condiție necesară pentru URSS.

4) Pe baza rezultatelor obținute, se poate afirma că, pe planul promovării sărbătorilor și riturilor de ”tip nou”, ”costumul național” al RSSM, confecționat la scară industrială, ajunge să fie împuternicit cu funcția de a valida ordinea socială și politică existentă, și devine indispensabil manifestărilor rituale, instrumente cu potențial de impunere a mecanismelor de dominație și control și, implicit, de asigurare a ordinii sociale, prin care se legitima puterea sovietică.

5) În anii postbelici, fenomenul de masă folclorist, de punere în evidență a ”noilor tradiții naționale moldovenești”, s-a extins considerabil prin intermediul comemorărilor, sărbătorilor, festivalurilor, olimpiadelor, paradelor și vizitelor oficiale la nivel național, unional sau internațional, toate fiind mărturii ale formelor exagerate de manifestare a unui fenomen de inventare a ”tradițiilor de tip sovietic-socialist”, prin echivalența ideologică a conceptelor precum tradiție/artă populară/costum popular. Sărbătorile și riturile de ”tip nou”, în perioada de existență a URSS și RSSM, au fost marcate prin etalarea ”costumului național moldovenesc”, marcă a culturii ”naționale după formă și socialiste după conținut”, urmărindu-se configurarea unei realități rețușate ideologic, după standardele politice ale vremii. Schimbarea conținutului, prin păstrarea, aparentă, a formei costumului popular, folosirea patrimoniului, dar nu și a naturii lui, avea scopul de a transpune ideile politice și ideologice în instrumente de comunicare vizuală, stăpânite de structura portului popular din Basarabia.

6) În urma definirii spectrului transformărilor la care a fost supus costumul popular din Basarabia, pe planul contextual al fenomenului modei de tip sovietic, în RSS Moldovenească, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, afirmăm că el a fost asimilat și prelucrat pentru a fi integrat în fundamentul evolutiv al stilului folcloric, componentă esențială a modei de tip sovietic. Astfel, puterea politică, care a generalizat un stat totalitar și care urmărea să impună și să perpetueze propria modă, a înghețat una în cadrul stilului folcloric. În această tentativă, toate elementele cuprinse în categoriile portului popular au fost incluse în lanțul transformărilor bazate pe identificarea unor trăsături generale care să poată formula definiția conceptului de stil folcloric capabil să inițieze modele vestimentare, promovate, de la 1950 încoace, în producția de masă a industriei ușoare a RSS Moldovenești. Stilul folcloric, astfel, presupunea îmbrăcăminte pentru crearea căreia erau utilizate motive, idei, imagini, tehnici de croială și finisare, specifice costumului popular. El s-a dovedit a fi extrem de util pentru idealul estetic din URSS deoarece, a contribuit la popularizarea eforturilor de cultivare a stilizărilor bazate pe tradiție și cutumă, incluse ulterior în circuitul socio-cultural de tip sovietic.

7) În RSS Moldovenească, instituția împuternicită cu acest drept, erau CMC/CRM. Principalul obiectiv al transformărilor, extrem de important de realizat pentru pictorii-modelori ai perioadei, consta în a extrage idei, însușiri și tehnici de lucrat din mostrele de port popular, prin integrarea lor ulterioară în tipare vestimentare moderne, încadrate în stilul folcloric, evitând pierderea ”conținutului socialist”.

8) Funcția oficială a artiștilor responsabili pentru adaptarea modei occidentale la condițiile sovietice de viață, permitea aplicarea dogmelor realismului socialist creațiilor vestimentare, inspirate din costumul popular din Basarabia. Noile siluete în stil folcloric erau,

întotdeauna, descrise făcând referințe la elemente de costum popular cu scopul de a accentua atașamentul creatorilor de modă de tip sovietic la contextul național al RSSM, iar costumul popular se transformă în "vitrină" a culturii de tip sovietic din URSS și, respectiv, din RSS Moldovenească.

## CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În baza studiului referitor la coordonatele dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească a fost obținut tabloul variației lui în ultima sută de ani. Costumul popular, pe parcursul secolului al XX-lea, a fost analizat în contexte sociale, economice, politice și ideologice, la care s-au adăugat repere culturale și spirituale. Aspectul general al problemei atinse a condiționat analiza coordonatelor dezvoltării costumului popular pe planuri contextuale, ceea ce ne-a permis să identificăm: 1) coordonata de conservare de la începutul secolului al XX-lea, când portul popular s-a manifestat în calitate de reper în formularea identității etnice a poporului; 2) coordonata evoluției formelor alterate ale structurilor morfologice și plastico-decorative ale portului popular în secolul al XX-lea, profilate sub impactul procesului de industrializare și a fenomenului modei, a vestimentației de tip urban, dar și de afirmare a identității naționale, de modernizare și adaptare la noile cerințe ale societății din perioada interbelică; 3) coordonata de abandon și de substituire a costumului popular din Basarabia cu ”costum național moldovenesc” de tip sintetic, formă denaturată a costumului popular, instrument, prin intermediul căruia, a fost reprezentată o ”nouă identitate națională” în RSS Moldovenească. Obiectivele stabilite au condus la realizarea scopului propus, iar analiza detaliată și pe multiple aspecte a datelor informaționale a dus la formularea următoarelor concluzii:

1) A fost identificată coordonata de conservare a costumului popular din Basarabia de la începutul secolului al XX-lea, când portul popular s-a manifestat în calitate de reper în formularea identității etnice a poporului. Prin sistematizarea datelor privind structurile morfologice și plastico-decorative de bază ale costumului popular, ale formelor lui de manifestare, la începutul secolului al XX-lea, constatăm că acesta a fost perpetuat în varianta arhaică, la fel ca și părțile sale componente, care au continuat să dureze în formule adaptate întregului.

2) Rezistent în timp, portul popular era parte componentă a vieții sociale a comunității și a diverselor aspecte ale rânduiei ei, reprezenta un important mijloc de afirmare a individului la nivel interpersonal și colectiv, dar și de recunoaștere a identității etnice și culturale. Corelat cu normele și regulile conviețuirii sociale ale oamenilor, era un mecanism activ al vieții sociale, un mecanism creator și păstrător de ordine și cultură. Sistemul de reguli al comunității din Basarabia, exprimat prin obiceiul de a purta costum popular adaptat planului contextual cotidian sau ceremonial/de ritual, cu un set de mesaje care presupunea un act de codare și de decodare în virtutea unui cod cunoscut, deopotrivă, de emițători și de receptori, asigura ordinea în societatea patriarhală, costumul popular având posibilitatea, mijloacele și condițiile necesare de a oscila fără să-și piardă echilibrul.

3) Modificările apărute în structura națională a orașului au avut o semnificație etnografică importantă. Procesul de deznaționalizare a orașului a determinat ca majoritatea funcțiilor și manifestărilor contextuale ale costumului popular să fie preluate de vestimentația influențată de modă. Evoluția costumului citadin din Basarabia, a generat nu doar schimbări strict morfologice în sistemul vestimentar popular, aceasta a pus în discuție însăși transformarea formelor de viață socială. Importantă este influența directă a costumului urban, supus fluctuațiilor modei, cu forme de manifestare dintre cele mai diverse, asupra portului popular din regiune.

4) În ceea ce privește dezvoltarea istorică a portului popular din Basarabia, deosebim, în prima jumătate a secolului al XX-lea, până la Primul Război Mondial, schimbări produse continuu și treptat, prin înserarea intrinsecă a elementelor noi de tip urban, supuse transformării în logica stilului local, regional sau zonal. Influența legislației țariste, creșterea populației urbane, diversitatea etnică și culturală, civilizația de tip urban, migrația și mediile de muncă, au penetrat costumul popular, alterându-i funcțiile și contribuind la dispariția lui, prin înlocuirea cu cel de tip citadin. La baza lanțului cauzelor care au inițiat metamorfozarea mai rapidă a portului popular, stau nu atât decizii, cât fenomene sociale, economice, politice și ideologice importante, cum au fost Primul Război Mondial, criza economică, procese mai generale – industrializarea și urbanizarea, sub influența cărora mai multe materiale și piese noi de port pătrund în sistemul vestimentar popular. La sate aceste schimbări au dat naștere unor amestecuri și forme hibride, care au afectat valoarea și structura portului local, au condiționat retragerea lui treptată din cotidian, el fiind rezervat doar pentru sărbători și alte momente importante. Fenomenele sociale și politice, în opinia noastră, au generat mai multe tipuri de cauze distincte ale transformării portului. Structura demografică și cea etnică, diminuau capacitatea de menținere a practicilor în domeniul portului țărănesc și au facilitat cristalizarea unei societăți eterogene, opusă celei tradiționale din zona rurală, fiind invocate drept cauze a metamorfozării elementelor portului popular.

5) Anumite schimbări în sistemul vestimentar popular au condiționat apariția unor structuri noi, cu mult mai organizate și mai eficient conectate cu mediul social. Starea de dezechilibru instalată în portul arhaic a favorizat reformularea și recombinația elementelor constitutive prin noi interconectări și, ca rezultat, s-a obținut o structură nouă, clar definită, inovativă dar nu neapărat pozitivă. Nu toate caracteristicile vestimentației de tip urban, însă, au evoluat spre zona satului cu aceeași viteză. În perioada de trecere de la un tip de vestimentație la altul, extinderea formelor alterate ale costumului popular rezonază cu fenomenul când sunt frecvente mai multe forme de amestec între portul arhaic și cel orășenesc. Vestimentația orășenească devine mecanism activ al vieții sociale, ajunge să fie corelată cu normele și regulile conviețuirii sociale ale oamenilor de la sat și înlocuiește treptat portul țărănesc. Astfel, au luat forme orășenizate, în primul rând,

îmbrăcămintea, distracțiile, limbajul și apoi cântecele, socotite nu ca distracții, ci ca emanări ale spiritualității locale. Măsurile de revitalizare a portului popular din perioada interbelică, rezultate din integrarea Basarabiei în structura administrativă și socială a României, au schimbat viața socială și, implicit, culturală a regiunii.

6) În urma investigațiilor noastre, am identificat coordonata de abandon și de substituire a costumului popular din Basarabia cu "costum național moldovenesc" de tip sintetic, formă denaturată a costumului popular, instrument, prin intermediul căruia a fost reprezentată o "nouă identitate națională" în RSS Moldovenească. "Costumul național moldovenesc" este un concept inventat, care a devenit simbol al diversității etnoculturale în URSS, o "imagine vizuală nouă" asociată cu "identitate națională nouă".

7) În urma analizei procesului de substituire a costumului popular cu "costum național moldovenesc", plasat pe o axă mai degrabă ideologică, decât culturală, în RSS Moldovenească, a fost posibilă înțelegerea facturii ideologice a "costumului național de tip "nou", menit să atribuie popoarelor din spațiul ex-sovietic o "nouă identitate națională". Examinarea algoritmului constituirii costumului național în RSS Moldovenească ne-a permis să demonstrăm că crearea "națiunii moldovenești", a "limbii moldovenești", a necesitat fabricarea unui "costum național" prin care această națiune să fie capabilă să se identifice. Fenomenul cunoscut ca "costum național" al RSS Moldovenești, care pe tot parcursul perioadei sovietice a pretins a fi autentic, a fost articulat printr-un set de caracteristici ce desemnau diferența în relație cu prototipul său - costumul popular din Basarabia. Acesta funcționa într-un spațiu propriu de acțiune, fiind plasat pe o axă, mai curând, ideologică decât una culturală. Produs al concepțiilor sovietice, bine fundamentat teoretic, "costumul național moldovenesc" a reușit în circa jumătate de secol să-și extindă considerabil aria de influență și să inițieze numeroase falsificări de imagine.

8) Noile relații sociale din RSS Moldovenească au adus cu sine un spectru larg de "obiceiuri și ritualuri noi", iar denunțarea autenticului și acceptarea acestor intervenții a creat situația ambiguă când "costumul național", inclusiv în cazul RSS Moldovenești, este utilizat ca simbol cultural nou. Acțiunile de reprezentare a "noii identități naționale" de factură sovietică erau orientate spre demararea operațiunii de inginerie identitară, demarată prin constituirea RSS Moldovenești și a proiectului de construcție a "națiunii moldovenești". Odată cu aplicarea planului stalinist, are loc reducerea substanțială a sistemului de valori ale portului popular din Basarabia, declanșarea unor deformări și distorsiuni care ilustrează articularea unei "imagini vizuale noi" și a modalității de implementare și punere în practică a noilor criterii de evaluare. "Costumul național" promovat de ideologia sovietică a fost impus în viața cotidiană și asociat rigorilor de selectare și construire a "noilor valori naționale", în detrimentul performanțelor prototipului

autentic. Constatăm, că este vorba de subminarea valorii și semnificației costumului popular, acesta fiind prea complex pentru reprezentarea noii identități, întreprinzându-se acțiuni de simplificare a croiului, înlocuire a materialului, stilizare a ornamentului și de înlăturare a diferențelor locale. Popularizarea ”costumului național moldovenesc”, în contextul noilor inginerii sociale, este însoțită de unificarea, în tot spațiul controlat de URSS, a industriei de producție a acestuia. ”Costumul național moldovenesc” devine indispensabil manifestărilor rituale prin care se legitima puterea sovietică. Fiind parte componentă obligatorie a riturilor politice care erau instrumente de asigurare a ordinii sociale cu potențial de impunere a mecanismelor de dominație și control, ”costumului național moldovenesc” i s-a atribuit funcția de a valida ordinea socială și politică existentă.

9) Reflectarea procesului de constituire a modei de tip sovietic și a vestimentației în stil folcloric, bazate pe ansamblul vestimentar popular, a demonstrat că puterea politică urmărea să impună și să perpetueze propria modă prin a îngheța una în cadrul stilului folcloric. În această tentativă, toate elementele cuprinse în categoriile portului popular au fost incluse în lanțul transformărilor bazate nu pe explorarea caracteristicilor și performanțelor acestora dar pe identificarea unor trăsături generale care să poată formula definiția conceptului de stil folcloric, capabil, la rândul său, să inițieze modele vestimentare promovate în producția de masă a industriei ușoare a RSS Moldovenești.

10) Stabilite, anterior, în cadrul cercetării, diferențele între noțiunile costum popular din Basarabia și ”costum național moldovenesc” al RSS Moldovenești, menționăm că, acesta din urmă, era definit de o gamă largă de ținute de scenă și de teatru, de produse vestimentare ale asociațiilor, artelurilor și combinatelor de producere, de vestimentație în stil folcloric ale caselor de modele, că ”costumul național moldovenesc” al RSS Moldovenești nu poate fi perpetuat ca prezență fizică în societate deoarece, el emite și transmite în continuare mesaje ideologice, influențează și modelează percepția evenimentelor în interiorul societății.

11) Având în vedere importanța cercetării coordonatei dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească, prin rezultatele obținute, este validată ipoteza inițială conform căreia costumul popular din Basarabia și RSS Moldovenească, în realitatea obiectivă a contextelor sociale, economice, politice, ideologice, formate, la rândul lor, din mai multe planuri contextuale, cu evenimente produse concomitent sau progresiv și treptat, pe parcursul secolului al XX-lea, a fost supus la două tipuri distincte de transformări: 1) dezvoltarea continuă a costumului popular într-un sistem vestimentar hibrid până la mijlocul secolului al XX-lea, urmată de dispariția sa treptată din uzul cotidian și festiv; 2) dezvoltarea forțată, determinată, în mare parte, de circumstanțele politice de după cel de-Al Doilea Război Mondial, urmată de substituirea



costumului popular cu un "costum național moldovenesc" de factură ideologică, având scopul de a conferi o "nouă identitate națională" populației din RSS Moldovenească, parte a URSS.

Cercetarea de față a condus spre determinarea coordonatelor dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească, stabilind foarte clar diferențele între noțiunile "costum popular din Basarabia", "port popular", "port autentic" și "costum național moldovenesc", astfel că abdicarea de la rigorile costumului popular din Basarabia a reprezentat o provocare majoră a secolului trecut, care trebuie să fie depășită în secolul al XXI-lea, pentru a pune în valoare portul popular autentic.

## RECOMANDĂRI

### **1) În domeniul patrimonializării și cercetărilor teoretice etno-istorice și artistice:**

Valorificarea patrimoniului cultural constituie un obiectiv de importanță majoră și prin demersul raportat la valorile artei populare reiterăm obligativitatea protejării moștenirii culturale transmisă prin intermediul pieselor de port autentic.

Prin consolidarea informațiilor privind elementele moștenirii etnografice autentice, conservate în colecții muzeale și private, este recomandată menținerea interesului specialiștilor în materie de modă pentru a valorifica costumul popular cotidian, cel de sărbătoare și de ritual, în cadrul mai complex al portului popular de patrimoniu.

În pofida faptului că actualmente costumul popular de patrimoniu este suficient de bine conturat grație străduințelor muzeografilor, încă mai există "costume naționale moldovenești", de factură sovietică, care au substituit vechiul port popular și au servit proiectului de inginerie identitară. Pentru a evita prezența lor fizică și simbolică în societate, recomandăm excluderea din circuit, în timp, a acestor segmente denaturate de costum.

### **2) În domeniul aplicativ al dezvoltării artizanatului, designului vestimentar etc.:**

Societatea modernă din Republica Moldova adoptă tot mai frecvent elemente ale portului popular, asociindu-le contextelor sărbătorești și de ritual. Recomandăm extinderea utilizării cămășii cu altiță ca piesă de patrimoniu. Dovadă a colaborării între tradiție și inovație, ea poate fi purtată în format autentic cu toate însemnele perfecționate de sute de ani, dar și în unul stilizat (acesta fiind specificat pentru a evita erorile), cu noi valențe de expresivitate estetică și simbolică, regăsită fiind și în varianta vestimentației de stradă cu tendință de a se afirma într-un aspect nou, prezent la activități cotidiene.

În cazul festivalurilor, concursurilor folclorice, expozițiilor muzeale, a prezentărilor de modă, recomandăm reabilitarea costumului popular de patrimoniu în conținutul contemporan cu

scopul de a oferi o experiență estetică inedită, ce ar presupune o urmărire și apreciere a elementelor de port popular autentic, dar și a colecțiilor vestimentare inspirate din creația populară. Actul de percepere a formelor prezentate, a costumului popular autentic ori a ținutelor inspirate din acesta, ar implica transferul lui de pe planul timpului trecut în cel cotidian, modern.

## BIBLIOGRAFIE

### Surse de arhivă

1. AEIPC 1959-60. Материалы выставки народного творчества. Кишинев Госуд. истор.-краевед. муз. digit..pdf. [online] [citat 20.12.2024]. Disponibil: <https://arhivaetnografica.ich.md/sites/default/files/32.%20AEIPC%201959-60%20%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B%20%D0%B2%D1%8B%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.%20%D0%9A%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%B2%20%D0%93%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4.%20%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80.%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D0%B4.%20%D0%BC%D1%83%D0%B7.%20digit..pdf>
2. AEIPC 1988 caiet expeditia etnografica Vacarita L. Portul traditional. digit..pdf. [online] [citat 20.12.2024]. Disponibil: <https://arhivaetnografica.ich.md/sites/default/files/26.%20AEIPC%201988%20caiet%20expeditia%20etnografica%20Vacarita%20L.%20Portul%20traditional.%20digit..pdf>
3. AEIPC, 1980, zilnic, practica etnografica Sali N. Costumul barbatesc. digit.pdf [online] [citat 08.12.2024]. Disponibil: <https://arhivaetnografica.ich.md/sites/default/files/103.%20AEIPC%201980%20zilnic%20practica%20etnografica%20Sali%20N.%20Costumul%20barbatesc.%20digit.pdf>
4. ANA, DFASP, F. 2906, inv. 3, dosar personal Elena Postolache.
5. ANA, DFASP, F. 2906, inv. 3, d. 74, 15 file.
6. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 207.
7. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 213.
8. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268.
9. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 30.
10. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 367.
11. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 4.
12. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 469.
13. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5.
14. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50.
15. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71.

16. ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 437.
17. ANA, DFASP. F. 3010, inv. 1, d. 597, 116 f.
18. ANA, DGFAG, F. 2815, inv. 1, d. 16, anul 1949.
19. Arhiva personală Natalia Urman, Centrul Republican de Modele, Chișinău.
20. Arhiva Societății pe Acțiuni ARTIZANA.

### Monografii

21. APOLZAN, L. *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*. București: Institutul de Științe Sociale al României, 1944. 255 p.
22. AVRAMESCU, E.; FLORESCU, Fl.B. *Broderiile la români*. București: Editura de Stat pentru Imprimare și Publicații, 1959. 326 p.
23. BASARAB, N. *Transdisciplinaritatea*: Manifest. Traducere din limba franceză de Horia Mihail Vasilescu. Iași: Junimea, 2007.
24. *Basarabia*. Monografie. Sub îngrijirea lui Ștefan Ciobanu. Chișinău: Imprimeria statului, 1926. 478 p.
25. BĂNĂȚEANU, T. *Arta populară bucovineană*. Suceava: Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă a județului Suceava. 1975. 501 p.
26. BĂNĂȚEANU, T. *Prolegomene la teoria esteticii artei populare*. București: Minerva, 1985. 336 p.
27. BÂTCĂ, M. *Costumul popular Românesc*. București: Editura «Datini», Departamentul Informațiilor Publice al Guvernului României, 1996. 109 p. ISBN- I O 973-0-04 723-5, ISBN-13 978-973-0-04 723-3
28. BÂTCĂ, M. *Costumul popular românesc*. București: Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2006. 242 p. ISBN-10 973-0-04723-5, ISBN-13 978-973-0-04723-3.
29. BOIA, L. *În jurul Marii Uniri de la 1918: națiuni, frontiere, minorități*. București: Humanitas, 2017. 136 p. ISBN 9789735058944
30. *Broderia veche românească*. Studiu introductiv de M.-A. Musicescu, București: Meridiane, 1985. 66 p.
31. *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României*. Regionala Chișinău, tomul II, 1938. Chișinău: Tiparul Moldovenesc, 1939.
32. BUȘNEAG, O. *Arta decorativă românească*. București: Meridiane, 1976. 128 p.
33. BUZILĂ, V. *Costumul popular din Republica Moldova*. Chișinău: 2011. 160 p. ISBN 978-9975-105-60-6

34. BUZILĂ, V. *Retorică vestimentară: cămașa cu altiță*. Chișinău: Lexon Prim, 2022. 311 p. 9789975163163
35. CHERCIU, I. *Ornamentica tradițională românească*. Timișoara: Brumar, 2011. 240 p.
36. CIOARĂ, M. *Zona etnografică Rădăuți*. București: Ed. Sport-Turism, 1979. pp. 101-116;
37. CIUBOTARU, S.; CIUBOTARU, I.H. *Ornamente populare tradiționale din Moldova*. Iași, 1988. 377 p.
38. COMȘA, D. *Din ornamentica română*. Album de broderii și țesături românești (40 planșe color cu 284 modele). Sibiu: Transilvania, 1976. 16 p.
39. *Dicționar de artă. Forme. Tehnici. Stiluri artistice*. București: Meridiane, 1995.
40. *Dicționar de etnologie și antropologie / volum coord.: Pierre Bonte, Michel Izard; în colab. cu: Marion Abélès, Philippe Descola, Jean-Pierre Digard, trad.: Smaranda Vultur și Radu Răutu (coord.), Diana Buglea, Ed a II-a, rev., Iași: Polirom, 2007. 253 p.*
41. *Dicționar de sociologie*, coord.: Raymond Boudon, Philippe Bernard, Mohamed Cherkaoui, Bernard-Pierre Lécuyer; trad.: Mariana Țuțuianu; completări privind sociologia românească: dr. Maria Larionescu. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009.
42. DIMA, A. *Arta populară și relațiile ei*. București: Minerva, 1971. 335 p.
43. DIMA, A. *Conceptul de artă populară*. București: Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II, 1939. 234 p.
44. DIMITRIU, M.; ZELENCIUC, V. *Costumul național moldovenesc*. Chișinău: Timpul, 1975. 61 p.
45. DOAGĂ, A. *Ii și cămăși românești*. București: Ed. Tehnică, 1981. 60 p., 16 p. il.
46. DRĂGUȚ, V.; FLOREA, V.; GRIGORESCU, D.; MIHALACHE, M. *Pictura românească în imagini*. București: Meridiane, 1970. 328 p.
47. DUNĂRE, N. *Broderia populară românească*. București: Meridiane, 1985. 134 p.
48. DUNĂRE, N. *Ornamentica tradițională comparată*. București: Meridiane, 1979. 159 p.
49. EREMIA, I. *Politica – instrument de formare a unei noi națiuni: „Națiunea civică moldovenească”*. Chișinău: S. n., 2018 (Tipogr. ”Lexon-Prim”). 168 p. ISBN:978-9975-139-64-9
50. FLORESCU, E. *Portul popular din zona Neamț: Din cultura tradițională a Județului Neamț*. Piatra-Neamț, 1979. 83 p.
51. FORMAGIU, M.H. *Portul popular din România*. Muzeul de Artă Populară al Republicii Socialiste România. București, 1974. 340 p.
52. GRECUL, A. *Înflorirea nației socialiste moldovenești*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1978.

53. CORNOVA 1931. Dimitri Gusti și colaboratorii; ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011. 852 p.: il. ISBN 9789975424714
54. IONESCU, A-S. *Modă și societate urbană în România epocii moderne*. București: Paideia, 2006. 626 p. ISBN 978-973-596-321-7
55. IORGA, N. *Neamul românesc în Basarabia*. Ed. îngrijită, introducere, note și comentarii de Jordan Datcu. Chișinău: Știința, 2015. 472 p.
56. IORGA, N. *Basarabia noastră. Scrisă după 100 de ani de la răpirea ei de către ruși*. Vălenii-de-Munte: Editura și Tipografia Societății Neamul Românesc, 1912.
57. IORGA, N. *Neamul românesc în Basarabia*. București: Editura librăriei Socecu & Co., 1905.
58. IORGA, N. *Portul popular românesc*. Vălenii de Munte: Ed. Societății Neamul românesc, 1912.
59. MADAN, Gh.V. *Scrieri*. Volumul 2. Chișinău: Știința, 2011. Colecția Moștenire. ISBN 9789975677516
60. MEREUȚĂ, Iu. *Andreescu*. București: Meridiane, 1972. 64 p.
61. MIHAIL, Z. *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*. București: Editura Academiei Române, 1978. 251 p.
62. Mitropolia Basarabiei, Arhiepiscopia Chișinăului, Secția Administrativă, Nr. 11438, Chișinău, 1938, Octombrie, 1.
63. MOHOV, N.A. *Formarea poporului moldovenesc și întemeierea statului moldovenesc*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1969.
64. MOHOV, N.A. *Studii de istorie asupra formării poporului moldovenesc*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1983.
65. MOISEI, L. *Ornamentul – fenomen artisticoestetic (Viziuni ontologice și estetice asupra ornamenticii țesăturilor tradiționale)*. Chișinău: Pontos, 2017. 271 p. ISBN 978-9975-51-905-2
66. MUSICESCU, M.A. *Broderia Medievală Românească*. București: Meridiane, 1969. 100 p.
67. MUȘULEA, I. *Metode și instrumente de cercetare etnologică*. Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2011. 663 p.
68. NANU, A. *Artă, stil, costum*. Ed. Noi Media Print, 2007. 211 p. ISBN: 9789737959751.
69. NICOLESCU, B. *Transdisciplinaritatea: Manifest*. Iași: Junimea, 2007. Traducere din limba franceză de Horia Mihail Vasilescu.
70. NICULESCU-VARONE, G.T. *Costumele naționale din România întregită*. București: Editura Ziarului Universul, 1937. 260 p.

71. NISTOR, S. *Protecția patrimoniului cultural în România*. Culegere de acte normative. București: Ed. Univ. Ion Mincu, 2002. 278 p. ISBN 9739947166, ISBN 9789739947169
72. NOROC, L. *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918–1940)*. Chișinău: UPS Ion Creangă, 2009. 191 p. ISBN 978-9975-46-043-9
73. OLTEANU, Șt.; ȘERBAN, C. *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul Mediu*. București: Editura Academiei R.S.R., 1969. 460 p.
74. ONOIU, G. *Istorie și modernitate în portul popular din Moldova și Țara Românească*. Craiova: Universitaria, 2011. 300 p. ISBN 978-606-14-0210-6
75. OPRESCU, G. *Arta țărănească la români*. Lucrare însoțită de cincizeci și opt tabele de ilustrații. București: Cultura Națională, 1922.
76. OPRIȘ, I. *Ocrotirea patrimoniului cultural. Tradiții, destin, valoare*. București: Meridiane, 1986. 244 p.
77. OROS, C. *Pagini din istoria costumului*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1998. 279 p.
78. PALIȚ-PALADE, I. *Portul popular din Republica Moldova*. Chișinău: Grafema-Libris, 2003. 40 p.
79. PAVEL, E. *Portul popular din zona Iași*. București: Meridiane, 1975. 40 p.
80. PAVEL, E. *Portul popular moldovenesc*. Iași: Junimea, 1976. 208 p.
81. PAVELIUC-OLARU, A. *Zona etnografică Botoșani*. București: Ed. Sport-Turism, 1983, pp. 105-119.
82. PETRESCU, P. *Broderii pe piele în arta populară românească*. București: Meridiane, 1968. 39 p. 50 il.
83. PETRESCU, P.; STOICA, G. *Arta populară românească*. București: Meridiane, 1981. 146 p.
84. PLOȘNIȚĂ, E. *Muzeul basarabean în fluxul istoriei*. Chișinău: Civitas, 1998. 152 p.
85. POP, M. *Obiceiuri tradiționale românești*. București: Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976. 192 p. ISBN 973-34-0622-8
86. POPESCU, M. *Dicționar de artă. Forme, tehnici, stiluri artistice*. București: Meridiane, 1998. 221 p.
87. POTÂRNICHE, M. *Antologia fotografiei basarabene*. Chișinău: Princeps, 2014. 320 p. ISBN 978-9975-4208-7-7
88. SAVA, L. *Viața cotidiană în orașul Chișinău la începutul secolului al XX-lea (1900–1918)*. Chișinău: Pontos, 2010. 320 p. ISBN 978-9975-511995
89. SECOȘAN, E.; PETRESCU, P. *Portul popular de sărbătoare din România*. București: Meridiane, 1984. 195 p.

90. SLĂTINEANU, B. *Studii de artă populară*. București: Minerva, 1972. 280 p.
91. SOLCAN, Ion I. *Artă și societate românească. Sec. XIV–XVIII*. București: Editura Enciclopedică, 2002. 337 p.
92. SPÎNU, M., BRATILOVEANU, Gh. *Zona etnografică Suceava*. București: Ed. Sport-Turism, 1983.
93. STAVILĂ, T.; CIOBANU, C.; DIACONESCU, T. *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova / Le patrimoine culturel de la République de Moldova*. Chișinău: ARC, 1999. 274 p.
94. STOICA, G.; PETRESCU, Paul, *Dicționar de artă populară*, București: Editura Enciclopedică, 1997.
95. ȘĂRĂNUȚĂ, S. *Ornamente populare moldovenești = Молдавский народный орнамент = Les ornements populaires moldaves*. Chișinău: Timpul, 1984. 143 p.
96. ȘOFRANSKY, Z. *Coloranții vegetali în arta tradițională*. Academia de Științe a Moldovei, 2006, 471 p. ISBN 9975981240, ISBN 9789975981248
97. ȘOFRANSKY, Z.: ȘOFRANSKY, Valentin. *Cromatica tradițională românească: terminologia, modalitățile de dobândire și funcționalitate a coloranților naturali în spațiul carpato-danubiano-pontic*. București: Editura Etnologică, 2012. 454 p. ISBN 973892037X, ISBN 9789738920378;
98. TCACENCO, N.; BOGDAN, A. *Gala costumului popular*. Chișinău: Balacron, 2006. 52 p. ISBN 978-9975-100-13-7.
99. ȚENOVICI, D.; BULGARU, E.; COSTOIU, A. *Dimitrie Gusti : cronologia vieții și operei: 1880–1955*. București: Biblioteca Centrală Universitară Carol I, 2014.
100. ȚURCANU, V. *Costumul: tradiție și modernitate – valorificări*. Chișinău: Notograf Prim, 2012. 272 p. ISBN 978-9975-4343-6-2.
101. URSU, V, *Politica culturală în RSS Moldovenească. 1944–1956*, seria Monografii ANTIM, XIV, Chișinău: Pontos, 2013. 287 p. ISBN 978-9975-51-501-6.
102. VIDA, Gh. *Arbore Nina. Seria Maeștri basarabeni din secolul XX*. Chișinău: ARC, 2005. 80 p.
103. ZAGORODNAIA, E.; ZELENCIUC, V. *Populația RSS Moldovenești*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983.
104. ZELENCIUC, V. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de centru ale RSS Moldovenești. Молдавский сценический костюм. Центральные районы Молдавской ССР*. Кишинёв: Тимпул, 1988. 53 p., 11 p. il.:



105.ZELENCIUC, V. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de nord ale Moldovei. Молдавский сценический костюм. Северные районы Молдавии.* Кишинёв: Тимпул, 1985. [album] / aut. text. și alcăt.: V. Zelenciuc; pict.: Danilenco N., Evdochimova E. 54 p., 10 p. il.:

106.ZELENCIUC, V. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de pe malul stâng al Nistrului. Молдавский сценический костюм. Левобережные районы МССР.* Кишинёв: Тимпул, 1985. [album] / aut. text. și alcăt.: V. Zelenciuc; pict.: Evdochimova E. 49 p., 12 p. il.:

107.ZELENCIUC, V. *Costumul scenic moldovenesc. Raioanele de sud ale RSSM. Молдавский сценический костюм. Южные районы МССР.* [album] / aut. text. și alcăt.: V. Zelenciuc; pict.: P. Tomov. Кишинёв: Тимпул, 1990. 73 p.

108.ZELENCIUC, V.; KALAȘNIKOVA, Natalia. *Vestimentația populației orășenești din Moldova (secolele XV– XIX).* Chișinău: Știința, 1993. 128 p. ISBN 5-376-01387-1.

109.ZEVINA, Ada; LIVȘIȚ, M. *Portul național moldovenesc.* Chișinău: Cartea moldovenească, 1960. 31 p. XXVI planșe.

#### **Articole în reviste științifice, materiale ale conferințelor, cataloage, albume**

110.Despre acei, ce nu țin la marca fabricii. In: *Femeia Moldovei*, Revista social-politică și artistic-literară, 1961, nr. 2, p. 19.

111.Sărbătoarea tinereții. In: *Femeia Moldovei*. nr. 8, 1953.

112.Sărbătoarea tinereții și a păcii. In: *Femeia Moldovei*. nr. 7, 1957.

113.Talent. Suflet. Creație. In: *Ziarul național*. 2014. 29 august, p. 21.

114.*Anuarul Chișinăului pe anul 1940*, alcăt.: Al. Terziman și I. Kalughin, Chișinău: Editura Arpid, 1940.

115.*Anuarul Orașului Chișinău și al județelor din Basarabia și cu Calendarul pe anul 1924 / Адресно-Справочная книга Весь Кишинев с уездами Бессарабии и Календарь на 1924 год*, Chișinău, 1924. 374 p.

116.Arta de a promova frumosul. In: *Moldova: serie nouă*. 2009. Nr. 10/11, pp. 58-60.

117.Arta populară: portul național, jucăria. In: *Tinerimea Moldovei*. 1966. 9 ianuarie, p. 3.

118.AXENTI, I. Casa Cristea – de la tradiție la modern. In: *Democrația*. 2005. 8 aprilie, p. 3; 15 aprilie, p. 4.

119.BUJOREAN, T.P. Coordonatele dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească: repere istoriografice și surse de documentare. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Vol. 7, Iași-Chișinău-Lviv: 2024, pp. 559-573. ISSN 2558-894X

120. BUJOREAN, T. Acțiuni de reactualizare a statutului costumului tradițional în Basarabia în perioada interbelică (1918–1940). In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, Chișinău. Iași – Chișinău: 2022, Ediția 6, pp. 205-207. ISSN 2558-894X

121. BUJOREAN, T. Activitatea atelierelor de confecționare a costumului național moldovenesc în primele decenii postbelice. In: *Latinitate, Romanitate, Românitățe*, 6-7 noiembrie 2020. Chișinău: CEP al USM, 2020, Ediția 4, pp. 70-72. ISBN 978-9975-152-56-3.

122. BUJOREAN, T. Compoziția ornamentală în sistemul structural al portului tradițional moldovenesc. In: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*, Chișinău, 19 aprilie 2019, pp. 59-60. ISBN 978-9975-84-088-0.

123. BUJOREAN, T. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: *BRVKENTHAL. ACTA MVSEI BRUKENTHALIA*. Romanian Cultural History Review Revistă Română de Istorie Culturală, Sibiu: Editura Muzeului Național BRUKENTHAL, 2019, pp. 1027-1035. ISSN 2285-9497; ISSN-L 2285-9489.

124. BUJOREAN, T. Contribuția portului tradițional moldovenesc la crearea stilului folcloric în vestimentație: cazul RSS Moldovenești. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. 22-23 septembrie 2020, Chișinău. Iași – Chișinău: 2020, Ediția 2, pp. 248-253. ISSN 2558-894X.

125. BUJOREAN, T. Costumul popular și moda în RSS Moldovenească, In: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*. 15 iunie 2018, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Tipogr. „Biotehdesign”, 2018, Ediția 7, Vol. 2, pp. 18-24. ISBN 978-9975-108-46-1.

126. BUJOREAN, T. Portul popular în Basarabia la 1918: Mărturii documentare. In: *100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul politici anului buzoian Alexandru Marghiloman*. Buzău: Mad Linotaype, 2018, pp. 117-129. ISBN 978-973-7764-43-0.

127. BUJOREAN, T. Relații de interdependență și interinfluență între costumul popular moldovenesc cotidian și cel de sărbătoare în perioada contemporană. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 8, 31 mai-2 iunie 2016, Chișinău. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2016, p. 74. ISBN 978-9975-84-014-9.

128. BUJOREAN, T. Ritmul în sistemul ornamental și cel structural al portului popular. Studiu de caz: cămașa femeiască. In: *Tradiție și contemporaneitate în artele vizuale și culturologie: Studii interdisciplinare*. În onoarea doctorului în studiul artelor Ludmila Toma. Iași – Chișinău: 2020, pp. 219-230. ISSN 2558-894X.

129. BUJOREAN, T. Strategii de corelare în sistemul costum tradițional – material textil. In: *Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe și abordări*. Conferința științifică internațională, 23-24 mai 2017, Chișinău: Notograf Prim, p. 15. ISBN 978-9975-84-028-6.
130. BUJOREAN, T. The accessories of the folk costume in Bessarabia at the beginning of the 20th century. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, 11-12 februarie 2021. Chișinău: 2021, Ediția 3, pp. 42-43. ISSN 2558-894X.
131. BUJOREAN, T.; CONDRATICOVA, L. Piese vestimentare și accesorii create de artiști plastici din RSS Moldovenească pentru Jocurile Olimpice de la Moscova din anul 1980. In: *Educația în spiritul valorilor naționale și universale din perspectiva dialogului pedagogic*, 27-28 martie 2020, Chișinău: Garomont Studio, 2020, Ediția 2, pp. 167-173. ISBN 978-9975-3452-6-2.
132. BULAT, O. Maria Cristea: Îmi doresc să reanimez costumul autentic. In: *Ziarul de gardă*. 2013. 24 ian., p. 14.
133. BUZILĂ, V. Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală (propusă pentru înscriere în lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității UNESCO). In: *Akademos*, nr. 1, 2021, pp. 153-168.
134. BUZILĂ, V. Cămașa femeiască cu altiță – brand românesc. In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, nr. 2 (22), Chișinău, 2014, pp. 124-132.
135. BUZILĂ, V. Portul popular – marcă a identității culturale. In: *Folclorul și contemporaneitatea. Conservarea, revitalizarea și valorificarea culturii tradiționale*. Materialele Simpozionului științifico-practic internațional. 4-5 aprilie 2006. Chișinău: Periscop, 2006, pp. 21-31.
136. *Calendarul Chișinăului pentru anul 1940*. Chișinău, 1939.
137. *Calendarul Chișinăului pentru anul 1941*. Chișinău, 1940.
138. Catalog al obiectelor meșterilor populari de la *Artizana*. Chișinău: Timpul, 1987.
139. CHICIUC, L. Cu privire la cercetările monografice în teren desfășurate de Institutul Social Român din Basarabia (1934–1940). In: *Akademos*, Chișinău, 2019, nr. 3, pp. 86-94.
140. CHICIUC, L. Reflectarea activității Institutului Social Român din Basarabia (1934–1940) în edițiile periodice de specialitate de la București. In: *Buletinul Științific al Universității de Stat B.P. Hasdeu din Cahul: Științe Sociale* №. 1 (11), 2020, pp. 61-78.
141. CIOCANU, M. Portul popular moldovenesc. In: CIOCANU, Maria. *Cartea etnografului*. Colecții muzeale, obiceiuri și tradiții populare. Chișinău: Cartdidact, 2019. 528 p.
142. COJOCARU, L.D. Politici ale memoriei în Republica Moldova, în contextul proceselor de integrare europeană. In: *Akademos*, 2010, nr. 2(17), pp. 16-18. ISSN 1857-0461.

143.COJOCARU, L.D. Tradiția de nuntă în comunitățile de basarabeni deportați în Siberia și Kazahstan. In: *Akademios*, 2018, nr. 2(49), pp. 132-139. ISSN 1857-0461.

144.COJOCARU, L.D. Tradiția în contexte istorice de liminalitate. Nunta basarabenilor deportați în documente și mărturii de istorie orală (II). In: *Dialogica*, 2020, nr. 1, pp. 56-68. ISSN 2587-3695.

145.COJOCARU, L.D. Tradiția în contexte istorice de liminalitate. Nunta basarabenilor deportați în documente și mărturii de istorie orală. In: *Dialogica*, 2019, nr. 3, pp. 57-68. ISSN 2587-3695.

146.CONDRATICOVA, L. Andrei Negură și transpunerea emoțiilor în culoare. In: *Akademios*, nr. 3, 2022, pp. 141-146. ISSN 1857-0461.

147.CONDRATICOVA, L. *Arta bijuteriilor din Moldova*. Iași: Lumen, 2010. ISBN 978-973-166-236-7

148.CONDRATICOVA, L. *Arta metalelor. Portrete ale bijutierilor și meșterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea)*. Iași: Doxologia, 2021, 320 p. ISBN 978-606-9746-59-2

149.CONDRATICOVA, L. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene. In: *Arta și tradiția în Europa*. Studii de specialitate, Festival internațional, Ediția a VI-a, Casa Corpului Didactic *Spiru Haret* Iași, România, pp. 149-154.

150.CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T. Confeccionarea costumelor naționale și a accesoriilor pentru Festivalul Mondial de Tineret (Moscova, 1957) în cadrul atelierului *Promhudojnik* din Chișinău. In: *Arta*. Seria arte vizuale. Chișinău, 2019, nr. 1, pp. 155-162. ISSN 1857-1042.

151.CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A. Ateliere de confeccionare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii 1945–1960. In: *ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS*, XL, vol. I, Muzeul Județean *Ștefan cel Mare* din Vaslui, Iași: PIM, 2019, pp. 275-286. ISSN 0257-7372.

152.CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: *Akademios*. 2020, nr. 2(57), pp. 144-154. ISSN 1857-0461.

153.CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E.; ISCHIMJI, A. Actul Unirii Basarabiei cu România de la 1918 și patrimoniul cultural: impact, evoluție, perspective. In: *Dialogica*, 2023, nr. 1(S), supl. nr. 1, pp. 141-154. ISSN 2587-3695.

154. Costumul național românesc – apreciat mult de către străini. In: *Flux continuu*: ed. de vineri. 2007. 12 octombrie, p. 12.

155. CRISTEA, M. Ia, pașaportul basarabenilor. In: *Ziarul național*. 2013. 28 iunie, p. 11.
156. DIACICOVSCAIA, V. Bluza națională. In: *Femeia Moldovei*. 1992. Nr. 8, p. 22.
157. DOLGHI, A. Cu privire la actualitatea etnologiei sovieticității în Republica Moldova. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2021, nr. 29, pp. 36-43. ISSN 1857-2049
158. DOLGHI, A. Documentarea vizuală în cercetările Institutului Social român din Basarabia. In: *Istorie, etnografie și spiritualitate în viziunea personalităților basarabene din a doua jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea*, 24 septembrie 2024. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2024, Ediția 5, pp. 20-21. ISBN 978-9975-172-93-6.
159. DOLGHI, A. Evoluția instituțională a cercetărilor etnografice în cadrul Academiei de Științe a Moldovei (1946–1969). In: *Salvgardarea și conservarea digitală a patrimoniului etnografic din Republica Moldova*, Ed. 1, 13 decembrie 2022. Chișinău: Notograf Prim SRL, 2023, pp. 13-29. ISBN 978-9975-84-185-6.
160. DOLGHI, A. Reflectarea portului românilor din Basarabia în sursele din Imperiul Rus (1812–1918). In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*, 22 iunie 2021. Chișinău: Tipogr. Notograf Prim, 2021, Ediția 1, p. 20. ISBN 978-9975-62-434-3..
161. DOLGHI, A. Revista „Femeia Moldovei” referitor la creșterea și educația copiilor sovietici (1951–1961). In: *Valorificarea patrimoniului etnocultural: în cercetare și educație*, 30 noiembrie 2021, Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2021, Ediția 6, p. 19. ISBN 978-9975-3513-9-3.
162. DOLGHI, A; FELEA, A. Reflectarea originii și apartenenței etnice a populației majoritare din Basarabia în sursele Imperiului Rus (sec. XIX – înc. sec. XX). In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2018, nr. 23, pp. 92-105. ISSN 1857-2049.
163. DOLGHI, A; FELEA, A. Representation of the Romanian population and of the co-inhabiting ethnicities of Basarabia on the maps of the Russian Empire (XIX – beginning of XX century). In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2019, nr. 25, pp. 19-28. ISSN 1857-2049.
164. Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie și a creațiilor meșterilor populari din RSS Moldovenească: Catalog. Chișinău: Timpul, 1976.
165. Femeia Moldovei, Revista social-politică și artistic-literară, 1951.
166. Femeia Moldovei. Chișinău. nr. 6, iunie 1957.
167. Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, 1959, nr. 7.
168. Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, 1957, septembrie, nr. 9.
169. Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, 1955, nr. 2.
170. Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, 1959, nr. 3.
171. Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, 1967, nr. 2.

172. Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, 1967, nr. 5.
173. Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, 1985, nr. 1. p. 28.
174. Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, nr. 1, 1985, p. 28.
175. Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, nr. 2, 1967.
176. Femeia Moldovei. Revista social-politică și artistic-literară, nr. 5, 1967.
177. Fericirea Mărioarei. In: *Femeia Moldovei*, 1952, nr. 1.
178. GHEORGHITĂ, N. În fiecare lucrare-un firicel din suflet. In: *Curierul de seară*. 1995. 25 mai, p. 5.
179. GRĂDINARU, N. Ansamblul vestimentar femeiesc din Valea Nistrului de Jos. In: *Portul popular românesc: asumarea tradiției ca practică socială și cercetare*, 24 iunie 2021, Chișinău. Chișinău: CEP UPS I. Creangă, 2021, pp. 19-20. ISBN 978-9975-3502-0-4.
180. GRĂDINARU, N. Cămașa tradițională în obiceiurile de naștere. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*, 22 iunie 2021. Chișinău: Tipogr. Notograf Prim, 2021, Ediția 1, p. 24. ISBN 978-9975-62-434-3.
181. GRĂDINARU, N. Elena Postolache – etnograf notoriu, care și-a dedicat viața păstrării și promovării culturii naționale. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2016, vol. XX, p. 6-7. E-ISSN 2537-6152.
182. GRĂDINARU, N. Portul tradițional ca mijloc de comunicare etnosocială. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*, 23-24 iunie 2022, Chișinău. Chișinău: Tipogr. Notograf Prim, 2022, Ediția 2, p. 34. ISBN 978-9975-84-162-7.
183. GRĂDINARU, N. Rolul și funcțiile cămășii în obiceiurile de naștere. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2021, nr. 30, pp. 136-140. ISSN 1857-2049.
184. GRECU, E. Să vorbim iar despre costumul național. In: *Cultura Moldovei*. 1959. 12 martie, p. 3.
185. GROSUL, I.; ISTRU, B.; CEBAN, T. Costumul național moldovenesc. In: *Cultura Moldovei*. 1958. 14 septembrie, p. 3.
186. Hotărârea se traduce în fapte. In: *Femeia Moldovei*. 1957, nr. 6.
187. ISCHIMJI (COJOCARI), A. Aspecte privind confecționarea bondiței tradiționale în Republica Moldova. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*, 23-25 martie 2021, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Tehnica-UTM, 2021, Vol. 2, pp. 546-549. ISBN 978-9975-45-701-9 (Vol. II).
188. ISCHIMJI (COJOCARI), A. Semnificația chimirului artizanal – element-cheie în costumul popular în trecut și prezent. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2024, vol. 36, pp. 152-156. ISSN 1857-2049

- 189.IVANOVA, E. Îmbrăcămintea la sate. In: *Femeia Moldovei*. 1964, nr. 5.
- 190.MALEV, V. Un palat s-a ridicat în stepă. In: *Femeia Moldovei*. 1958, nr. 5.
- 191.MARDARE, C. A fost odată... In: *Graiul mâinilor măestre*. Chișinău, 1983, pp. 35-41.
- 192.*Mărgăritare basarabene*: Revista lunară pentru folclor, artă poporană, chestiuni sociale, culturale etc., sfaturi și îndemnuri bune, Chișinău: Tipografia Eparhiala *Cartea Românească*, 1927, An. 1, Nr. 2, Octombrie, p. 53.
- 193.MIRON, M.; MIRON, V. Tradiții ale țesutului în viața unei femei din sudul Basarabiei. In: *Dialogica*, 2024, nr. 2, pp. 138-140. ISSN 2587-3695.
- 194.MIRON, M.; MIRON, Viorel. Cercetarea textilelor tradiționale și valorificarea acestora în calitate de potențial turistic important. Cazul satelor bulgărești din Republica Moldova. In: *Tradiții. Tehnologii. Simboluri*, 25-26 mai 2023. Chișinău: Tipografia *Artpoligraf*, 2023, Ediția 1-a, pp. 102-115. ISBN 978-9975-3623-2-0.
- 195.MIRON, M.; MIRON, Viorel. Cercetări etnologice de teren trecute în spațiul online pentru optimizarea proceselor de valorificare și promovare a patrimoniului local. In: *Cercetarea istorică și culturologică în spațiul unitar european: paradigme, realități, perspective*, 30 august 2023. Chișinău: CEP UPS *I.Creangă*, 2023, pp. 334-343. ISBN 978-9975-46-817-6.
- 196.MIRON, M.; NICOGLO, D. Patrimoniu și patrimonializare: experiența țărilor europene și a Republicii Moldova. In: *Akademios*, 2019, nr. 2(53), pp. 154-160. ISSN 1857-0461.
- 197.MITROFAN, T. Portul popular sărbătorit la Rublenița. In: *Observatorul de Nord*. 2015. 29 mai, p. 1, 5.
- 198.Mitropolia Basarabiei, Arhiepiscopia Chișinăului, Secția Administrativă, Nr. 11438, Chișinău, 1938, Octombrie, 1.
- 199.Modele de costume naționale din Moldova. In: *Cultura Moldovei*. 1957. 26 septembrie, p. 3.
- 200.MORARU, N. Evoluție: costum de sărbătoare, costum național, costum tradițional. Evoluăm?. In: *Vocea poporului*. 1994. 29 noiembrie, p. 6.
- 201.NEDZELSCHI, F. Ia românească, din cuffărul bunicii pe podium. In: *Adevărul*: ed. de Moldova. 2013. 24 iunie, p. 5.
- 202.NICOLESCU, C. Arta în epoca lui Ștefan cel Mare. In: *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare. Culegere de studii*. București, 1964.
- 203.NICUȚĂ, S. O frumoasă experiență de lucru obștesc. In: *Femeia Moldovei*. 1985, nr. 3, pp. 10-11.

- 204.NOROC, L. Cultura Basarabiei în anii 1918–1940. Repere istoriografice. In: *Enciclopedica. Revista de istorie a științei și studii enciclopedice*, 2014, nr. 1-2(7), pp. 25-39. ISSN 1857-365X.
- 205.NUCĂ, S. Bogăția artei noastre populare. In: *Cultura*. 1976. 10 iulie, p. 13;
- 206.Oglindă a fericirii norodului. In: *Femeia Moldovei*. 1955, nr. 1.
- 207.OSADCI, R. Costumul tradițional din Republica Moldova: aspecte structurale. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*, 22 iunie 2021. Chișinău: Tipogr. Notograf Prim, 2021, Ediția 1, p. 34. ISBN 978-9975-62-434-3.
- 208.PÂNTEA, E. Glasul vechilor izvoade. In: *Curierul de seară*. 1996. 10 iulie, p. 3.
- 209.Pentru sărbătoarea festivalului. In: *Femeia Moldovei*. Revista social-politică și artistic-literară, 1957, nr. 5.
- 210.Persoane politice și culturale; instituții; privesți; localități istorice și pitorești din orașele și județele Soroca, Tighina, Cetatea Albă, Chișinău-Lăpușna, Bolgrad, Bălți. 1918–1943.
- 211.POPA, V. Iile, opincile și valizele marca Ețcu. In: *Jurnal de Chișinău*. 2013. 5 iulie, p. 3.
- 212.Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului, conferință științifică națională cu participare internațională, Chișinău, 22 iunie 2021, Ediția 1-a. Programul și rezumatele comunicărilor. Chișinău: S. n., 2021 (Tipogr. Notograf Prim). 52 p. ISBN 978-9975-62-434-3.
- 213.Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului, conferință științifică internațională, Ediția a 2-a, Chișinău, 23-24 iunie 2022. Chișinău: S. n., 2022 (Notograf Prim). 78 p. ISBN 978-9975-84-162-7.
- 214.POSTOLACHI, E. Tezaur - 2011. In: *Realități culturale*. 2011. Nr. 5, pp. 19-21.
- 215.POSTOLACHI, E. Dorul mamei de a mă vedea purtând ie. In: *Femeia Moldovei*. 1989. Nr. 9, p. 21.
- 216.POSTOLACHI, E. Meșteșugurile populare, factor de menținere a continuității și imaginii etnice. In: *Akados*. 2010. Nr. 1(16). ISSN 1857-0461
- 217.POSTOLACHI, E. Tinerețea portului străbun. In: *Moldova*. 1987. Nr. 12, p. 17.
- 218.PROCOP, N. Apariția artei vestimentare în Moldova. In: *Arta*, 2015, nr. 1(AV), pp. 117-121. ISSN 2345-1181.
- 219.PROCOP, N. Arta textilă din fondurile Muzeului Național de Artă al Moldovei. In: *Arta*, 2013, nr. 1(AV), pp. 124-130. ISSN 2345-1181.
- 220.PROCOP, N. Casa de Modele din Chisinau. Primii ani de activitate. In: *Arta*, 2016, nr. 1(AV), pp. 117-120. ISSN 2345-1181.



221. PROCOP, N. Enghelsina Șugjda, artist plastic în domeniul artei textile. In: *Cercetări bioarheologice și etnoculturale în sud-estul Europei*, Ed. 1, 15-18 august 2019, Crihana Veche (Cahul). Crihana Veche (Cahul): ICBE, 2019, pp. 82-83. ISBN 978-9975-84-XXX.
222. PROCOP, N. Interferența stilurilor în vestimentația din RSSM la începutul anilor '60. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, 30-31 mai 2018. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2018, Ediția 10, p. 170. ISBN 978-9975-84-063-7.
223. PROCOP, N. Plasticienii ai artei textile formați în cadrul școlii din Republica Moldova. In: *Tradiție și contemporaneitate în artele vizuale și culturologie: Studii interdisciplinare*, 25 iunie 2020. Iași – Chișinău: 2020, pp. 142-153. ISSN 2558-894X.
224. PROCOP, N. Tendințele evoluției artelor plastice din Republica Moldova. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, 28-29 septembrie 2021. Iași – Chișinău: 2021, Ediția 4, pp. 91-100. ISSN 2558 – 894X.
225. PROCOP, N. Vestimentația din RSSM reflectată în presa periodică din anii '60. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, 30-31 mai 2017, Chișinău: "Notograf Prim" SRL, 2017, Ediția 9, p. 117. ISBN 978-9975-84-030-9.
226. PROHIN, A. Pleoară pentru arta cămășii cu alțiță. In: *Limba Română*, 2023, nr. 5-6(283-284), pp. 241-249. ISSN 0235-9111.
227. PUIU, V. Ia tradițională românească – o afacere modernă. In: *Timpul*. 2013. 28 iunie, p. 32.
228. ROMANCIUC, T. Costumul național. In: *Cultura*. 1969. 1 februarie, p. 10.
229. RUSU, A. Să păstrăm autenticitatea portului popular românesc. In: *Literatura și arta*. 1992. 2 aprilie, p. 6.
230. RUZHINE, L. De la schiță la model. In: *Femeia Moldovei*. 1962, nr. 9, p. 16-17.
231. Să păstrăm portul și jocul popular. In: *Propășirea agriculturii / Organ de propagandă agricolă și culturală al Asociației absolvenților școlilor de agricultură, viticultură și horticultură din România*. București, 1937. Anul VIII. Nr. 84-85.
232. ȘARANUȚĂ, S. Costumul național. In: *Literatura și Arta*. 2015. Nr. 14, p. 6.
233. ȘĂRĂNUȚĂ, S. Față în față cu noi, cei de ieri-alaltăieri... In: *Moldova*. Ser. nouă. 2005. Nr. 9, pp. 16-17;
234. ȘĂRĂNUȚĂ, S.; CANȚER, T. Costume naționale moldovenești. In: *Cultura Moldovei*. 1964. 12 apr., p. 4;
235. Sărbătoarea tinereții și a păcii. In: *Femeia Moldovei*. 1957, nr. 7.
236. Sărbătoarea tinereții. In: *Femeia Moldovei*, 1953, nr. 8.
237. Sărbătoarea tinerimii. In: *Femeia Moldovei*, 1956, nr. 5, pp. 6-7.

- 238.SAVA, L. Aspecte ale mediului urban al Chișinăului la începutul secolului al XX-lea (1900–1918). In: *Tyragetia. Serie nouă*, 2007, nr. 2(16), pp. 267-274. ISSN 1857-0240.
- 239.ȘEVCIUC, M. Aportul asociațiunii culturale *Astra Basarabiei* la înființarea bibliotecilor populare în Basarabia interbelică. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2019, nr. 26, pp. 127-132. ISSN 1857-2049.
- 240.SMURILIN, D. Aici se naște arta. In: *Chișinău. Gazeta de seară*. 1969. 17 februarie, p. 3.
- 241.ȘOFRANSKY, Z. Aspecte estetice în arta tradițională. In: *Revista de etnologie și culturologie*. 2015, nr. 18, pp. 8-14. ISSN 1857-2049.
- 242.ȘOFRANSKY, Z. Costumul – protagonist al evoluției artei tradiționale în Moldova. In: *Akademios*, 2016, nr. 4 (43), p. 146-154. ISSN 1857-0461.
- 243.ȘTEFĂNESCU, I.D. Broderiile de stil bizantin și moldovenesc în a doua jumătate a sec. XV. Istorie, iconografie, tehnică. In: *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare, Culegere de studii*. București, 1964.
- 244.ȘTEFĂNUCĂ, P.V. Introducerea costumului național în Basarabia. In: *Viața Basarabiei*, an. II, nr. 206, 26 iulie, 1933.
- 245.TOMULEȚ, V. Schimbări în structura socială și impunerea fiscală a populației din Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus. In: *Studia Universitatis Moldaviae* (Seria Științe Umanistice), 2008, nr. 10(20), pp. 5-13. ISSN 1811-2668.
- 246.Un nou centru al modei. In: *Femeia Moldovei*, 1981, nr. 4. p. 25.
- 247.URSU, M. Natalia Kalașnikova – cercetător fidel al etnografiei Moldovei, la 70 de ani. In: *Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*. Volum 25 (38), Chișinău, 2016, pp. 243-247.
- 248.URSU, V. Acțiunile autorităților din Moldova sovietică privind cultura tradițională (anii '40 ai sec. XX). In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2022, nr. 31, pp. 84-91. ISSN 1857-2049.
- 249.URSU, V. Caracterul popular al culturii sovietice. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*, 22 iulie 2023. Chișinău: Tipogr. Notograf Prim, 2023, Ediția 3, pp. 39-40. ISBN 978-9975-84-189-4.
- 250.URSU, V. Componenta de „cunoaștere și educație” în strategia patrimoniului cultural european pentru secolul XXI. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, 22 februarie 2022, Chișinău. Iași – Chișinău: 2022, Ediția 5, pp. 118-120. ISSN 2558 – 894X.
- 251.URSU, V. Etnografia și școala în viziunea Elenei Postolachi. In: *Studii culturale: Zilele Europene ale Patrimoniului*, 26 septembrie 2023. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2023, Ediția 5, p. 54. ISBN 978-9975-84-196-2.

252. URSU, V. Festivalurile din Republica Moldova – activități importante de valorificare a patrimoniului cultural național. In: *Valorificarea patrimoniului etnocultural: în educația tinerei generații și a societății civile*, 24 noiembrie 2020, Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2020, Editia 5, p. 75. ISBN 978-9975-52-222-9.

253. URSU, V. Învățământul superior etnologic în Republica Moldova: file de istorie. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2017, nr. 22, pp. 10-18. ISSN 1857-2049.

254. URSU, V. Patrimoniul etnografic în politica culturală a URSS. In: *Studii culturale*, 28 septembrie 2021, Chișinău: Fox Trading SRL, 2021, Ediția 3, p. 44. ISBN 978-9975-3358-7-4.

255. URSU, V. Perpetuarea tradițiilor populare de către colectivele artistice din RSS Moldovenească (în baza studiului presei anilor '50–'60 ai sec. XX). In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, 30-31 mai 2023, Chișinău. Chișinău: Tipografia Notograf Prim, 2023, Ediția 15, p. 78. ISBN 978-9975-84-186-3.

256. URSU, V. Reflectarea moștenirii populare pe paginile ziarului „Cultura Moldovei” în perioada anilor 1957–1964. In: *Studii culturale*, 28 septembrie 2022, Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural; Biblioteca Municipală B.P. Hasdeu, Filiala de Arte Tudor Arghezi, 2022, Ediția 4, p. 56. ISBN 978-9975-84-165-8.

257. VORNICU, N. Arta, cultura și patrimoniul cultural –interferențe în context european. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, 11-12 februarie 2021. Iasi-Chisinau, Editia 3, pp. 79-82. ISSN 2558-894X.

258. VORNICU, N. Metodologia de investigare a infracțiunilor privind operele de artă. In: *Arta*, 2018, nr. 1(AV), pp. 110-116. ISSN 2345-1181.

259. VORNICU, N. Research and education for the authentication, conservation and restoration of cultural heritage. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine: dedicată zilelor europene ale patrimoniului*, 23-24 septembrie 2019, Chișinău: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2019, Ediția 1, p. 87. ISBN 978-9975-3290-4-0.

260. ZELENICIUC, V. Costumul național moldovenesc. In: *Femeia Moldovei*. 1959. Nr. 4, p. 24.

#### **Publicații în limba engleză, franceză**

261. BARTHES, R. *Systeme de la Mode*. Paris: Seuil, 1967.

262. BLUMER, H. Fashion: From Class Differentiation to Collective Selection. In: *The Sociological Quarterly*, Vol. 10, No. 3, 1969. pp. 275-291.

263. BOURDIEU, P. *La distinction, critique sociale du jugement*. Paris: Les Editions de Minuit, 1979. 672 p.

264. BOURGIN, G.; RIMBERT, P. *Le socialisme*. Paris: Presses Universitaires de France. Vendôme (France), 1969.
265. *Dictionnaire international de la mode*. Collectif sous la direction de Bruno Remaury et Lydia Kamitsis avec la collaboration de Nadine Coleno, Paris: Éditions du Regard, 2004. 623 p.
266. DRĂGUȚ, V. *L'art roumain*. Bucarest: Meridiane, 1984. 520 p.
267. HERBERT, B. *Fashion: From Class Differentiation to Collective Selection*, The Sociological Quarterly, Vol. 10, No. 3, 1969. pp. 275-291.
268. KÖNIG, R. *Sociologie de la mode*. Petite Bibliothèque Payot, 1969. 192 p.
269. KROEBER, A.L. *The nature of culture*. University of Chicago Press, 1952.
270. KYBALOVÁ, L.; HERBENOVÁ, O.; LAMAROVÁ, M. *Encyclopédie illustrée du costume et de la mode*, Gründ: 1980, 600 p. ISBN 2700003160, 9782700003161.
271. *La Distinction: critique sociale du jugement*. 1979.
272. *Les collections du Kyoto Costume Institute, Fashion, une histoire de la mode du XVIIIe au XXe siècle*. Taschen: Biblioteca Universalis, 2002.
273. NÉRAUDAU, J-P. *Dictionnaire d'histoire de l'art*. Paris: Presses universitaires de France, 1985. 521 p.
274. SIMMEL, G. „Fashion”, International Quarterly, 10(1), October 1904, p. 130-155, reprinted in American Journal of Sociology, 62(6), May 1957, p. 541-558.
275. ZAKHAROVA, L. *S'habiller à la soviétique, La mode et le dégel en URSS*, CNRS Éditions, Paris, 2011.

#### **Publicații în limba ucraineană**

276. КОЖОЛЯНКО, Я.І. *Буковинський традиційний одяг* = Traditional dress of Bukovyna, пер. С. Чепига. Чернівці: [б.в.]; Саскатун: Т-во Буковина, 1994. 260 с.
277. ФЕДОРЧУК, О. *Українські народні прикраси з бісеру (книга про історію і традиції, техніку бісероплетіння та схеми)*. Львів: Свічадо, 2007. 120 с. ISBN 978-966-395-016-7.
278. ФЕДОРЧУК, О. Бісерне оздоблення народного одягу гуцулів XIX – початку XXI ст.: типологічні та художні особливості. In: *Łemkowie, Wojkowie, Huculi, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa*. Słupsk: Akademia Pomorska w Słupsku, 2016. T. VI, ss. 377-395.
279. ФЕДОРЧУК, О. Концепція етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців (Ч. 1). In: *Народознавчі зошити*, 2017, № 3 (135), сс. 566-578.

### Publicații în limba rusă

280. *Адрес-Календарь Бессарабской Губернии на 1907 г.* Кишинев, Типография бессарабского Губернского Правления, 1906.
281. *Адрес-Календарь Бессарабской Губернии на 1909 г.* Кишинев, 1908;
282. *Адрес-Календарь Бессарабской Губернии на 1911 г.* Кишинев, 1910;
283. *Адрес-календарь Бессарабской Губернии на 1913 год.* Кишинев, 1912;
284. *Адрес-Календарь Бессарабской Губернии на 1914 г.* Кишинев, 1913.
285. БАЙРАМОВ, Э. Кауши, кептари, дубленки... In: *Народное творчество*. 1990. Nr. 5, p. 25.
286. Бессарабия. Географический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборникъ. Съ 224 иллюстраціями, портретами и картой Бессарабской губерніи. Издание газеты *Бессарабець*, под редакціей П. А. Крушевана, Москва., Типография А.В. Васильева, 1903 г.
287. БУТОВИЧЪ, В.Н. *Материалы для этнографической карты Бессарабской губерніи*. Киевъ: Скоропечатня Х.Ю. Бурштейна, Большая Владимирская № 49, 1916.
288. ГРЕКУЛ, А.В. *Расцвет молдавской социалистической нации*. Кишинёв: Картеа Молдовеняскэ, 1974. 304 p.
289. ГРЕКУЛ, А.В. *Формирование и развитие молдавской социалистической нации*. Кишинев: Госиздат Молдавии, 1955. 184 p.
290. ГРИГОРАЩЕНКО, Л.; ШУБИН, А. На выставке народного творчества и художественных промыслов. In: *Советская Молдавия*. 1956. 26 июл., с. 3.
291. ДИМИТРИУ, М.; ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский национальный костюм*. Кишинёв: Тимпул, 1975. 61 p. 8 с. ил.
292. ДЬЯЧКОВСКАЯ, В. Моделирование современной женской одежды на основе традиционной молдавской рубахи (из опыта работы объединения народных художественных промыслов «Артизана» ММП МССР). In: *Известия АН МССР. Сер. обществ. наук*. 1988, nr. 3, pp. 50-57.
293. ДЬЯЧКОВСКАЯ, В. *Молдавский народный женский костюм. Его декоративно-композиционные особенности и использование их в современном моделировании*. Chişinău: Universitas, 2003. 73 p.
294. ДЬЯЧКОВСКАЯ, В. *Традиционный костюм Молдовы и Гагаузии. Особенности его декоративно-композиционного решения*. Chişinău: Tolex-Lux, 2005. 176 p. ISBN 9975-9888-5-7.

295. ЗЕВИНА, А.М.; ЛИВШИЦ, М.Я. *Национальные костюмы Молдавии*. Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1960. 32 р., 52 р. ил.
296. ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*. Кишинёв: Тимпул, 1985. 143 р.
297. ЗЕЛЕНЧУК, В. *Очерки молдавской народной обрядности*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1959. 96 р.
298. ЗЕЛЕНЧУК, В.; ЛИВШИЦ, М.; ХЫНКУ, И. *Народное декоративное искусство Молдавии*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1968. 127 р.
299. ЗЕЛЕНЧУК, В.С. Основные типы традиционной молдавской народной одежды. In: *Этнография и искусство Молдавии*. Кишинев: Штиинца, 1972, pp. 75-93.
300. *История народного хозяйства МССР. 1812–1917 гг.* Chişinău: Ştiinţa, 1972. 347 р.
301. *История народного хозяйства МССР. 1917–1958.* Chişinău: Ştiinţa, 1977. 375 р.
302. КАЛАШНИКОВА, Н. Культурное наследие молдаван в собрании Российского этнографического музея. In: *Материалы международной научной конференции Пруто-Днестровский регион. Диалог культур, посвященной 650-летию молдавской государственности и 300-летию со дня рождения Антиоха Кантемира*, Санкт-Петербург, 2010, pp. 140-143. УДК 687.1.016 ББК 63.4я 431.
303. КАЛАШНИКОВА, Н. *Народный костюм*. М.: Сварог и К, 2002. 376 р.
304. КАЛАШНИКОВА, Н. *Семиотика народного костюма*. Учебное пособие. Изд. 2-е перераб. и доп. СПб.: ФГБОУВПО «СПбГУПТД», 2000. 372 р. ISBN 5-7937-0031-5
305. КАЛАШНИКОВА, Наталия; ЛУКЪЯНЕЦ, Ольга. *Молдавские коллекции в собраниях Государственного музея этнографии народов СССР*. Кишинев, 1990, 125 р.
306. *Кишинев. Энциклопедия*. Редкол.: А. И. Тимуш (гл. ред.) [et al.] Кишинев: Главная Редакция Молдавской Советской Энциклопедии, 1984. 576 р.
307. КОНДРАТИКОВА, Л. Костюм и украшения населения Молдовы XV–XX вв. Основные источники исследования. In: *Интеграция археологических и этнографических исследований: сборник научных трудов. Часть 1*. Казань: Институт истории им. Ш.Марджани АН РТ, 2010, pp. 328-333. ISBN 978-5-94981-156-6
308. КОНДРАТИКОВА, Л. Текстильные традиции и вышивка, костюм и украшения населения Молдовы (на примере молдавских сел Рыбницкого района). In: *Мода и дизайн: исторический опыт, новые технологии*. Материалы XIII-й международной научной конференции. Санкт-Петербург, 2010. ББК 37.24-2 УДК 687.1.016 Мо 74, pp. 152-157.
309. КОЦЮБА, А.В. Зональная дифференциация и выявление специфико-локальных особенностей молдавского национального костюма. In: *Интеграция археологических и*

*этнографических исследований: сборник научных трудов. Часть 1.* Казань: Институт истории им. Ш.Марджани АН РТ, 2010, pp. 337-340. ISBN 978-5-94981-156-6

310. КРУШЕВАН, П.А. Бессарабия. *Географический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник*. Съ 224 иллюстрациями, портретами и картой Бессарабской губернии. 1903, Москва: Типография А.В. Васильева.

311. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального Штаба. Бессарабская область. Составил Генерального Штаба капитанъ А. Защукъ. Санкт-Петербургъ, 1862. *Часть 1*. Издательство: Тип. Э. Веймара: СПб., 1862. 582 р.

312. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального Штаба. Бессарабская область. Составил Генерального Штаба капитанъ А. Защукъ. Санкт-Петербургъ, 1862. *Часть 2*. Издательство: Тип. Э. Веймара, СПб., 1862. 274 р.

313. Министерство бытового обслуживания населения МССР. *Национальные мотивы* (pliant).

314. *Молдавский национальный костюм* = Moldavian National Costume / авт. текста и сост.: В. Зеленчук. Chişinău: Timpul, 1984. 143 р.

315. МОХОВ, Н.А. *Очерки истории формирования молдавского народа*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1978. 132 р.

316. МОХОВ, Н.А. *Формирование молдавского народа и образование Молдавского государства*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1959. 43 р.

317. МОХОВ, Н.А.; СТРАТИЕВСКИЙ К.В. (под ред. Е.М. Руссева. Акад. наук Молдавской ССР, Ин-т истории). *Роль русского и украинского народов в исторических судьбах Молдавии*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1963. 65 р.

318. ПРИГАРИН, А.А. Вариативность этнографического знания: потенциал источников и разнообразие подходов, In: *Интеграция археологических и этнографических исследований: сборник научных трудов. Часть 1.* Казань: Институт истории им. Ш.Марджани АН РТ, 2010, pp. 29-35. ISBN 978-5-94981-156-6

319. РЭДКЛИФФ-БРАУН, А.Р. *Структура и функция в примитивном обществе*. Очерки и лекции. М.: Вост. лит., 2001. 304 р.

320. СВЕНДСЕН, Л. *Философия моды* / Пер. с норв. А. Шипунова. Москва: Прогресс-Традиция, 2007. 256 р.

321. СКЛЯРОВ, Н. Государственному краеведческому музею Молдавской ССР – 100 лет. In: *Труды Государственного краеведческого музея*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1989. Вып. 3, pp. 3-13.

322. *Современный народный костюм Рыбницкого района МССР* / В. Зеленчук, Л. Лоскутова. In: *Известия Академии наук Молдавской ССР*. 1965. Nr. 12, pp. 44-52.

323. СЫРКУ, П. *Изъ быта бессарабскихъ румынь*. Петроградъ: 1914.

324. Театру популар АШ а РССМ, Ин-тул де Лимбэ ши Лит.; алк.: Г.И. Спатару, Ю.И. Филип; ред.: Н. М. Бэешу, В.А. Чиримпей. Кишинэу: Штиинца 1981, р. 8.

325. ШАРАНУЦА, С. *Costum național moldovenesc de femeie. Молдавский национальный женский костюм. Moldavian women's national costume*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя; ШАРАНУЦА, С. *Costumul național al femeii găgăuze. Гагаузский национальный женский костюм. Gagauz women's national costume*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя; ШАРАНУЦА, С. *Costum național gagauz pentru bărbați. Гагаузский национальный мужской костюм. Gagauz men's national costume*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя; ШАРАНУЦА, С. *Motive naționale. Национальные мотивы*. Тирасполь: Тип. г. Тирасполя.

326. Этнографический сборникъ, издаваемый Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ. Выпускъ V. (съ приложениемъ чертежа зап. Двины 1701 г.) Санкт-Петербургъ: въ типографіи В. Бизоправова и комп., 1862.

327. *Юбилейный сборник города Кишинева. 1812–1912*. Кишинев: Издано Кишиневским Городским Общественным Управлением, 1914. 206 р.

### Colecții muzeale

328. MNEIN. Anteriu. Nr. inv: 5905.

329. MNEIN. Bluză confecționată la Casa de Modă din Chișinău. Nr. inv.: 11667.

330. MNEIN. Burnuz. Nr. inv: 925., Nr. inv: 964., Nr. inv: 986, Nr. inv: 21485.

331. MNEIN. Caftan bărbătesc. Nr. inv.: E-447.

332. MNEIN. Caftan boieresc. Nr. inv.: E-452.

333. MNEIN. Chipiu. Piesă de port popular primită de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul din Rădăuți pe 05.03.1945: Nr. inv: E-360.

334. MNEIN. Costum femeiesc cu fotă. Nr. inv.: 5862. Act de recepționare nr. 779 din 31.12.1959.

335. MNEIN. Fotă. Nr. inv. 15443.

336. MNEIN. Nr. inv. 12346; Nr. inv.: 12347.

337. MNEIN. Nr. inv.: 12388-12397. Costume naționale femeiești și bărbătești confecționate la Combinatul de Producere al Ministerului Culturii al RSSM la comanda specială pentru Expoziția Internațională EXPO-70 (Japonia).

338. MNEIN. Nr. inv.: 12709-12710-12711-12712; Nr. inv.: 12713-12714-12715.



339.MNEIN. Nr. inv.: 12716-12718, Nr. inv.: 12719-12721, Nr. inv.: 12709-12712, Nr. inv.: 12713-12715. Costume comandate de către MNEIN în anul 1970 la Combinatul de Producere al Ministerului Culturii al RSSM.

340.MNEIN. Nr. inv.: 1433/10; Nr. inv.: 1433/15; Nr. inv.: 1439/16; Nr. inv.: 1433/19. Nr. inv.: 276; Nr. inv.: 1433/21.

341.MNEIN. Nr. inv.: 15440.

342.MNEIN. Nr. inv.: 15442.

343.MNEIN. Nr. inv.: 15443.

344.MNEIN. Nr. inv.: 15444.

345.MNEIN. Nr. inv.: 15830.

346.MNEIN. Nr. inv.: 17365.

347.MNEIN. Nr. inv.: 19080. Cămașă femeiască din pânză de cânepă lucrată în gospodărie, confecționată în anii '20, sec. XX, s. Măcărești, Ungheni.

348.MNEIN. Nr. inv.: 19804.

349.MNEIN. Nr. inv.: 23956 (1-2). Act de recepționare nr.: 312-89

350.MNEIN. Nr. inv.: 24625 (1-2), Nr. inv.: 24628 (1-2), Nr. inv.: 24629 (1-2).

351.MNEIN. Nr. inv.: 24625 (1-2), Nr. inv.: 24628 (1-2), Nr. inv.: E-256.

352.MNEIN. Nr. inv.: 24625 (1-2), Nr. inv.: 24628 (1-2).

353.MNEIN. Nr. inv.: 24629 (1-2).

354.MNEIN. Nr. inv.: 3623.

355.MNEIN. Nr. inv.: 4175.

356.MNEIN. Nr. inv.: 4321.

357.MNEIN. Nr. inv.: 4372.

358.MNEIN. Nr. inv.: 5645.

359.MNEIN. Nr. inv.: 5862. Act de recepționare nr.: 779 din 31.12.1959.

360.MNEIN. Nr. inv.: 5866. Anexa 3., F. 14.

361.MNEIN. Nr. inv.: 5883.

362.MNEIN. Nr. inv.: 6206.

363.MNEIN. Nr. inv.: 6207.

364.MNEIN. Nr. inv.: 6208.;

365.MNEIN. Nr. inv.: 6209.;

366.MNEIN. Nr. inv.: 6210.;

367.MNEIN. Nr. inv.: 6211.

368.MNEIN. Nr. inv.: 6329.

- 369.MNEIN. Nr. inv.: 6723.
- 370.MNEIN. Nr. inv.: 6749.
- 371.MNEIN. Nr. inv.: 6852.
- 372.MNEIN. Nr. inv.: 9324.
- 373.MNEIN. Nr. inv.: 9324.
- 374.MNEIN. Nr. inv.: E-248.
- 375.MNEIN. Nr. inv.: E-251; Nr. inv.: E-254; Nr. inv.: E-264; Nr. inv.: E-266.
- 376.MNEIN. Nr. inv.: E-256.
- 377.MNEIN. Nr. inv.: E-258.
- 378.MNEIN. Nr. inv.: E-275.
- 379.MNEIN. Nr. inv.: FB 24327-1.
- 380.MNEIN. Nr. inv.: Nr. 469.
- 381.MNEIN. Nr. inv: 11529.
- 382.MNEIN. Nr. inv: 11745.
- 383.MNEIN. Nr. inv: 15562.
- 384.MNEIN. Nr. inv: 16179.
- 385.MNEIN. Nr. inv: 16211.
- 386.MNEIN. Nr. inv: 16251
- 387.MNEIN. Nr. inv: 16835-1; Nr. inv: 16835-3; Nr. inv: 16835-4.
- 388.MNEIN. Nr. inv: 16888.
- 389.MNEIN. Nr. inv: 17812.
- 390.MNEIN. Nr. inv: 17902.
- 391.MNEIN. Nr. inv: 18119.
- 392.MNEIN. Nr. inv: 18261.
- 393.MNEIN. Nr. inv: 18599. Cămașă femeiască de sărbătoare, cu stani din bumbac și poalele din cânepă, cu platcă dublă, confecționată în gospodărie în s. Trinca, Edineț.
- 394.MNEIN. Nr. inv: 18600. Cămașă femeiască de sărbătoare, cu stani din bumbac și poalele din cânepă, cu platcă dublă, confecționată în gospodărie în s. Trinca, rn Edineț
- 395.MNEIN. Nr. inv: 18615. Cămașă femeiască cu stani din bumbac și poalele din cânepă, cu platcă dublă, confecționată în gospodărie în s. Fetești, rn Edineț.
- 396.MNEIN. Nr. inv: 18622. Cămașă femeiască fără poale din bumbac, cu platcă dublă (partea de dedesubt din cânepă), confecționată în gospodărie în s. Trinca, rn Edineț.
- 397.MNEIN. Nr. inv: 18628.

398.MNEIN. Nr. inv: 18774. Cămașă femeiască cu platcă, cu stani din bumbac și poalele din cânepă, confecționată în gospodărie în anii '30 în s. Brăviceni, Orhei;

399.MNEIN. Nr. inv: 19099.

400.MNEIN. Nr. inv: 19105. Cămașă cu stanii din pânză de bumbac țesută în gospodărie, poalele din pânză de bumbac de fabrică, confecționată în anii '20, în s. Costuleni, rn Ungheni.

401.MNEIN. Nr. inv: 19109.

402.MNEIN. Nr. inv: 19191. Cămașă femeiască cu platcă, cu stani din bumbac, poalele din cânepă, confecționată în gospodărie în anii '30, sec. XX, s. Țîghira, rn Ungheni.

403.MNEIN. Nr. inv: 19616; Nr. inv: № 19617; Nr. inv: 20172; Nr. inv: 20174.

404.MNEIN. Nr. inv: 19618 (1-2).

405.MNEIN. Nr. inv: 19791. Cămașă femeiască cu platcă confecționată în gospodărie în anii '50, în s. Ermoclia, Ștefan Vodă.

406.MNEIN. Nr. inv: 19793. Cămașă cu platcă, cu stanii din pânză de bumbac țesută în gospodărie, poalele din pânză de bumbac de fabrică, confecționată în anii '50, sec. XX, s. Ermoclia, rn Ștefan Vodă.

407.MNEIN. Nr. inv: 19796.

408.MNEIN. Nr. inv: 19983.

409.MNEIN. Nr. inv: 20175 (a, b).

410.MNEIN. Nr. inv: 23049.

411.MNEIN. Nr. inv: 3734.

412.MNEIN. Nr. inv: 4372.

413.MNEIN. Nr. inv: 5619.

414.MNEIN. Nr. inv: 5638.

415.MNEIN. Nr. inv: 5734.

416.MNEIN. Nr. inv: 6750.

417.MNEIN. Nr. inv: 6851.

418.MNEIN. Nr. inv: 6867.

419.MNEIN. Nr. inv: 6869.

420.MNEIN. Nr. inv: 9767.

421.MNEIN. Nr. inv: E-262.

422.MNEIN. Nr. inv: E-268.

423.MNEIN. Nr. inv: № 5637.

424.MNEIN. Piesă de port popular primită de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul din Rădăuți: Nr. inv.: E-303.

425.MNEIN. Piesă de port popular primită de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul de Artă din Chișinău: Nr. inv.: 1442.

426.MNEIN. Piese de port popular primite de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul de Artă din Chișinău: Nr. inv.: 1442; Nr. inv.: 3558; Nr. inv.: 3623; Nr. inv.: 4321; Nr. inv.: 4321; Nr. inv.: 4372; Nr. inv.: 5644; Nr. inv.: 5645; Nr. inv.: 5655; Nr. inv.: 5690; Nr. inv.: 5846; Nr. inv.: 9183.

427.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-248, Nr. inv.: E-249, Nr. inv.: E-251, Nr. inv.: E-258, Nr. inv.: E-259, Nr. inv.: E-261, Nr. inv.: E-262, Nr. inv.: E-264, Nr. inv.: E-265, Nr. inv.: E-266, Nr. inv.: E-274, Nr. inv.: E-275, Nr. inv.: 132, Nr. inv.: 1433/5, Nr. inv.: 1433/9 (model mixt, confecționat din bumbac și in).

428.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-247, Nr. inv.: E-254, Nr. inv.: E-255, Nr. inv.: E-257, Nr. inv.: E-263, Nr. inv.: E-268, Nr. inv.: E-269, Nr. inv.: -270, Nr. inv.: E-272; Piese de port popular primite de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul din Rădăuți: Act de recepționare nr. 1 din 05.03.1945: Nr. inv.: E-292, Nr. inv.: E-293, Nr. inv.: E-295, Nr. inv.: E-296, Nr. inv.: E-297, Nr. inv.: E-306; Piesă de port popular primită de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei din Muzeul de Artă din Chișinău: Act de recepționare nr. 1 din 31.03.1947, Nr. inv.: E-299.

429.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-269.

430.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-247; Nr. inv.: E-248; Nr. inv.: E-249; Nr. inv.: E-251; Nr. inv.: E-254; Nr. inv.: E-257; Nr. inv.: E-258; Nr. inv.: E-259; Nr. inv.: E-261; Nr. inv.: E-262; Nr. inv.: E-263; Nr. inv.: E-264; Nr. inv.: E-265; Nr. inv.: E-266; Nr. inv.: E-268; Nr. inv.: E-270; Nr. inv.: E-272; Nr. inv.: E-275; Nr. inv.: 132; Nr. inv.: 153; Nr. inv.: 1433/5; Nr. inv.: 1433/9; Nr. inv.: 1433/10; Nr. inv.: 1433/15; Nr. inv.: 1439/16; Nr. inv.: 1433/19; Nr. inv.: 1433/21.

431.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-268.

432.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-272.

433.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-274, Nr. inv.: E-247, Nr. inv.: E-259.

434.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945. Nr. inv.: E-261.

435.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-275.

436.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-458, Nr. inv.: E-460, Nr. inv.: E-470.

437.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-670.

438.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-474;

439.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv.: E-453.

440.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv: E-262.

441.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv: E-268.

442.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945. Nr. inv: E-476.

443.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945: Nr. inv: E-479.

444.MNEIN. Piese de port popular reintrate în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei conform actului de restituire din 05.03.1945. Nr. inv: E-477.

445.MNEIN. Scurteică. Nr. inv: 963.

446.Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720.

447.Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720–35.

448.Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720–36.

449. Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720–37.

450. Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720–38/1-2.

451. Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720–44.

452. Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720–45.

453. Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720–46.

454. Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Registrul/moldoveni/români/270-7297, dosar nr. 6720–47.

#### Surse WEB:

455. „Izvoade strămoșești” culese de Mărgărita Miller-Verghy Editura librăriei SOCEC, București, 1927. 101 p. [online] [citată 21.04.2020]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/258601253/Izvoade-str%C4%83mo%C5%9Fe%C5%9Fti-Marg%C4%83rita-Miller-Verghy-1927>

456. „Cămașa Unirii” – o replică a ieii purtată de deputata Elena Alistar a fost expusă la Chișinău. [online] [citată 04.12.2022]. Disponibil: [https://www.youtube.com/watch?v=g-nc4m5l3Io&ab\\_channel=FlacaraTV](https://www.youtube.com/watch?v=g-nc4m5l3Io&ab_channel=FlacaraTV); <http://flacaratv.md/camasa-unirii-o-replica-a-ieii-purtata-de-elena-alistar-deputata-in-sfatul-tarii-a-fost-expusa-la-chisinau.html>

457. Album de broderii și țesături românești. 19 p. [online] [citată 17.07.2023]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/document/249729321/Album-de-broderii-%C8%99i-%C8%9Bes%C4%83turi-romane%C8%99ti>

458. ANTONIU, A. (fotograf). *Albumul General al României*. [online] [citată 23.04.2020]. Disponibil: <https://biblioteca-digitala.ro/?pub=2291-albumul-general-al-romaniei>

459. ANTONIU, A. *Album general al României: compus din 300 tablouri reprezentând monumentele istorice și contemporane, pozițiuni pitorești, Domeniul Coroanei și costume naționale cu descrierea istorică și pitorească*, Dresden, C.G. Röder, 1901–1904. [online] [citată 23.04.2020]. Disponibil: <https://dragusanul.ro/album-general-al-romaniei-moldova/>

460. Arta cămășii cu altiță este în patrimoniul UNESCO. [online] [citată 20.01.2023]. Disponibil: <https://www.cnr-unesco.ro/ro/activitate/arta-camasii-cu-altita-in-patrimoniul-unesco>

461. Cămașa cu altiță este inclusă în patrimoniul UNESCO. [online] [citat 03.12.2022]. Disponibil: <https://radiochisinau.md/camasa-cu-altita-este-inclusa-in-patrimoniul-unesco---171989.html>

462. CHICIUC, L. *Organizarea și activitatea Institutului Social Român din Basarabia (1934–1940)*. Teză de doctor în istorie la specialitatea 611.02 – *Istoria românilor* (pe perioade). Chișinău, 2019. [online] [citat 12.05.2020]. Disponibil: [http://www.cnaa.md/files/theses/2019/55449/liudmila\\_chiciuc\\_thesis.pdf](http://www.cnaa.md/files/theses/2019/55449/liudmila_chiciuc_thesis.pdf)

463. Chipiu de vară pentru bărbați, din piele sau țesătură, cu cozoroc. [online] [citat 25.12.2018]. Disponibil: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc2p/254046>.

464. Conferința științifică internațională "Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine". [online] [citat 04.12.2022]. Disponibil: [https://ibn.idsi.md/ro/collection\\_view/469](https://ibn.idsi.md/ro/collection_view/469)

465. *Enciclopedia României*. vol. I, 1938. [online] [citat 08.05.2018]. Disponibil: <https://cimec.ro/>

466. Ia românească în pictură. [online] [citat 04.12.2022]. Disponibil: <https://www.icr.ro/paris/ia-romaneasca-in-pictura>

467. IORGA, N. *Pagini despre Basarabia de astăzi* (publicistică, 1904–1912). 109 p. [online] [citat 18.12. 2024]. Disponibil <https://ru.scribd.com/doc/222837332/Pagini-Despre-Basarabia-De-Astazi-de-Nicolae-Iorga>.

468. Înscrierea elementului Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală în România și Republica Moldova pe Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității. [online] [citat 03.12.2022]. Disponibil: <https://mc.gov.md/ro/content/inscrierea-elementului-arta-camasii-cu-altita-element-de-identitate-culturala-romania-si-republica-moldova-pe-lista-reprezentativa-a-patrimoniului-cultural-imaterial-al-umanitatii>

469. MUSICESCU, M.A. *Broderia Medievală Românească*. București: Institutul de Studii Sud-Est Europene, 1969. 156 p. [online] [citat 17.07.2023]. Disponibil: <https://biblioteca-digitala.ro/?tip-publicatie=periodic&pub=2084-broderia-medievala-romaneasca>

470. Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine, ediția I [online] [citat 17.07.2023]. Disponibil: [https://www.youtube.com/watch?v=yBnCqv3s\\_IY&ab\\_channel=BibliotecaNa%C5%A3ional%C4%83aRepubliciiMoldova](https://www.youtube.com/watch?v=yBnCqv3s_IY&ab_channel=BibliotecaNa%C5%A3ional%C4%83aRepubliciiMoldova)

471. Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine, ediția a II-a [online] [citat 17.07.2023]. Disponibil: [https://www.youtube.com/watch?v=\\_dFrQBbn490&ab\\_channel=IDSITV](https://www.youtube.com/watch?v=_dFrQBbn490&ab_channel=IDSITV)

472. PAVELIUC OLARIU, A. *Arta Populara Din Zona Botoșanilor. Portul Popular*. Botoșani: Muzeul Județean Botoșani, Comitetul pentru cultura și educație socialistă al județului Botoșani, 1980. 163 p. [online] [citată 17.07.2023]. Disponibil: <https://pdfcoffee.com/paveliuc-olariu-angela-arta-populara-din-zona-botosanilor-portul-popular-pdf-free.html>

473. Persoane politice și culturale; instituții; privilegii; localități istorice și pitorești din orașele și județele Soroca, Tighina, Cetatea Albă, Chișinău Lăpușna, Bolgrad, Bălți. 1918–1943. Centrul Cultural ASTRA, jud. Cetatea Albă, 1927. [online] [citată 25.04.2019]. Disponibil: [http://digitool.bibnat.ro/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1253841.xml&dvs=1681747291008~502&locale=ro\\_RO&search\\_terms=&adjacency=&VIEWER\\_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY\\_RULE\\_ID=4&usePid1=true&usePid2=true](http://digitool.bibnat.ro/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1253841.xml&dvs=1681747291008~502&locale=ro_RO&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&usePid1=true&usePid2=true)

474. Populația actuală a României. Cifrele preliminare ale recensământului general de la 29 decembrie 1930, București, Direcțiunea Recensământului General al Populației din Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, 1931. [online] [citată 08.05.2018]. Disponibil: [http://istoriesociala.ro/pdf/Recensaminte/1930\\_Recensamant\\_Cifre-preliminare-populatia.pdf](http://istoriesociala.ro/pdf/Recensaminte/1930_Recensamant_Cifre-preliminare-populatia.pdf).

475. STĂNESCU-BĂTRĂNESCU, E. *Broderia românească aplicată*. Arta grafică, 1977. 160 p. [online] [citată 17.07.2023]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/110278147/Cusaturi-Populare-Romanesti>

476. Șefa statului a salutat decizia UNESCO de a include cămașa cu altiță în lista patrimoniului cultural imaterial al umanității [online] [citată 03.12.2022]. Disponibil: <https://presedinte.md/rom/comunicate-de-presa/sefa-statului-a-salutat-decizia-unesco-de-a-include-camasa-cu-altita-in-lista-patrimoniului-cultural-imaterial-al-umanitatii>

477. TOMULEȚ, V. *Basarabia în Epoca Modernă (1812–1918), (Instituții, regulamente, termeni)*. Vol. I, Ch.: CEP USM, 2012 [online] [citată 14.05.2019]. Disponibil: <https://nmuseum.blogspot.com/2012/05/valenin-tomulet-basarabia-in-epoca.html> .

478. Viața culturală a Basarabiei. 1900–1939. [online] [citată 16.03.2018]. Disponibil: [http://digitool.bibnat.ro/R/C3KYDXRYRL9BAJTMJR7M54LXAMNEIIDGL44IVVIXXUCJ137HPT-01123?func=results-jump-full&set\\_entry=000007&set\\_number=000172&base=GEN01-NLR01](http://digitool.bibnat.ro/R/C3KYDXRYRL9BAJTMJR7M54LXAMNEIIDGL44IVVIXXUCJ137HPT-01123?func=results-jump-full&set_entry=000007&set_number=000172&base=GEN01-NLR01)

479. ГЛУШКО, М.С. *Методика польового етнографічного дослідження*: Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 288 p. ISBN 978-966-613-600-1 [online] [citată 17.03.2020]. Disponibil: [https://shron3.chtyvo.org.ua/Hlushko\\_Mykhailo/Metodyka\\_polovoho\\_etnohrafichnoho\\_doslidzhennia.pdf?](https://shron3.chtyvo.org.ua/Hlushko_Mykhailo/Metodyka_polovoho_etnohrafichnoho_doslidzhennia.pdf?)



480. ДЕРЖАВИН, К.Н. Кто такие молдаване? In: *Звезда, Литературно–общественный и научно-популярный журнал*, 1925, nr. 3 (9), pp. 218-230. [online] [citat 24.03.2021]. Disponibil: <http://crecleco.seriot.ch/textes/Derzhavin25.html>

481. ДЕРЖАВИН, Н.С. Происхождение молдавского народа. In: *Советская наука*, 1940, nr. 12. [online] [citat 24.03.2021]. Disponibil: <http://www.bolesmir.ru/index.php?content=text&name=o428&gl=createfirst>

482. *Коллекции по народам Белоруссии, Украины, Молдавии* [online] [citat 13.05.2020]. Disponibil: <https://ethnomuseum.ru/kollekcii/obzor-kollekcij/kollekcii-po-narodam-belorussii-ukrainy-moldavii/>.

483. НОВИКОВ, И.А. *Артель*: этимология слова и термин в русском дореволюционном законодательстве. In: *Томский Государственный Университет. История*, Томск, 2009, pp. 83-85. [online] [citat 19.06.2020]. Disponibil: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/327/image/327-083.pdf>.

484. Первая всеобщая перепись населенія Россійской Имперіи, 1897 г. Изданіе Центрального Статистическаго Комитета Министерства Внутреннихъ Дель подъ редакцію Н. А. Тройницкаго. III. Бессарабская губернія. 1905. Типографія „Слово”. [online] [citat 03.01.2019]. Disponibil: <https://vivaldi.nlr.ru/bv000001568/view#page=16>.

## ANEXA 1

### CHESTIONAR de studiu al costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească

1. Numele și prenumele respondentului
2. Data de naștere / vârsta
3. Localitatea de baștină / reședința
4. Naționalitatea
5. Studii / profesie / ocupație

#### **I. Costum popular**

1. Cum denumiți aceste piese de port – costum popular, costum național, sau costum național moldovenesc?
2. De cât timp aveți în posesie costumul?
3. L-ați lucrat în gospodărie, este primit prin moștenire, l-ați închiriat, l-ați făcut la comandă, l-ați cumpărat?
4. Dacă este primit prin moștenire, l-ați închiriat, l-ați făcut la comandă, l-ați cumpărat, de la cine ați primit costumul sau de unde l-ați închiriat, unde și cum ați făcut comanda, de unde l-ați cumpărat?
5. Descrieți piesele care îl compun.
6. Descrieți materialele și tehnica de realizare a costumului.
7. Descrieți tipul, tehnica, culorile broderiei și a decorului costumului.
8. Cum și unde era amplasat decorul? De ce?
9. Se poartă în sat costum popular?
10. Precizați tipul de costum, cine îl îmbracă – femeile, bărbații, tinerii sau vârstnicii?
11. Se poartă costum popular în zile de lucru?
12. Se poartă costum popular în zile de sărbătoare?
13. Dacă nu, de când nu se mai poartă? De ce?
14. Se deosebea, cumva, costumul popular purtat de oamenii din sat? Dacă da, prin ce?

#### **II. Costum femeiesc**

1. Ce fel de pânză se folosea pentru cămășile de purtat în zile de lucru?
2. Ce fel de pânză se folosea pentru cămășile de sărbătoare?
3. Cum era croiul cămășilor?
4. Se deosebea croiul cămășilor de purtat în zile de lucru de cel al cămășilor de sărbătoare?  
Prin ce?

5. Cămășile fetelor, ale femeilor măritate, ale celor în etate se deosebeau între ele? Prin ce?
6. Descrieți tipul, tehnica, culorile broderiei, decorul cămășilor purtate în zile de lucru.
7. Descrieți tipul, tehnica, culorile broderiei, decorul cămășilor purtate în zile de sărbătoare.
8. Cum și unde era amplasată broderia și decorul la cămăși? De ce?
9. Broderia și decorul cămășilor la fete, femei măritate, în etate se deosebeau? Prin ce?
10. Se deosebeau cămășile femeilor între ele? Dacă da, prin ce? Dacă nu, de ce?
11. Ce purtau fetele, femeile măritate și cele în etate peste cămașă în zilele de lucru?
12. Ce purtau în zilele de sărbătoare?
13. Ce purtau fetele / femeile de la talie în jos?
14. Se deosebeau piesele purtate de la talie în jos ale fetelor de ale femeilor? Prin ce?
15. Ce împletitură aveau fetele nemăritate? Dar femeile măritate, femeile în etate?
16. Cu ce își acopereau capul fetele, vara și iarna, în zilele de lucru? Dar femeile?
17. Cu ce își acopereau capul fetele, în zilele de sărbătoare? Dar femeile?
18. În zilele de sărbătoare fetele se purtau cu podoabe? Ce anume? De unde și le procurau?
19. Cingătoarele fetelor erau asemănătoare cu ale femeilor? Cum se numeau? Cum erau făcute?
20. Ce fel de ciorapi purtau fetele? Dar femeile? Ce mai puneau peste ciorapi pe timp rece?
21. Cu ce se încălțau fetele vara și iarna, în zilele de lucru? Dar femeile?
22. Cu ce se încălțau fetele în zilele de sărbătoare? Dar femeile?
23. Cu ce se îmbrăcau fetele sau femeile pe timp de iarnă?

### **III. Costum bărbătesc**

1. Ce fel de pânză se folosea pentru cămășile de purtat în zile de lucru?
2. Ce fel de pânză se folosea pentru cămășile de sărbătoare?
3. Cum era croiul cămășilor?
4. Se deosebea croiul cămășilor de purtat în zile de lucru de cel al cămășilor de sărbătoare? Prin ce?
5. Cămășile flăcăilor, ale bărbaților însurați, al celor în etate se deosebeau între ele? Prin ce?
6. Descrieți tipul, tehnica, culorile broderiei, decorul cămășilor purtate în zile de lucru.
7. Descrieți tipul, tehnica, culorile broderiei, decorul cămășilor purtate în zile de sărbătoare.
8. Cum și unde era amplasată broderia și decorul la cămăși? De ce?
9. Broderia și decorul cămășilor la flăcăi, bărbați însurați, la cei în etate se deosebeau? Prin ce?
10. Se deosebeau cămășile bărbaților între ele? Dacă da, prin ce? Dacă nu, de ce?
11. Ce purtau flăcăii, bărbații însurați și cei în etate peste cămașă în zilele de lucru?

12. Ce purtau în zilele de sărbătoare?
13. Ce pantaloni purtau flăcăii / bărbații însurați, din ce erau făcuți, cum erau croiți, cum se numeau cei de vară? Dar cei de iarnă? Se deosebeau? Prin ce?
14. Ce acoperitori aveau flăcăii, vara și iarna, în zilele de lucru? Dar bărbații însurați sau cei în etate?
15. Ce acoperitori aveau flăcăii, în zilele de sărbătoare? Dar bărbații însurați sau cei în etate?
16. În zilele de sărbătoare flăcăii se purtau cu podoabe?
17. Câte cingători purtau bărbații în zilele de lucru? Dar în zilele de sărbătoare? Cum se numeau? Cum erau făcute?
18. Cu ce se încălțau flăcăii vara și iarna, în zilele de lucru? Dar bărbații însurați sau vârstnicii?
19. Cu ce se încălțau flăcăii în zilele de sărbătoare? Dar bărbații însurați sau vârstnicii?
20. Se deosebea încălțăminte lor? Prin ce?
21. Cu ce se îmbrăcau flăcăii, bărbații însurați sau vârstnicii pe timp de iarnă?
22. În satul dv. sunt toate piesele de costum despre care am vorbit sau numai unele dintre ele? Care anume? De ce?

#### **IV. Sărbători**

1. Cum sunt îmbrăcați oamenii care participă (bărbați și femei) la sărbători? Înainte cum erau îmbrăcați?

#### **V. Nunta**

1. Cum sunt îmbrăcați oamenii care participă (bărbați și femei) la nuntă? Înainte cum erau îmbrăcați?
2. Ce obiceiuri aveți? Dar înainte?
3. Descrieți îmbrăcămintea mirelui și a miresei. Înainte cum se îmbrăcau?

#### **VI. Botez**

1. Cum sunt îmbrăcați oamenii care participă (bărbați și femei) la botez? Înainte cum erau îmbrăcați?
2. Ce obiceiuri aveți? Dar înainte?

#### **VII. Însmormântare**

1. Cum sunt îmbrăcați oamenii care participă (bărbați și femei) la însmormntare? Înainte cum erau îmbrăcați?
2. Descrieți îmbrăcămintea celui decedat. Dar înainte cum era îmbrăcat?

#### **VIII. Obiceiuri**

1. Ce obiceiuri aveți? Dar înainte?

## ANEXA 2

### **Lista informatorilor și Lista muzeelor, în fondurile cărora au fost identificate piese de costum popular din Basarabia și de "costum național" din RSS Moldovenească valoroase pentru studiu**

1. Informator B.E., Muzeul de Istorie și Etnografie, s. Mereni, rn Anenii Noi.
2. Informator B.I., a.n. 1946, s. Dănceni, rn Ialoveni.
3. Informator B.M., a.n. 1943, s. Sarațica-Nouă, rn Leova.
4. Informator B.M., a.n. 1943, s. Sărățica Nouă, rn Leova.
5. Informator B.M., a.n. 1945, s. Sarațica-Nouă, rn Leova.
6. Informator B.M., a.n. 1955, or. Ștefan-Vodă.
7. Informator B.N., Muzeul de istorie și etnografie, or. Soroca.
8. Informator B.S., a.n. 1938, mun. Chișinău.
9. Informator B.V., a.n. 1938, s. Sarațica-Nouă, rn Leova.
10. Informator C. E., Muzeul de etnografie, s. Crocmaz, rn Ștefan Vodă.
11. Informator C.N., a.n. 1955, s. Gaidar, rn Ciadâr-Lunga.
12. Informator C.N., a.n. 1952, s. Văleni, rn Cahul.
13. Informator D.O., a.n. 1953, or. Cchișinău.
14. Informator D.V., Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Speia, rn Anenii Noi.
15. Informator G.V., a.n. 1943, s. Bravicea, rn Călărași.
16. Informator I.A., a.n. 1935, s. Clocușna, rn Ocnîța.
17. Informator I.P., a.n. 1946, s. Bravicea, rn Călărași.
18. Informator P.A., Muzeul de Istorie și Etnografie Călărași „Dumitru Scvorțov-Russu” or. Călărași.
19. Informator P.M., or. Rezina.
20. Informator P.N., a.n. 1948, s. Brănești, rn Orhei.
21. Informator P.Z., a.n. 1950, s. Piatra Albă, rn Ialoveni.
22. Informator S.E., a.n. 1950, s. Crocmaz, rn Ștefan-Vodă.
23. Informator S.F., a.n. 1959, or. Chișinău.
24. Informator S.D., a.n. 1953, or. Chișinău.
25. Informator S.S., a.n. 1959, or. Chișinău.
26. Informator T.L., a.n. 1955, mun. Chișinău.
27. Informator T.M., a.n. 1942, or. Chișinău.

28. Informator T.V., a.n. 1945, or. Chișinău.
29. Informator T.L., a.n. 1955, mun. Chișinău.
30. Informator T.M., a.n. 1942, com. Băcioi, mun. Chișinău.
31. Informator T.V., a.n. 1945, com. Băcioi, mun. Chișinău.
32. Informator U.M., a.n. 1962, s. Sîngera, rn Anenii-Noi.
33. Informator N.U., a.n. 1942, or. Chișinău.
34. Informator V.A., a.n. 1940, s. Tabăra, rn Orhei.
35. Informator V.I., a.n. 1971, s. Tabăra, rn Orhei.
36. Informator V.N., a.n. 1951, s. Răscăieți, Ștefan-Vodă.
37. Informator V.Z., a.n. 1942, s. Breanova, rn Orhei.
38. Informator V.B., a.n. 1974, s. Sarațica-Nouă, rn Leova.
39. Informatori Marina Cercașin și Liliana Condraticova, care au studiat detaliat arhiva asociației de producere „Artizana”.

**Lista muzeelor, conform organizării administrativ-teritoriale a Republicii Moldova după raioane, în fondurile cărora au fost identificate piese de costum popular din Basarabia și de ”costum național” din RSS Moldovenească valoroase pentru studiu**

**I. Anenii Noi**

Muzeul de Istorie și Etnografie, s. Mereni.

Muzeul de Istorie și Etnografie, s. Speia.

**II. Călărași**

Muzeul “Casapărintească”, s. Palanca.

Muzeul de Istorie și Etnografie Călărași „Dimitru Scvorțov-Russu” or. Călărași.

Muzeul de Istorie și Etnografie, s. Horodiște.

**III. Chișinău**

Muzeul Național de Artă al Moldovei.

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală.

Muzeul Național de Istorie a Moldovei.

**IV. Hîncești**

Complexul istorico-arhitectural Manuc Bey, orașul Hîncești.

Muzeul de Istorie și Etnografie, orașul Hîncești.

**V. Leova**

Muzeul de Istorie și Etnografie, Leova.

Muzeul satului Tomai, Leova.

**VI. Soroca**

Muzeul de istorie și etnografie, or. Soroca.

**VII. Strășeni**

Vatra (complex etno-cultural), raionul Strășeni.

**VIII. Ștefan Vodă**

Muzeul de etnografie, s. Crocmaz.

**IX. Ungheni**

Muzeul satului Pîrlița, Ungheni.

**X. România**

Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Cluj-Napoca.

**XI. Lista muzeelor Rusia**

Muzeul Rus de Etnografie din Sankt-Petersburg.

### ANEXA 3

## Costumul popular din Basarabia și RSS Moldovenească, retrospective în fotografii și documente



	
<p>Fig. A.3.1. Cămașă femeiască de tip I, lucrată în anii '20, sec. XX, s. Măcărești, rn Ungheni, fond MNEIN</p>	<p>Fig. A.3.2. Cămașă femeiască de tip I, fond MNEIN</p>
	
<p>Fig. A.3.3. Cămașă femeiască de tip II, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, s. Mereni, rn Anenii Noi</p>	<p>Fig. A.3.4. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN</p>
	
<p>Fig. A.3.5. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN</p>	<p>Fig. A.3.6. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN</p>





Fig. A.3.7. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN



Fig. A.3.8. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN



Fig. A.3.9. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN



Fig. A.3.10. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN



Fig. A.3.11. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN



Fig. A.3.12. Cămașă femeiască de tip II, fond MNEIN

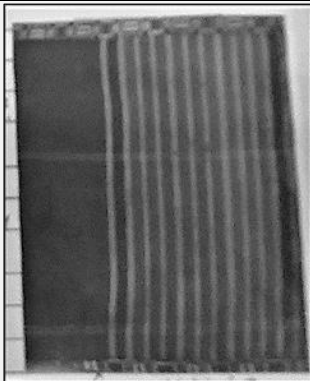


Fig. A.3.13. Catrință, fond MNEIN

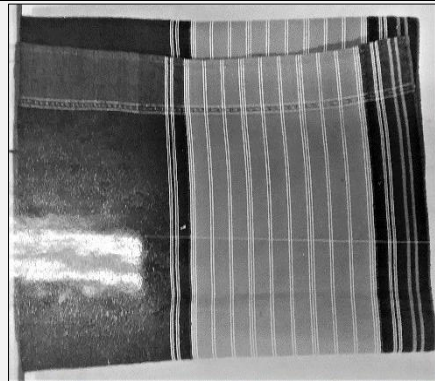










Fig. A.3.14. Fotă, fond MNEIN

	
<p>Fig. A.3.15. Cercei de aur, mun. Chișinău, sf. sec. XIX – înc. sec. XX</p>	<p>Fig. A.3.16. Cercei de aur, mun. Chișinău, înc. sec. XX</p>
	
<p>Fig. A.3.17. Inel de aur, mun. Chișinău, sf. sec. XIX – înc. sec. XX</p>	<p>Fig. A.3.18. Costum popular bărbătesc (costumul covașului), parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, or. Hîncești</p>
	
<p>Fig. A.3.19. Cămașă bărbătească, fond MNEIN</p>	<p>Fig. A.3.20. Căciula bărbătească, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie „Dimitru Scvorțov-Russu”, or. Călărași</p>
	
<p>Fig. A.3.21. Opinci, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie, or. Hîncești</p>	<p>Fig. A.3.22. Cruce de botez din aur, mun. Chișinău, înc. sec. XX</p>



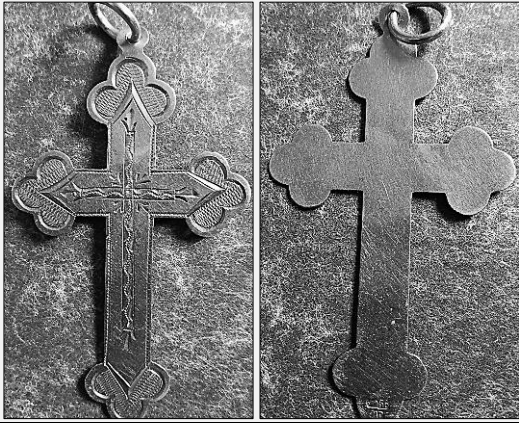


Fig. A.3.23. Cruce de botez din aur, mun. Chișinău, înc. sec. XX



Fig. A.3.24. Vestimentație de tip urban, mun. Chișinău, înc. sec. XX



Fig. A.3.25. Vestimentație de tip urban, Bălți, perioada interbelică



Fig. A.3.26. Vestimentație de tip urban, Centrul Cultural ASTRA, jud. Cetatea Albă, 1927



Fig. A.3.27. Vestimentație de tip urban, Basarabia, anii '20, sec. XX



Fig. A.3.28. Vestimentație de tip urban, Basarabia, 1926



Fig. A.3.29. Vestimentație de tip urban, Basarabia, 1931



Fig. A.3.30. Vestimentație de tip urban, Chișinău, 26 mai 1935



Fig. A.3.31. Vestimentație de tip urban, Tarutino, jud. Cetatea Albă, 8 martie 1936

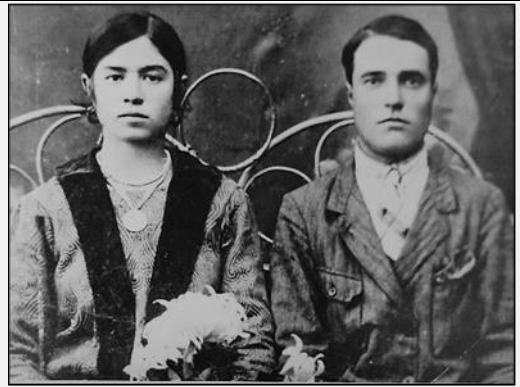


Fig. A.3.32. Vestimentație de tip urban, Basarabia, 1943



Fig. A.3.33. Vestimentație de tip urban, jud. Lăpușna, 1943



Fig. A.3.34. Pălării femeiești purtate în zona urbei, Basarabia, 1943



Fig. A.3.35. Vestimentație de tip urban extinsă în zonele rurale, Basarabia, înc. sec. XX



Fig. A.3.36. Vestimentație de tip urban extinsă în zonele rurale, Basarabia, înc. sec. XX



Fig. A.3.37. Vestimentație de tip urban extinsă în zonele rurale, Basarabia, înc. sec. XX



Figura 3.38. Cămașă femeiască cu structura alterată, stani din pânză de bumbac, lucrată în gospodărie, poalele din pânză de bumbac de







	fabrică, s. Costuleni, rn Ungheni, anii '20, fond MNEIN
	
<p>Fig. A.3.39. Cămașă femeiască cu platcă, stani de bumbac, poale de cânepă, lucrată în gospodărie, s. Brăviceni, rn Orhei, anii '30, sec. XX, fond MNEIN</p>	<p>Fig. A.3.40. Cămașă femeiască cu platcă, stani de bumbac, poale de cânepă, lucrată în gospodărie, s. Țîghira, rn Ungheni, anii '30, sec. XX, fond MNEIN</p>
	
<p>Fig. A.3.41. Cămașă femeiască, stani de bumbac, poale de cânepă, cu platcă dublă, lucrată în gospodărie, s. Fetești, rn Edineț, fond MNEIN, Nr. inv: 18615</p>	<p>Fig. A.3.42. Cămașă femeiască de bumbac, fără poale cu platcă dublă (partea de dedesubt de cânepă), lucrată în gospodărie, s. Trinca, rn Edineț, fond MNEIN, Nr. inv: 18622</p>
	
<p>Fig. A.3.43. Cămașă femeiască cu platcă, lucrată în gospodărie, s. Ermoclia, rn Ștefan Vodă, anii '50, fond MNEIN</p>	<p>Fig. A.3.44. Cămașă femeiască cu platcă, stani din pânză de bumbac, țesută în gospodărie, poalele de bumbac de fabrică, lucrată în s. Ermoclia, rn Ștefan Vodă, anii '50, sec. XX, fond MNEIN</p>





Fig. A.3.45. Cămașă femeiască de sărbătoare, stani de bumbac, poale de cânepă, cu platcă dublă, lucrată în gospodărie, s. Trinca, rn Edineț, fond MNEIN



Fig. A.3.46. Cămașă femeiască de sărbătoare, stani de bumbac, poale de cânepă, cu platcă dublă, lucrată în gospodărie, s. Trinca, rn Edineț, fond MNEIN



Fig. A.3.47. Cămașa femeiască cu platcă, purtată la nuntă, s. Fetești, rn Edineț, fond MNEIN



Fig. A.3.48. Cămașă cu platcă (cămașa soacrei), stani din pânză de bumbac fin, poale de cânepă, lucrată în s. Brezovaia, rn Ștefan Vodă, anii '40, sec. XX, fond MNEIN



Fig. A.3.49. Varianta cămășii cu platcă care s-a generalizat în sistemul vestimentar femeiesc, parte a colecției etnografice a Muzeului de Istorie și Etnografie „Dimitru Scvorțov-Russu”, or. Călărași



Fig. A.3.50. Port popular femeiesc cu structura alterată format din cămașă, șorț, fustă și șal de culoare neagră, cu ciucuri, înc. sec. al XX-lea, parte a colecției etnografice a Complexului istorico-arhitectural Manuc Bey, Hîncești



Fig. A.3.51. Port popular femeiesc cu structura alterată format din cămașă, șorț, fustă și șal de culoare albă, cu ciucuri, înc. sec. al XX-lea, parte a colecției etnografice a Complexului istorico-architectural Manuc Bey, Hîncești



Fig. A.3.52. Fustă, prima jumătate a sec. al XX-lea, s. Sarațica-Nouă, r-n Leova



Fig. A.3.53. Fustă, fond MNEIN



Fig. A.3.54. Fustă, fond MNEIN



Fig. A.3.55. Rochie de mireasă, s. Speia, r-n Anenii Noi, 1943



Fig. A.3.56. Vestimentație din perioada interbelică, Soroca, 1919



Fig. A.3.57. Expoziții de lucru manual ale școlilor populare din Cetatea Albă, 1928



Fig. A.3.58. Expoziții de lucru manual ale școlilor populare din Cetatea Albă, 1928



Fig. A.3.59. Expoziție de lucru manual Cojușna-Lăpușna, 1943



Fig. A.3.60. Centrul Cultural Regional TUZLA, județul Cetatea Albă, 1933



Fig. A.3.61. Prima expoziție a cărții din Basarabia, Cetatea Albă, 1935



Fig. A.3.62. Învățători români îmbrăcați în costume naționale, Germania, 27.04.1926



Fig. A.3.63. Vizitatori români îmbrăcați în costume naționale, Germania, 04.05.1931

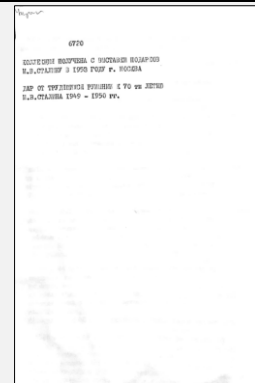


Fig. A.3.64. Document inedit *În dar de la muncitorii din România cu ocazia aniversării a 70 de ani a lui I. V. Stalin, anii 1949–1950*, fondul Muzeului Rus de Etnografie din Sankt Petersburg



Fig. A.3.65. "Costum național moldovenesc", 1955



Fig. A.3.66. "Costum național moldovenesc" pe scenele teatrale, 1952





Fig. A.3.67. "Costum național moldovenesc" purtat la șezători de tip "nou", Șolcani, 1985



Fig. A.3.68. "Costum național moldovenesc" purtat la șezători de tip "nou", Șolcani, 1985



Fig. A.3.69. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", 1982



Fig. A.3.70. "Costum național moldovenesc" purtat la șezători de tip "nou", Șolcani, 1985



Fig. A.3.71. "Costum național moldovenesc" purtat la șezători de tip "nou", Șolcani, 1985



Fig. A.3.72. "Costum național moldovenesc" pentru ansambluri de muzică, dansuri, coruri, pentru festivaluri, 1958



Fig. A.3.73. "Costum național moldovenesc" pentru grupuri corale, 1959



Fig. A.3.74. Cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, Moscova, URSS, 1957





Fig. A.3.75. "Costum național moldovenesc" pentru ansamblul de dansuri populare al RSS Moldovenești, 1953



Fig. A.3.76. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", 1956



Fig. A.3.77. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", 1957



Fig. A.3.78. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", 1957



Fig. A.3.79. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", 1957



Fig. A.3.80. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", Punerea în scenă a spectacolului *Nunta moldovenească* de către colectivul Filarmonicii de stat din or. Chișinău, 1957



Fig. A.3.81. "Costum național moldovenesc" purtat la sărbători și rituri de tip "nou", Colectivul studențesc din Chișinău la cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, Moscova, URSS, 1957



Fig. A.3.82. Delegația din Republica Populară Română la Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților, Moscova, URSS, 27 iulie 1957

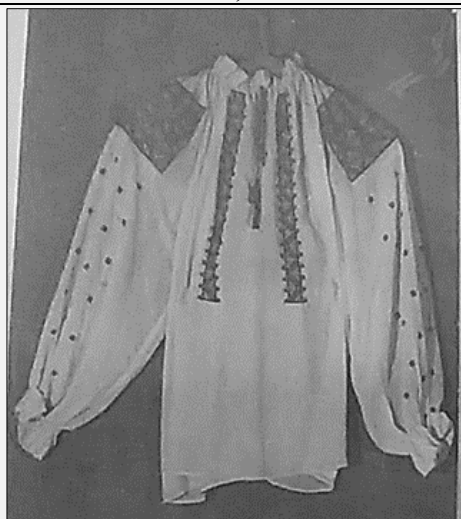


Fig. A.3.83. Bluză femeiască pentru "costum național moldovenesc", artelul / fabrica *Promhudojnic*



Fig. A.3.84. Cămașă bărbătească pentru "costum național moldovenesc", artelul / fabrica *Promhudojnic*



Fig. A.3.85. Cămașă bărbătească pentru "costum național moldovenesc", artelul / fabrica *Promhudojnic*



Fig. A.3.86. Cămașă bărbătească pentru "costum național moldovenesc", artelul / fabrica *Promhudojnic*





Fig. A.3.87. Cămașă bărbătească pentru ”costum național moldovenesc”, artelul / fabrica *Promhudojnic*



Fig. A.3.88. Cămașă bărbătească pentru ”costum național moldovenesc”, artelul / fabrica *Promhudojnic*

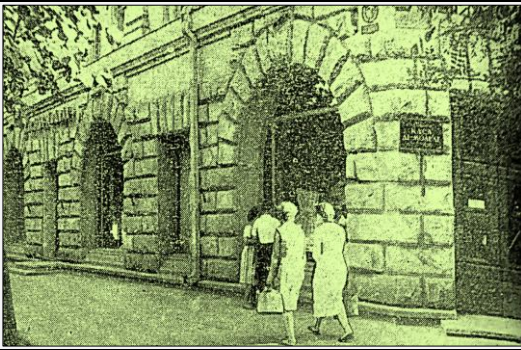


Fig. A.3.89. Sediul CMC, 1962



Fig. A.3.90. Pictori-modelori I. Osipova, T. Patievscaia, E. Ivanova, 1962



Fig. A.3.91. Modele de rochii în stil folcloric pentru cel de-al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, autor T. Patievscaia, 1957



Fig. A.3.92. Vestimentație în stil folcloric, 1967



Fig. A.3.93. Vestimentație în stil folcloric, 1967



Fig. A.3.94. Bluză în stil folcloric, CMC





Fig. A.3.95. Stilul folcloric în vestimentație, autor pictor-modelor Natalia Urman

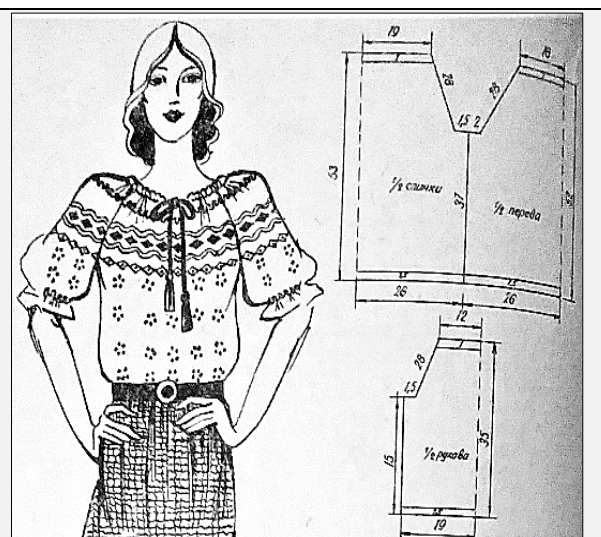


Fig. A.3.96. Stilul folcloric în vestimentație, autor pictor-modelor Natalia Urman



Fig. A.3.97. Ansambluri vestimentare în stil folcloric, CRM, anii '80

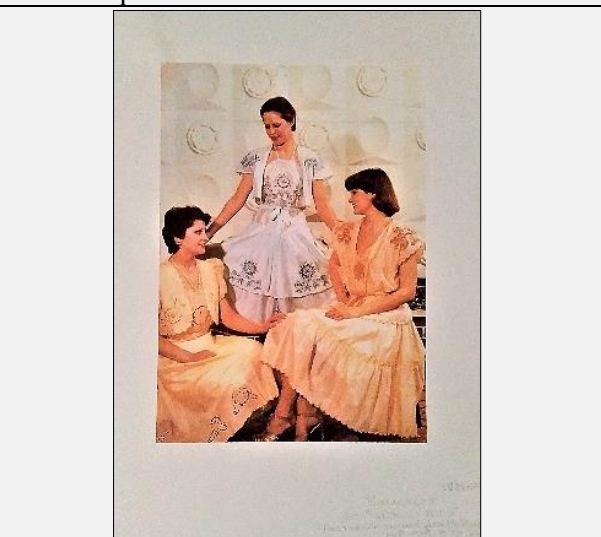


Fig. A.3.98. „Vara Moldovei”, colecție vestimentară în stil folcloric, CRM, autor pictor-modelor Natalia Urman, 1981

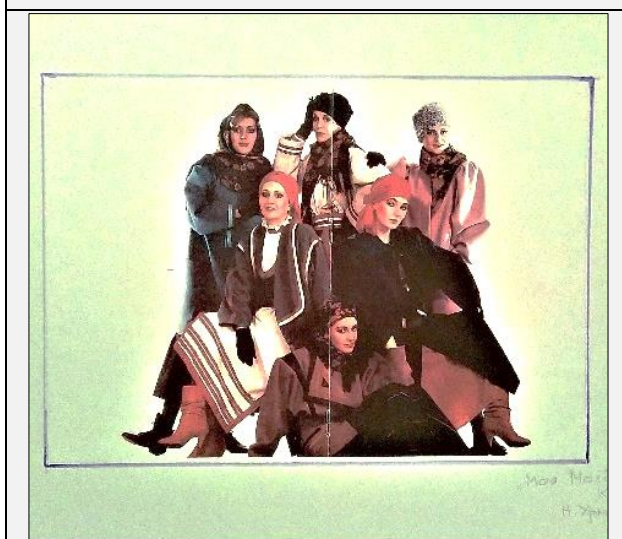


Fig. A.3.99. Colecție vestimentară în stil folcloric, CRM, autor pictor-modelor Natalia Urman, 1986

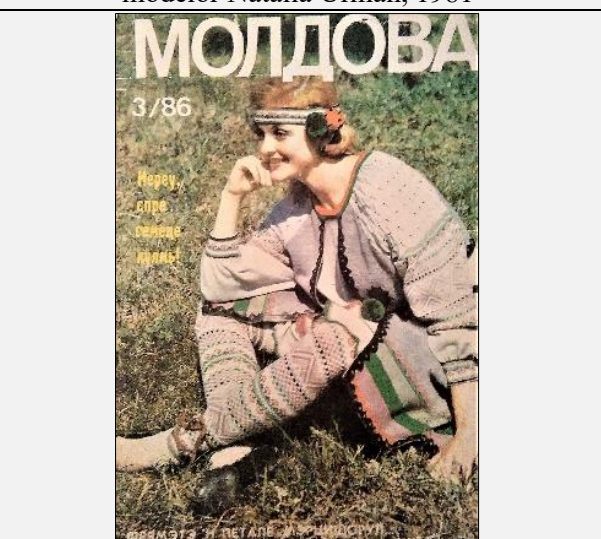


Fig. A.3.100. Stilul folcloric în vestimentație, 1986



Fig. A.3.101. Stilul folcloric în vestimentație, autor Elena Postolache

### **Declarația privind asumarea răspunderii**

Subsemnata, Bujorean Tatiana, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

*(Semnătura)*

## CV-ul autorului

### **Tatiana BUJOREAN**

Date cu caracter personal

Data nașterii: 08/05/1971

Gen: Feminin

Adresă e-mail: tbujorean@gmail.com

Tel: +373 69565323

Adresă: Chisinau, Republica Moldova.

### **EXPERIENȚA PROFESIONALĂ**

2019 – Prezent: Lector asistent / asistent universitar UTM, Chișinău, Republica Moldova

2007 – Prezent: Membru Titular al Uniunii Artiștilor Plastici, Chisinau, Republica Moldova

1997 – 2023: Lector / lector universitar AMTAP, Chisinau, Republica Moldova.

### **EDUCAȚIE**

2024: Școala doctorală: „Istorie. Patrimoniul Cultural. Modernitate” Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, Republica Moldova

2016: Școala doctorală: Științe umaniste specialitatea Etnologie Universitatea Academiei de Științe a Moldovei / Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

2002-2004: Masterat în Arte Plastice și Decorative, specializarea Arte Decorative, Academia de Muzică Teatru și Arte Plastice, Chișinău, Republica Moldova

1990-1996: Licență în Design vestimentar, calificarea Artist Plastic în domeniul Designului Vestimentar, Academia de Muzică Teatru și Arte Plastice Chișinău, Republica Moldova

1986-1990: Studii medii de specialitate: Colegiul de Arte Plastice Alexandru Plămădeală.

### **CURSURI**

2019: Curs „Fashion Business Administration & Merchandising”, Polimoda, Florența, Italia.

### **STAGII**

2018: Stagiul de documentare la Muzeul Rus de Etnografie din Sankt Petersburg, Rusia

2018: Mobilitate academică, sejur de cercetare în cadrul convenției de studii ERASMUS+ Université catholique de Louvain, Louvain-la Neuve, Belgia.

### **PUBLICAȚII**



## Articole în reviste științifice

### Articole în reviste din străinătate recunoscute – 5

BUJOREAN, Tatiana P. Considerations regarding the national costume as an object of the soviet propaganda. In: Brukenenthal. Acta Musei XIII. 5, Brukenenthalia, Romanian Cultural History Review Nr. 9, Editura Muzeului Național Brukenenthal, Sibiu/Hermannstadt. 2019, pp. 1027-1035. ISSN 2285 – 9497, ISSN-L 2285 – 9489.

CONDRATICOVA, Liliana, **BUJOREAN Tatiana**, CERCAȘIN Marina, TOCARCIUC Alina, Ateliere de confecționare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii 1945–1960. In: Acta Moldaviae Meridionalis XXXVIII, 2017, Editura Pim Iași, pp. 275-286. ISSN: 0257 – 7372.

BUJOREAN, Tatiana P., Doină și dor-repere în mediul artistic contemporan. In: Journée d'étude Logiques nostalgiques contemporaines DOR et SEVDAH. UCLouvain (LAAP), Louvain-la-Neuve, Belgia, Decembrie 17, 2019.

BUJOREAN, Tatiana P., Elaboration of a work of art (installation) that combines three forms of artistic expression of the symbol DOR: word, image, form. *ERASMUS+*, *Staff Mobility for Teaching and Training Mobility Agreement; Journée d'étude organisée par Anne-Marie Vuillemenot et Tatiana Sîrbu, Mémoires, nostalgies et recompositions identitaires dans les Balkans*. UCLouvain (LAAP), Louvain-la-Neuve, Belgia, Mai 25 - Iunie 04, 2021.

BUJOREAN, Tatiana P., Creating an art installation (2D and 3D) that expresses the feeling of DOR and is based on: 1. Lyrical, vocal folk creation. 2. The repertoire of Bessarabian ornamentation. *ERASMUS+*, *Staff Mobility for Teaching and Training Mobility Agreement; Journée d'étude organisée par Anne-Marie Vuillemenot et Tatiana Sîrbu, Mémoires, nostalgies et recompositions identitaires dans les Balkans*. UCLouvain (LAAP), Louvain-la-Neuve, Belgia, Iulie 19-29, 2021.

### în reviste din Registrul National al revistelor de profil, cu indicarea categoriei – 5

#### Baza de date SCOPUS

CONDRATICOVA, Liliana, **BUJOREAN, Tatiana**, Confecționarea costumelor naționale și a accesoriilor pentru Festivalul Mondial de Tineret (Moscova, 1957) în cadrul atelierului „Promhudojnik” din Chișinău. In: ARTA. 2019, nr. 1(AV), pp. 155-162. ISSN 1857-1042. (categoria A)

CONDRATICOVA, Liliana, **BUJOREAN, Tatiana**, CERCAȘIN, Marina, TOCARCIUC, Alina, PINTILEI, Elena, ISCHIMJI, Ana. Actul Unirii Basarabiei cu România de la 1918 și patrimoniul cultural: impact, evoluție, perspective. In: Dialogica, revista de studii culturale si literatura, 2023, nr. 1(S), supl. nr. 1, pp. 141-154. ISSN 2587-3695.(categoria B)

BUJOREAN, Tatiana, Relații de interdependență și interinfluență între costumul popular moldovenesc cotidian și cel de sărbătoare în perioada contemporană. In: Revista de Etnologie și Culturologie. 2016, nr. 20, pp. 135-139. ISSN 1857-2049. (categoria B)

CONDRAICOVA, Liliana, **BUJOREAN, Tatiana**, CERCAȘIN, Marina, TOCARCIUC, Alina, PINTILEI, Elena, Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”. 2020, nr. 2(57), pp. 144-154. ISSN 1857-0461.10.5281/zenodo.3989456. (categoria B)

BUJOREAN, Tatiana, Producerea pieselor vestimentare în Chișinăul postbelic. In: Dialogica, revista de studii culturale și literatură. 2020, nr. 3, pp. 113-118. ISSN 2587-3695.10.5281/zenodo.4275449. (categoria B)

### **Articole în culegeri științifice naționale/internaționale – 2**

#### **culegeri de lucrări științifice editate peste hotare**

BUJOREAN, Tatiana P., Portul popular în Basarabia la 1918: Mărturii documentare. *100 de Ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul politicianului buzoian Alexandru Marghiloman*, Martie 22-23, 2018, Buzău, România, pp. 117-129. ISBN 978-973-7764-43-0.

Bujorean Tatiana, *Ritmul în sistemul ornamental și cel structural al portului popular. Studiu de caz: cămașa femeiască*. In: Tradiție și contemporaneitate în artele vizuale și culturologie. Studii interdisciplinare. În onoarea doctorului în studiul artelor Ludmila Toma. Culegere de articole. 25 iunie 2020, Iași–Chișinău. Iași – Chișinău: 2020, pp. 219-230. ISSN 2558 – 894X.

### **Articole în materiale ale conferințelor științifice – 8**

#### **în lucrările conferințelor științifice internaționale (peste hotare)**

BUJOREAN, Tatiana P., Strategii de corelare în sistemul costum tradițional – material textil. In: *Arta și Tradiția în Europa*, ediția a VIII-a, studii de specialitate. August, 2017, Iași, România, pp. 118-121. ISSN 2067 – 6719, CNCSIS – COD 247.

BUJOREAN, Tatiana P., Contribuția portului tradițional moldovenesc la crearea stilului folcloric în vestimentație: cazul RSS Moldovenești. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 2, Septembrie 22-23, 2020, Iași-Chișinău, Republica Moldova, pp. 248-253. ISSN: 2558 – 894X.

BUJOREAN, Tatiana P., Evoluția vestimentației citadine din Basarabia în primele patru decenii ale secolului al XX-lea. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 4, Septembrie 28-29, 2021, Iași-Chișinău, pp. 235-242. ISSN: 2558 – 894X.

BUJOREAN, Tatiana P., Coordonatele dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească: repere istoriografice și surse de documentare. In: *Patrimoniul cultural de ieri –*

implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine. Ediția 7, Septembrie 19-20, 2024, Iași-Chișinău-Lviv, pp. .... ISSN: 2558 – 894X.

**în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)**

**BUJOREAN, Tatiana P., CONDRATICOVA, L.E.;** Piese vestimentare și accesorii create de artiști plastici din RSS Moldovenească pentru Jocurile Olimpice de la Moscova din anul 1980. In: Educația în spiritul valorilor naționale și universale din perspectiva dialogului pedagogic. Ediția 2, Martie 27-28, 2020, Chișinău, pp. 167-173. ISBN 978-9975-3452-6-2.

**în lucrările conferințelor științifice naționale cu participare internațională**

BUJOREAN, Tatiana P., Costumul tradițional moldovenesc: etapele principale de evoluție. In: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători. Ediția 5, Vol.3, Martie 15, 2016, Chișinău, Republica Moldova, pp. 30-34.

BUJOREAN, Tatiana P., Costumul popular și moda în RSS Moldovenească. In: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători. Ediția 7, Vol.2, Iunie 15, 2018, Chișinău, Republica Moldova, pp. 18-24. ISBN 978-9975-108-46-1.

BUJOREAN, Tatiana P., Vestimentația tradițională a moldovenilor în perioada 1945–1956. In: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective. Ediția 3, Iunie 21-22, 2019, Balti, Republica Moldova, pp. 394-398. ISBN 978-9975-3316-1-6.

**Teze ale conferințelor științifice – 7**

**în lucrările conferințelor științifice internaționale (peste hotare)**

BUJOREAN, Tatiana P., The accessories of the folk costume in Bessarabia at the beginning of the 20th century. In: Yesterday's heritage – implications for the development of tomorrow's sustainable society. Ediția 3, Chișinău, Republica Moldova, Februarie 11-12, 2021. pp. 42-43.

**în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)**

BUJOREAN, Tatiana P., Relații de interdependență și interinfluență între costumul popular moldovenesc cotidian și cel de sărbătoare în perioada contemporană. In: Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare. Institutul Patrimoniului Cultural. Ediția 8, Chișinău, Republica Moldova, Mai 31 - Iunie 2, 2016, p. 74. ISBN 978-9975-84-014-9.

BUJOREAN, Tatiana P., Strategii de corelare în sistemul costum tradițional – material textil. In: Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe și abordări. Chișinău, Republica Moldova, Mai 23-24, 2017, p. 15. ISBN 978-9975-84-028-6.

BUJOREAN, Tatiana P., Costumul popular și moda în RSSM: dileme, transformări, evoluție. In: Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare. Institutul Patrimoniului Cultural. Ediția 10, Chișinău, Republica Moldova, Mai 30-31, 2018, pp. 101-102. ISBN 978-9975-84-063-7.

BUJOREAN, Tatiana P., Compoziția ornamentală în sistemul structural al portului tradițional

moldovenesc. In: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*. Chișinău, Republica Moldova, Aprilie 19, 2019, pp. 59-60. ISBN 978-9975—84-088-0.

BUJOREAN, Tatiana P., *Costumul național moldovenesc în contextul evenimentelor internaționale: anii 1970–1980*. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine dedicată zilelor europene ale patrimoniului*. Ediția 1, Chișinău, Republica Moldova, Septembrie 23-24, 2019, pp. 22-23. ISBN 978-9975-3290-4-0.

BUJOREAN, Tatiana P., *Activitatea atelierelor de confecționare a costumului național moldovenesc în primele decenii postbelice*. In: *Latinitate, Romanitate, Românitare*. Ediția 4, Chișinău, Republica Moldova, Noiembrie 6-7, 2020, pp. 70-72. ISBN 978-9975-152-56-3.